

**UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA
WYDZIAŁ HISTORYCZNY**

**PROCESY AKTO- I ARCHIWOTWÓRCZE W
SĄDOWNICTWIE WOJSKOWYM W LATACH 1945-2010 NA
PRZYKŁADZIE SĄDÓW POZNAŃSKICH**

Tomasz Karpiński

praca doktorska napisana pod kierunkiem
prof. zw. dr hab. Stanisława Sierpowskiego

Poznań 2013

Rodzicom

**PROCESY AKTO- I ARCHIWOTWÓRCZE W
SĄDOWNICTWIE WOJSKOWYM W LATACH 1945-2010
NA PRZYKŁADZIE SĄDÓW POZNAŃSKICH**

Spis treści

Wstęp.....	5
Rozdział I Struktura organizacyjna sądownictwa wojskowego na przykładzie sądów poznańskich.....	20
1 Wprowadzenie.....	20
2 Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu (1945-1949).....	25
3 Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955).....	39
4 Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu (1947-1949).....	45
5 Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Poznaniu (1949-1953).....	57
6 Sąd Jednostki Wojskowej 5796 w Poznaniu (1952-1956).....	62
7 Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu (1955-1974).....	66
8 Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu (1974-1996).....	73
Rozdział II Kancelaria sądów wojskowych w latach 1945-1996.....	78
1 Procesy archiwotwórcze.....	78
1.1 Wprowadzenie – podstawy prawne.....	78
1.2 System kancelaryjny i obieg dokumentacji.....	82
1.2.1 Typ kancelarii.....	82
1.2.2 Obieg dokumentacji administracyjno-gospodarczej.....	84
1.2.3 Trwałe urządzenia ewidencyjne kancelarii - „opis spraw” i „rejestr teczek i dokumentów”.....	91
1.2.4 Obieg dokumentacji procesowej i sądowej.....	97
1.3 Registratura.....	103
2 Procesy archiwotwórcze – brakowanie i przekazywanie dokumentacji do archiwów.....	109
2.1 Wprowadzenie.....	109
2.2 Dziedziczenie.....	110
2.3 Wojskowe przepisy dotyczące archiwizacji akt.....	115
2.4 Działalność i rola Archiwum Służby Sprawiedliwości MON.....	119
Rozdział III Kancelaria i funkcjonowanie Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w latach 1996-2007.....	131
1. Powstanie Wojskowego Sądu Garnizonowego w 1996 r.....	131
1.1 Podstawy prawne regulujące powstanie instytucji.....	131
1.1.1 Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych i jego realizacja w Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu.....	131
1.1.2 Zarządzenia dotyczące rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej.....	134
1.2 Likwidacja Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu.....	139

1.3 Likwidacja Wojskowego Sądu Garnizonowego w Koszalinie i reorganizacja sądu w Zielonej Górze.....	142
1.4. Struktura organizacyjna.....	146
2. Procesy aktotwórcze.....	151
2.1 Akty normatywne regulujące tworzenie akt spraw i prowadzenie ksiąg sądowych.....	151
2.2 Funkcjonowania systemu kancelaryjnego.....	163
2.2.1 Postępowanie z pismami administracyjnymi.....	163
2.2.1.1 Drogi wpływu informacji.....	163
2.2.1.2 Rejestracja.....	164
2.2.1.3 Punkty zatrzymania.....	166
2.2.1.4 Gromadzenie pism w teczkach tematycznych. Rzeczowy wykaz akt.....	168
2.2.2 Postępowanie z korespondencją procesową.....	171
3 Archiwizowanie dokumentacji w latach 1996-2006.....	175
3.1 Podstawy prawne.....	175
3.1.1 Instrukcja o zasadach archiwizacji dokumentacji wojskowej- sygn. Szt. Gen. 1344/88.....	175
3.1.2 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych.....	182
3.1.3 Zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej.....	197
3.2 Przekazywanie dokumentacji i jej brakowanie w latach 1996-2005.....	202
3.3 Utworzenie archiwum zakładowego.....	205
Rozdział IV Kancelaria Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w latach 2007-2010.....	208
1. Procesy aktotwórcze.....	208
1.1 Podstawy prawne.....	208
1.2 System kancelaryjny i prowadzenie kancelarii.....	221
1.2.1. Instrukcja kancelaryjna i rzeczowe wykazy akt.....	221
1.2.2. Struktura organizacyjna.....	226
1.2.3. Obieg informacji i obieg dokumentacji w urzędzie.....	229
1.2.4. Zmiany w prowadzeniu dokumentacji sądowej.....	237
2. Procesy archiwotwórcze.....	244
2.1 Podział registratury i jej kwalifikacja w świetle przepisów.....	244
2.2 Rola archiwum zakładowego.....	249
2.3 Brakowanie i archiwizowanie akt w latach 2007-2010.....	254
2.4 Przejęcie registratur WSG w Bydgoszczy i Zielonej Górze.....	256
2.5 Następstwo prawne i sukcesja akt.....	263
Zakończenia.....	271
Wykaz skrótów.....	277
Bibliografia.....	278

Wstęp

Archiwistyka postrzegana może być wielopłaszczyznowo. Bez wątpienia jest to jedna z nielicznych nauk humanistycznych znajdujących zastosowanie w życiu codziennym i praktycznym zastosowaniu. Jako samodzielna dyscyplina naukowa wypracowała archiwistyka własne metody badawcze, lecz nie unika się w niej wykorzystywania dorobku innych nauk i dyscyplin naukowych¹. Również i w archiwistyce dochodzi do pewnego spotkania pomiędzy praktyką i rozważaniami teoretycznymi. Niezwykle trudno wyobrazić sobie jakikolwiek postęp i rozwój bez współdziałania obu tych płaszczyzn. Teoria wspiera praktykę, praktyka zaś weryfikuje teorię. Właśnie na bazie tej interakcji pomiędzy tym, co wiemy, i tym, co czynimy zrodziła się pewna refleksja, która stała się bazą do dalszych rozważań i obserwacji.

Rozpoczynając przeszło cztery lata temu pracę zawodową, archiwista z pełnym, solidnym, ktoś mógłby rzec, niepotrzebnym, teoretycznym przygotowaniem, wsparty ledwie kilkumiesięcznym obcowaniem z materią praktyczną podczas praktyk zawodowej, miał okazję zetknąć się z nieznaną mu zupełnie kancelarią Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu. Już wtedy zrodziła się myśl, która poparta zdobywanym w miarę upływu lat doświadczeniem, dojrzewała i nabierała kształtu.

W przeciągu tych czterech lat pracy zawodowej autor niniejszej rozprawy wnikliwie obserwował i analizował zasady działania obiegu informacji i proces ich utrwalania na nośnikach papierowych. Proces ten nazwany aktotwórczym odzwierciedla pierwszy etap tworzenia się zespołów archiwalnych i przez niektórych autorów włączany jest w zakres procesów archiwotwórczych, tj. procesów w wyniku, których powstają zamknięte zespoły archiwalne. Zarówno na początku tej drogi, tj. w trakcie działania instytucji i tworzenia dokumentacji bieżącej, jak i na jej końcu, tj. ostatecznym jej archiwizowaniu i przekazywaniu do archiwów dokonuje się najważniejsza czynność z punktu widzenia użytkownika i badacza - selekcja dokumentacji na materiały o wieczystej wartości i dokumentację o charakterze czasowej.

To właśnie praktyka dnia codziennego w zetknięciu z wyuczoną teorią archiwalną stała się podstawą do podjęcia tematyki do tej pory nie poruszanej w literaturze – mianowicie ewolucją kancelarii specyficznej, a zarazem wyjątkowej

¹ O metodach badawczych i przedmiocie zainteresowań archiwistyki szerzej zob.: H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 8-12, i literatura tam wskazana.

łączącej w sobie mnogość form i systemów kancelaryjnych, działającej współcześnie, nie martwej, takiej, która sama w sobie stanowi niejako eksperyment wywołany określonymi działaniami prawnymi – kancelarii sądów wojskowych.

Archiwistyka nie może istnieć bez prawa. Teoria archiwalna oparta jest na podbudowie prawnej, a praktyka zazwyczaj jest ścisłym przestrzeganiem obowiązujących norm prawych. Powstaje zatem pytanie, czy prawo stanowione jest tworzone w oparciu o teorię archiwalną, o zbiór podstawowych zasad archiwalnych, kształtujących się na przestrzeni ostatnich wieków? Starając się odpowiedzieć na to pytanie musimy zajrzeć głębiej. Musimy poznać genezę samego procesu, to jak wyglądała kancelaria przed zmianami, ale także musimy prześledzić dokonujące się zmiany.

Innym dużo istotniejszym powodem podjęcia przez autora niniejszej rozprawy problematyki funkcjonowania sądów wojskowych, w tym i tworzenia przez nie dokumentacji i jej archiwizowania, była pewna ewolucja systemu kancelaryjnego i sposobu archiwizowania akt. Sądy wojskowe wyrosłe na gruncie biurowości wojskowej i prowadzenia kancelarii dziennikowej przeszły długo drogę by w XXI wieku upodobnić się do sądów powszechnych i rozpocząć „nowy żywot” kancelaryjny w oparciu o bezdziennikowy system kancelaryjny. Te zmiany oczywiście zrodziły całą masę komplikacji i nie były przyczyną jednorazowej interwencji przepisów w dotychczasowe funkcjonowanie tych instytucji. Całe spektrum zmian, jakie przeszła kancelaria sądów wojskowych jest oczywiście związana ze zmianą przepisów prawa, które to w istocie stanowi kwintesencję wszystkich rodzących się wątpliwości i wspomnianych wcześniej komplikacji.

Tematyka pracy poświęcona jest przede wszystkim dziejom kancelarii sądów wojskowych. W zakres zainteresowania niniejszej pracy wchodzi zarówno przebieg tworzenia akt i dokumentacji administracyjno-sądowej, czyli proces aktotwórczy, jak i dalsze losy registratury sądów wojskowych. W celu lepszego przedstawienia tego zagadnienia niezbędne okazało się przedstawienie dynamiki zmian struktury organizacyjnej sądownictwa wojskowego. Następnie chodziło o ukazanie dwóch charakterystycznych dla tych instytucji determinantów, bez których zrozumienie charakteru sądów wojskowych jest niemożliwe, a które związane są bezpośrednio właśnie z zmianami organizacyjnymi w obrębie sieci sądów wojskowych. Chodzi mi o bezwzględną ciągłość zachowywanych kompetencji i następstwo prawne związane z niestabilnością bytową tych instytucji. Pierwsze pojęcie związane jest nierozdzielnie z

drugim. Struktura sądów wojskowych jak i całe powojenne wojsko przeżywało i nadal przeżywa nieustanne zmiany i przeobrażenia organizacyjne. Powodowało to tworzenie doraźnie dużej liczby sądów wojskowych i ich późniejsze likwidacje. Sądy pozostawiają jednak zawsze po swoim istnieniu bagaż spraw sądowych, których nie można i nie sposób jest się pozbyć od tak. Każdorazowo po likwidacji jakiegoś sądu, inny otrzymywał po nim spuściznę aktową oraz przejmował jego kompetencje – czyli obowiązek rozpatrywania wniosków i spraw niejako w zastępstwie zlikwidowanego sądu. Krótki „życiowy” większości sądów wojskowych miał niewątpliwie decydujący wpływ na losy ich spuścizn aktowych i niejednolity charakter procesów archiwotwórczych zachodzących w tych latach. Nie możemy tutaj mówić o typowym sposobie archiwizowania registratur tych sądów, który w każdym przypadku przebiegał on w inny sposób.

Przeobrażenia oraz skomplikowany proces przechodzenia sądów wojskowych z wykorzystania dziennikowego systemu kancelaryjnego do użycia systemu bezdziennikowego oraz tworzenia się normatywów prawnych regulujących funkcjonowanie sądów w nowej rzeczywistości stanowią dalszą część pracy. Zmiany te spowodowały przejściem dokumentacji sądów wojskowych z obszaru objętych właściwością nadzoru archiwalnego archiwów wyodrębnionych po nadzór archiwalnych archiwów państwowych. Co za tym idzie doszło do zmiany wykorzystywanych przepisów i faktycznego rozbicia zespołów archiwalnych. W tym miejscu, tj. na obszarze czasowym określonym między latami 2003-2007, doszło do najbardziej niepokojących i burzliwych zmian, których analiza stanowi najistotniejszą i najbardziej odkrywczą część pracy. Analiza błędnej polityki stanowienia prawa w zakresie archiwizowania dokumentacji w świetle założeń metodyki archiwalnej świetnie pokazuje współczesne problemy kwalifikacji archiwalnej, ale także problemy samej archiwistyki i tworzenia owego prawa bez uwzględnienia doświadczeń metodyków archiwalnych.

W przypadku sądów wojskowych jest to tym bardziej widoczne, gdyż zmienia się nie tylko charakter kancelarii, ale także i nadzór nad jego działaniem oraz proces archiwotwórczy, rozumiany jako archiwizowanie się registratury sądowej, który w świetle współczesnych przepisów musi zostać rozbity i podzielony na ułamki zespołów archiwalnych rozrzuconych po archiwach nie należących na dodatek do tej samej sieci archiwalnej. Zrozumienie tego problemu, i jego dokładna analiza, może zapobiec tworzeniu aktów prawnych sprzecznych z wypracowaną prawie 100 lat temu metodyką

postępowania z registraturami urzędów oraz w opinii autora umożliwi wypracowanie spójnej polityki postępowania z dokumentacją sądów wojskowych. Celem pracy jest dokładna analiza tego procesu, a także wskazanie przyczyn takiego stanu rzeczy. Zrozumienie zagrożenia w jakim znajduje się sądownictwo wojskowe, może zapobiec rozbiciu zespołów archiwalnych tworzonych przez te sądy, a także pomóc w zmianie prawa regulującego te procesy.

Sądy wojskowe w ostatnich latach cieszą się sporym zainteresowaniem ze strony badaczy ze środowisk związanych z Instytutem Pamięci Narodowej – Komisją Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Głównym przedmiotem tych opracowań jest analiza polityki karnej i stopnia represji stosowanych przez sądy wojskowe wobec przeciwników politycznych rządzącej wówczas opcji politycznej – jako narzędzie reżimu komunistycznego². Wśród liczego grona badaczy wymienić należy Zdzisława Biegańskiego³, Janusza Borowca⁴, Dariusza Burczyka⁵, Zofię Leszczyńską⁶, Bohdana Łukaszewicza⁷, Filipa Musiała⁸, Radosława Ptaszyńskiego⁹ i Joanny Żelazko¹⁰. Wśród tych rozważań pojawiają się coraz częściej także i refleksje nad organizacją i funkcjonowaniem tych sądów oraz nad losami materiałów archiwalnych tych instytucji. Wśród autorów prac poświęconych tym zagadnieniom

² Do ważniejszych prac należą: *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 1946–1955*, pod red. K. Szwagrzyka, Wrocław 2002, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 1946–1955*, wstęp i oprac. T. Kurpierz, Katowice 2004, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)*, oprac. F. Musiał, Kraków 2005, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Bydgoszczy, Gdańsku i Koszalinie (1946–1955)*, pod red. D. Burczyka, I. Hałagidy i A. Paczoskiej-Hauke, Gdańsk 2009, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Rzeszowie 1946–1954*, pod red. T. Berezy, P. Chmielowiec, Rzeszów 2004, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946–1955)*, pod red. W. Handtke, R. Leśkiewicz, Poznań 2006, *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce w latach 1944–1956*, pod red. W. Kuleszy i A. Rzeplińskiego, Warszawa 2001.

³ Z. Biegański, *Sądownictwo i skazani na śmierć z przyczyn politycznych w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1945–1956*, Bydgoszcz 2003

⁴ J. Borowiec, *Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła” [w:] Bieszczady w Polsce Ludowej 1944–1989*, pod red. J. Izdebskiego, K. Kaczmarek, M. Krzysztofińskiego, Rzeszów 2009.

⁵ D. Burczyk, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955)*, Gdańsk 2012.

⁶ Z. Leszczyńska, *Ginę za to co najgłębiej człowiek ukochać może. Członkowie organizacji niepodległościowych na Lubelszczyźnie skazani na karę śmierci przez sądy wojskowe (1944–1956)*, Lublin 2003, też, *Prokuratorzy i sędziowie lubelskich sądów wojskowych 1944–1955*, Lublin 2006.

⁷ B. Łukaszewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.

⁸ F. Musiał, *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)*, Kraków 2005

⁹ R. Ptaszyński, *Sędziowie Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie i ich wyroki. Studia i materiały*, Szczecin 2008, też, *Wojskowy Sąd Rejonowy i Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Szczecinie w latach 1946–1955*, Szczecin 2010.

¹⁰ J. Żelazko, *„Ludowa” sprawiedliwość. Skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi (1946–1955)*, Łódź 2007.

wymienić należy wspomnianych już D. Burczyka i F. Musiała¹¹ oraz Rafała Leśkiewicza¹², Katarzynę Lisiecką¹³, Teresę Pogorzelską¹⁴. Studia i badania obejmują jednak bardzo wąski okres w dziejach powojennego sądownictwa wojskowego – mianowicie lata 1945-1955. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć bardzo istotnej pracy R. Leśkiewicza poświęconej organizacji, funkcjonowaniu i procesom archiwotwórczym w Wojskowym Sądzie Rejonowym w Poznaniu¹⁵. Monografia ta jako pierwsza podjęła temat działania kancelarii sądu wojskowego i dalszego etapu archiwizowania jej dokumentacji i pomimo drobnych niedociągnięć stanowi kapitalny przykład połączenia pracy historyka i archiwisty¹⁶.

O działalności sądów wojskowych w latach 1945-1955 i środowisku sędziowskim pisali również Krzysztof Szwagrzyk¹⁷, Jerzy Poksiński¹⁸, i Andrzej Wesołowski¹⁹ natomiast problematykę ustrojów sądów wojskowych podjął Marcin Zaborski²⁰. Dużo słabiej w literaturze prezentowane są dzieje sądownictwa wojskowego w późniejszych czasach. Prócz przekrojowej i bardzo ogólnej pracy Roberta Ostafińskiego-Bodlera²¹ jedynie magisterium Zbigniewa Zięby²² podejmuje na marginesie głównych rozważań problem kształtowania struktury organizacyjnej sądów

¹¹D. Burczyk, *Metody opracowania i rekonstrukcji zespołu archiwalnego: Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946-1955)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, t. 3, F. Musiał, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, wyroki śmierci*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002.

¹² R. Leśkiewicz, *Badanie procesów archiwotwórczych na przykładzie akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946-1955)*, „Przegląd archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2008, t. 1.

¹³ K. Lisiecka, *Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie - problem rozproszenia zespołu oraz brak usankcjonowanych prawem możliwości jego scalenia*, opublikowana na stronie http://ipn.gov.pl/portal/pl/697/465/Katarzyna_Lisiecka_8222Akta_Wojskowego_Sadu_Rejonowego_w_Koszalinie_problemy_roz.html [dostęp 3 VIII 2012].

¹⁴ T. Pogorzelska, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku 1946-1955. Organizacja, funkcjonowanie kancelarii i archiwizacja dokumentacji*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, Warszawa 2012, t. 5

¹⁵ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa-Poznań 2009.

¹⁶ Zob. artykuł polemiczny T. Karpińskiego, *Jeszcze o Wojskowym Sądzie Rejonowym w Poznaniu*, artykuł przyjęty do druku ukarze się w 2013-2014 r.

¹⁷ Z. Szwagrzyk, *Zbrodnie w majestacie prawa 1944-1955*, Warszawa 2000, tenże, *Wojskowy Sąd Okręgowy IV w latach 1945-1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002 nr 17, tenże, *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce w latach 1944-1956*, Kraków-Wrocław 2005.

¹⁸ J. Poksiński, *Victis honos: "spisek w wojsku"*, Warszawa 1994, tenże, *„My sędziowie nie od Boga...” Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944-1956. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1996

¹⁹ A. Wesołowski, *W cieniu wojny i polityki. Sądownictwo Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943-1945*, Toruń 2003.

²⁰ M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce w latach 1944-1955*, Lublin 2005.

²¹ R. Ostafiński-Bodler, *Sądy Wojskowe w Polskich Siłach Zbrojnych i ich kompetencje w sprawach karnych w latach 1914-2002*, Toruń 2002.

²² Z. Zięba, *Ewolucja polskiego sądownictwa wojskowego ze szczególnym uwzględnieniem okresu Stanu Wojennego 1981-1983*, Wrocław 2004, praca magisterska napisana pod kierunkiem dra Stanisława Rogowskiego na Uniwersytecie Wrocławskim.

wojskowych w latach późniejszych tj. 1956-1996. Z tego też względu konieczne okazało się jej dokładne zrekonstruowanie²³.

Ze starszej literatury odnotować należy prace Juliana Polan-Haraschina²⁴ – sędziego wojskowego, cieszącego się złą sławą, określanego nawet mianem „moralnej prostytutki”²⁵.

Wiele wartościowych informacji, a także drogocenne spojrzenie na powojenne sądownictwo wojskowe wniosła lektura bogatego dorobku naukowego prof. dra hab. Bogdana Dziecioła – sędziego wojskowego, pułkownika w stanie spoczynku oraz prezesa Sądu Najwyższego²⁶. Zarówno praca doktorska jak i habilitacyjna B. Dziecioła poświęcone zostały działalności sądów w okresie 1945-1956²⁷.

Sporą ilość ciekawych artykułów poświęconych sądownictwu wojskowemu opublikowano w Wojskowym Przeglądzie Prawniczym. Na uwagę zasługują prace: Zygmunta Skoczka²⁸, Macieja Łukowicza²⁹, Leo Hochberga³⁰, Mieczysława Szadkowskiego³¹ i B. Dziecioła³² a także opracowania zbiorowe³³.

²³ Zwłaszcza wobec błędów rzeczowych powielanych za R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 328 o likwidacji sądów korpusów i dywizji w 1961 r., por. Z. Zięba, op. cit., s. 44 oraz za J. Żelazko, „Ludowa sprawiedliwość”, op. cit., s. 126, a także w: artykule F. Musiał, *Sądownictwo wojenne i wojskowe 1943-1955. Budowa struktur aparatu represji*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2003, nr 19-20, – podanie informacji o utworzeniu Wojskowych Sądów Rejonowych w Opolu i Zielonej Górze w 1946 r. choć miało to miejsce w 1950 (s. 81), podobnie pisze On o rozformowaniu Wojskowych Sądów Garnizonowych w Elblągu, Poznaniu i Wałczu w 1949 r., choć faktycznie w tym roku zostały one sformowane (s. 84).

²⁴ J. Polan-Haraschin, *XV-lecie służby sprawiedliwości ludowego Wojska Polskiego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1959, nr 1, tenże, *Organizacja sądownictwa i prokuratury w Wojsku Polskim*, Kraków 1961.

²⁵ Zob. Biografia J. Polana-Haraschina autorstwa M. Zaborskiego umieszczona w aneksie do pracy tegoż, *Ustrój sądów wojskowych*, op. cit., s. 257.

²⁶ W tym m.in.: B. Dzieciół, *Sądy polowe w armii Berlinga*, Warszawa 2000, tenże, *Sądownictwo wojenne w czasie walk frontowych (12 stycznia – 8 maja 1945 r.)*, Warszawa 2001, tenże, *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001, *Wykaz nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez sądy wojskowe w latach 1946-1955*, Warszawa 2004.

²⁷ B. Dzieciół, *Rola sądownictwa wojskowego w [zbudowaniu i] utrwaleniu Władzy Ludowej w Polsce (1944-1948)*, rozprawa doktorska napisana w Zakładzie Historii Polski Ludowej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR pod kierunkiem doc. dr. hab. Ryszarda Halaby, Warszawa 1977, praca przechowywana była w Wojskowym Instytucie Historycznym w dziale Materiały i Dokumenty, (cyt. dalej WIH, MiD) pod sygn. IV/96/186, obecnie zagubiona, tenże, *Zabezpieczenie dyscypliny i gotowości bojowej związków taktycznych i operacyjnych Ludowego Wojska Polskiego przez sądownictwo wojenne w latach 1943-1945*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1986, Biblioteka AON.

²⁸ Z. Skoczek, *Organizacja pracy w sądach i prokuraturach wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1948, nr 1-2.

²⁹ M. Łukowicz, *Ustrój sądów wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1973, nr 2.

³⁰ L. Hochberg, *Zmiana właściwości sądów wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1955, nr 2.

³¹ M. Szadkowski, *Właściwość sądów wojskowych w stosunku do osób nie będących żołnierzami w minionym 40-leciu*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1983, nr 4.

³² B. Dzieciół, *Sąd Pomorskiego okręgu Wojskowego w pierwszym okresie działalności. Część I*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1983, nr 4, tenże, *Najwyższy Sąd Wojskowy w okresie działalności PKWN (2.09.-31.12.1944)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1984, nr 4,

Wśród artykułów opublikowanych w periodykach naukowych na uwagę zasługują prace pojawiające w Biuletynie Wojskowej Służby Archiwalnej przedstawiające działalność wojskowej sieci archiwalnej³⁴ oraz opracowania poświęcone kancelarii wojskowej okresu 1945-1989 w tym zwłaszcza artykuły Stanisława Grobelnego i Mirosława Antkiewicza³⁵.

W literaturze brakuje niestety analiz, których przedmiotem byłyby działalności i organizacji sądów wojskowych w latach późniejszych. Z jednej strony wynika to z pewnej specyfiki tematu. Do opracowania tematu, który „nie zestarzał się” odpowiednio by zajął się nim któryś z historyków, brakuje najczęściej wyselekcjonowanych w procesie archiwotwórczym źródeł historycznych w postaci materiałów archiwalnych. Konieczna jest analiza dokumentacji, której daleko do miana archiwalnej. Inną przeszkodą jest dostępność tego typu źródła informacji i celowości prowadzenia badań nad tymi zagadnieniami. Przedmiot ten stanowi jednak doskonały poligon do analizy procesów aktotwórczych, korelacji zachodzących pomiędzy obiegiem informacji a jej odzwierciedleniem w materiale pisanym, a które są wstępem do badania procesu archiwotwórczego, który dzieje się niejako na oczach badacza.

Praca oparta została na trwającej przeszło 3 lata kwerendzie archiwalnej. Przeprowadzono ją zarówno na zasobie archiwów państwowych (w Poznaniu, Bydgoszczy i Zielonej Górze) jak i archiwów wyodrębnionych (archiwa podległe Ministrowi Obrony Narodowej i archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu). Dużo ciekawych i nieznanych materiałów przyniosła kwerenda przeprowadzona w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy, Archiwum Wojskowym w Toruniu i Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim.

³³ Z. Domino, J. Drogomirecki, Z. Jaźwiński, A. Kruszka, *XXV-lecie wojskowego wymiaru sprawiedliwości i jego aktualne zadania*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1968, nr 4, *Zarys organizacji i działalności sądownictwa wojskowego w Polsce Ludowej*, oprac. zbiorowe, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, nr specjalny.

³⁴ E. Zabłocki, *Dwadzieścia lat Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego*, „Wojskowy Biuletyn Archiwalny”, 1970, nr 2, Z. Gołębiowski, *Archiwum Pomorskiego Okręgu Wojskowego w latach 1947-1955*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1971, nr 3, J. Zbieć, *Z działalności Archiwum Warszawskiego Okręgu Wojskowego*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1974, nr 6, Z. Kozak, E. Młynarska-Kondrat, *Archiwa okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych w Wojskowej Sieci Archiwalnej*, s. Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej 1996, nr 19

³⁵ A. Miętek, *Materiały źródłowe obrazujące działalność sądów wojskowych Ludowego Wojska Polskiego w okresie wojny 1943-1945*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, Warszawa 1971, nr 3, S. Grobelny, *Wpływ wojskowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych na kształtowanie zasobu archiwalnego w latach 1945-1955*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1983, nr 12, M. Antkiewicz, *Kształtowanie zasobu archiwalnego w jednostkach wojskowych i instytucjach resortu Obrony Narodowej*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28.

Szczególnie bogata okazała się kwerenda w Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej, gdzie przekazano akta po Archiwum Służby Sprawiedliwości MON i centralnych organów sądownictwa wojskowego (akta Departamentu Służby Sprawiedliwości, Zarządu Sądownictwa Wojskowego, Naczelnej Prokuratury Wojskowej, Najwyższego Sądu Wojskowego, Izby Wojskowej Sądu Najwyższego).

Prawdziwą kopalnię materiałów archiwalnych okazały się jednak archiwa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, szczególnie Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku, Poznaniu i Warszawie, a także w oddziały w Katowicach, Krakowie, Rzeszowie, Łodzi i delegaturze IPN w Bydgoszczy, z których szeroko korzystano ze względu na ilość zgromadzonego materiału.

Korzystano także z informacji zaczerpniętych z innych archiwów (Archiwum Marynarki Wojennej, Centralne Archiwum Wojskowe, Archiwum Państwowego w Krakowie). Niemożliwe okazało się natomiast przeprowadzenie szerszej kwerendy w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, które ze względu na trwający remont i rozbudowę zostało zamknięte dla użytkowników zewnętrznych. Zamknięcie CAW uniemożliwiło również pełne wykorzystanie niepublikowanego do tej pory dorobku B. Dziecioła, którego prace znajdujące się dotychczas w zbiorach Wojskowego Instytutu Historycznego przekazano do tegoż archiwum³⁶.

³⁶ Są to przede wszystkim prace monografie sądów wojskowych znajdujących się w zbiorze WIH-u Materiały i Dokumenty oznaczone sygnaturami: IV/96/153 – *Wojskowy Sąd Polowy 2 Dywizji Piechoty*, IV/96/154 – *Wojskowy Sąd Polowy 3 Dywizji Piechoty*, IV/96/155 – *Wojskowy Sąd Polowy 4 Dywizji Piechoty*, IV/96/156 – *Wojskowy Sąd Polowy 5 Dywizji Piechoty*, IV/96/157 – *Wojskowy Sąd Polowy 6 Dywizji Piechoty*, IV/96/158 – *Wojskowy Sąd Polowy 7 Dywizji Piechoty*, IV/96/159 – *Wojskowy Sąd Polowy 8 Dywizji Piechoty*, IV/96/160 – *Wojskowy Sąd Polowy 9 Dywizji Piechoty*, IV/96/161 – *Wojskowy Sąd Polowy 10 Dywizji Piechoty*, IV/96/162 – *Wojskowy Sąd Polowy 11 Dywizji Piechoty*, IV/96/163 – *Wojskowy Sąd Polowy 12 Dywizji Piechoty*, IV/96/164 – *Wojskowy Sąd Polowy 13 Dywizji Piechoty*, IV/96/165 – *Wojskowy Sąd Polowy 14 Dywizji Piechoty*, IV/96/166 – *Wojskowy Sąd Polowy 15 Dywizji Piechoty*, IV/96/167 – *Wojskowy Sąd Polowy 16 Dywizji Piechoty*, IV/96/168 – *Wojskowy Sąd Polowy 17 Dywizji Piechoty*, IV/96/169 – *Wojskowy Sąd Polowy 18 Dywizji Piechoty*, IV/96/170 – *Wojskowy Sąd Polowy 1 Szkolnej Dywizji Piechoty*, IV/96/171 – *Wojskowy Sąd Polowy 1 Korpusu Pancernego*, IV/96/172 – *Wojskowy Sąd Polowy 1 Dywizji Rolno-Gospodarczej*, IV/96/173 – *Wojskowy Sąd Polowy 1 Dywizji Kawalerii*, IV/96/174 – *Wojskowy Sąd Polowy 2 Dywizji Artylerii*, IV/96/175 – *Wojskowy Sąd Polowy 5 Dywizji Artylerii*, IV/96/176 – *Najwyższy Sąd Wojskowy w okresie działalności Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego 2 września-31 grudnia 1944 r.*, IV/96/177 – *Działalność Najwyższego Sądu Wojskowego w 1945 r.*, IV/96/178 – *Wydział Sądownictwa Wojskowego przy Naczelnym Dowództwie Wojska Polskiego. Organizacja i działalność - 2 września 1944- 28 lipiec 1945 r.*, IV/96/179 – *Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego*, IV/96/180 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie*, IV/96/181 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Modlinie*, IV/96/182 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Siedlcach*, IV/96/188 - *Sąd Wojsk Lotniczych (1.11.1944-10.03.1945)*, IV/96/189 – *Wojskowy Sąd Marynarski*, IV/96/190 – *Wojskowy Sąd Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, IV/96/191 - *Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych*, IV/96/192 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie*, IV/96/193 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Katowicach*, IV/96/194 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w Kielcach z tymczasową siedzibą w Radomiu*, IV/96/195 – *Wojskowy Sąd Garnizonowy w*

W bardzo szerokim stopniu, głównie dzięki uprzejmości Prezesów i pracowników przeprowadzono w zasobach archiwów zakładowych Wojskowych Sądów Garnizonowych w Bydgoszczy (w 2010 r.), Gdyni, Poznaniu, Warszawie, Wrocławiu, Zielonej Górze (w 2010 r.), i w Wojskowym Sądzie Okręgowym w Poznaniu, a w ograniczonej formie także w Archiwum Sądu Okręgowego w Poznaniu i archiwum Sądów Rejonowych w Poznaniu. W mniejszym zaś zakresie wykorzystano informacje uzyskane za pomocą ankiety skierowanej do Wojskowy Sądów Garnizonowych w Lublinie, Olsztynie i Szczecinie.

Niezbędna okazała się także kwerenda w archiwum zakładowym Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w zakresie ustalenia roli Naczelnego Dyrektora w zmianie systemu kancelaryjnego w sądach wojskowych. Natomiast rolę Departamentu Sądów Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości w tym zakresie udało się odtworzyć dzięki zachowanej korespondencji departamentu z sądami wojskowymi i innymi organami³⁷.

Podstawą źródłową do przeprowadzenia analizy funkcjonowania sądów okazały się przede wszystkim zachowane akta sądów wojskowych, które niestety nadal pozostają rozproszone i nie tworzą jeszcze zwartych zespołów archiwalnych. Prace w tym kierunku rozpoczął w ograniczonym zakresie IPN, lecz bez współpracy z archiwami wojskowymi, proces ten będzie przebiegał wolno i nie rokuje całkowitego sukcesu. Zakres tych działań ograniczony został zresztą tylko do dokumentacji znajdującej się w zakresie zainteresowania IPN (represje polityczne i religijne) i dokumentacji sądów powstałej po 1991 r.

Archiwa Instytutu Pamięci Narodowej zgromadziły zresztą prawie 90% zachowanej dokumentacji sądów wojskowych z okresu 1945-1956. Akta z 1945 r. przejęto głównie z CAW, natomiast akta z 1946-1956 z wojskowych archiwów terenowych – dawnych filii CAW. Akt wojskowych sądów rejonowych, Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych i jego wydziałów zamiejscowych, IPN uzyskał

Białymstoku, IV/96/196 – Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie, IV/96/197 – Wojskowy Sąd Garnizonowy w Chełmie, IV/96/198 – Wojskowy Sąd Garnizonowy w Przemyślu, IV/96/199 – Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego, IV/96/200 – Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego, IV/96/201 – Wojskowy Sąd Okręgu Lubelskiego, IV/96/202 – Wojskowy Sąd Okręgowy w Krakowie, IV/96/203 – Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu, IV/96/204 – Wojskowy Sąd Okręgowy w Łodzi, IV/45/256 – Sąd Wojskowy 1 Armii Wojska Polskiego, Sąd Wojskowy 2 Armii Wojska Polskiego Sąd Wojskowy 3 Armii Wojska Polskiego, Wojskowy Sąd Polowy 1 Dywizji Piechoty z powyższych monografii szeroko czerpał M. Zaborski w pracy dotyczącej ustroju sądów wojskowych.

³⁷ Departament Sądów Wojskowych został rozwiązany w pierwszej połowie 2011 r., a dokumentacja rozdzielona na poszczególne departamenty Ministerstwa Sprawiedliwości.

drogą akcesji z archiwów zakładowych sądów powszechnych – sądów okręgowych i rejonowych lub na zasadzie depozytu archiwalnego z archiwów państwowych, które w międzyczasie przejęły te akta od nadzorowanych jednostek (AP w Bydgoszczy, Krakowie, Łodzi). Uzupełnieniem dla tejże dokumentacji jest zasób Archiwum MON, w którym znajdują się wspomniane już akta Departamentu Służby Sprawiedliwości MON, Najwyższego Sądu Wojskowego, Zarządu Sądownictwa Wojskowego, Naczelnej Prokuratury Wojskowej, a także nieliczne akta sądów wojskowych działających na terenie województwa mazowieckiego i miasta Warszawy, które przejęto po rozformowanym Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie.

Dla akt powstałych do 1991 r. głównym miejscem przechowywania pozostają archiwa Instytut Pamięci Narodowej (akta spraw sądowych) oraz archiwa wojskowe. Te ostatnie przechowujące zazwyczaj dokumentację administracyjno-gospodarczą i akta spraw, nie objętych bezpośrednio zainteresowaniem Instytutu Pamięci Narodowej. Dla lat 1957-1991 spuścizną aktową świetnie oddaje zachowana registratura Wojskowego Sądu Garnizonowego w Olsztynie, przekazana niemal w całości do Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie, a przejęta następnie w komplecie przez Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Olsztynie, oraz dokumentacja Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego znajdująca się w częściowo w archiwum zakładowym WSG we Wrocławiu oraz w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy. Zachowana w ten sposób dokumentacja kat. „A” i „B” pozwala na obserwację całości wytworzonej w kancelariach tych sądów dokumentacji.

Ze względu na ochronę informacji niejawniej nie można było wykorzystać kilku aktów prawnych i dokumentów, z których nie zdjęto jeszcze klauzul tajności³⁸. Nie możliwe okazało się także wykorzystanie całego szeregu materiałów archiwalnych z lat 1982-2010 na dostęp do których nie uzyskano zgody dyrektora Centralnego Archiwum Wojskowego - pomimo dwukrotnego złożenia wniosku o wcześniejsze udostępnienie tych akt na podstawie rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 czerwca.2011 r w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz.U. 2011, nr 196, poz. 1161).³⁹

³⁸ Wspomnieć należy choćby zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z dnia 16 VIII 1990, nr 090/Org a dotyczące m.in. reformowania archiwów centralnych instytucji wojskowych i zmian w strukturze archiwów wojskowych, pismo Archiwum MON z dnia 30 VIII 2012, nr 1284/12, kopia w zbiorach autora.

³⁹ Zgodnie z § 6 ust. 1 pkt. 1 wyżej wymienionego rozporządzenia, materiały archiwalne od których wytworzenia nie upłynęło 30 lat mogą być udostępnione dla celów naukowych; postępowanie CAW (konsekwentne nie udzielanie zgody, pomimo składania wniosków na podstawie tego rozporządzenia)

Lukę tę tylko w ograniczony stopniu można było uzupełnić na podstawie dokumentacji przejętej przez IPN z lat 1982-1990 (WSG w Olsztynie) oraz dokumentacji własnej Wojskowych Sądów: Okręgowego i Garnizonowego w Poznaniu, na której udostępnienie uzyskano zgodę Prezesów obu tych instytucji oraz na podstawie dokumentacji Wojskowych Sądów Garnizonowych: w Bydgoszczy i Zielonej Górze. Pełny obraz registratury i procesów zachodzących w kancelariach sądów wojskowych w latach 1996-2010 dały wreszcie osobiste obserwacje i udział w procesie rozformowania wspomnianych już sądów w Bydgoszczy i Zielonej Górze i przejmowania całości dokumentacji tychże instytucji przez ich następcę prawnego – Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu.

Drugim równie ważnym źródłem do przedstawienia zagadnienia procesów aktów i archiwotwórczych są akta registratury bieżącej sądów, które nie przekazano jeszcze do archiwum zakładowego. Właśnie na bazie tej dokumentacji i informacjach, uzyskanych w trakcie pełnienia obowiązków służbowych w Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Poznaniu, przy wykorzystaniu metod badawczych: obserwacji i analizy funkcjonalnej, można było przedstawić zagadnienia związane z kształtowaniem registratury sądowej w latach 2007-2010, a także komplikacji związanych z ich archiwizowaniem. W tym właśnie miejscu teoria archiwalna oraz metodyka postępowania z dokumentacją niearchiwalną i materiałami archiwalnymi pozwoliły na praktyczną obserwację procesu kształtowania przedpola archiwalnego i procesów zachodzących wewnątrz kancelarii i archiwum zakładowego determinowanych przez normatywy prawne.

Badanie procesów aktotwórczych nie byłoby możliwe bez zapoznania się z obowiązującymi w tym czasie przepisów regulujących system kancelaryjny oraz formy prowadzonej biurowości w kancelariach tajnych, jawnych i w stosunku do dokumentacji sądowej. W tym miejscu chciałbym podziękować dr. Rafałowi Leśkiewiczowi oraz dr. hab. Rafałowi Galubie, dzięki którym uzyskano kopie obowiązujących w latach 1948-1970 przepisów kancelaryjnych i instrukcji archiwalnych przechowywanych w zbiorze wydawnictw fachowo-wojskowych Centralnego Archiwum Wojskowego. Znaczna część aktów prawnych, powstałych zwłaszcza po 1998 r. pozostaje ogólnodostępna i jest publikowana w dziennikach urzędowych poszczególnych ministerstw i dziennikach ustaw. Pozostałe normatywy

trudno w jakikolwiek logiczny sposób zrozumieć, pisma CAW z dnia 8 XI 2011 nr 5151/wch, pismo z dnia 9. I 2012, nr 5588/wch oraz z dnia 9 X 2012 r. nr 4370/wch, kopie w zbiorach autora.

prawne, w tym wewnętrzne wydawnictwa wojskowe uzyskano w toku pełnienia czynności służbowych.

Z kolei w badaniu procesów archiwotwórczych prócz normatywów prawnych nieodzowne okazało się korzystanie z wszelkiego rodzaju protokołów zdawczo-odbiorczych, spisów przekazanych akt, spisów akt, spisów zdawczo-odbiorczych, wyciągów z kontroli i lustracji sądów oraz wszelkiego rodzaju ewidencji archiwalnej zarówno archiwów zakładowych, jak i ewidencji archiwów wojskowych i archiwum IPN. Pomocne okazały się także rozkazy i zarządzenia odnajdywane w aktach normatywnych poszczególnych sądów.

Praca składa się z czterech rozdziałów, z których każdy poświęcony jest pewnemu odcinkowi czasowemu, odpowiadającym kolejnym etapom ewolucji prowadzenia kancelarii w sądach wojskowych.

Rozdział pierwszy, poświęcony najdłuższemu okresowi, obejmuje lata 1945-1996. Głównym założeniem tegoż rozdziału jest przedstawić w perspektywie historycznej rodowód kancelarii sądów wojskowych, ich korzenie i charakter. W tym celu posłużono się przykładem miasta Poznania, który na mapie historycznej sądów wojskowych reprezentowany był niemal przez wszystkie rodzaje sądów wojskowych. Umożliwiło to w sposób reprezentatywny pokazanie różnic w charakterze i funkcjonowaniu sądów wojskowych różnego typu oraz dynamikę zmiany struktury organizacyjnej sądownictwa wojskowego po II wojnie światowej. Multiplikowanie nazw własnych oraz brak literatury fachowej przedstawiającej te zmiany powoduje pewne zamieszanie i powielanie w niektórych pracach historycznych błędów rzeczowych, i wymagała doprecyzowania.

W rozdziale drugim opisano modelowe działanie kancelarii w sądach wojskowych, rozumianych właśnie jako pewien typ kancelarii współczesnej, zestawione na podstawie obserwacji obowiązujących wówczas przepisów o prowadzeniu biurowości regulujących tryb funkcjonowania sądów i tworzenia przez nich dokumentacji oraz przede wszystkim badaniu procesów aktotwórczych na podstawie pozostałości aktowej po działalności tychże sądów. Podkreślenia wymaga tutaj fakt, iż wszystkie sądy wojskowe tworzyły dokumentacje niemal w ten sam sposób, a niewielkie zmiany daje się zauważyć wraz ze zmianami przepisów o kancelaryjnych w wojsku (dla dokumentacji jawnej i tajnej). Drugi podrozdział rozdziału drugiego poświęcony procesom archiwotwórczym zachodzącym w toku działania sądów i archiwów wojskowych. Wskazano tutaj na problem dziedziczenia

jako główny czynnik kształtujący zasoby archiwów sądowych i jednocześnie przyczynę ich „wędrowki” i rozpraszania. Następnie (podrozdział II.2.3) wskazano na rolę wojskowych przepisów archiwalnych na proces kwalifikacji akt w kancelariach sądowych i ich archiwizowania. Ostatni podrozdział tej części pracy poświęcono działalności i roli Archiwum Służby Sprawiedliwości MON w kształtowaniu dzisiejszej spuścizny aktowej po sądach wojskowych.

W rozdziale trzecim pokazano szczegółowo na przykładzie Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, działanie kancelarii w dziennikowym systemie kancelaryjnym, zarówno proces aktotwórczy, w tym tworzenie akt spraw sądowych jak i proces archiwotwórczy. Dużo uwagi poświęcono w tym miejscu analizie aktów prawnych regulujących te kwestie, wskazując na istotne zmiany oraz genezę rozbicia zespołów archiwalnych sądów wojskowych. W części pierwszej tego rozdziału dotyczącej powstania sądu omówiono cały proces związany z restrukturyzacją sieci sądownictwa wojskowego w 1996 r., począwszy od przepisów prawnych, a kończąc na przedstawieniu kolejnych etapów formowania tegoż sądu. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu posłużył tutaj jako przykład świetnie ukazujący przemiany związane z rozformowaniem jednego sądu i sformowaniem jego następcy prawnego, a także zmian zachodzących w strukturze sądów wojskowych (likwidacja WSG w Koszalinie, podporządkowanie WSG w Zielonej Górze WSG w Poznaniu, utworzenie WSO i WSG w Poznaniu na bazie Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu). Świadomie zrezygnowano z włączenia tego podrozdziału do rozdziału I, gdyż wpisuje się on całkowicie w dalszy tok narracji. Podrozdział III.2 poświęcony został procesom aktotwórczym zachodzącym w sądzie w latach 1996-2006. Z jednej strony ukazano działanie sądu w oparciu o tradycyjny ustrój kancelaryjny oparty na systemie dziennikowym, z drugiej zaś wskazano zmiany w postępowaniu z dokumentacją sądową.

W podrozdziale III.3 omówiono procesy archiwotwórcze i normatywy prawne regulujących ich zachodzenie. Ta część pracy ma niebagatelne znaczenie dla zrozumienia dalszej części pracy. Wskazano w niej rozbieżności w dotychczasowym trybie klasyfikacji i kwalifikacji dokumentacji sądu, zarówno prezydialnej jak i sądowej, w odniesieniu do wprowadzonych w 2002 i 2005 r. zmian, a także omówieniu najważniejszych aspektów i wątpliwości związanych z ich interpretacją i zastosowaniem w praktyce. W dwóch ostatnich podrozdziałach tej części przedstawiono faktyczny proces brakowania i przekazywania akt do archiwów (podrozdział III.3.3) i utworzenia archiwum zakładowego (podrozdział III.3.4).

W ostatnim rozdziale, podzielonym na dwie zasadnicze części, opisano przede wszystkim zmiany formalno-prawne zachodzące w kancelarii sądów wojskowych w latach 2007-2010. Dla lepszego zrozumienia zachodzących zmian przedstawiono drogę kształtowania się podstaw prawnych i przepisów zmieniających system kancelaryjny stosowany w sądach wojskowych (podrozdział IV.1.1) oraz charakter zachodzących zmian (podrozdział IV.1.2). Proces ten przebiegał stopniowo, dlatego też poszczególne zmiany przedstawiono oddzielnie. Starano się także ukazać zachodzące zmiany w odniesieniu do rodzajów dokumentacji wytwarzanych w sądach wojskowych, tj. dokumentacji prezydialnej (administracyjno-gospodarczej) i dokumentacji sądowej. W podrozdziale poświęconym procesom archiwotwórczym (2007-2010), przedstawiono najpierw podział registratury sądowej z uwzględnieniem obowiązujących przepisów regulujących proces jej archiwizowania (klasyfikacji i kwalifikacji archiwalnej, oraz przekazania do archiwum/ zniszczenia), bez której nie można w pełni zrozumieć wielowarstwowości i złożoności tego procesu (podrozdział IV.2.1). Następnie ukazano zadania archiwum zakładowego w procesie kształtowania przedpola archiwalnego i dalszej archiwizacji akt (podrozdział IV.2.2). W podrozdziale IV.2.3 przedstawiono przebieg procesów brakowania akt i przekazywania ich do archiwów wojskowych w trakcie okresu przejściowego, tj. kształtowania się podziału dokumentacji na zasób objęty własnością archiwów wyodrębnionych i zasób objętych własnością (nadzorem) archiwów państwowych. Ostatnie dwa podrozdziały (IV.2.4 i IV.2.5) poświęcono przejściu dokumentacji po innych sądach wojskowych oraz komplikacji związanych z sukcesją akt i praw po zlikwidowanych jednostkach. Zarówno sukcesja czynna jak i sukcesja bierna w przypadku sądów wojskowych stanowi specyficzny przypadek, który należały rozpatrywać w oparciu o osobowy charakter dokumentacji sądowej i przepisy prawne, które wskazują na odmienny sposób postępowania z tą dokumentacją niż wskazuje na to metodyka archiwalna wypracowana dla dokumentacji typowej.

Aparat krytyczny został tak skonstruowany, aby jak najpełniej oddać informacje zawarte w odnośniku. Ze względu na fakt i przeważająca część akt sądów wojskowych i instytucji ich nadzorujących nie jest uporządkowany, a jedynie ujęty na spisach zdawczo-odbiorczych i spisach akt i na tej podstawie udostępniany, zdecydowano się na podanie obok sygnatury archiwalnej także informacje o przynależności zespołowej cytowanych jednostek archiwalnych, sygnatury kancelaryjnej nadanej przez aktotwórcę (tam gdzie było to możliwe) i nazwy teczki, ewentualnie aktu normatywnego

zawartego w teczce oraz stron lub kart (znakomita większość materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wydzielonych jest sfoliowana). Zastosowanie takiej nieco rozbudowanej formy odnośników ma nie tylko precyzyjnie określić cytowane źródło, ale także wskazać innym badaczom, gdzie analogiczne informacje mogą zostać znalezione. Dokumentacja archiwalna zwłaszcza z lat 1946-1970 jest niestety mocno rozproszona, a tytuły jednostek archiwalnych są często nieadekwatne do zawartości. Zdarza się także, że informacje dotyczące jednej jednostki organizacyjnej odnajdywane są w aktach zupełnie innego aktotwórcy. W przypadku instytucji nadrzędnych takich jak Departament Służby Sprawiedliwości, czy Zarząd Sądownictwa Wojskowego bardzo często zachowały się kolejne egzemplarze pism i dokumentów, które nie zachowanych w aktach ich własnych wytwórców. Ponadto w przypadku cytowania dokumentacji współczesnej zdecydowano się na podanie jego znaku sprawy (w przypadku bezdziennikowego rejestrowego systemu kancelaryjnego) lub znaku pisma (w przypadku dziennikowego systemu kancelaryjnego), jako znaku identyfikującego dokumentację. W przypadku znaku pisma konieczne okazało się również podanie sygnatury kancelaryjnej teczki, w której znajduje się to pismo. Znak sprawy zawiera już sam w sobie określenie znaku teczki, (symbol komórki i hasło klasyfikacyjne) i w przypadku, gdy takowa teczka zdana została do archiwum zakładowego, podano także sygnaturę archiwalną archiwum zakładowego. Ze względu na wykorzystanie zasób archiwów zakładowych kilku instytucji, przy jednostkach archiwalnych archiwum zakładowego (wykorzystano zarówno akta kat. „A” i „B”), wskazano zawsze sygnaturę archiwalną archiwum zakładowego (tj. numer spisu zdawczo-odbiorczego i pozycje jednostki aktowej z tego spisu), jeśli takowa została nadana. W niewielkim stopniu wykorzystano także relacje ustne, zwłaszcza, co do faktów, których potwierdzenia nie odnaleziono w materiale aktowym, które to zostały zapisane przez autora i znajdują się w jego zbiorach.

Rozdział I Struktura organizacyjna sądownictwa wojskowego na przykładzie sądów poznańskich

1 Wprowadzenie

Jeszcze w trakcie formowania jednostek bojowych w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1943 r. powołano specjalne organy wymierzające żołnierzom kary za popełniane przestępstwa i wykroczenia dyscyplinarne. Organy te przybrały z czasem sformalizowany charakter sądów wojskowych, najpierw polowych, później bardziej stacjonarnych, umiejscowionych przy konkretnych jednostkach wojskowych, okręgach bądź garnizonach wojskowych.

W 1943 r. wraz z początkiem organizowania przez ZSRR 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki powstał pierwszy sąd dywizyjny – przyszły załążek rodzącej się „ludowej” struktury sądów wojskowych na ziemiach wyzwolanych. Wraz z rozbudową liczebną nowo sformowanych sił zbrojnych w ZSRR rozbudowie uległo także sądownictwo wojskowe. Utworzono Sąd Wojskowy 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, a później kolejno Sądy 1, 2 i 3 Armii Wojska Polskiego – odpowiednio kwietniu, sierpniu i październiku 1944 r. Ostatni z nich rozformowano już w listopadzie 1944 r., zaledwie po miesiącu funkcjonowania, a dwa pozostałe we wrześniu i sierpniu 1945 r.⁴⁰

W strukturach armii polskiej istniały, także sądy polowe poszczególnych dywizji piechoty. Pierwsze dwa sądy – 1 i 2 dywizji piechoty zostały erygowane w lipcu i sierpniu 1943 r., a kolejne, tj. Sądy Wojenne 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 i 12 Dywizji Piechoty sformowano na przestrzeni stycznia i października 1944 r. Tworzenie dwóch ostatnich zostały tymczasowo zawieszono, ze względu na przeniesienie kadry sędziowskiej tychże do innych sądów wojskowych. Sąd 11 i 12 Dywizji Piechoty ostatecznie sformowano 8 maja 1945 r. Rozpoczęły one funkcjonowanie wraz z drugą falą formowanych na przestrzeni maja i października 1945 r., sądów Wojennych 13, 14, 15, 16, 17 i 18 Dywizji Piechoty. Ostatni z wymienionych sądów został przekształcony w październiku 1945 r. z formowanego jeszcze w maju tego roku Sądu Wojennego Szkolnej Dywizji Piechoty.

Wraz z zakończeniem wojny sądy wojenne zaczęto nazywać sądami polowymi dywizji piechoty. Z czasem, gdy wykształciła się w miarę stabilna struktura Okręgów

⁴⁰ B. Dzięcioł, *Rola sądownictwa wojskowego*, op. cit., s. 43-53.

Wojskowych, sądy polowe podporządkowano Wojskowym Sądom Okręgów Wojskowych.

Prócz wymienionych należy wspomnieć także o innych sformowane w owym czasie sądach wojskowych formacji bojowych, mianowicie: Wojskowym Sądzie Polowym 2 Dywizji Artylerii (grudzień 1944 –listopad 1945), Wojskowym Sądzie 1 Korpusu Pancernego (lipiec 1944-październik 1945), Wojskowy Sąd 1 Dywizji Kawalerii (grudzień 1945-marzec 1947) i Wojskowym Sądzie 5 Dywizji Artylerii (maj 1945-październik 1945).

Dla marynarki wojennej w maju 1945 r. powołano Wojskowy Sąd Marynarski, który przejściowo zastąpiono sformowanym w 20 stycznia 1946 r. Wojskowym Sądem Garnizonowym w Gdyni. Ten z kolei od września 1946 r. przejął nazwę Sądu Marynarki Wojennej.

Specyficznym sądem był Sąd Wojsk Lotniczych utworzony rozkazem Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego nr 91 z 31 października 1944 r. na bazie kadry i sprzętu sowieckiego Sądu i Prokuratury 6 Armii Lotniczej. Funkcjonował on najpierw w Zamościu, a następnie przeniesionego go od stycznia 1945 r. do Pruszkowa, gdzie urzędował do marca 1945 r. Sąd nie mógł realizować w pełni zadań, do których został przeznaczony. Wobec znacznego oddalenia poszczególnych jednostek lotniczych od swojej siedziby, a także wobec stosowania przez kadrę sędziowską norm ustawodawstwa radzieckiego, szybko wyłonił się problem z funkcjonowaniem tegoż sądu. Na wniosek prezesa Najwyższego Sądu Wojskowego, jednostkę tą rozformowano 15 marca 1945 r. rozkazem Naczelnego Dowództwa Wojskowego nr 35 z 3 marca 1945 r.⁴¹ Ponieważ zarówno kadra sądu jak i podsądni byli żołnierzami narodowości rosyjskiej, a całość dokumentacji po tymże sądzie przekazano po jego rozformowaniu do ZSRR⁴². Sprawy zakończone przekazano do Centralnego Archiwum Armii Czerwonej, a sprawy znajdujące się w toku przekazano do Trybunału Wojskowego 1

⁴¹ CAW IV –501.1/A.140, k. 84.

⁴² Sąd Wojsk Lotniczych rozpoznawał sprawy obywateli sowieckich pełniących służbę w Wojsku Polskim, natomiast sprawy pozostałych lotników rozpoznawał Wojskowy Sąd Garnizonowy w Chełmie, zob.: B. Dziecioł, *Sąd Wojsk Lotniczych (1.11.1944-10.03.1945)*, Wojskowy Instytut Historyczny, Materiały i Dokument, IV/96/188 – obecnie w opracowaniu w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie (cyt. dalej CAW), M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych*, op. cit., Archiwum Sił Powietrznych w Modlinie (dalej ASP),teczka zespołu 504, CAW IV –501.1/A.140, k. 84, CAW III – 432.21-38. R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 267-268, A. Wesołowski, op. cit., s. 191-194.

Frontu Ukraińskiego⁴³. Sąd posługiwał się niejednorodną nazwą własną i pieczęciami urzędowymi⁴⁴.

Wraz z wejściem w życie Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 4 listopada 1944 r. o militaryzacji Polskich Kolei Państwowych, w listopadzie 1944 r. utworzono Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych w Warszawie⁴⁵. Rozkazem nr 72/Org Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego w sprawie organizacji instytucji wymiaru sprawiedliwości z dnia 25 listopada 1944 r. utworzono Sąd i Prokuraturę Wojskową Polskich Kolei Państwowych wg etatu nr J1/8⁴⁶.

Również w maju 1945 r., powołano do życia Wojskowy Sąd Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, który miał orzekać w sprawach o przestępstwa popełnione przez żołnierzy KBW. Sąd rozformowano w sylwestra 1948 r., a sprawy rozpatrywane przez powyższy sąd trafiła do wojskowych sądów rejonowych⁴⁷.

Wraz z ustabilizowaniem się sytuacji wojennej na terenie całego kraju powstała sieć sądów związanych z miejscem stacjonowania; rozpoczęto likwidować sądy polowe lub przekształcać w sądy garnizonowe. Sądy garnizonowe miały za zadanie utrzymanie dyscypliny na obszarach organizowanych garnizonów i skupisk jednostek wojskowych. Pierwszy z nich sformowano w Lublinie we wrześniu 1944 r i wkrótce przekształcono w Wojskowy Sąd Okręgowy (VII) w Lublinie. W tym niedługim czasie sformowano Wojskowe Sądy Garnizonowe w: Białymstoku (wrzesień 1944r.), zwany również Sądem Wojskowym Białostockiego Garnizonu Armii Wojska Polskiego⁴⁸, Rzeszowie

⁴³ A. Wesołowski, op. cit., s. 194.

⁴⁴ R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 267-268, A. Wesołowski, op. cit., s. 191, przypis 184.

⁴⁵ Dz.U. 1944, nr 11, poz. 55, M. Zaborski, (tenże, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce*, op. cit., s. 220-221), określa Sąd PKP mianem „specjalnego”, natomiast przez B. Dziecioła, sąd ten uznany został za sąd rodzaju wojsk (analogicznie jak np. Sąd Wojsk Lotniczych, czy Wojskowy Sąd Marynarski), tenże, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 223, 235 i n.

⁴⁶ *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945*, oprac. L. Ponahajba i inni, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, Warszawa 1958, t. I, s. 267-268; więcej o Wojskowym Sądzie PKP w Warszawie w: A. Wesołowski, *W cieniu wojny i polityki: sądownictwo Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943-1945*, Toruń 2003, s. 195-197, B. Dziecioł, *Rola sądownictwa wojskowego w utrwaleniu Władzy Ludowej w Polsce (1944-1948)*, rozprawa doktorska napisana w Zakładzie Historii Polski Ludowej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR pod kierunkiem doc. dr. hab. Ryszarda Halaby, Warszawa 1977, praca przechowywana była w Wojskowym Instytucie Historycznym w dziale Materiały i Dokumenty, (cyt. dalej WIH, MiD) pod sygn. IV/96/186 obecnie w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie (cyt. dalej CAW) w opracowaniu, tenże, *Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych*, WIH, MiD, sygn. dawna IV/96/191, tenże, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 235-245, tenże, *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001, s. 165-176, 613.

⁴⁷ Zob.: B. Dziecioł, *Sąd wojenny Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych”, 1985, nr 41, s. 90-103.

⁴⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (cyt. dalej IPN) IPN Bi 172/26, Wojskowy Sąd Garnizonowy (cyt. dalej WSG) w

(październik/listopad 1944r.), Warszawie (listopad 1944r.), a więc na ziemiach dopiero, co wyzwolonych. W styczniu 1945 r. sformowano sądy garnizonowe w Chełmnie, Przemyślu i Krakowie, a w lutym Wojskowe Sądy Garnizonowe w Siedlcach, Łodzi i Kielcach. Ostatni z nich udało się skompletować dopiero w lipcu i ze względu na silną działalność antykomunistycznego podziemia przeniesiono go do Radomia. Sądy Garnizonowe w Krakowie i w Łodzi w lutym i marcu 1945 r. jeszcze przed ostatecznym sformowaniem przekształcono w Wojskowe Sądy Okręgów Wojskowych (odpowiednio nr V i VI). Podobnie pierwszy WSG (I) w Warszawie przekształcono w lutym w Wojskowy Sąd Okręgowy (nr I), a w sierpniu 1945 r. utworzono na nowo równoległe do niego działający WSG (II) w Warszawie⁴⁹.

W marcu 1945 r. po niepowodzeniu w stworzeniu WSG w Poznaniu, sformowano Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu. W tym samym czasie zorganizowano Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego, który utworzono na bazie Sądu Wojskowego Dywizji Rolno-Gospodarczej. Sąd ten początkowo zlokalizowany był w Toruniu, później w Bydgoszczy, Gdańsku, a przejściowo także w Koszalinie (aż do 1946 r.). Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego przemianowano wkrótce na Wojskowy Sąd Okręgowy nr II, a jego siedzibę zlokalizowano na stałe w Bydgoszczy⁵⁰. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego utworzonego na bazie kadry Sądu 2 Armii Wojska Polskiego w sierpniu 1945 r. Początkowo siedzibą były Katowice, a od marca 1946 r. Wrocław, wówczas Sąd przybrał nazwę Wojskowego Sądu Okręgowego nr IV we Wrocławiu⁵¹. W czerwcu 1945 r. utworzono kolejne Wojskowe Sądy Garnizonowe w Katowicach (Stalinogrodzie) i Modlinie⁵².

Choć struktura sądownictwa wojskowego zmieniała się na przestrzeni ostatnich 60 lat, bardzo często sądy te pozostały trwałym elementem struktury wojska i systemu sprawiedliwości funkcjonującej w Polsce. Te dwa czynniki miały bardzo istotny wpływ na prowadzenie kancelarii przez sądy wojskowe, kształtowanie się ich spuścizn aktowych i ich archiwizowanie. Jako instytucje wymiaru sprawiedliwości sądy

Białymstoku/Wojskowy Sąd Rejonowy (cyt. dalej WSR) w Białymstoku, księga rozkazów za 1944-1946, wg opisu 024/46.

⁴⁹ M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce*, op. cit., s. 201-208.

⁵⁰ B. Dzieciół, *Sąd Pomorskiego okręgu Wojskowego w pierwszym okresie działalności. Część I*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, nr 4, 1983, s. 412-416.

⁵¹ K. Szwaagrzyk, *Wojskowy Sąd Okręgowy IV w latach 1945-1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002 nr 17, s. 103-105.

⁵² B. Dzieciół, *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001, s. 415, 426.

wojskowe, obok powszechnie występującej w jednostkach wojskowych kancelarii dziennikowej, tworzyły także akta spraw karnych (później także innego typu akta sądowe) i środki ewidencyjne związane z ich prowadzeniem. Z kolei funkcjonowanie tych organów odbywało się ściśle w obrębie Wojska Polskiego, i wszelka dokumentacja administracyjno-gospodarcza, a także osobowo-płacowa prowadzona była w sposób typowy dla innych jednostek wojskowych w tym okresie. Mało tego wszelkie procesy związane z brakowaniem i archiwizowaniem powstałej w sądach wojskowych dokumentacji regulowane były przez rozkazy, zarządzenia, okólniki i instrukcje przełożonych dowódców szefów sądów wojskowych, a akta przekazywane były innym sądom wojskowym lub do różnego typu archiwów wojskowych. W tym zakresie zarys powyższej problematyki w całości wpisuje się we współczesne rozważania archiwistyki wojskowej.

Do przedstawienia najważniejszych problemów związanych z archiwizowaniem registratur sądów wojskowych, a także ich funkcjonowaniem wybrano sądy działające na terenie Poznania, gdyż w opinii autora najlepiej obrazują zakres przemian i komplikacji zachodzących w opisywanym zjawisku. Mamy więc przykład sądu obrazujący pierwszy okres organizacji i funkcjonowania sądownictwa w trakcie i tuż po ustaniu działań wojennych (sąd okręgowy), pokazujący trudności związane z funkcjonowaniem instytucji w nowych warunkach gospodarczych (zniszczenia wojenne) i politycznych, ale także objęciem właściwością osób cywilnych; sąd o charakterze politycznym z rozszerzoną właściwością względem osób cywilnych, których głównym zadaniem było stosowanie polityki represyjnej względem wrogiemu i niepewnego elementu politycznego (Wojskowy Sąd Rejonowy); sąd specjalny powołany do istnienia w wyniku przeprowadzenia militaryzacji PKP o specyficznej właściwości (Wydział Zamiejscowy w Poznaniu), a także sądy typowo wojskowe, zarówno te charakterze terytorialnym (wojskowe sądy garnizonowe), pokazujące zmiany jak poddawana była struktura organizacyjna sądownictwa wojskowego, jak i sądy jednostek taktycznych (sądy korpuśne), ściśle powiązane z jednostką taktyczną, do której zostały one przypisane oraz sąd rodzaju broni (Sąd Wojsk Lotniczych).

Ta różnorodność zaprezentowanych sądów wojskowych z terenu Poznania w pełni oddaje w mikroskali (Wielkopolska) zjawiska typowe zarówno, jeśli chodzi o funkcjonowanie sądów i ich kancelarii, jak i archiwizowane ich registratur dla całego powojennego sądownictwa wojskowego w obrębie makroskali (Polska).

2 Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu (1945-1949)

Pierwszym powojennym wojskowym sądem powołanym do istnienia na terenie Poznania był Sąd Poznańskiego Okręgu Wojskowego. Pierwotnie w miejsce sądu okręgowego miano utworzyć Wojskowy Sąd Garnizonowy – rozkazem Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego nr 15 z dnia 25 stycznia 1945 r., w terminie do dnia 20 lutego 1945 r. miano zorganizować dwa takie sądy: w Poznaniu i Toruniu. Ze względu na trwające jeszcze walki tymczasową siedzibą sądu poznańskiego miał być Konin⁵³. Z utworzenia w Poznaniu sądu garnizonowego zrezygnowano wobec wyznaczenia w mieście siedziby Dowództwa Poznańskiego Okręgu Wojskowego⁵⁴. Rozkazem Naczelnego Dowódcy WP nr 23/Org z dnia 1 lutego 1945 r. na terenie województwa poznańskiego miano utworzyć do dnia 1 marca Poznański Okręg Wojskowy zgodnie z etatem D 1/17⁵⁵. Etat przewidywał w strukturze sztabu Dowództwa Okręgu, również sąd wojskowy o randze okręgowego. Od maja do sierpnia na terenie Poznania znajdował się także siedziba Sądu Wojskowego 2 Armii Wojska Polskiego, który w tym czasie koegzystował z Sądem Poznańskiego Okręgu Wojskowego⁵⁶. Akta Sądu Wojskowego 2 Armii WP przekazane zostały do Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy (później Wojskowy Sąd Okręgowy nr II w Bydgoszczy)⁵⁷.

Dnia 22 lutego 1945 r. powołano na stanowiska służbowe prezesa i wiceprezesa, a także większość sędziów i obsady administracyjnej sądu⁵⁸. W dniu 12 marca oficjalnie sformowano sąd okręgowy przy Poznańskim Okręgu Wojskowym, mocą rozkazu Naczelnego Dowództwa WP – Sztabu Głównego Oddziału Organizacyjno-Etatowego nr 0408/019 z dnia 7 marca 1945 r., o czym prezesa sądu w Poznaniu - dra Władysława Garnowskiego poinformowano pismem nr 0452 Wydziału Sądownictwa Wojennego Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. W dniu 1 marca, czyli jeszcze przed wydaniem rozkazu nr 0408/019 mianowani rozkazami

⁵³ CAW III.432.39, k. 26, Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w myśl przytoczonego rozkazu nigdy nie zorganizowano.

⁵⁴ A. Wesołowski, op. cit., s. 183.

⁵⁵ IPN BU 827/2998, Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu (dalej: WSO III),teczka nr 06/I/45, Zarządzenia Naczelnego Dowództwa, k. 8; *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego*, op. cit., s. 331-332.

⁵⁶ B. Dzieciół, *Sądy wojenne po zakończeniu działań*, op. cit., s. 149.

⁵⁷ Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej (dalej: AMON) 161/91/3648, Departament Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej (dalej: DSS MON),teczka nr 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, t. I, protokół zdawczo-odbiorczy przekazania agend sądu WSO II w Bydgoszczy z dnia 30 czerwca 1949 r., k. 299-300.

⁵⁸ B. Dzieciół, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 272.

personalnymi w dniu 22 lutego 1945 r. oficerowie i szeregowi rozpoczęli służbę w składzie prezes, zastępca, 3 sędziów, starszy sekretarz sądowy, sekretarz i sekretarz-statystyk⁵⁹. 7 marca sąd otrzymał w użytkowanie budynek przy ul. Wyspiańskiego 2⁶⁰. Pierwszy rozkaz regulujący formę urzędowania wydano dopiero 21 marca⁶¹. 23 marca natomiast zinwentaryzowano majątek ruchomy sądu⁶².

Wyciąg z etatu D1/17 przewidywał dla sądu okręgu wojskowego 18 pracowników, w tym 7 oficerów, 4 podoficerów i 7 szeregowych⁶³. Natomiast na czas pokoju miał zostać ograniczony do 12 żołnierzy (11 oficerów i 1 szeregowego) i 3 pracowników kontraktowych⁶⁴.

22 lutego 1946 r. etat sądu zmieniono na 31/1 zwiększając stan osobowy do 12 oficerów, 2 podoficerów, 4 szeregowych oraz 4 pracowników kontraktowych (cywilnych). Prócz tego w etacie znalazł się samochód osobowy (BMW g-1-36-62⁶⁵), samochód ciężarowy (GAZ AA⁶⁶), 2 maszyny do pisania, 4 karabinki wzór 38, 11 pistoletów i 1 automat⁶⁷. Na początku 1947 r. w miejsce uszkodzonego BMW sąd otrzymał ciężarowego Chevroleta⁶⁸. W tym też czasie, większość starej kadry WSO III w Poznaniu została skierowana do nowosformowanego Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, w tym również prezesa i wiceprezesa⁶⁹. Nowym prezesem wyznaczono ppłk Stanisława Drzymałę (od 17 czerwca 1946 r. jego funkcję pełnił mjr Franciszek Szeliński, oficjalnie mianowany prezesem od 5 lipca 1946 r.), wiceprezesem mianowano mjr Gotfryda Ostrowskiego (do sierpnia 1946 r., później zastąpiony przez Michała Frankowskiego), sędziami zaś zostali kapitanowie Stanisław Czajkowski i Kazimierz Tasiemski, ponadto wyznaczono dwóch asesorów: ppor. Aleksandra Borowskiego i por. Stanisława Kanclerzewskiego (przybył dopiero we wrześniu, wcześniej stanowisko to wakowało). Kierownikiem sekretariatu został ppor. Stanisław Bobrowski, zastąpiony później przez por. Franciszka Miliana, a sekretarzami

⁵⁹ IPN BU 827/3006, WSO III Poznań,teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, k. 3, IPN BU 827/3024,teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 183.

⁶⁰ IPN BU 827/3024, WSO III Poznań,teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 183.

⁶¹ B. Dziecioł, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 272, IPN BU 827/3006, WSO III Poznań,teczka nr 012/45 rozkazy wewnętrzne WSO, k. 1.

⁶² IPN BU 827/3024, WSO III Poznań,teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 183.

⁶³ IPN BU 827/2997, WSO III Poznań,teczka nr 05/45, rozkazy personalne, wyciąg z etatu Dowództwa Okręgu Wojskowego [w Poznaniu].

⁶⁴ IPN BU 827/3004,teczka nr 08/45, ewidencja personalna pracowników, wyciąg z etatu 1/46, k. 170.

⁶⁵ IPN BU 827/3025, WSO III Poznań,teczka nr 9/45, korespondencja wychodząca, t. I, s. 5.

⁶⁶ IPN BU 827/3026, WSO III Poznań,teczka nr 10/45, korespondencja ogólna przychodząca, s. 67.

⁶⁷ IPN BU 827/3004,teczka nr 08/45, ewidencja personalna pracowników, wyciąg z etatu 1/46, k. 38 i n.

⁶⁸ IPN BU 807/13, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom II, k. 72.

⁶⁹ IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom I, k. 41.

sądowymi byli: por. Edmund Dramowicz (odszedł w sierpniu 1946 r.), chor. Halina Olszewska (odeszła w czerwcu 1946), ppor. Ryszard Czarkowski, por. Antoni Chołdrych (przybył we wrześniu 1946, później został kierownikiem sekretariatu WSO III i WSG w Poznaniu), por. Stefan Cieślak (przybył w czerwcu 1946 r.), chor. Włodzimierz Przyłucki (mianowany od czerwca 1946 r.). Ponadto w sądzie służbę pełnili przewidziani w etacie żołnierze służby zasadniczej i cywilni pracownicy kontraktowi – dwaj pisarze i dwie maszynistki⁷⁰. Całkowita niemal wymiana kadry sądu spowodowała pewne trudności w płynności funkcjonowania sądu, a spowodowana była natychmiastową potrzebą skierowania do Wojskowego Sądu Rejonowego pracowników doświadczonych i wydajnych, mogących sprostać olbrzymiemu napływowi spraw o istotnym dla ówczesnej władzy ciężarze gatunkowym.

Nowy etat sądu przewidywał także stanowisko archiwariusza, które powierzono chorążemu Włodzimierzowi Przyłuckiemu. W. Przyłucki w maju 1946 r. awansował na stanowisko sekretarza sądowego⁷¹. Później stanowisko objął po nim ppor. Jan Tomaszczuk. Funkcja archiwariusza istniała także wcześniej, choć nie funkcjonowało oficjalnie w etacie i piastowane było najpierw od 25 sierpnia 1945 r. przez Dymitra Sytego⁷², a od 2 listopada 1945 przez Józefa Włodykę⁷³. Wprowadzenie stanowiska archiwariusza związane było z wejściem w życie okólnika nr 010 wydanego przez Departament Służby Sprawiedliwości MON, w którym nakazano sądom wojskowym zaprowadzić księgę archiwalną i archiwa podręczne sądów⁷⁴.

Etat ten wkrótce zmieniono zmniejszając liczbę stanowisk do 19 (11 oficerskich, 4 cywili, 4 podoficerów i szeregowych), przy czym zauważyć należy, że część stanowisk była nieobsadzona i kształtowała się w faktycznej liczbie 15-16

⁷⁰ Plut. Marian Kuszak – ekspedytor, kpr. Stanisław Dyrda i szer. Czesław Skrzypczak – szoferzy, szer. Florian Bigelmajer, szer. Piotr Karasiewicz i szer. Jan Paliwoda- gońcy, szer. Stanisław Grzelak i Franciszek Czepnik jako ordynansi prezesa sądu, Leon Korytkowski, Stanisława Mielniczuk, Janina Dudzianka i Ludomira Kopydłowska, IPN BU 807/12, WSO III Poznań, teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom I, k. 80-80v, 135, 153, 179, IPN BU 807/13, WSO III Poznań, teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom II, k. 56-57.

⁷¹ IPN Po 402/2, WSO III Poznań, teczka nr 08/46, ewidencja personalna WSO, k. 104, 112.

⁷² IPN BU 827/3006, WSO III Poznań, teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, rozkaz nr 32, k. 35, Dymitr Syty rozpoczął służbę w WSO jako sekretarz.

⁷³ IPN BU 827/3006, WSO III Poznań, teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, rozkaz nr 48, k. 51, Józef Włodyka awansował bardzo szybko odznaczając się nieprzeciętnymi zdolnościami i uznaniem w oczach przełożonych, stając się wkrótce kierownikiem sekretariatu WSR w Poznaniu, a od 1955 r. pełniąc analogiczną funkcję w WSG (II) w Poznaniu (1955-1974).

⁷⁴ IPN BU 827/2999, WSO III Poznań, teczka nr 06/II/45, okólniki i zarządzenia NSW, t. II, s. 32-33.

pracowników⁷⁵. W nowym etacie nie wyróżniano już archiwariusza, a jego obowiązki na podstawie przepisów (m.in. § 23) „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych*”, powierzono kierownikowi sekretariatu⁷⁶.

O niewystarczającej obsadzie prezes sądu W. Garnowski meldował nieustannie Najwyższemu Sądowi Wojskowemu i Dowództwo Okręgu Wojskowego, który odpowiadał za zaopatrzenie w sądu w materiały trwałe, zabezpieczenie potrzeb finansowych sąd i żołnierzy oraz uzupełnianie kadry sądu przez żołnierzy. Proponował zwiększenie posiadanego stanu osobowego, a także utworzenie na podległym sobie terenie kilku nowych sądów garnizonowych, które skuteczniej mogłyby sprawować wymiar sprawiedliwości w miejscowościach znacznie oddalonych od Poznania⁷⁷.

Zwiększenie obsady sądu wydawało się rzeczą pilną zwłaszcza wobec drastycznie zwiększonego wpływu spraw na początku 1946 r. W samym tylko miesiącu styczniu wpłynęło 300 spraw, w lutym 250, a w marcu 141⁷⁸. Liczba ta ostatecznie spadła w kwietniu do około 50-70 spraw wpływających miesięcznie, gdyż gros spraw kierowano teraz do Wojskowych Sądów Rejonowych w Poznaniu i Bydgoszczy, które działały na terenie Dowództwa Okręgu Wojskowego nr III⁷⁹.

W 1945 r. w Poznaniu znajdowało się tylko pięciu obrońców wojskowych, którzy upoważnieni byli do stawianiem przed sądami wojskowymi, byli to: Witold Lompa, Jan Macwaldowski, Marian Podbiera, Marian Schroeder i Urbański Eugeniusz⁸⁰. W 1946 w Poznaniu było ich czterech, mianowicie: dr Kazimierz Nowosielski, dr Oleksy Alfred, Marian Schroeder i dr Stanisław Hejmowski⁸¹. Później liczba obrońców wojskowych wzrosła.

Początkowy okres istnienia sądu związany był z uzupełnianiem i zabezpieczaniem najpilniejszych potrzeb sądu. Powszechnie borykano się z brakiem sprzętu kancelaryjnego i biurowego, w tym mebli i przyborów do pisania. Sąd od marca do końca kwietnia posługiwał się pieczęcią wpływu zawierającą legendę „Wojsko Polskie //Wojskowy Sąd Garnizonowy //w Poznaniu//Wpłynęło dn. 194 r.//

⁷⁵ AMON 161/91/3633, DSS MON,teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, k.434.

⁷⁶ IPN Rz 122/12, Wojskowy Sąd Rejonowy (dalej WSR) w Rzeszowie,teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, k. 49-80.

⁷⁷ IPN BU 827/3009, WSO III Poznań,teczka nr 015/45, nadzór, k. 144-146.

⁷⁸ IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom I, k. 17, 40-40v, 46.

⁷⁹ IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, t. I, IPN BU 807/13, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, t. II.

⁸⁰ IPN BU 878/7, Najwyższy Sąd Wojskowy (cyt. dalej NSW),teczka nr 0015/45, pisma Oddziału Ustawodawczo-Prawnego, k. 58-59.

⁸¹ IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, k. 24.

Nr”, a zamiast pieczęci nagłówkowej stosowano odbicie maszynowe⁸². Wcześniejsze stosowanie pieczęci z legendą Wojskowy Sąd Garnizonowy powodowało wiele komplikacji, gdyż adresaci kierowali pisma do Wojskowego Sądu Garnizonowego, nie zaś do Wojskowego Sądu Okręgowego. Od 8 maja rozpoczęto używania nowych poprawionych pieczęci z legendą Wojskowy Sąd Okręgu Poznańskiego⁸³.

Pierwotnie nazwą stosowaną w pismach urzędowych i na aktach była nazwa Wojskowy Sąd Okręgu Poznańskiego. Po wejściu w życie zarządzenia Naczelnego Dowództwa WP nr 02 z dnia 14 listopada 1945 r. wprowadzającego numerację dla okręgów wojskowych⁸⁴. WSO w Poznaniu przyjął nazwę Okręgowy Sąd Wojskowy nr 3 w Poznaniu, w Poznaniu, choć jeszcze w pierwszym półroczu 1946 stosowano wymiennie prezenty zawierające obie te nazwy⁸⁵. Prawdopodobnie zmieniły się także pieczęcie urzędowe: (WOJSKO POLSKIE //Wojskowy Sąd Okręgu Poznańskiego). Nieco później upowszechniła się nazwa Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu, głównie na skutek regulacji zawartych w § 141 „Tymczasowego regulaminu sądów i prokuratur wojskowych”⁸⁶.

Wzór A

Wzór B

WOJSKO POLSKIE Wojskowy Sąd Okręgu Poznańskiego Nr <u>05/46</u> <u>9 u.stycznia</u> 1946 r.	/orzęł/ WOJSKO POLSKIE Okręgowy Sąd Wojskowy Nr 3 Poznańskiego Nr <u>05/46</u> <u>9 u.stycznia</u> 1946 r.
---	---

Wzór A stosowany do połowy 1946 r., wzór B stosowany aż do 1949 r.

Pierwszą siedzibą sądu był budynek przy ul. Wyspiańskiego 2, choć czyniono bezskuteczne starania, aby WSO przenieść do zrujnowanego budynku przy ul. Grotgera 5⁸⁷, następnie do budynku przy Grotgera 6. Oba budynki nie spełniały wymagań stawianych siedzibie urzędu publicznego. Dzięki stanowczej reakcji Prezesa WSO,

⁸² 8 maja otrzymano z NSW pieczęcie z właściwą nazwą sądu zob.: IPN BU 827/3003, WSO III Poznań, teczka nr 07/45, sprawy gospodarcze, s. 28.

⁸³ IPN BU 827/2989, WSO III Poznań, teczka nr 01/45, rozkazy Naczelnego Dowództwa, t. I, s. 24 i n.

⁸⁴ IPN BU 827/3001, WSO III Poznań, teczka nr 06/IV/45, okólniki i zarządzenia DOW Poznań, k. 68.

⁸⁵ IPN Po 76/328, O 84/46, akta sprawy p-ko: współpracownikom bandy „Dzielnego” Nowiczak-Maliny – a) Jan Olejniczak, b) Antoni Wiśniewski, z art. 11 w zw. z art. 8 Dekretu „O ochronie Państwa”, k. 204 (s. 204) i k. 218 (s. 232).

⁸⁶ IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów, teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, s. 75.

⁸⁷ IPN BU 827/3024, WSO III Poznań, teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 15,

siedziba sądu aż do połowy 1946 znajdowała się w pierwotnej lokalizacji⁸⁸. W tym samym budynku mieszkali wraz z rodzinami: prezes sądu – Władysław Garnowski, kierownik sekretariatu – Franciszek Milan, komendant sądu – Edmund Dramowicz, oraz maszynistka Anna Rożek⁸⁹. Sąd posiadał w tym czasie salę rozpraw, choć rozprawy publiczne starano się przeprowadzać w większych pomieszczeniach tak, aby umożliwić w nich udział większemu audytorium. Przykładowo najliczniej obserwowaną rozprawą prowadzoną przez WSO i potwierdzoną źródłowo, była rozprawa zorganizowana w Bydgoszczy w kinie „Pomorzanin”, w sprawie przeciwko „Szaremu”, gdzie zgromadzić się miało przeszło 2 tys. osób⁹⁰. Inne rozprawy pokazowe przeprowadzane zazwyczaj na terenie jednostek wojskowych mogły się „cieszyć” od 60 do 500 słuchaczami⁹¹.

W połowie 1946 WSO przeniesiono do budynku przy ul. Matejki 58⁹², gdzie Sąd zajmował 9 obszernych sal na trzecim piętrze, z czego aż dwie przeznaczono na sale rozpraw⁹³. Archiwum sądowe przynajmniej w latach 1948-1949 r. znajdowało się w tym samym pomieszczeniu, co kancelaria tajna, tj. w zakratowanej izbie, oddzielonej drzwiami obitymi blachą, znajdującej się na trzecim piętrze budynku przy ul. Matejki 58⁹⁴.

Sąd przez cały okres istnienia znajdował się na zaopatrzeniu Dowództwa Okręgu Wojskowego nr III w Poznaniu. Oznaczało to, że wszelkie sprawy związane z wyżywieniem, umundurowaniem, uzbrojeniem, a także wypłatami środków pieniężnych dla świadków, biegłych, tłumaczom i pracowników cywilnych, a także zaopatrzeniem sądu w maszyny do pisania, przybory kancelaryjne, opał oraz eksploatację budynku załatwiano w poszczególnych wydziałach Dowództwa Okręgu Wojskowego. Sprawami administracyjno-gospodarczymi ze strony sądu zajmował się komendant sądu, a od końca 1946 r., większość jego funkcji przejął kierownik sekretariatu⁹⁵.

⁸⁸ IPN BU 827/3003, WSO III Poznań, teczka nr 07/45, sprawy gospodarcze, s. 60, 65, IPN BU 827/3024, WSO III Poznań, teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 14-15.

⁸⁹ IPN BU 827/3024, WSO III Poznań, teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 3.

⁹⁰ IPN BU 807/12, WSO III Poznań, teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom I, k. 23

⁹¹ Ibidem, k. 79.

⁹² IPN Po 402/2, WSO III Poznań, teczka nr 08/46, ewidencja personalna WSO, k. 58.

⁹³ AMON 161/91/3633, DSS MON, teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, k. 434, 436v.

⁹⁴ AMON 161/91/3644, DSS MON, teczka nr 0013/49, inspekcje wojskowych sądów, k. 103, AMON 161/91/3633 DSS MON, teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, k. 208.

⁹⁵ IPN BU 827/3007, WSO III Poznań, teczka nr 013/45, sprawozdania Wojskowego Sądu Okręgowego, k. 29, IPN BU 827/3006, WSO III Poznań, teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, rozkaz nr 35 z

Pierwszą sprawę zarejestrowano w repertorium sądowym w dniu 27 marca 1945 r., a pierwsze rozprawy przeprowadzano w więzieniu karno-śledczym w Poznaniu⁹⁶. Pierwszy wyrok zapadł 29 marca 1945 r.⁹⁷

Od maja 1945 r. założono też część teczek przedmiotowych m.in. teczkę zawierającą korespondencję ogólną sądu⁹⁸. Teczki początkowo przechowywano w segregatorach, o czym świadczą ślady otworów zachowane na pismach, które następnie w 1955 r. zostały zszyte, zalakowane i opieczetowane pieczęcią do pakietu przez pracowników Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego⁹⁹.

O kancelarii tegoż sądu możemy powiedzieć niewiele, gdyż zachowały się tylko niektóre teczki administracyjno-gospodarcze i tylko z początkowego okresu działania sądu. Systemem kancelaryjnym obowiązującym był system dziennikowy, dla którego prowadzono osobne dzienniki dla pism wchodzących i wychodzących, i osobne dla pism jawnych i tajnych, ściśle tajnych¹⁰⁰. Obieg dokumentów niejawnych oraz kancelarię tajną prowadzono zgodnie z rozkazem nr 0142 z dnia 9 lipca 1945 r. Wcześniej obowiązujący okólnik nr 0218/44 nie był do końca w sądzie przestrzegany

Jak wynika z kontroli przeprowadzonej w sadzie 20 kwietnia 1945, pisma wchodzące i wychodzące rejestrowano w jednym dzienniku, a księgi sądowe nie były ponumerowane, przeszyte i opieczetowane. Ponadto teczki przedmiotowe pozbawione były opisu spraw na początku, a część pism została nieprawidłowo wszyta. Ponadto dokumentacja tajna i ściśle tajna zamiast w sejfie przechowywana była w skrzyni żelaznej¹⁰¹. Wszystkie usterki rozkazano natychmiast poprawić. Zaistniałe

dnia 1 IX 1945, k. 35, IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów,teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, § 4-11.

⁹⁶ IPN BU 827/3026, WSO III Poznań,teczka nr 10/45, korespondencja ogólna przychodząca, s. 41.

⁹⁷ WSO III Poznań,teczka 9/45, spraw karnych, k. 183.

⁹⁸ IPN BU 827/3026, WSO III Poznań,teczka nr 10/45, korespondencja ogólna przychodząca, IPN BU 827/3025, WSO III Poznań,teczka nr 9/II/45, korespondencja wychodząca.

⁹⁹ Ślady widoczne w IPN BU 827/2989 (teczka nr 01/45 - rozkazy Naczelnego Dowództwa), IPN BU 827/3026 (teczka nr 10/45 - korespondencja ogólna przychodząca), IPN BU 827/3025 (teczka nr 9/II/45 - korespondencja wychodząca), IPN BU 827/3021 (bn - sprawy różne), IPN BU 827/3005 (teczka nr 08/45 - ewidencja oficerów WP i podoficerów), IPN BU 827/3002 (teczka nr 06/V/45 - zarządzenia DOW), IPN BU 827/3001 (teczka nr 06/IV/45 - okólniki i zarządzenia DOW Poznań), IPN BU 827/3014 (teczka nr 020/45 - Sąd Polowy 14 DP), IPN Bu 827/3010 (teczka nr 015/45 - nadzór nad OSH), IPN BU 827/3027 (wyroki WS 14 DP), IPN BU 827/3013 (teczka nr 019/45 Sąd Polowy 5 Dywizji Piechoty), IPN BU 827/2992 (teczka nr 02/45 - rozkazy Wydziału Sądownictwa Wojennego), IPN BU 827/2998 (teczka nr 06/II/45 - zarządzenia Naczelnego Dowództwa), IPN Po 402/2 (teczka nr 08/46 - ewidencja personalna WSO).

¹⁰⁰ AMON 161/91/3644, DSS MON,teczka nr 0013/49, inspekcje wojskowych sądów, k. 103v.

¹⁰¹ IPN BU 827/2992, WSO III Poznań,teczka nr 02/45 rozkazy Wydziału Sądownictwa Wojennego, k. 4.

nieprawidłowości wynikały z braku znajomości obowiązującego rozkazu nr 0142/45, którego sąd nie otrzymał.

Pewien obraz na jednostki kancelaryjne daje protokół sporządzony w WSO w Poznaniu w dniu 17 czerwca 1946 r. podczas czynności przekazania agend szefa WSO przez ppłk dr. Stanisława Drzymałę mjr. Franciszkowi Szelińskiemu¹⁰². Protokół wymienia nie tylko książki i wykazy sądowe prowadzone w sądzie, ale także pieczęcie oraz pomocnicze urządzenia ewidencyjne, również te nierejestrowane, a więc mający charakter manipulacyjny. Z tego dokumentu możemy także dokonać analizy zarówno dokumentacji administracyjno-gospodarczą i mienia ruchomego znajdującego się na stanie sądu tuż po wojnie¹⁰³. Porównując tę listę z inwentarzem sporządzonym na rozkaz DOW nr 6/45 z dnia 18 maja 1945 w sądzie na dzień 28 maja (pismo nr 0139/45) w posiadaniu Sądu pierwotnie znajdowało się dużo więcej mebli i krzeseł, które częściowo zagospodarowano do izb mieszkalnych dla pracowników WSO zamieszkujących w budynku sądowym przy ul. Wyspiańskiego 2¹⁰⁴. Inne sprzęty, takie jak 2 maszyny do pisania¹⁰⁵, czy jeden stół przekazano natomiast najprawdopodobniej do nowoutworzonego Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu¹⁰⁶.

WSO III w Poznaniu działał niezwykle żywo na przestrzeni działalności kulturalno-oświatowej w mieście. Sędziowie należeli do Zrzeszenie Prawników Demokratów Okręgu Poznańskiego, a także Koła Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Od początku istnienia sądu Prezes a także inni sędziowie pisali artykuły do lokalnej prasy i Wojskowego Przeglądu Prawniczego z zagadnień m.in. właściwości sądów wojskowych względem cywili, czy funkcjonowaniem Oficerskich Sądów Honorowych. Ponadto kadra i pracownicy cywilni zrzeszeni byli w Kole Pracy

¹⁰² Przekazanie odbyło się na podstawie pisma Departamentu Służby Sprawiedliwości MON z dnia 13 VI 1946.

¹⁰³ IPN Po 402/2, k. 116, w 1945 r. Sąd posiadał w świetlicy m.in. pianino zob.: IPN BU 827/3024, WSO III Poznań,teczka nr 9/45, spraw karnych, s. 184, 195.

¹⁰⁴ IPN BU 827/3003, WSO III Poznań,teczka nr 07/45, sprawy gospodarcze, s. 44.

¹⁰⁵ Sąd w 1945 posiadał maszyny do pisania następujących marek: Reinmetal, Ideal-Nauman, Unterwood, Mercedes zob.: IPN BU 827/3021, WSO III Poznań, kopie korespondencji zwykłej z 1945 r., s. 14.

¹⁰⁶ Należy zwrócić tu uwagę, że maszyny do pisania stanowiły dla sądów na początku lat 40, 50 i 60 naprawdę wartościowy sprzęt; były one tak istotne, iż fakt pozyskania jednej maszyny odnotowywano nawet w książkach rozkazów dziennych, w których odnotowywano tylko najważniejsze wydarzenia w życiu codziennym sądu Archiwum Zakładowe (cyt. dalej AZ) WSG Wrocław, Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego (cyt. dalej SŚOW), księga rozkazów dziennych, wg opisu 016/53, rozkaz nr 66 k. 15, por. także polecenie służbowe Szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości MON nakazujące maszyny do pisania uzyskane na drodze przypadku na rzecz Skarbu Państwa przekazać m.in. do DSS MON i prokuratury 15 Dywizji Piechoty – IPN Bi 172/52, WSR Białystok,teczka nr 21, wg opisu 21/47, pisma różne, k. 389, 507.

Socjalnej. Organizowano wycieczki dziennikarskie m.in. 7 lipca 1946 r. do Ludwikowa i Żabikowa¹⁰⁷.

W sprawozdaniach tegoż sądu uwidacznia się duży nacisk kładziony przez kadre na działalność profilaktyczno-zapobiegawczą, prowadzoną poprzez rozprawy pokazowe, pracę wychowawczą i pogadanki dla żołnierzy z jednostek wojskowych, w których zanotowano zwiększony odsetek przestępczości¹⁰⁸. Niektóre rozprawy były transmitowane za pomocą radiowęzłów szerszemu audytorium, a także publikowano recenzje wyroków w prasie lokalnej np. w „Głosie Wielkopolskim, czy w „Orle Białym” – organie prasowym poznańskiego DOW. Powszechną praktyką było publikowanie wyroków w rozkazach dziennych Dowództwa Okręgu Wojskowego, a także umieszczanie plakatów w miejscach publicznych i rejonach działań zbrojnego podziemia¹⁰⁹. Część sędziów, np. por. Jan Zaborowski prowadził cykl wykładów dla kursu podoficerów Milicji Obywatelskiej w Poznaniu oraz cykl wykładów na temat kodeksu karnego Wojska Polskiego dla żołnierzy Wojska Polskiego¹¹⁰. Od początku 1948 r. wprowadzono dodatkowo dla pracowników sądu naukę języka rosyjskiego¹¹¹.

Już wówczas zdawano sobie sprawę, że akta, w których wymierzono karę, muszą być gdzieś przechowywane, zwłaszcza, że niejednokrotnie na mocy kolejnych ustaw amnestyjnych do akt powracano zmniejszając zasądzone kary i wydając kolejne postanowienia w tych sprawach. Archiwa sądowe w sądach wojskowych spełniały, więc rolę archiwum podręcznego, w którym gromadzono niepotrzebne do bieżącego urzędowania akta. Pomimo wydania w 1946 r. przepisów określających okres przechowywania akt i tryb ich niszczenia, w praktyce nie zdążono ich nigdy zastosować. Akta gromadzone w archiwum sądowym nie przekroczyły nawet 5 lat, gdy zostały przeniesione w depozyt do innego sądu, a w międzyczasie z kolei zmieniły się przepisy, i nikt nie respektował już wcześniejszych przepisów.

Wspomniany wcześniej okólnik nr 010 z dnia 10 sierpnia 1945 r. nakazywał wszystkim sądom wojskowym założenie i prowadzenie archiwum. Lokal przeznaczony na archiwum miał być odpowiednio zabezpieczony, a akta przekazywane doń, miały być wpisywane do książki archiwalnej i układane wg numeru kolejnego z tejże książki, oddzielnie wszakże dla każdego rocznika. Dodatkowo miano przygotować pomocnicze

¹⁰⁷ IPN BU 807/134, NSW,teczka nr 0013/46, sprawozdania i wykazy statystyczne, s. 18; IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, t. I, k. 3

¹⁰⁸ IPN BU 807/186, NSW,teczka nr 0010/47, sprawozdania opisowe wojskowych sądów, t. I, k. 63v.,

¹⁰⁹ IPN BU 807/12, WSO III Poznań,teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, t. I, k. 2v-3, 16

¹¹⁰ Ibidem, k. 3-3v.

¹¹¹ IPN BU 807/186, NSW,teczka nr 0010/47, sprawozdania opisowe wojskowych sądów, t. I, k. 67 i n.

opisy na regały i szafy, na których składowano akta. Dla ułatwienia do książki archiwalnej prowadzonej w sposób podobny do repertorium sądowego miano założyć skorowidz imienny, zbiorczy dla kilku lat, do którego należało wpisywać wszystkie osoby, których akta przekazywano do archiwum. Dodatkowo, okólnik wspominał, że akta o „znaczeniu historycznym lub politycznym oraz na aktach, które pozostają w związku z wypadkami wojennymi” miały zostać opisane w książce archiwalnej i na okładce napisem „dla Wojskowego Biura Historycznego”. W związku z tym akta, które znajdowały się do tej pory w archiwum Najwyższego Sądu Wojskowego przesłano z powrotem do ich sądów macierzystych¹¹². Okólnik wprowadził także pojęcie zastawnika, na którym wpisywano sygnaturę archiwalną wypożyczanych akt, datę ich wydania, osobę, której wydano i na czyje polecenie dokonano powyższej czynności¹¹³.

Miesięczne zapotrzebowanie na materiały biurowo-kancelaryjne kształtowały się na poziomie 1400-1500 zł co równało się średnim zarobkom sędziego¹¹⁴.

Początkowo WSO w Poznaniu pełnił rolę także sądu garnizonowego, tj. rozpatrywał wszystkie sprawy z obszaru własnego działania, zarówno w stosunku do oficerów jak i zwykłych szeregowych. Stopniowo, rozbudowywano jego kompetencje. Rozkazem specjalnym z 3 grudnia 1945 r. utworzono przy jednostkach wojskowych od stopnia pułku wżwyż Oficerskie Sądy Honorowe oraz Koleżeńskie Sądy Szeregowych, które miały rozpoznawać i karać kolegalnie sprawy przeciwko dyscyplinie i reputacji Wojska Polskiego nie będące przestępstwami. Nadzór nad nimi powierzono właśnie sądom okręgowym¹¹⁵. WSO w Poznaniu przeprowadzał od połowy 1946 systematyczne kontrole Oficerskich Sądów Honorowych przy poszczególnych jednostkach wojskowych, w zakresie zapadłych na nich wyroków oraz zaległości w orzekaniu przez te sądy¹¹⁶. Prowadzono w tym zakresie także pogadanki i referaty

¹¹² IPN BU 827/3009, WSO III Poznań,teczka nr 015/45, nadzór, k. 74 i nn, wszystkie sądy wojskowe przesyłały akta do NSW, w którym w trybie nadzoru administracyjnego i orzeczniczego przeglądano akta, a następnie składano do archiwum NSW; ponadto archiwum to przejęło także zakończone akta spraw karnych sądów PSZ z Zarządu Głównego Związku Patriotów Polskich z ZSRR (7 X 1944); akta miały być przygotowane zgodnie z „21.09.1944 instrukcja dla sądów wojskowych jak oznaczać akta przekazywane do archiwum” zob.: B. Dziecioł, *Najwyższy Sąd Wojskowy w okresie działalności PKWN (2.09.-31.12.1944)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1984, nr 4, s. 486.

¹¹³ IPN BU 827/2999, WSO III Poznań,teczka nr 06/II/45, okólniki i zarządzenia NSW, t. II, s. 32-33, IPN BU 827/3009, WSO III Poznań,teczka nr 015/45, nadzór, k. 74 i nn.

¹¹⁴ IPN BU 827/3024, WSO III Poznań,teczka nr 9/45, spraw karnych, k. 151, IPN Po 402/2, WSO III Poznań,teczka nr 08/46, ewidencja personalna, k. 103.

¹¹⁵ IPN BU 827/3010, WSO III Poznań,teczka nr 015A/45, nadzór nad OSH, k. 10-13.

¹¹⁶ IPN BU 807/101, NSW,teczka nr 0018/46, sprawozdania i wykazy statystyczne za VI-VII 1946, k. 72v, AMON 161/91/3633, DSS MON,teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, k. 438.

wyjaśniające charakter działania OSH, a także kontrolowano ich orzecznictwo i udzielano wyjaśnień prawnych¹¹⁷.

Ponadto okólnikiem Wydział Sądownictwa Wojennego nr 031 z dnia 18 kwietnia 1945 r. wojskowe sądy okręgowe przejęły nadzór nad sądami garnizonowymi znajdującymi się na obszarze terytorialnym danego okręgu wojskowego¹¹⁸. WSO w Poznaniu sprawował nadzór nad WSG w Toruniu i Łodzi¹¹⁹ oraz zgodnie z okólnikiem Najwyższego Sądu Wojskowego nr 18 z dnia 4 października 1945 r.¹²⁰ także nad Wojskowymi Sądami: 4 Dywizji Piechoty w Kaliszu, 5 Dywizji Piechoty w Ostrowie i 14 Dywizji Piechoty w Bydgoszczy¹²¹. Nadzór obejmował nie tylko orzecznictwo, ale także nadzór administracyjno-organizacyjny. Sądy okręgowe miały prawo wydawać z polecenia wyższych instancji (NSW, Dowódcy OW) również zarządzenia i okólniki, a także prowadzić dla tych sądów archiwum załatwionych spraw¹²². WSO III w Poznaniu w listopadzie 1946 „utracił” nadzór nad Sądem 14 DP, by w to miejsce przejściowo sprawować nadzór nad Sądem 10 DP. Ostatecznie do marca 1947 pod nadzorem sądu poznańskiego znajdowały się jedynie Sądy 4 i 5 DP oraz sąd garnizonowy w Łodzi (utworzony po rozwiązaniu WSO nr VI w Łodzi)¹²³.

Obszar działania WSO był bardzo płynny i zmieniał się w zależności od powierzchni podlegającej Poznańskiemu Okręgowi Wojskowemu. Generalnie w sierpniu 1945 Poznański Okręg Wojskowy obejmował obszar województw poznańskiego i pomorskiego, a także teren na południe aż po Nysę, przykładowo Pomorski Okręg Wojskowy z kolei obejmował jedynie obszar województw gdańskiego i szczecińskiego¹²⁴. Pod koniec 1945 r. obszar działania WSO w Poznaniu obejmował swym zakresem garnizony w Poznaniu, Bydgoszczy, Chełmnie, Toruniu, Inowrocławiu, Kaliszu i Gorzowie Wielkopolskim¹²⁵. Później po reorganizacji obszarów okręgów wojskowych w listopadzie 1946 r. w skład poznańskiego okręgu

¹¹⁷ IPN BU 807/134, NSW,teczka nr 0013/46, sprawozdania i wykazy statystyczne, s. 18.

¹¹⁸ A. Wesołowski, op. cit., s. 189.

¹¹⁹ AZ WSG Wrocław, spis zdawczo-odbiorczy (dalej spis z.o.) 4/4, spisy akt przekazanych do ASS MON, spis nr 209/58 poz. 292-293 (teczki 018/46 i 019/46).

¹²⁰ IPN BU 827/2999, WSO III Poznań,teczka nr 06/45, okólniki i zarządzenia NSW, t. II, k. 133, zgodnie z powyższym okólnikiem wojskowe sądy okręgowe przejęły nadzór nad sądami dywizji z obszaru swojego działania.

¹²¹ AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/4, poz. 288-290.

¹²² IPN BU 878/7, NSW,teczka nr 0015/45, pisma Oddziału Ustawodawczo-Prawnego, k. 216.

¹²³ IPN BU 827/3012,teczka nr 18/45, różne – Sad Polowy 4 DP, IPN BU 827/3015, WSO III Poznań,teczka nr 021/45, meldunki o dyslokacji.

¹²⁴ IPN BU 827/2990, WSO III Poznań,teczka 01/45, rozkazy Naczelnego DOW, t. II, wyciąg z rozkazu organizacyjnego 0208/org z 22 VIII 1945, k. 128.

¹²⁵ IPN BU 827/2995, WSO III Poznań,teczka 3/45, rozkazy DOW Poznań, t. II, k. 32.

wojskowego wszedł obszar łódzkiego okręgu wojskowego (nr VI) bez obszaru województwa kieleckiego, które przypadło Okręgowi Wojskowemu nr VII (Lublin). Z kolei z właściwości WSO nr III w Poznaniu odszedł obszar województwa pomorskiego z miastami: Bydgoszcz, Inowrocław, Toruń, Włocławek, objętych teraz właściwością przez Wojskowy Sąd Okręgowy nr II, którego siedzibę przeniesiono ostatecznie do Bydgoszczy. Zmiany spowodowały, iż w miejsce 33.000 żołnierzy pełniących służbę na we właściwości WSO w Poznaniu, sąd miał ich teraz 41.000, a obszar działania sięgał od Nysy, aż po Pilicę, czyli jak się skarżył Prezes poznańskiego sądu około 400 km w linii prostej¹²⁶.

Rozkazem organizacyjnym z dnia 14 października 1946 r. wydanym przez Szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości MON utworzonego w miejsce Wydziału Sądownictwa Wojennego¹²⁷ WSO w Poznaniu przekazało na początku grudnia 1946 r. wszystkie niezakończone sprawy sądowe osób oskarżonych z jednostek i instytucji wojskowych rozlokowanych na terytorium województwa bydgoskiego, za wyjątkiem spraw rozpatrywanych przez WSG w Toruniu, i oddano je do załatwienia Wojskowemu Sądowi Okręgowemu nr II, którego siedzibę przeniesiono z Koszalina do Bydgoszczy. Również na podstawie tego rozkazu WSG w Toruniu podporządkowano WSO II w Bydgoszczy. W punkcie III powyższego rozkazu Sąd Okręgu Wojskowego nr VI niezakończone sprawy z terenu województwa łódzkiego przekazać miał do WSO III w Poznaniu, natomiast sprawy z terenu garnizonu Łódź miał rozpatrywać samodzielnie już jako WSG w Łodzi (punkt IV rozkazu), podległy służbowo WSO III w Poznaniu (punkt XIV). Przekazaniu podlegały sprawy wraz z depozytami, w których nie rozpoczęto jeszcze rozpraw. Akta miały być zszyte, zaopatrzone w karty przeglądowe i sfoliowane. Fakt przekazania miał być także odnotowany w repertorium sądowym (punkty V-VI). W rozkazu ustalono także, że sprawy już zakończone i przejęte do archiwum WSO III wraz z skorowidzami i innymi rejestrami z terenu województwa bydgoskiego pozostaną na miejscu. Podobnie WSG w Łodzi miał zachować archiwum po WSO VI w Łodzi (punkt VII) oraz cały jego inwentarz (punkt XVI). Ponadto WSG w Łodzi miał aż do odwołania prawo do rozpoznawania spraw należących do właściwości sądów okręgowych (punkt VIII). Z wszystkich czynności miano sporządzić protokoły zawierające miejsce i datę dokonanych czynności, imiona,

¹²⁶ IPN BU 807/12, WSO III Poznań, teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, t. I, k. 194v.

¹²⁷ Rozkaz wykonywał rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 00232 z dnia 29 IX 1946 i nr 0168 z dnia 8 X 1946, B. Dziecioł, *Rola sądownictwa wojskowego*, op. cit., s. 184-185.

nazwiska, stopnie służbowe i podpisy osób dokonujących przekazania oraz pieczęci urzędowych. Protokoły sporządzano w trzech egzemplarzach – po jednej dla stron i dla Szefa DSS MON. WSG w Łodzi pozwolono posługiwać się starymi pieczęciami WSO VI do czasu otrzymania nowych (punkt XVII)¹²⁸.

Rozkaz ten w znaczący sposób zmienił obszar właściwości WSO III w Poznaniu. Wraz ze zmianą kompetencji terytorialnej nie doszło jednak do cesji akt zakończonych. Zdecydowano, że aby uniknąć rozbijania zasobu archiwów sądów przekazaniu podlegać będą sprawy bieżące. Można rzec, że był to pierwszy kompromis w praktycznym zastosowaniu zasady przynależności terytorialnej i zasady proveniencji.

Z kolei rozkazem nr 04/47 z dnia 7 marca 1947 r. Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON¹²⁹ rozformował m.in. sądy dywizyjne, WSG w Modlinie i Toruniu oraz Wydział Zamiejscowy w Koszalinie Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie¹³⁰. Na podstawie punktu 3 powyższego rozkazu Wojskowe Sądy 4 i 5 Dywizji Piechoty winny przekazać do WSO III w Poznaniu do dnia 15 marca akta, księgi, dowody rzeczowe i cały inwentarz własny, z tym, że DSS MON zastrzegł sobie prawo do jego rozporządzeniem.

Kolejnym rozkazem organizacyjnym Sztabu Generalnego nr 035/Org z dnia 4 marca 1949 r. rozformowano WSO III w Poznaniu oraz WSO VII w Lublinie. 4 maja 1949 r. Departament Służby Sprawiedliwości MON wydał rozkaz organizacyjny nr 05/49, określający tryb rozformowania obu sądów oraz procedurę przekazania dokumentacji następcom prawnym. Zgodnie z pkt III powyższego rozkazu Szef WSO III miał przekazać akta, księgi, bibliotekę, regulaminy i instrukcje a także sprzęt biurowy i lokal urzędowy Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu (I) w Poznaniu, za wyjątkiem pieczęci oraz akt spraw niezakończonych prowadzonych przeciwko oficerom. Z czynności przekazania powyższych miano sporządzić protokoły zdawczo-odbiorcze, z których jeden egzemplarz miano przesłać do Departamentu Służby Sprawiedliwości MON¹³¹.

¹²⁸ IPN Rz 122/4, WSR Rzeszów, teczka nr 002/46, rozkazy i okólniki Prezesa NSW, s.116-120.

¹²⁹ Rozkaz wykonywał rozkazy organizacyjne Naczelnego Dowódcy z dnia 17 II 1947 i nr 064/Org z dnia 26 II 1947.

¹³⁰ IPN Bi 172/31, WSR Białystok, teczka nr 09/47, rozkazy personalne Departamentu Służby Sprawiedliwości [MON] i NSW i inne rozkazy, k. 6-6v.

¹³¹ AMON 161/91/3637, DSS MON, teczka nr 004/49, rozkazy, okólniki i zarządzenia i rozkazy oficerskie Szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości, k. 34-41v.

Lukę po WSO III w Poznaniu zgodnie z propozycją Departamentu Służby Sprawiedliwości MON zawartą w konspekcie przesłanym do Szefa Sztabu Generalnego 4 kwietnia 1949 r. w sprawie reorganizacji struktury sądownictwa wojskowego, miano wypełnić poprzez stworzenie w Poznaniu Wojskowego Sądu Garnizonowego¹³². Sąd ten¹³³ sporządził meldunek o rozformowaniu sądu okręgowego, a także sprawozdanie statystyczne z działalności WSO III w Poznaniu za 1949 r.¹³⁴ Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu skazał w ostatnim roku kalendarzowym swej działalności, do dnia 25 maja 1949 r. 125 osób z pośród 180 oskarżonych w 88 sprawach karnych¹³⁵.

Kadrę WSO III w Poznaniu, rozdzielono pomiędzy pozostałe sądy wojskowe. Szefa sądu płka Piotra Parzenieckiego skierowano do WSO II w Bydgoszczy, mjra Zdzisława Partyka do Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni, poruczników: Karola Ratajczaka do WSR w Olsztynie, Adama Porzeckiego i Adama Piskorskiego do nowo utworzonego WSG w Wałczu, Mieczysława Kiererling do WSR w Warszawie, natomiast zastępcę prezesa mjra Kazimierza Tasiemskiego, poruczników Bronisława Cembrucha i Antoniego Choldrycha, st. sierż. Jaremę Woźniaka, plut. Stefana Morgę, strz. Jacka Zenona i Dionizego Ambroziaka wraz z pracownikami cywilnymi Stanisławem Rozmiarkiem i Leonem Korytkowski skierowano do WSG (I) w Poznaniu. Janina Dudziak została zwolniona, a Halina Petelicka znalazła zatrudnienie w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr IV we Wrocławiu¹³⁶.

Całość dokumentacji łącznie z archiwum sądowym i aktami przejętymi po sądach dywizji i Oficerskich Sądach Honorowych, nad którymi nadzór sprawował WSO III w Poznaniu została przekazana najpierw Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu w Poznaniu, a później w 1953 r. do Wojskowego Sądu Okręgowego nr IV we Wrocławiu, który od 1954 r. zaczął używać nazwy Sąd Śląskiego Okręgu

¹³² AMON 160/91/3638, DSS MON,teczka nr 005/49, sprawy organizacyjno-etatowe, budżetowe, k. 82.

¹³³ Ze względu na istnienie w Poznaniu w latach 1949-2010 trzech Wojskowych Sądów Garnizonowych powoływanych na podstawie innych aktów prawnych i funkcjonujących w oparciu o inne przepisy, a także nie będących bezpośrednio po sobie spadkobiercami praw, w nawiasach okrągłych zdecydowano się na określenie ich chronologicznej kolejności WSG (I) działał w latach 1949-1953, WSG (II) w latach 1955-1974, WSG (III) działa od 1996 do chwili obecnej, w podobny sposób numerowane będą pozostałe sądy wojskowe, które posiadały te same nazwy, lecz istniały w innym okresie czasu.

¹³⁴ AMON 161/91/3648, DSS MON,teczka nr 0015/49, protokół zdawczo-odbiorcze, t. I, k. 223, IPN Bu 807/40, WSG I Poznań,teczka 004/50, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, zarejestrowane przez WSG pod 013/50, dnia 17 I 1950, s. 25-29.

¹³⁵ Ibidem, s. 25.

¹³⁶ Ibidem, s. 29.

Wojskowego. Sąd ŚOW przejął zresztą, także akta znajdujące się w depozycie WSO III w Poznaniu, po WSO VI i WSG w Łodzi¹³⁷.

W tym samym roku, co WSO III w Poznaniu przeprowadzono także likwidację Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu. Okres pomiędzy rokiem 1945 a 1947 cechował się dużym dynamizmem w zmianie struktury sądownictwa wojskowego. Jeszcze pod koniec 1945 r. zlikwidowano Wojskowe Sądy 2 i 5 Dywizji Artylerii, a na początku 1946 r. także Wojskowe Sądy 13 i 17 Dywizji Piechoty. Pozostałe sądy dywizyjne zniesiono 20 marca 1947 r. razem z Wojskowymi Sądami Garnizonowymi: w Toruniu i Modlinie. Przejściowo od kwietnia do 31 lipca 1947 istniał Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła”. Został on zorganizowany w związku z trudnościami przekazywania spraw o przestępstwa do innych sądów wojskowych. Jednostki Wojska Polskiego skierowane do walki z UPA nie posiadały już wówczas własnych sądów dywizyjnych. Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła” zorganizowano w oparciu o sędziów i żołnierzy delegowanych z innych sądów wojskowych¹³⁸. Również wśród organów nadzorujących działalność sądów wojskowych nastąpiły zmiany. Rozkazem organizacyjnym nr 0185/Org z dnia 28 lipca 1945 r. rozformowano utworzony jeszcze w 1944 r. Wydział Sądownictwa Wojennego, a na jego miejsce pod koniec maja 1946 r. utworzono Departament Służby Sprawiedliwości przy Ministerstwie Obrony Narodowej¹³⁹. Departament zastąpiono w 1950 r. Zarządem Sądownictwa Wojskowego (działał do 1961 r.).

3 Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955)

Drugim sformowanym na terenie Poznania sądem wojskowym był Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu. Na mocy rozkazu organizacyjnego Naczelnego Dowódcy WP nr 023/Org z 20 stycznia 1946 r. w całej Polsce utworzono sądy nowego typu, nie przewidziane w prawie o ustroju Sądów Wojskowych i Prokuratury Wojskowej z 23

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ B. Dzieciół, *Wykaz nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez sądy wojskowe w latach 1946-1955*, Warszawa 2004, s. 23, A. Homa, *Działalność Sądu i Prokuratury Wojskowej Grupy Operacyjnej „Wisła” w świetle dokumentów archiwum krakowskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej*, Kraków 2009, praca magisterska napisana pod kierunkiem dra hab. J. Mokłaka na Uniwersytecie Jagiellońskim, J. Borowiec, *Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła”*, op. cit., s. 99-109.

¹³⁹ R. Ostafiński-Bodler, op. cit. s. 264, 276-278.

września 1944 r.¹⁴⁰. Te „specjalne”¹⁴¹ sądy wojskowe utworzone w miastach wojewódzkich miały w pierwszej kolejności sędzić osoby cywilne, funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, które podległy ze względu na obowiązujące przepisy prawa właściwości sądów wojskowych. Równocześnie z ich powstaniem zlikwidowano cały szereg sądów garnizonowych, przekształcając je z wykorzystaniem bazy lokalowo-kadrowej po prostu w nowy rodzaj sądów. Sądy rejonowe w przeciwieństwie do sądów garnizonowych i dywizyjnych nie podlegały sądom okręgowym, ale podobnie jak one bezpośrednio przedkładały akt ze skargą rewizyjną do Najwyższego Sądu Wojskowego.

Zakres terytorialny objęty właściwością WSR w Poznaniu obejmował obszar województwa poznańskiego. Obszar ten uległ pomniejszeniu wraz z utworzeniem WSR dla województwa zielonogórskiego w 1950 r.¹⁴² Z kolei po formalnym zniesieniu WSR w Zielonej Górze w 1954 r.¹⁴³, w 1955 r. sprawy z obszaru województwa zielonogórskiego na powrót rozpoznawał WSR w Poznaniu, tak jak miało to miejsce przed 1950 r.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu nie mógł liczyć na gotową bazę kadrową i sprzętowo-lokalową, jak stało się to m.in. w przypadku WSR w Białymstoku, choć znaczna część personelu w początkowej fazie istnienia rekrutowana była z pracowników poznańskiego WSO. Początkowo sąd mieścił się w tym samym budynku, co WSO III, tj. przy ul. Wypiańskiego 2, a następnie przeniesiono go do budynku przy ul. Kochanowskiego 2¹⁴⁴.

Pod względem ilości rozpatrywanych spraw i wielkości WSR w Poznaniu był największym sądem działającym w całej historii miasta Poznania. Z chwilą utworzenia etat sądu (nr 31/9) wynosił 18 osób, i przez cały okres istnienia oscylował wokół tej liczby¹⁴⁵.

¹⁴⁰ Tekst rozkazu opublikowano w: *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, pod red. R. Bäcker i innych., Warszawa 1997, s. 142-145.

¹⁴¹ M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych*, op. cit., s. 220-221, 223-224.

¹⁴² Z dniem 11 IX 1950, za: R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit., s. 88.

¹⁴³ WSR w Zielonej Górze sprawował kompetencje do stycznia 1955 r. - w dniu 7 stycznia 1955 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Zielonej Górze przeprowadził posiedzenie niejawne w sprawie tymczasowego aresztowania oskarżonego do sprawy Sr 1/55, a ostateczne rozformowanie nastąpiło 5 lutego 1955 r. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (dalej AWO) 6834/91/1710, Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu, akta sprawy przeciwko: Karol Kaizer s. Fryca, z art. 7 dekretu z dnia 13 VI 1946, k. 169, –zob. T. Karpiński, *W sprawie rozformowania Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze (1950-1955)*, praca oddana do druku ukarze się w 2013-2014 r.

¹⁴⁴ IPN BU 807/12, WSO III Poznań, teczka nr 009/46, sprawozdania WSO, tom I, k. 25, 40-41v.

¹⁴⁵ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit., s. 89-90, 106.

Do 1949 r. Sąd zaopatrywany był pod względem kwaterunkowym i finansowym w Dowództwie Okręgu Wojskowego nr III, a z chwilą jego rozformowania rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 035/Org z dnia 4 marca 1949 r., cały obszar Poznania oraz jednostki wojskowe z terenu województwa przeszły do IV Okręgu Wojskowego (od 1 kwietnia 1954 r. - Śląskiego Okręgu Wojskowego)¹⁴⁶, gdzie znajdowały się aż do 1998¹⁴⁷.

Kancelaria tegoż sądu została zbadana i przedstawiona już w literaturze przedmiotu¹⁴⁸. W tym miejscu należy jedynie podsumować najważniejsze aspekty jej funkcjonowania. W sądzie istniała kancelaria jawna i tajna, oraz kancelarie sędziowskie. W kancelarii jawnej odbywał się obieg dokumentacji administracyjno-gospodarczej jawnej oraz dokumentacji procesowej. W kancelarii tajnej gromadzono, ewidencjonowano oraz wytwarzano pisma i dokumenty niejawne. Kancelaria jawna spełniała również rolę sekretariatu ogólnego, tj. komórki będącej punktem zatrzymania i ewidencji wszelkich czynności prowadzonych w obrębie akt czynności sądowych. Tu rejestrowano w księgach i wykazach sądowych (repertoria) sprawy, a także wszelkie czynności w nich prowadzone (datę i treść zapadłych wyroków, postanowień, rewizji, etc.). W kancelarii jawnej znajdowało się także biuro podawcze. Poprzez kancelarie sędziowskie tworzone przez sędziego i sekretarzy tworzyły akta spraw sądowych, po czym przekazywały do sekretariatu ogólnego. Nad pracą całego sądu czuwał kierownik sekretariatu, któremu podlegali wszyscy, z wyjątkiem sędziów pracownicy sądu, a także biblioteka i archiwum. Kancelaria tajna spełniała podobne zadania w zakresie pism niejawnych oraz przechowywania wydzielonych dokumentów z akt spraw. Biurowość w sprawach sądowych a także sposób tworzenia akt spraw oraz funkcjonowania archiwum w sądzie regulował wprowadzony na początku 1947 r. „*Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych ...*”.

Archiwum zorganizowano dopiero z chwilą wprowadzenia w/w przepisów. Odciążono w ten sposób kancelarię ogólną i pokoje sędziowskie, gdzie zalegały załatwione już sprawy karne. Do archiwum w przypadku WSR w Poznaniu zdawano tylko akta spraw sądowych¹⁴⁹. Na okładce umieszczano specjalną pieczętkę, na której umieszczano informacje o dacie zakończenia akt, która *de facto* była data wydania

¹⁴⁶ Ibidem, s. 89.

¹⁴⁷ Dz.U. 1998, nr 120, poz. 774.

¹⁴⁸ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit.

¹⁴⁹ W WSR w Warszawie również dokumentację administracyjną – zob. opisy spraw archiwalne IPN BU 945/80, WSG (II) Warszawa,teczka nr 019/48, opisy archiwalne.

orzeczenia, oraz dacie przewidzianego przepisami zniszczenia akt. Pod pieczęcią podpisywał się sędzia, który nadawał w ten sposób kategorię archiwalną. Pomimo iż przepisy przewidywały możliwość przekazania akt „do archiwum wojskowego” ze względu na znaczenie historyczne lub polityczne, dotychczasowa kwerenda nie wykazała, aby, na którychkolwiek aktach z tego okresu umieszczono taką adnotację. Akta miały być przechowywane w odpowiednio zabezpieczonym pomieszczeniu, w kolejności zgodnie z sygnaturami i rocznikami nadanymi w repertoriach sądowych, choć jednocześnie przewidziano prowadzenie książki archiwalnej. Zdawano sobie sprawę, z wagi informacyjnej, jaką akta spraw sądowych zawierały, dlatego też, drzwi do pomieszczenia miałyby być obite blachą i być zaopatrzone w zamek patentowy, a okna zaopatrzone w kraty. Przepisy regulaminu przewidywały także procedurę niszczenia akt, która miała następować poprzez ich spalanie pod nadzorem sędziego, który przed ich wydzieleniem do zniszczenia przeprowadza ekspertyzę oraz w obecności kierownika sekretariatu. Z czynności miano sporządzić protokół. W przypadku żadnego wojskowego sądu z terenu Poznania, aż do 1987 r. nie przeprowadzono procedury brakowania akt sądowych¹⁵⁰.

Od czerwca 1953 r. zgodnie z zarządzeniem Szefa Zarządu Sądownictwa Wojskowego wprowadzono podział archiwum sądowego na „A” i „B”. Do archiwum „A” przekazywano akta, w których zapadło orzeczenie sądowe, lub takie, które wróciły z NSW ze skargą rewizyjną, a w których nie wykonano jeszcze wszystkich orzeczonych wyrokami kar, natomiast do archiwum „B” przekazywano akta, w których wszyscy skazani wykonali karę, lub byli w trakcie jej wykonywania¹⁵¹. Informację o przynależności do archiwum umieszczano na aktach za pomocą pieczęci A i B. Fakt przeniesienia akt z „A” do „B” następował poprzez skreślenie tej pierwszej litery.

Z dniem 1 maja 1955 r. wojskowe sądy rejonowe zaprzestały rejestrować i rozpoznawać sprawy karne i rozpoczęły przygotowania do ostatecznego rozformowania sądów. Proces ten trwał do połowy sierpnia 1955 r. Tryb

¹⁵⁰ Chodzi oczywiście o weryfikację akt dokonaną przez komisję na podstawie odpowiednich przepisów; w tym czasie dokumentację administracyjną o czasowym okresie przechowywania niszczonej wraz z dokumentacją niejawną na podstawie przepisów o ochronie informacji niejawnych w trakcie przeprowadzanych kontroli rocznych i doraźnych; procedury tej nie można jednak uznać za brakowanie, gdyż odbywała się ona bez przeprowadzenia oceny wartości niszczonej dokumentacji pod kontem zaliczenia jej do materiałów archiwalnych.

¹⁵¹ Do archiwum „B” kierowano często akta, w których skazany był w trakcie wykonywania długoletnich kar pozbawienia wolności por.: akta sprawy szer. Stefana Dorny, skazanego przez Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Zielonej Górze w trybie doraźnym, z art. 225 § 1 kk – dwukrotnie, art. 24 § 1 kkWP w zw. z art. 225 § 1 kk – trzynastokrotnie, art. 259 kk - dwukrotnie, na karę śmierci, zamienioną na dożywocie, Sg 303/68 i Sg 54/70, IPN Po 875/1-5.

przekazywania dokumentacji oraz następstwo prawne po znoszonych sądach uregulowano poprzez zarządzenia organizacyjnego nr 02/55 wydane przez Szefa ZSW¹⁵². Z chwilą znoszenia registratura WSR w Poznaniu została rozdzielona wg dwóch kluczy.

Akta administracyjno-gospodarcze niezwiązane ze sprawowaniem przez sąd jego kompetencji w zakresie wymierzania sprawiedliwości, zostały przekazane do Archiwum Dowództwa Śląskiego Okręgu Wojskowego na podstawie spisów akt nr od 04964/55 do 04983/55¹⁵³. Natomiast akta spraw karnych zarówno zakończone, jak i będące w trakcie postępowania wykonawczego rozdzielono pomiędzy sądy powszechne, a WSG (II) w Poznaniu, wg nowej właściwości wprowadzonej ustawą z dnia 5 kwietnia 1955 r. o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych [...] w stosunku do podsądnych¹⁵⁴. Założono także, że jeśli w sprawie zbiorowej wśród oskarżonych znajdzie się, choć jeden żołnierz Wojska Polskiego, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Wojsk Ochrony Pogranicza, oraz osób skazanych za szpiegostwo, akta podlegają przekazaniu do sądu wojskowego¹⁵⁵.

W pierwszej kolejności przekazaniu podlegały sprawy sądów cywilnych. W związku z przejściem po WSR w Zielonej Górze akt spraw karnych i dokumentacji sądowej i ksiąg sądowych w dniu 18 stycznia 1955 r.¹⁵⁶ oraz właściwości terytorialnej dla województwa zielonogórskiego, WSR w Poznaniu zmuszony został do dalszego podziału własnej registratury ze względów terytorialnych¹⁵⁷. 26 maja 1955 r. trzyosobowa komisja wyznaczona przez szefa WSR w Poznaniu przekazała komisji

¹⁵² IPN Bi 172/219, WSR Białystok, zarządzenie organizacyjne nr 02/55, k. 22-27 - kopia udostępniona dzięki uprzejmości p. R. Leśkiewicza

¹⁵³ AWO,teczka zespołu Z 847.

¹⁵⁴ Dz.U. 1955, nr 15, poz. 83.

¹⁵⁵ IPN Bi 172/219, WSR Białystok, zarządzenie organizacyjne nr 02/55, rozdział II, pkt 2, ppkt a, ust. D.

¹⁵⁶ Przekazano 42 sprawy karne z 1950 r. (43 tomy), 157 spraw za 1951 (168 tomów), 136 spraw z 1952 r. (149 tomów), 120 sprawy za 1953 r. (137 tomów), 45 spraw za 1954 (59 tomów) – w sumie 518 spraw (556 tomów), 5 repertoriów Sr za lata 1950-1954 i 4 skorowidze do nich, repertorium i skorowidz Cs, 9 teczek odpisów prawomocnych wyroków, 5 teczek postanowień Najwyższego Sądu Wojskowego, 13 teczek protokołów posiedzeń niejawnych, 5 teczek załatwionych spraw pomocy prawnej Cs, książkę przechowywanych przedmiotów za lata 1950-1954, rejestr wyroków za lata 1950-1954, wykaz kar warunkowo zawieszonych za lata 1951-1954, 4 teczki zauważeń NSW za lata 1951-1954, wykaz listów gończych za lata 1953-1954,teczka odpisów postanowień o zastosowaniu amnestii z 1952 r., wykaz osób korzystających z przerw w odbywaniu kary (1954), książka ewidencji pracowników cywilnych administracji wojska, 15 teczek akt personalnych tych pracowników oraz dowody rzeczowe w sprawach Sr 52/54, Sr 70/54, Sr 82/54, Sr 83/54, AZ WSG Poznań,teczka nr 9, protokoły zdawczo-odbiorcze oraz przekazania akt do archiwum za lata 1955-1977, wg opisu 010/85, k. 1-24v.

¹⁵⁷ Zgodnie z wytycznymi zawartymi w piśmie nr 0415/55 ZSW, zob.: ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań,teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 64.

wyznaczonej przez Prezesa Sądu Wojewódzkiego w Zielonej Górze akta spraw karnych WSR w Zielonej Górze z lat 1950-1954 oraz spraw WSR w Poznaniu z terytorium województwa zielonogórskiego za lata 1946-1949, 1955 oraz wyciąg tych spraw w postaci zbiorczego repertorium i skorowidza „Sr” za lata 1950-1954, a także wykaz kar warunkowo zawieszonych za lata 1951-1955, wykaz listów gończych 1953-1954, książkę przechowywanych przedmiotów wraz z przedmiotami¹⁵⁸. Pozostałe akta spraw karnych osób cywilnych trafiły do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu. Pierwszą partię akt obejmującą lata 1952-1955 wraz z repertoriami, skorowidzami, wykazami i książką dowodów rzeczowych i niezalatwioną bieżącą korespondencją do akt spraw przekazano do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu dnia 16 maja 1955 r.¹⁵⁹ Protokół zawierał również wykaz przekazanych zastawników akt, oraz akt, które przekazano do kancelarii tajnej. Formuła ta obowiązywała we wszystkich późniejszych protokołach. Druga partia przekazana 31 maja 1955 r. obejmowała akta, repertoria i skorowidze za lata 1949-1955¹⁶⁰. Ostatnią partię akt i repertoriów za lata 1946-1948 przekazano 6 czerwca 1955 r.¹⁶¹ Protokół końcowy potwierdzający fakt przekazania wszystkich ksiąg i akt WSR w Poznaniu do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu podpisali prezes i szef obu sądów w dniu 22 czerwca 1955 r.¹⁶²

Po ukończeniu tych czynności WSR w Poznaniu przystąpił do przekazywania akt Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu (II) w Poznaniu. 12 lipca 1955 r. protokołem zdawczo-odbiorczym przekazano akta własne i akta przejęte po WSR w Zielonej Górze¹⁶³ repertoria „Cs”, wykazy kar warunkowo zawieszonych, wykazach przerw w odbywaniu kary po jednym za każdy sąd wraz z zbiorczym repertorium za lata 1946-1955 sporządzonym łącznie dla obu sądów¹⁶⁴. Dla większości tych spraw WSG w Poznaniu były tylko czasowym miejscem przechowywania¹⁶⁵. W późniejszych

¹⁵⁸ AMON 969/92/86, Zarząd Sądownictwa Wojskowego (dalej ZSW), protokoły akt przekazanych przez b. WSR sądom wojewódzkim, k. 21-22

¹⁵⁹ Ibidem, k. 12-13.

¹⁶⁰ Ibidem, k. 14-15.

¹⁶¹ Ibidem, k. 16-17.

¹⁶² Ibidem, k. 11.

¹⁶³ Z pośród 518 spraw pierwotnie przekazanych do WSR w Poznaniu, do WSG przekazano 91 spraw, z których 85 przekazano w latach 1956-1966 do ASS MON, a pozostałe zwrócono do SW w Zielonej Górze; z pośród 85 spraw przekazanych do ASS MON, nie wybrakowano 11; akta te trafiły do AWO w 1991 r., zob. AZ WSG Poznań, spis z.o. 18/3-4, AWO spis nr 6838/91, AWO spis nr 6834/91, poz. 2590-91, IPN Po 401/17-36, ponadto akta przekazane przez WSG do SW w Zielonej Górze: IPN Po 2, poz. 2105, 2222, 2241, 2254-2255, 2257.

¹⁶⁴ AMON 969/92/86, ZSW, protokoły akt przekazanych przez b. WSR sądom wojewódzkim, k. 18-20.

¹⁶⁵ Por.: IPN Kr 85/211, k. 19 i n, § III, pkt 1 lit „a” i „b”, WSG I w Poznaniu przejął około: AZ WSG (I) Poznań, spis z.-o. 18, poz. 1, 3 – repertoria „Sr” za 1946-1955 [wyciąg] po WSR w Łodzi, Zielonej Górze i Poznaniu;

latach dokumentacja ta trafiła jak znakomita większość wszystkich akt sądowych (w tym i administracyjnych) do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON¹⁶⁶.

4 Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu (1947-1949)

Już w styczniu 1946 r. Szef Wojskowego Sądu PKP sygnalizował, iż rozwiązaniem „usprawniającym wymiar sprawiedliwości na PKP [...] mogłaby być rozwiązana pozytywnie przez zorganizowanie wydziałów zamiejscowych Wojskowego Sądu PKP w liczbie jednego na dwie Dyrekcje kolejowe”¹⁶⁷. Projekt rozbudowy struktury sądów PKP ze względów finansowych, (ale także i kadrowych) nie doczekał się realizacji aż do 1946 r., kiedy to postanowiono utworzyć dwa wydziały zamiejscowe: w Poznaniu i we Wrocławiu. Wcześniej rolę organu sprawującego sprawiedliwość na terenie Poznańskiej Okręgowej Dyrekcji Kolei Państwowych sprawowali doraźnie przysyłane z Warszawy składy sądzące Wojskowego Sądu PKP, które na długotrwałych, trwających czasem po kilka tygodni sesjach wyjazdowych załatwiały zaległe sprawy karne¹⁶⁸.

WSG (I) w Poznaniu przejął 195 spraw, z których przekazał 13 przekazał po 1956 r. do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu.

¹⁶⁶ Registratura WSR w Poznaniu:

A) akta sądowe, przekazane na podstawie spisów akt do ASS MON nr 143/56, poz. 1-22, nr 144/56, poz. 1-53, nr 145/56, poz. 1-25, nr 146/56, poz. 1-23, nr 147/56, poz. 1-34, nr 148/56, poz. 1-36, nr 488/66, poz. 1 (AZ WSG Poznań, Sąd Wojsk Lotniczych (dalej: SWL),teczka nr 9, wg opisu 010/85, protokoły zdawczo-odbiorcze oraz przekazania akt do archiwum za lata 1955-1977);

I. akta ocalałe: AWO 6834/91/1710, IPN Po 2, poz.1074, 2287, 2482-2483, IPN Po 75, poz. 1-3276, IPN Po 77, poz. 1-698, 736-975, IPN Po 135, poz. 1-91, IPN Po 357, poz. 12, 23, IPN 376, poz. 2, IPN Po 377, poz. 1-3, IPN Po 378, poz. 1-5, IPN Po 379, poz. 1-7, IPN Po 386, poz. 1, IPN Po 398, poz. 35-49, IPN Po 391, poz. 1, IPN Po 510, poz. 2, IPN Po 576, poz. 1, IPN Po 699, poz. 4 (AWO,teczki zespołów Z 847 i Z 850, AZ WSG Poznań, ewidencja archiwum zakładowego, R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit.).

II. akta wybrakowane: spis akt wydzielonych do zniszczenia za zgodą nr 1515/76, poz. 9453-9529, spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. II, poz. 5330-5440 (AMON 1026/95/91, ASS MON), spis akt zniszczony z dnia 16 X 1985, t. III, poz. 4584-4593 (AMON 1026/95/92, ASS MON),

B) dokumentacja administracyjno-sądowa –spisy akt przekazanych do Archiwum Dowództwa ŚOW nr 04964-04983/55, spisy akt przekazanych do ASS MON nr 149/56, poz. 1-13, nr 387/59, poz. 1-15, nr 448/66, poz. 379, AZ WSG Poznań, SWL,teczka nr 9, wg opisu 010/85, protokoły zdawczo-odbiorcze oraz przekazania akt do archiwum za lata 1955-1977);

I. dokumentacja ocalała: IPN Po 398, poz. 1-33, IPN Po 77, poz. 700-708, 978, IPN Po 3, poz. 159-169, IPN Po 398, poz. 34, ASP 9708/99, poz. 1, AZ WSG Poznań, spis z.-o., 18/3-4.

II. dokumentacja zniszczona: spis akt wybrakowanych w AWL we Wrocławiu zgody nr 1606/78 i 1708/81 (AWO).

¹⁶⁷ IPN BU 807/95, NSW,teczka nr 010/II/46, sprawozdania statystyczne za miesiąc styczeń 1946 r., k. 163-164.

¹⁶⁸ Sporą ilość spraw z lat 1945-1947 w których wyroki wydał Wojskowy Sąd PKP w Warszawie na sesjach wyjazdowych w Poznaniu przekazano do Sądu Okręgowego w Poznaniu w 1950 r. zob. Archiwum Państwowe w Poznaniu (cyt. dalej APP), Sąd Okręgowy w Poznaniu - zespół nr 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków 48), nr 725 (2002), poz. 1.

Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu był trzecim z kolei sądem wojskowym utworzonym w tym mieście. Wydział sformowano z dniem 1 lutego 1947 r. w związku z realizacją rozkazu nr 0216 Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego z 28 listopada 1946 r.¹⁶⁹ W wykonaniu tego rozkazu Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON rozkazem nr 01 z dnia 10 stycznia 1947 r. polecił Szefowi Wojskowego Sądu PKP zorganizować dwie ekspozytury sądu w stanie osobowym 7 wojskowych i 2 kontraktowych każdy. Jednocześnie w Katowicach i Poznaniu o na stanowisko szefa wydziału wyznaczono majora Leszka Wiktora, który sprawował tę funkcję przez cały okres działalności jednostki. Pierwotnie obok szefa wydziału obowiązki sędziego sprawował kapitan Alojzy Górny, kierownikiem sekretariatu został ppor. Witold Pasut, a sekretarzem chor. Czesław Mitczuk¹⁷⁰.

Sąd od początku urzędował w budynku Dyrekcji Okręgowej PKP w Poznaniu, przy ul. Skarbowej 8, (obecnie ul. Generała Taczaka) gdzie zajmował początkowo 5 (pokoje nr 34-37 i 48), później zaś 6 pomieszczeń na drugim piętrze¹⁷¹. Największą izbę o powierzchni 45 m² dostosowano do wymogów przeprowadzania rozpraw. Drugi pod względem wielkości pokój zajmował gabinet szefa (27,2 m²). Pokój kierownika sekretariatu obejmował 27 m², sekretariat 12,65 m², a gabinet sędziów 13,75 m². Najmniejszy (12 m²) pokój przejściowy przeznaczono na archiwum¹⁷². W maju 1948 r. sąd otrzymał dodatkowe pomieszczenia w budynku, co jak wskazał szef wydziału „przyczyniło się do usprawnienia pracy kancelaryjnej”¹⁷³. Piętro niżej znajdowała się Ekspozytura Wojskowej Prokuratury PKP przy Dyrekcji Okręgowej KP w Poznaniu¹⁷⁴.

¹⁶⁹ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit., s. 86, IPN BU 807/731, Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych w Warszawie (dalej WS PKP), teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 3.

¹⁷⁰ IPN BY 518/2642, Wojskowa Prokuratura 3 Oddziału Ochrony Pogranicza, teczka nr 001/47, korespondencja Wojskowej Prokuratury 3 Oddziału Ochrony Pogranicza w Szczecinie z Departamentem Służby Sprawiedliwości i Naczelną Prokuraturą Wojskową, s. 6-7, wszyscy trzej pracowali już w strukturach sądownictwa wojskowego PKP, mjr L. Wiktor i kpt. A. Górny pełnili w okresie 30 XI 1944-31 XII 1945 funkcję sędziego sądu PKP w randze odpowiednio kapitan i podporucznik, natomiast od czerwca 1945 chor. W. Pasut pełnił w tamtejszym sądzie funkcję sekretarza sądowego, zob.: B. Dziecioł, *Sądy wojenne*, op. cit., s. 164-167, 613.

¹⁷¹ AMON 161/91/3405, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu WS PKP (cyt. dalej WZ WS PKP Poznań), Dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48, k. 1.

¹⁷² AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 239, IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 3.

¹⁷³ IPN BU 807/734, WS PKP, teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 13v.

¹⁷⁴ H. Zięba, *Monografia Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu, okres 1945-1992*, Poznań 1993, s. 40-41.

Zarówno utrzymanie lokalu jak i jego wyposażenie (m.in. w 2 aparaty telefoniczne, maszynę do pisania), ochronę i czystość, a także pokrycie kosztów diet służbowych dla świadków, biegłych i tłumaczy, zakupu opału i materiałów kancelaryjnych finansowała Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Poznaniu, ze specjalnie do tego utworzonego funduszu¹⁷⁵. Sprawy związane z wyżywieniem, uzbrojeniem i umundurowaniem żołnierzy zawodowych załatwiano za pośrednictwem odpowiednich służby w Dowództwie Okręgu Wojskowego nr III w Poznaniu, z którym kontakty służbowe ograniczano do zupełnego minimum.

Pierwszy zapas druków urzędowych i formularzy sądowych otrzymano po rozformowanym Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Łodzi w dniach 15 i 23 kwietnia 1947 r.¹⁷⁶ Natomiast w latach następnych druki otrzymywano bezpośrednio z Departamentu Służby Sprawiedliwości MON w Warszawie¹⁷⁷.

Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu rozpoznawał sprawy, w których podsądnymi byli pracownicy PKP, którzy popełnili przestępstwa na terenie poznańskiej, szczecińskiej i gdańskiej Dyrekcji PKP. Były to sprawy karne zazwyczaj związane z nadużyciami gospodarczymi, dezercją, czy też wypadkami zaistniałymi z winy pracowników kolei. Najwięcej przestępstw popełniano z chęci zysku, co jak tłumaczył szef w sprawozdaniach wynikało z tragicznej sytuacji materialnej większości pracowników PKP oraz przyzwyczajeniem nowych pracowników zwłaszcza z terenu szczecińskiej dyrekcji okręgowej do stanu okresu przejściowego, w czasie, którego szabrownictwo było na porządku dziennym, a w chwili ustabilizowania się sytuacji społeczno-politycznej, przestępstwa te zaczęto ścigać i karać¹⁷⁸. Zwrócił on jednak uwagę, iż nawet najsurowsza represja karna nie może zatrzymać skali popełnianych przestępstw, a jedynie ją nieco wyhamować, gdyż bodźce popychające skazanych do popełniania przestępstw znajdują zrozumienie i

¹⁷⁵ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur k. 240, w aktach sprawy S.kol 799/48 sprawie Karola Musiała s. Alojzego, oskarżonego z art. 178 kkWP, przez przypadek do pism sądowych dołączone pismo jawne nr 3 z 4 stycznia 1949 r. w którym szef wydział zwraca się do Dyrekcji OKP w Poznaniu m.in. o atrament, spinacze, bibułę, koperty, papier i karton na okładki do akt, zob. IPN Po 846/93, WZ WS PKP Poznań, akt sprawy S.kol. 799/48.

¹⁷⁶ AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48k. 4.

¹⁷⁷ Ibidem, k. 16v.

¹⁷⁸ IPN BU 807/731, WS PKP,teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 59, IPN BU 807/734, WS PKP,teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 8-9, 26; prezes WSO w Poznaniu w 1945 r. sytuację panującą na ziemiach odzyskanych nazwał trafnie „dzikim zachodem” por.: IPN BU 827/3009, WSO III Poznań,teczka nr 015/45, nadzór, k. 144.

niejednokrotnie aprobatę wśród innych pracowników PKP¹⁷⁹. Właściwość rzeczowa Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu podobnie jak i w pozostałych sądach nie obejmowała jednak przestępstw z art. 85-99 i 101-103 kkWP¹⁸⁰. Część spraw pracowników PKP o najcięższe przestępstwa rozpoznawały Wojskowe Sądy Rejonowe w Poznaniu, Bydgoszczy, Szczecinie i Gdańsku.

Ponadto na wniosek szefa Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu w 1947 r. około 60 zalegających do rozpoznania spraw przekazano innym sądom wojskowym, chcąc w ten sposób rozładować nieco trudności z zaleganiem spraw związanych z niewielką obsadą kadrową i olbrzymim napływem spraw w tym okresie¹⁸¹.

Poza wskazaną właściwością Wydział Zamiejscowy w Poznaniu rozpatrywał też sprawy o przestępstwa pospolite popełnione przez pracowników PKP poza służbą, m.in. o charakterze obyczajowym, tj. o bigamię¹⁸², gwałt¹⁸³, czy próbę zabójstwa współmałżonka¹⁸⁴.

Niewielki skład sądu – był to szef, dwóch sędziów, kierownik sekretariatu i trzech sekretarzy delegowanych przez DOKP, powodował, że niemal każdego miesiąca sprawozdawczego pozostawało około 20-30 zalegających spraw. Dodatkowo w praktyce występowały liczne wakaty¹⁸⁵. Już w pierwszym sprawozdaniu szef sądu skarżył się na brak sędziego, sekretarza sądowego, dwóch sekretarzy kontraktowych i gońca¹⁸⁶. Jeden z pracowników – Teofil Preiss, współdzielił swoją pracę w charakterze protokolanta w sądzie PKP z stanowiskiem Radcy Prawnego w Dyrekcji Okręgowej KP w Poznaniu¹⁸⁷.

Przykładowo 2 sędziów musiało rozpoznać w okresie od początku lutego do końca października, czyli w ciągu dziewięciu miesięcy, aż 818 spraw¹⁸⁸. W efekcie

¹⁷⁹ IPN BU 807/734, WS PKP, teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 9, 13.

¹⁸⁰ A. Wesołowski, op. cit., s. 196.

¹⁸¹ IPN BU 807/734, WS PKP, teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 25.

¹⁸² IPN By 143/48, WZ WS PKP Poznań, akta sprawy S.kol 690/47, przeciwko Marian Lisiecki.

¹⁸³ IPN By 143/126, WZ WS PKP Poznań, akta sprawy S.kol 257/48, sprawa przeciwko Franciszek Julkowski.

¹⁸⁴ IPN By 143/46, WZ WS PKP Poznań, akta sprawy S.kol 630/47, sprawa przeciwko Egon Nowacki.

¹⁸⁵ IPN BU 807/186, DSS MON, teczka nr 0010/47, sprawozdania opisowe wojskowych sądów [za 1947], t. I, k. 91 i n., AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur k. 240.

¹⁸⁶ IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 3.

¹⁸⁷ AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur k. 238.

¹⁸⁸ Co daje średnio miesięcznie 46 spraw na jednego sędziego, IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 52.

sędziowie pracowali niemal codziennie do późnych godzin nocnych (do godz. 21) również w trakcie zwolnień zdrowotnych, co powodowało przeciążenie i skrajne wyczerpanie pracą¹⁸⁹. Pozostali pracownicy urzędowali w siedzibie sądu w godzinach od 8-15, za wyjątkiem tych sekretarzy, którzy wyjeżdżali razem z sędziami na sesje wyjazdowe¹⁹⁰.

W soboty odbywały się prasówki organizowane wspólnie z pracownikami Prokuratury DOKP w Poznaniu, sędziowie natomiast brali udział w wykładach i prasówkach organizowanych przez Zarząd Polityczno-Wychowawczy Dowództwa Okręgu Wojskowego w Poznaniu, jak również należeli do KPS¹⁹¹. Bywało również, że sędziowie pracowali również w dni wolne od pracy. Szef wydziału będąc na sesjach wyjazdowych w Gdańsku, czy Szczecinie, musiał przyjeżdżać, co niedziele do Poznania w celu załatwienia najpilniejszych spraw, a kpt. Górny rozpoznawał sprawy będąc na zwolnieniu lekarskim¹⁹². Zjawisko przeciążenia pracą i narastania spraw, spowodowane m.in. niewielkim składem etatowym równie wyraźnie dało się także zaobserwować w Wydziale Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP we Wrocławiu¹⁹³.

Sytuacja ta nie zmieniała się także później. Pomimo licznych nalegań szefa wydziału zamiejscowego, dopiero w listopadzie 1947 r. do sądu przydzielono w charakterze sędziego por. Zbigniewa Kancelerzewskiego z Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, pełniącemu wcześniej funkcję asesora w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr 3 w Poznaniu¹⁹⁴. Pozwoliło to na zorganizowanie trzech samodzielnych kompletów sędziowskich, które mogły równocześnie rozpoznawać sprawy na sesjach wyjazdowych w siedzibach wszystkich trzech Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych. W kompletach tych zasiadali ławnicy przysyłani przez Dyrekcje Okręgowe, a protokołowali delegowani do tego pracownicy PKP oraz sekretarze wyjeżdżający na sesje razem z sędziami. Ta doraźna pomoc ułatwiała wprowadzić prace,

¹⁸⁹ IPN BU 807/731, WS PKP,teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 52.

¹⁹⁰ AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48k. 11v-14 podział pracy w Wydziale Zamiejscowym Wojskowego Sądu PKP.

¹⁹¹ IPN BU 807/734, WS PKP,teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 9, 39-40.

¹⁹² IPN BU 807/731, WS PKP,teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 52.

¹⁹³ IPN BU 807/741, WZ WS PKP Wrocław,teczka nr 04/47, sprawozdania statystyczne [za 1947], k. 11.

¹⁹⁴ IPN BU 807/731, WS PKP,teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 59.

ale nie mogła w zupełności zastąpić fachowego personelu kancelaryjnego¹⁹⁵. Dało się również zauważyć pewne zniechęcenie pracowników delegowanych do protokołowania związane z utratą premii otrzymywanych za pracę „w terenie”¹⁹⁶.

Sąd utrzymywał bardzo dobre kontakty zarówno z Dyrekcjami Okręgowymi KP jak i przedstawicielami Ekspozytur Prokuratur DOKP; był w stałym kontakcie z prasą, natomiast kontakty z innymi sądami wojskowymi ograniczały się do niezbędnego minimum.

Ponadto duży obszar terytorialny objęty właściwością Wydziału Zamiejscowego sprawiał, że sędziowie byli niemal bez przerwy w nieustających podróżach służbowych jeżdżąc na sesje wyjazdowe i załatwiając zaległe sprawy sądowe. Nierzadko sędzia wyjeżdżał do Gdańska i Szczecina na kilkutygodniowe sesje wyjazdowe, gdzie rozpoznawał zaległe sprawy wpływające z tamtejszych Ekspozytur Prokuratury Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych.

Do ciekawszych zjawisk wywołanych poprzez długotrwałe sesje wyjazdowe należy uznać tworzenie się doraźnych sekretariatów. Ślady tworzenia takich sekretariatów znajdują się w rozkazach dziennych. Ich tworzenie wynikało z naturalnej potrzeby zabezpieczenia materiałów kancelaryjno-biurowych w miejscu odbywania długotrwałych sesji sądowych, i odpowiedniego rozpisywania i przygotowania spraw na rozprawy sądowe¹⁹⁷. W podobny sposób w latach 50 XX wieku tworzono o.c. (ośrodki czasowe) siedzib sądów wojskowych korpusów armijnych¹⁹⁸.

Z tego też powodu kadra Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu nie brała czynnego udziału w życiu społecznym i politycznym, a praca profilaktyczna ze względu na brak możliwości organizowania pogadanek z pracownikami PKP, ograniczała się do uświadamiania ławników o właściwej polityce penitencjarnej¹⁹⁹. Jak pisał szef sądu „funkcjonariusze PKP, biorący udział w posiedzeniach sądowych [jako ławnicy przyp. TK], mimo pouczeń i perswazji uparcie błędnie pojmują swój udział w

¹⁹⁵ Ibidem, k. 17

¹⁹⁶ IPN BU 807/734, WS PKP, teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 25.

¹⁹⁷ AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48rozkaz nr 25, k. 26v.

¹⁹⁸ AWO 6856/91/3298, SŚOW, teczka 0032 nadzoru Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Pancernego, wg opisu 0024/56, akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dnia 28 VII 1956 we Wrocławiu, zdano m.in. maszynę do pisania Ideal nr 26005, k. 89, oraz akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dnia 31 VI 1956 w Biedrusku, zdano m.in. maszynę do pisania Continental nr 999780, k. 88.

¹⁹⁹ IPN BU 807/186, op. cit., k. 91, R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 269.

wymiarze sprawiedliwości, przyjmując na siebie rolę obrońców oskarżonego²⁰⁰. Równie trudno było zgromadzić dużą liczbę pracowników PKP na rozprawach pokazowych. Na jednej z największych zorganizowanych w maju 1948 r. w Zbąszynku udało się zebrać około 400 osób²⁰¹. Dopiero w ostatnim roku działalności sądu zorganizowano szkolenie dla ławników i protokolantów delegowanych do pełnienia tych funkcji przez Okręgowe Dyrekcje KP²⁰².

Registratura sądu w rozumieniu tworzenia i obiegu dokumentacji sądowo-administracyjnej różniła się od powszechnie przyjętego modelu występującego w innych sądach wojskowych tego okresu. Brak odpowiednio licznego i wykwalifikowanego personelu zmuszał do zastosowania nieco innej struktury organizacyjnej, a co za tym idzie i modelu biurowości. Obowiązywał dziennikowy system kancelaryjny prowadzony oddzielnie dla korespondencji jawnej i niejawnej. Prowadzono dziennik korespondencji jawnej wchodzącej i wychodzącej (wg opisu 7/47) oraz dzienniki dla zapisów pism wchodzących tajnych i ściśle tajnych (wg opisu 011/48 i 012/49) i wychodzących pism tajnych i ściśle tajnych (wg opisu 012/48 i 013/49) Pisma łączono w teczkach z innymi pismami o pokrewnej treści i tej samej klauzuli niejawności zgodnie z przyjętym „Opisem spraw”, który pełnił w owym czasie funkcję rejestru teczek i dokumentów.

W 1947 r. prowadzono następujące teczki jawne: nr (wg opisu) 1/47 - korespondencja zwykła wchodząca i wychodząca, nr 2/47 – zarządzenia i okólniki DSS MON, nr 3/47 - zarządzenia i okólniki Dowództwa Okręgu Wojskowego nr III, nr 4/47 - sprawy personalne i administracyjne PKP, nr 5/47 - odpisy wyroków WZ WS PKP w Poznaniu, nr 6/47 – odpisy postanowień WZ WS PKP w Poznaniu, nr 8/47 - dowody przekazania akt do innej instytucji, nr 9/47 - instrukcje i zarządzenia dotyczące spraw pracowników cywilnych, nr 12/47 – listy spraw (wokandy), nr 14/47 - wspólne protokoły posiedzeń niejawnych, nr 15/47 – dowody kasowe. W 1948 r. prowadzono następujące teczki jawne: nr (wg opisu) 1/48 - korespondencja zwykła wchodząca i wychodząca, nr 2/48 – zarządzenia i okólniki DSS MON, nr 3/47 - zarządzenia i okólniki Najwyższego Sądu Wojskowego, nr 4/48 - zarządzenia i okólniki DOW III, nr 5/48 - sprawy personalne, nr 6/48 - instrukcje i zarządzenia, nr 7/48 - dowody

²⁰⁰ IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 59.

²⁰¹ IPN BU 807/734, WS PKP, teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 13

²⁰² IPN BU 807/737, WZ WS PKP Poznań, teczka nr 06/47, wykazy i sprawozdania Wojskowego Sądu PKP Wydz(ia) Zam(iejscowy) w Poznaniu, k. 11.

przekazania akt do innej instytucji, nr 8/48 – wspólne protokoły posiedzeń niejawnych, nr 9/48 – odpisy postanowień WZ WS PKP w Poznaniu, nr 10/48 - odpisy wyroków WZ WS PKP w Poznaniu, nr 11/47 – teczka obrońców wojskowych, nr 12/47 – teczka ławników, nr 15/48 – rozkazy i zarządzenia Komendy Garnizonu Poznania, nr 17/48 – zarządzenia i okólniki szefa WS PKP i NSW, nr 19/48 sprawy personalne i gospodarcze oficerów i szeregowych WZ WS PKP w Poznaniu.

Najistotniejsze pisma ewidencjonowano i przechowywano jednak w kancelarii tajnej. W 1947 r. założono ich 13, z czego 7 przeniesiono i kontynuowano w roku następnym. W 1948 r. i 1949 r. prowadzono po 11 teczek. Wśród dokumentacji niejawnej znalazły się teczki o następującej treści: korespondencja wychodząca i wchodząca (nr 001/47, 01/48, 001/49, 02/49, 03/49), zarządzenia i okólniki DSS MON (nr 002/47, 02/48, 04/49), rozkazy i okólniki DOW III (nr 004/47, 03/48, 06/49), zarządzenia i okólniki NSW (nr 05/49), sprawy personalne w sprawach oficerów i szeregowych oraz pracowników cywilnych administracji wojska (nr 05/47, 04/48, 09/49), rozkazy oficerskie (nr 08/49), wykazy i sprawozdania oraz meldunki statystyczno-okresowe (nr 06/47, 06/48, 07/49), korespondencja z Ministerstwem Komunikacji i Dyrekcjami Okręgowymi Kolei Państwowych (nr 07/47, 07/48), dziennik rozkazów wewnętrznych (nr 013/48), dziennik wydrukowanych dokumentów (014/48, 014/49), protokołu zdawczo-odbiorcze kancelarii tajnej (nr 09/48), teczka rejestru przekazanych dokumentów tajnej korespondencji (nr 010/47, 08/48) oraz teczki pracy wykonanych pism tajnych i ściśle tajnych (nr 014/47, 015/48, 011/49)²⁰³.

Prawie wszystkie czynności administracyjno-gospodarcze załatwiał ppor. Witold Pasut, a po jego odejściu ppor. Jerzy Piaskowski – kierownik sekretariatu. Prowadził on samodzielnie kancelarię tajną i jawną, przyjmował interesantów, wypłacał należności i diety świadkom, biegłym i tłumaczom, załatwiał sprawy związane z gospodarką i zaopatrzeniem sądu, wypożyczał i wysyłał akta, a także wykonywał korespondencję zwykłą. Ponadto protokołował i sam sporządzał na maszynie do pisania pisma i dokumenty niejawne oraz sporządzał odpisy z akt spraw. Pod jego bezpośrednim nadzorem znajdowała się maszynistka na barkach, której spoczywał obowiązek wykonywania wszystkich jawnych odpisów pism przewodnich, postanowień i wyroków, oraz pisarz lub sekretarz prowadzący księgi i repertoria

²⁰³ AMON 161/91/3406, AMON 161/91/3650, AMON 696/95/10.

sądowe oraz goniec ekspediujący wszelką korespondencję sądu²⁰⁴. Również sam szef wydziału sporządzał niektóre pisma na maszynie samodzielnie, a nie rzadko gońcy zastępowali nieobecnych sekretarzy sądowych²⁰⁵. Analogicznie zaś sekretarze sądowi musieli zastępować kierownika sekretariatu, a zjawiskiem normalnym było udzielanie zgody na podpisywanie niektórych pism w zastępstwie szefa Wydziału Zamiejscowego²⁰⁶.

Rotacyjność i wszechstronność obowiązków pięknie prezentuje poniższy cytat zaczerpnięty wprost z podziału pracy zatwierdzonego przez mjra Leszka Wiktora: „każdy z pracowników Sądu winien niezwłocznie zapoznać się z całą pracą w Sądzie, tak, aby mógł w każdej chwili objąć inne stanowisko [...]”²⁰⁷. Ponadto wyznaczony pracownik, zazwyczaj goniec musiał, co jakiś czas opuszczać stałą siedzibę sądu celem przedłożenia Szefowi Wydziału znajdującemu się na sesji wyjazdowej najważniejszych pism i rozkazów i odebrania załatwionych akt spraw²⁰⁸.

Sędziowie załatwiali większość czynności związanych z wydaniem wyroku i rozpatrywaniem spraw sami, a funkcje protokolantów powierzano na sesjach wyjazdowych sądu delegowanym pracownikom DOKP²⁰⁹.

Stosowane w sądzie pieczęcie były zgodne z obowiązującymi wówczas wzorami stosowanymi w innych sądach wojskowych. Stosowano pieczęcie imienne dla szefa, sędziów, kierownika i sekretarza, a także 2 rodzaje pieczęci nagłówkowych, prezenty, pieczęć majestatyczną, do pakietów – kauczukową i metalowa, oraz pieczęć adresową przybijaną na pismach wychodzących²¹⁰. Pieczęcie te otrzymano późno, dopiero około kwietnia-czerwca 1947 r.²¹¹ i były używane do końca istnienia sądu.

²⁰⁴ AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur k. 236, 238 oraz podział pracy w Wydziale Zamiejscowym Wojskowego Sądu PKP, k. vide także podział pracy z 31 X 1947 – rozkaz dzienny nr 28 oraz podział pracy z 25 V 1948 – rozkaz dzienny nr 20 AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48k. 11v-14 oraz 22v-24.

²⁰⁵ IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 40-41, AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, Dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48, k. 7.

²⁰⁶ AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48, k. 28.

²⁰⁷ Ibidem, k. 13.

²⁰⁸ IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 17.

²⁰⁹ Ibidem, k. 23.

²¹⁰ AMON 161/91/3650, DSS MON, teczka 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, t. III, k. 21.

²¹¹ IPN BU 807/731, WS PKP, teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 3v.

Nieco więcej możemy powiedzieć o bibliotece sądowej wydziału zamiejscowego. Składała się z ona aktów prawnych (Dziennik Ustaw RP za 1947-1948, 4 tomy oprawne, 46 numerów za rok 1949) czasopism („Państwo i Prawo” za 1948 i 10 numerów za 1949, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” za 1948, i 7 numerów za 1949), regulaminów („*Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych ..*” cz. I i cz. IV, *instrukcja o biurowości jawnej, instrukcja o prowadzeniu dochodzeń, o przechowywaniu, wydzielaniu i niszczeniu akt z archiwum*, o kompetencjach w sprawach personalnych oficerów) i przepisów (Kodeks Karny – Prawo o wykroczeniach, Prawo o Ustroju Sądów Wojskowych i Prokuratury Wojskowej, Przepisy o prowadzeniu ewidencji w wojsku, statystyka i ewidencja pracowników cywilnych administracji wojskowej)²¹².

Wydział nie zdążył też wykształcić prawdziwego archiwum, a jedynie archiwum podręczne, w którym składano akta po wydaniu orzeczenia. Do jego uporządkowania na początku listopada 1947 r. wyznaczono ppor. Jana Piaseckiego²¹³. Początkowo sąd nie prowadził książki archiwalnej, lecz tylko skorowidz, zaniechano także prowadzenia książki doręczeń dla sędziów, ponieważ z braku sekretarzy sądowych nie utworzono kancelarii sędziowskich²¹⁴.

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 1 lipca 1949 r. o zniesieniu militaryzacji Polskich Kolei Państwowych (Dz.U. RP, nr 42, poz. 305) Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON poleci Wydziałowi Zamiejscowemu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu, a także Wydziałowi Zamiejscowemu we Wrocławiu i WS PKP w Warszawie przygotować akta i księgi w sprawach karnych do przekazania sądom powszechnym²¹⁵.

Na zarządzenie szefa DSS MON dnia 16 sierpnia 1949 r. Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu przekazał druki masowego użycia do WSG (I) w Poznaniu w ilości 25218 sztuk wg wzorów załączonych do „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych. Cz. I Biurowość w sprawach*

²¹² Ibidem, k. 24.

²¹³ AMON 161/91/3405, WZ WS PKP Poznań, wg opisu 013/48, dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, k. 12.

²¹⁴ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur k. 231, 233.

²¹⁵ Pismo nr 0571/49/I, AMON 160/91/3638, DSS MON,teczka nr 005/49, sprawy organizacyjno-etatowe, budżetowe, k. 310.

karnych²¹⁶. Przekazaniu do WSG (I) w Poznaniu uległy także księgi i teczki administracyjne prowadzone przez WZ PKP w Poznaniu w okresie od lutego 1947 do 16 sierpnia 1949 r.²¹⁷

W związku ze szczątkowym zachowaniem materiałów archiwalnych po Wojskowym Sądzie Garnizonowym (I) w Poznaniu (1949-1953) nie sposób dziś ustalić, kiedy i w jaki sposób dokumentacja kancelaryjna Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu trafiły do Wojskowego Archiwum Naczelnej Prokuratury Wojskowej. Faktem jest, iż 2 października przekazano ją spisem akt nr 294/56 wraz z aktami Wydziału Zamiejscowego we Wrocławiu i aktami Wojskowego Sądu PKP w Warszawie do centralnego Archiwum Służby Sprawiedliwości funkcjonującego od 1956 r. do 1962 przy Zarządzie Sądownictwa Wojskowego²¹⁸.

Większość tejże dokumentacji wybrakowano na podstawie uzyskanych od Centralnego Archiwum Wojskowego zezwoleń na podstawie spisów akt przeznaczonych do zniszczenia nr 393/62 (poz. 190-234)²¹⁹ oraz nr 884/69 (poz. 1313-1315, 1317-1318)²²⁰. Do dzisiaj zachowano jedynie pięć jednostek archiwalnych; trzy znajdują się w Archiwum MON²²¹, a dwie Centralne Archiwum Wojskowe przekazało Instytutowi Pamięci Narodowej w Warszawie²²². Niektóre dokumenty wytworzone przez Sąd zachowane zostały w drugich i trzecich egzemplarzach w zespołach jednostek nadrzędnych tj. Departament Służby Sprawiedliwości, czy Wojskowy Sąd PKP w Warszawie, co ułatwia w pewnym stopniu odtworzenie historii tego sądu²²³.

²¹⁶ IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów,teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, s. 78 i nn., AMON 161/91/3650, DSS MON,teczka 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, t. III, k. 27.

²¹⁷ Por.: AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 230 i n oraz AMON 161/91/3650, DSS MON,teczka 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, t. III, k. 28-29, niezakończone teczki za 1949 r. włączono do registratury własnej przez WSG w Poznaniu.

²¹⁸ AMON 696/92/10, Izba Wojskowa Sądu Najwyższego (cyt. dalej IW SN), spisy zdawczo-odbiorcze akt przekazanych do ASS MON, k. 60-71.

²¹⁹ AMON 1026/95/39, ASS MON, protokoły akt wydzielonych do zniszczenia, s. 14-17.

²²⁰ AMON 1026/95/58, ASS MON, protokoły akt wydzielonych do zniszczenia, k. 18v.

²²¹ Są to: AMON 161/91/3404-3406.

²²² Są to IPN BU 807/739-740.

²²³ Przykładowo dla roku 1948 r. dysponujemy niestety jedynie egzemplarzami sprawozdań miesięcznych przekazanych do WS PKP w Warszawie, gdyżteczka własna sprawozdań Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu (kat. A) została zniszczona w 1963 r. (spis nr 393/63/209), wspaniałym przykładem uzupełniania się niech będzieteczka sprawozdań statystycznych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP w Warszawie sygn. IPN BU 807/737 za 1949 r., w której znajdują się drugie egzemplarze sprawozdań miesięcznych, które także zachowane zostały w trzecich egzemplarzach w aktach własnych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, sygn. IPN BU 807/740; mamy więc możliwość prześledzenia zawartości obu teczek, w których odnajdujemy paralele dokumentacji, przykładowo sprawozdanie za grudzień 1948 r. IPN BU 807/731- k. 52 (egz. 3 pisma nr 099/47) vide IPN BU 807/739 k. 72 (egz. 4 pisma nr 099/47), sprawozdanie za marzec 1947 r. - IPN BU

Inny los spotkał właściwą dokumentację sądową. Na rozkaz Szefa DSS MON nr 014/49 z dnia 10 sierpnia 1949 r. szef WZ WS PKP w Poznaniu przekazał delegatowi Ministerstwa Sprawiedliwości Sędziemu SA Wacławowi Dlouhy akta spraw karnych zakończonych (819 spraw za 1947, 700 za 1948, 260 za 1949) i niezakończonych (107 spraw za 1947, 90 za 1948 i 66 za 1949) oraz repertoria „S-kol” za 1947 (2 t.) 1948 i 1949, skorowidz imienny za 1947-1948 oraz za 1949, repertorium i skorowidz pomocy prawnej „Cs” za lata 1947-1949, wykaz listów gończych i wykaz kar warunkowo zawieszonych za lata 1947-1949 oraz odpisy wyroków dla spraw przesłanych do NSW wraz ze skargami rewizyjnymi. Powyższe akta i sądowe środki ewidencyjne zdano w Warszawie 22 sierpnia 1949 r.²²⁴

Późniejszy los akt oznaczonych sygnaturą „S.kol” był identyczny zarówno dla akt spraw karnych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu z lat 1947-1949 jak i akt spraw karnych Wojskowego Sądu PKP w Warszawie z lat 1945-1947 z terenu województwa wielkopolskiego. Akta te zostały zebrane razem i rozdzielone pomiędzy sądy okręgowe według właściwości terenowej zamieszkania skazanych²²⁵. Przykładowo Sąd Okręgowy w Poznaniu otrzymał w listopadzie i grudniu 1950 r. z Gabinetu Ministra Sprawiedliwości w sześciu partiach 319 spraw wojskowych sądów PKP w Poznaniu i Warszawie, które ujęto następnie na 9 spisach zdawczo-odbiorczych²²⁶. W podobny sposób przekazano akta Wydziału Zamiejscowego w obszarze województwa bydgoskiego. Akta przekazywano na specjalnych spisach liczących po 36 pozycji²²⁷. Proces ten można odtworzyć tylko częściowo, gdyż akta „S.kol” niemal wtopiły się w masę akt powszechnego wymiaru sprawiedliwości. Razem z tymi aktami były przechowywane i razem z nimi uległy zniszczeniu po upływie zazwyczaj 20-30 lat od chwili ich wytworzenia. Zaledwie niewielka ich część ocalała. Tak stało się w przypadku akt S.kol 637/48 S.kol 745/48 S.kol 799/48, które

807/731, k. 77 oraz IPN BU 807/739, k. 31, luty 1947 - - IPN BU 807/731, k. 3, (egz. 2) i IPN BU 807/739, k. 6 (egz. 3), grudzień 1948 - IPN BU 807/734, k. 44 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 9 (egz. 3), styczeń 1949 - IPN BU 807/737, k. 8 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 24 (egz. 3), luty 1949 - IPN BU 807/737, k. 11 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 33 (egz. 3), marzec 1949 - IPN BU 807/737, k. 14 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 47 (egz. 3), kwiecień 1949 - IPN BU 807/737, k. 17 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 65 (egz. 3), maj 1949 - IPN BU 807/737, k. 20 (egz. 1) i IPN BU 807/740, k. 63 (egz. 3), czerwiec 1949 - IPN BU 807/737, k. 23 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 71 (egz. 3), lipiec 1949 - IPN BU 807/737, k. 25 (egz. 2) i IPN BU 807/740 k. 76 (egz. 3).

²²⁴ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 30

²²⁵ Wskazują na to choćby zapiski na tyłach okładek akt, gdzie wpisywano nazwę sądu okręgowego do którego miano przekazać akta.

²²⁶ APP, 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków nr 725 (2002), poz. 1-2.

²²⁷ IPN BY 142/1, Wykaz spraw b. WS PKP przekazanych do SO w Bydgoszczy, przekazano łącznie 214 spraw, w tym 94 z 1947 r., 86 z 1948 r., i 34 z 1949 r.

przekazano do Sądu Okręgowego w Gorzowie, tam natomiast II Wydział Karnych przekazał je wg właściwości do obecnego Sądu Rejonowego w Trzciance²²⁸. Akta te następnie przekazano do Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Poznaniu²²⁹. W podobny sposób akta S.kol 164/47, S.kol 570/47, S.kol 520/48, S.kol 568/48 trafiły z Sądu Okręgowego do OBUiAD IPN w Poznaniu²³⁰.

Inne, jak akta Wojskowego Sądu PKP w Warszawie z terenu województwa łódzkiego przekazano przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi w 1997 r. do Archiwum Państwowego w Łodzi²³¹. Analogicznie akta przekazane do Sądu Okręgowego w Bydgoszczy trafiły do Archiwum Państwowego w Bydgoszcz, skąd przejęła je Delegatura IPN w Bydgoszczy²³².

5 Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Poznaniu (1949-1953)

Rozkazem organizacyjnym nr 090/Org z dnia 30 kwietnia 1949 r. sformowano w Poznaniu pierwszy, lecz nie ostatni w historii tego miasta Wojskowy Sąd Garnizonowy (I)²³³. Zgodnie z rozkazem organizacyjnym nr 05/49 wydanym przez Szefa DSS MON, WSG w Poznaniu miał rozpatrywać sprawy szeregowców i podoficerów należących do jednostek rozlokowanych na obszarze garnizonu miasta

²²⁸ Sąd Rejonowy w Trzciance, znak sprawy Prez.A.0154-4/12, APP, 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków nr 725 (2002), poz. 1-2.

²²⁹ S.kol 637/48 (IPN Po 846/91) akta sprawy karnej przeciwko Janowi Sontowskiemu, S.kol 745/48 (IPN Po 846/92) p-ko Józefowi Kubickiemu, S.kol 799/48 (IPN Po 846/93) p-ko Karolowi Musiałowi, S.kol 725/47 (IPN Po 846/80), p-ko Tadeusz Nowosielski s. Józefa i Stanisław Paradowski s. Rocha, S.kol 324/48 (IPN Po 846/90) p-ko Jan Pluta s. Wawrzyńca, S.kol 43/49 (IPN Po 846/111), p-ko: Franciszek Manszewski s. Kazimierza, S.kol 93/49 (IPN Po 846/112), p-ko: Stanisław Malarski s. Feliksa,

S.kol 100/49 (IPN Po 846/113), p-ko: Ryszard Sotnicki s. Stanisława, S.kol 102/49 (IPN Po 846/114), p-ko: Józef Bittner s. Józefa, S.kol 104/49 (IPN Po 846/115), p-ko: Jarosław Krason s. Stefana, S.kol 127/49 (IPN Po 846/116), p-ko: Władysław Grandys s. Jana, S.kol 128/49 (IPN Po 846/117), p-ko: Stanisław Właźniak s. Jana, S.kol 132/49, (IPN Po 846/118), p-ko: Władysław Fuks s. Adama, S.kol 151/49 (IPN Po 846/119), p-ko: Jan Wekwart s. Władysława, S.kol 154/49 (IPN Po 846/120), p-ko: Alfred Jankowski s. Pawła, S.kol 158/49 (IPN Po 846/121), p-ko: Henryk Szajda s. Władysława.

²³⁰ Akta S.kol 520/48 (IPN SZ 272/19) p-ko Janus Antoni, S.kol 568/48 (IPN Sz 272/18) p-ko Zieliński Wacław, S.kol 570/47 (IPN Sz 272/8) p-ko Kamiński Michał, S.kol 164/47 (IPN SZ 272/7) p-ko Latuszko Karol.

²³¹ Archiwum Państwowe w Łodzi (cyt. dalej AP Łódź), znak sprawy 812-7/12.

²³² Sprawy zarejestrowane w repertorium S.kol pod numerami 74, 98, 105, 115, 117, 125, 139, 146, 154, 177, 239, 307, 309, 312, 315, 326, 328, 330, 333, 335, 339, 341-343, 359-360, 366, 376, 395, 408 -409, 411, 427, 461, 464-465, 469, 473- 474, 476, 478, 497, 512, 525-526, 539, 547-548, 552-553, 562, 581, 584, 622-623, 625, 630, 666, 690, 693, 728, 731, 737, 739-741, 750-753, 755, 757-758, 761, 789-791, 795, 805, 807, 810, 853, 855, 894, 900-902, 905 -907, 983 za 1947; 39-40, 42, 45, 49-52, 56, 100, 102, 110, 117, 171, 173-176, 178-179, 191, 193, 195, 197, 207, 211, 223, 236-237, 238, 240, 257, 275, 282, 323, 327, 338, 352, 390, 393, 397-399, 713-714, 716-717, 719, 721-722, 731, 742-744, 757 za 1948; 3, 41, 87, 106, 107, 205, 215, 219, 242, 266, 268, 293, 312 za 1949 - (IPN BY 143/2-165)

²³³ CAW IV.501.1/A.171, k. 108-112.

Poznań oraz pracowników cywilnych wojska zatrudnionych w tych jednostkach. Pod względem administracyjno-gospodarczym podporządkowano WSG w Poznaniu pod komendanta garnizonu, natomiast nadzór merytoryczny sprawował Sąd ŚOW. Rozkaz ten regulował następstwo prawne, które w przypadku rozformowanego WSO III w Poznaniu przypadło właśnie WSG (I) w Poznaniu. Nowosformowany sąd przejął od swego poprzednika akta bieżące z wyjątkiem spraw oficerów, które przekazano do Sądu ŚOW, archiwum, księgi i wykazy sądowe, bibliotekę, Dzienniki Rozkazów MON, regulaminy i instrukcje, przepisy służbowe oraz wydawnictwa fachowo-wojskowe, Dzienniki Ustaw, zapas formularzy i materiałów kancelaryjnych, cały sprzęt biurowy razem z lokalem, a także część personelu²³⁴. Braki we wspomnianych wydawnictwach, a także niezbędne do urzędowania akty prawne (zarządzenia, okólniki, rozkazy, itp.) uzupełnić miano za pośrednictwem wojskowych sądów okręgowych. Wśród otrzymanego sprzętu znajdowały się obie maszyny do pisania, z których model „Mercedes” sąd poznański musiał przekazać do WSO IV we Wrocławiu²³⁵.

Z czynności zdawczo-odbiorczych miano sporządzić dwa egzemplarze protokołów, z których jeden pozostawał w sądzie, a drugi przesyłano do DSS MON²³⁶. O zakończeniu rozformowania WSO III w Poznaniu i rozpoczęciu urzędowania przez WSG (I) w Poznaniu miano meldować oddzielnym pismem²³⁷.

Etat nr 31/44 dla nowego Wojskowego Sądu Garnizonowego wynosił tylko 8 wojskowych i 2 pracowników kontraktowych. Przeważnie kilka stanowisk wakowało, w tym zazwyczaj brakowało 1 sędziego do pełnej obsady kadrowej. W 1952 r. etat sądu składał się z szefa, sędziego, asesora, kierownika sekretariatu (i kancelarii tajnej), pisarza, ekspedytora i maszynistki²³⁸.

Pierwszą sprawę w repertorium sądowym zarejestrowano dnia 27 maja i pod tą datą pełniący obowiązki szefa Kazimierz Tasiemski meldował szefowi rozpoczęcie urzędowania przez WSG (I) w Poznaniu. Kolejnymi szefami i pełniącymi obowiązki

²³⁴ AMON 161/91/3637, DSS MON,teczka 004/49, rozkazy, okólniki i zarządzenia i rozkazy oficerskie Szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości, k. 34v-36.

²³⁵ AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych, wg opisu 016/53, rozkaz nr 66, k. 15.

²³⁶ Ibidem.

²³⁷ Meldunek taki p. o. szefa WSG (I) w Poznaniu, mjr Kazimierz Tasiemski przesłał 31 V 1949 r. Szefowi DSS MON w Warszawie zob.: AMON 161/91/3648, DSS MON,teczka nr 0015/49, protokół zdawczo-odbiorczy, t. I, k. 223.

²³⁸ Ibidem, k. 134-135.

szefów sądu byli: Wiktor Leszek (2 sierpnia 1949 r. – 28 września 1950 r.)²³⁹, następnie pełniący obowiązki szefa Kazimierz Tasiemski (15 października 1951 r. – 12 lutego 1952 r.), p.o. szefa Jan Maciejko (12 lutego 1952 r. – 25 lipca 1952 r.), Kazimierz Tasiemski (25 lipca 1952 r. – 15. grudnia 1952 r.), Grzegorz Michnik (8 stycznia 1953 r. – 30 czerwca 1953 r.)²⁴⁰. Kierownikiem na początku istnienia był Antoni Chołdrych później Mieczysław Bugajewski i Jarema Woźniak. Kadra zwłaszcza sekretarze byli bardzo często delegowani do innych sądów Okręgu Wojskowego nr IV np. do Sądu JW 5796 w Wędrzynie lub WSO IV we Wrocławiu²⁴¹.

Sąd obejmował właściwością jednostki wojskowe stacjonujące na terenie garnizonu miasta Poznań i województwa poznańskiego, a niewchodzące od 1952 r. bezpośrednio w skład II Korpusu Piechoty (później II Korpusu Armijnego) oraz dodatkowo 23 i 28 Brygadę Artylerii Przeciwpancernej, Oficerską Szkołę Broni Pancernej w Poznaniu, Centrum Wyszukolenia Kwatermistrzowskiego w Poznaniu oraz Wojskową Komendę Rejonową w Poznaniu²⁴². Poza właściwością WSG w Poznaniu pozostawał garnizon miasta Piły²⁴³. Nowopowstały sąd podlegał bezpośrednio pod nadzór administracyjny Szefa WSO nr IV we Wrocławiu. Sprawy finansowe załatwiano u oficera JW 5812 w Poznaniu, a sprawy mundurowe i gospodarcze w jednostce wojskowej w Wędrzynie i odpowiednich Wydziałach Dowództwa Okręgu Wojskowego nr IV²⁴⁴.

²³⁹ Jak wynika z księgi rozkazów dziennych Sądu ŚOW, z dniem 21 X 1949 p.o. szefa był Kazimierz Tasiemski, zob.: AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych, wg opisu nr 016/53, rozkaz nr 129, k. 31.

²⁴⁰ K. Szwaagrzyk, *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce w latach 1944-1956*, Kraków-Wrocław 2005, AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 1 z dnia 12 II .1952, k. 1, rozkaz nr 8 i 9/53 z dnia 8 I 1953, k. 34v-35.

²⁴¹ Przykładowo na przestrzeni 1952-1953: rozkazem nr 16/52 i nr 17/52 sekretarz Korytkowski Leon przewiózł do Wędrzyna Halinę Skąpską i Stanisławę Gorączeniak, rozkazem nr 21/53 sekretarze Wacław Andrzejewskiego i Stanisława Gorączniakowa zostali delegowani do WSO IV we Wrocławiu na okres od 16 III do 22 III, AWO 6858/91/3, WSG I Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], k. 41.

²⁴² AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 1 z dnia 12 II 1952, k. 1-1v, AZ WSG Wrocław, księga rozkazów dziennych, wg opisu nr 016/53, k. 135 i n.

²⁴³ AMON 161/91/3637, DSS MON,teczka nr 004/49, rozkazy, okólniki i zarządzenia i rozkazy oficerskie Szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości, zarządzenie nr 04/49 z dnia 1 VI 1949 r. k. 41.

²⁴⁴ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 36/52 z dnia 9 VIII 1952, k. 12v, rozkaz nr 53/52 z dnia 11 X 1952, k. 19-19v; AZ WSG Wrocław, księga rozkazów dziennych, wg opisu nr 016/53, k. 15 i n.

Siedziba sądu mieściła się najprawdopodobniej w tym samym budynku, co poprzednio WSO III w Poznaniu przy ul. Matejki 58, a następnie przy ul. Kościuszki 92/98²⁴⁵.

O kancelarii tego sądu można w świetle analizy porównawczej z innymi sądami wojskowymi, można powiedzieć, że była typowa. Niestety do dnia dzisiejszego zachowało się zaledwie 1 książka rozkazów dziennych²⁴⁶, 2 sprawy sądowe, 2 wykazy, 4 teczki zawierające sprawozdania opisowe z działalności merytorycznej sądu oraz komplet repertoriów i skorowidzów sądowych²⁴⁷.

Obowiązującym w WSG (I) w Poznaniu tak jak i w całym sądownictwie wojskowym był system dziennikowy oparty na dwóch dziennikach (wchodzącym i wychodzącym) podawczych prowadzonych dla pism jawnych i dwóch dziennikach podawczych prowadzonych dla pism niejawnych. Sąd nie posiadał własnego archiwum. Akta przechowywane były do czasu uprawomocnienia wyroku i ich ewentualnego powrotu po rozpatrzeniu przez Najwyższy Sąd Wojskowy skargi rewizyjnej. Następnie akta były partiami, co mniej więcej kwartał, przewożone do WSO nr IV we Wrocławiu²⁴⁸. Z WSO nr IV pobierano także druki i puste księgi

²⁴⁵ IPN BU 807/23, WSG (I) Poznań,teczka nr 003/53, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 58, wg zeznań świadka J. Lemparta w aktach Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, sygn. Cs 132/93 ASP 9624/98/57, siedziba sądu mieściła się w budynku przy ul. Solnej 21.

²⁴⁶ Wcześniejsze prowadzone dla lat 1949-1951 zostały zniszczone, pierwsza jako egzemplarz wtórny (oryginał nieoprawiony trzymany w segregatorze) spisem nr 481/64 poz. 2528 za zgodą CAW, drugi w ASS MON bez spisu i zgody, zob.: AMON 160/91/ spis nr 209, pod poz. 755 widnieje zapis ołówkiem: „zn[iszczone]”.

²⁴⁷ Registratura WSG (I) w Poznaniu:

A) akta sądowe, spisy akt przekazanych przez Sąd ŚOW do ASS MON nr 34/56, poz. 1-516, 519, nr 35/56, poz.1-30, nr 373/58, poz. 582, nr 374/58, poz. 586-606, 1720, nr 399/60, poz. 6-7,

I. akta wybrakowane: spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. I, poz. 7692-8204, 8206-8238, 10988-11008, 11918 (AMON 1026/90/90), spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. III, poz. 6347 (AMON 1026/95/92, ASS MON),

II. akta ocalałe: AWO 6858/91, poz. 1-2;

B) dokumentacja administracyjno-gospodarcza, spisy akt przekazanych przez Sąd ŚOW do ASS MON nr 209/56, poz. 1-516, 519, nr 373/56, poz.1-30,

I. dokumentacja wybrakowana: spisy akt wydzielonych do zniszczenia za zgodą nr 93/58, poz. 19-23, 78-81, nr 134/60, poz. 141, 1787-1792, nr 393/62, poz. 2-6, 31-39, 125, 127-131 (AMON 1026/95/38-39, ASS MON), nr 481/64, poz. 1421-1437, 1476-14771 1484-1485, 2523-2561 (AMON 1026/95/40, ASS MON), nr 884/69, poz. 25, 120-126, 190-193, 2099-2105 (AMON 1026/95/58), spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. I, poz. 10497-10498 (AMON 1026/90/90, ASS MON)

II. dokumentacja ocalała: AWO 6858/91/3-5, IPN BU 807, poz. 20-23, 40, AZ WSG Poznań, spis z.o. 201.

²⁴⁸ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 25/52 z dnia 9 VIII 1952, k. 9v, rozkaz nr 36/52 z dnia 11 X 1952 r. k. 12v, rozkaz nr 19/53 z dnia 3 III 1953, k. 40, AZ WSG Poznań, spis 201, zapisy w repertoriach „Sg”, IPN BU 807/23, WSG (I) Poznań,teczka nr 003/53, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 39.

sądowe²⁴⁹. Wszelkie postanowienia wykonawcze w przedmiocie choćby zastosowania amnestii bądź warunkowego przedterminowego zwolnienia rozpatrywał od lipca 1953 r. wrocławski sąd okręgowy.

Wraz z zmianą polityki penitencjarnej, a tym samym stopniowym zmniejszaniem systemu represyjności rozbudowana struktura sądownictwa wojskowego stopniowo uległa powolnej redukcji. Już w trakcie inspekcji sądu przeprowadzonej w dniach 11-13 grudnia 1952 wskazano, że „istnienie dwóch sądów ściśle wojskowych na terenie Poznania nie jest uzasadnione potrzebami terenu”²⁵⁰. 10 czerwca 1953 r. WSG w Poznaniu uległo rozformowaniu na podstawie zarządzenia Szefa Wojskowego Sądu Okręgowego nr IV we Wrocławiu nr 0177/53z dnia 30 maja 1953 r. Pracownicy cywilni zostali zwolnieni, a kadra żołnierska rozdzielona pomiędzy Sądy Jednostek Wojskowych nr 5824 w Biedrusku i 5796 w Wędrzynie²⁵¹. W marcu przekazano dowody rzeczowe²⁵², a w 11 czerwca służbę mundurową²⁵³. 16 czerwca zdano do WSO IV ostatecznie akta kancelarii jawnej, tajnej i sekretariat ogólny sądu²⁵⁴.

W tym samym dniu rozformowano WSG w Łodzi, który jeszcze w 1946 r. przeformowany został z Wojskowego Sądu Okręgowego. W styczniu 1954 r. rozformowano sąd okręgu wojskowego w Krakowie. 6 maja 1954 r. rozpoczęto rozformowanie Wojskowych Sądów Rejonowych w Rzeszowie, Kielcach Koszalinie, a od 22 listopada w Opolu i Zielonej Górze²⁵⁵. Oficjalnie WSR zostały rozformowane 12 lipca WSR w Bydgoszczy, 13 lipca WSR w Poznaniu, 14 lipca WSR w Warszawie, 15 lipca WSR w Gdańsku, 16 lipca WSR w Krakowie, Łodzi, Białymstoku, 17 lipca WSR w Olsztynie, 18 lipca WSR w Lublinie, 20 lipca WSR we Wrocławiu, 21 lipca WSR w Szczecinie, 25 lipca WSR w Stalinogordzie²⁵⁶.

Przekształceniom uległy także Wojskowe Sądy Garnizonowe w Olsztynie i Wałczu. WSG w Wałczu przekształcono na początku lutego 1952 w Sąd Jednostki

²⁴⁹ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 75//52 z dnia 29 XII 1952 r. k. 24 i nr 3/53 z dnia 10 I 1953, k. 32, rozkaz nr 19/53 z dnia 3 III 1953, k. 40.

²⁵⁰ IPN BU 807/23, WSG (I) Poznań,teczka 003/53, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 25.

²⁵¹ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 52/53 z dnia 16 VI 1953, k. 57v-58v.

²⁵² Ibidem, rozkaz nr 22/53 z dnia 20 III 1953, k. 41v.

²⁵³ Ibidem, rozkaz nr 47/53 z dnia 1 VI 1953, k. 56v.

²⁵⁴ Ibidem, rozkaz nr 50/53 z dnia 16 VI 1953, k. 56v.

²⁵⁵ Przykładowo WSR w Zielonej Górze zakończył proces rozformowania 5 II 1955.

²⁵⁶ Meldunek ZSW do Zarządu VI Sztabu Generalnego, AMON 160/91/1137, ZSW,teczka nr 26, wg opisu 0026/55, korespondencja ze Sztabem Generalnym, pismo nr 01146/55, k. 171.

Wojskowej 5742 w Wałczu²⁵⁷, natomiast WSG w Olsztynie w Sąd JW 3565²⁵⁸. Natomiast w Katowicach w 1951 r. wznowił działalność powtórnie Wojskowy Sąd Garnizonowy²⁵⁹.

6 Sąd Jednostki Wojskowej 5796 w Poznaniu (1952-1956)

W latach 1950-1952 nastąpiła dalsza rozbudowa sieci sądów wojskowych. Powstał nowy rodzaj sądów wojskowych, jakim były sądy korpusów. Zorganizowano Sąd 8 Korpusu Piechoty w Olsztynie (JW 3565), Sąd 9 KP w Lublinie (5046), Sąd 1 KP w Wałczu (5742), Sąd 1 Korpusu Zmechanizowanego w Gdańsku-Wrzeszczu (JW 5764), Sąd 12 KP w Rzeszowie-Kraków (3426) i Sąd 11 KP w Katowicach-Gliwice (3464). Sądy Korpusów zwane powszechnie Sądami Jednostek Wojskowych podlegały bezpośrednio Wojskowemu Sądowi Okręgowemu²⁶⁰.

Oprócz nich w 1952 r. powstały Sąd JW 5796, Sąd JW 5824 we Wrocławiu oraz Sąd JW 3464 w Gliwicach (Sąd 11 Korpusu Armijnego), które utworzono na podstawie rozkazów Szefa Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego i jemu też podporządkowano organizacyjnie²⁶¹. Wszystkie sądy korpusów (jednostek wojskowych) rozformowano na przełomie czerwca-lipca 1956 r. Z początkiem 1952 r. zorganizowano także w Warszawie także Sąd Wojsk Lotniczych w Warszawie. Sądy Jednostek Wojskowych były w zasadzie odpowiednikami sądów dywizyjnych z zlikwidowanych w większości w 1947 r. – również one stanowiły sądy jednostek taktycznych przypisane do etatu związków bojowych.

Sąd JW 5796 przez pewien okres nazywany był również Sądem II Korpusu Piechoty, a także Sądem II Korpusu Armijnego, podobnie Sąd JW 5824 początkowo funkcjonował jako Sąd II Korpusu Zmechanizowanego, a później jako Sąd II Korpusu

²⁵⁷ Dotychczasowa kwerenda nie wskazała podstawy prawnej przeformowania, które nastąpiło pomiędzy 4 lutym (ostatni rozkaz dzienny wydany przez Szefa WSG w Wałczu mjra J. Małeckiego), a 8 lutym 1952 r. (pierwszy rozkaz dzienny wydany przez „Szefa Sądu JW 5742” J. Małeckiego), IPN BY 518/427, WSG Wałcz/Sąd JW 5742, teczką nr 4, wg opisu 5/52, rozkazy dzienne, k. 16, 18.

²⁵⁸ WSG Poznań, WSG-III-0022-3/11; IPN Bi 185/1, WSG Olsztyn/Sąd JW 3565, repertorium Cs za 1951-1952, rozpoczęte przez WSG w Olsztynie zakończone przez Sąd JW 3565, IPN Bi 185/3, WSG Olsztyn/Sąd JW 3565, książka przechowywanych przedmiotów za 1949-1956, rozpoczęta przez WSG w Olsztynie zakończone przez Sąd JW 3565.

²⁵⁹ Dotychczasowa kwerenda nie ujawniła podstawy prawnej utworzenia tego sądu, ale istnienie materiałów archiwalnych wskazuje na jego istnienie, co najmniej od 1951 r., zob.: IPN Ka 296/54, spis akt przekazanych z WSG Katowice do Archiwum Krakowskiego Okręgu Wojskowego, spis akt nr 001/96, IPN Ka 296/56, spis akt przekazanych przez ASS MON do AŚOW nr 6820/91.

²⁶⁰ B. Dziecioł, *Wykaz nazwisk osób skazanych na karę śmierci ...*, op. cit., s. 22.

²⁶¹ AZ WSG Wrocław, ewidencja, AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, książka rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 25/52.

Pancernego. Zmiany nazewnictwa związane były ze zmianami strukturalnymi korpusów, którym przyporządkowane były sądy etatowo. W późniejszym czasie utrwaliła się nazwa Sąd Jednostki Wojskowej nr 5796 lub 5824. Również miejsce stacjonowania sądów ulegały częstym zmianom. Jak już wspomniano sądy korpusne miały charakter sądów związków taktycznych, nie zaś charakter terytorialny. W związku z powyższym personel sądu przemieszczał się razem ze zmianą lokalizacji pododdziałów swojego własnego korpusu. Przykładowo sąd JW 5796 w trakcie poligonów i ćwiczeń w latach 1952-1953 stacjonował w Wędrzynie, a później także w Biedrusku i w stałej siedzibie w Poznaniu organizując tzw. OC – ośrodki czasowe²⁶². W latach poprzedzających rozformowanie obu sądów również Sąd JW 5824 stacjonował przemiennie raz w OC w Wędrzynie, a raz w stałej siedzibie sądu we Wrocławiu²⁶³. Natomiast w 1956 r. Sąd JW 5824 urzędował w dwóch przygotowanych do tego placówkach: w Biedrusku pod Poznaniem i Wrocławiu²⁶⁴.

Sądy korpusne rozpatrywały sprawy żołnierzy przynależnych do pododdziałów wchodzących w skład korpusów. Ponadto pełniły one nadzór nad Oficerskimi Sądami Honorowymi i prowadziły działalność profilaktyczną wśród żołnierzy.

Pierwszym szefem Sądu JW 5796 w Poznaniu został Kazimierz Tasiemski (od 1 lutego 1952 r. do 25 lipca 1952 r.), jego następcą został Jan Maciejko (26 lipca 1952r. – 30 czerwca 1953 r.). Ostatnim szefem tegoż sądu został Mieczysław Mirski (25 maja 1955 r. – 31 sierpnia 1956 r.). Wszyscy oni związani byli z Wojskowymi Sądami Garnizonowymi w Poznaniu, jak również wszyscy oni pełnili w nich równorzędne stanowiska przed i po objęciu funkcji w sądzie korpusu²⁶⁵. Fakt ten nie powinien dziwić, jeśli weźmie się pod uwagę współdzielenie przez oba sądy jednego budynku i

²⁶² AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 16/52, rozkaz nr 36/53, k. 49v, k. 57v-58v, AWO 6856/91/3299, SŚOW, teczka nr 0033, wg opisu 0024/56, nadzoru Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, k. 69 i n.

²⁶³ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 41/53 z 28 V 1953, k. 52-52v.

²⁶⁴ AWO 6856/91/3298, SŚOW, wg opisu 0024/56, teczka 0032 nadzoru Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Pancernego, akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dnia 28 VII 1956 we Wrocławiu, zdano m.in. maszynę do pisania Ideal nr 26005, k. 89, oraz akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dnia 31 VII 1956 w Biedrusku, zdano m.in. maszynę do pisania Continental nr 999780, k. 88.

²⁶⁵ AWO 6858/91/3, WSG (I) Poznań, księga rozkazów dziennych Szefa WSG [w Poznaniu], rozkaz nr 10/52 z dnia 5 II 1952 K. Tasiemski mianowany szefem WSG, a J. Maciejko otrzymuje agendy Sądu JW 5796, k. 4v-5 (rozkaz nr 11/52).

wspólne prasówki dla pracowników cywilnych organizowane wraz z personelem WSG (I) w Poznaniu²⁶⁶.

Zgodnie z przydzielonym etatem sądy korpusne miały mieć wg etatu sześciu pracowników i jednego pracownika kontraktowego²⁶⁷. Faktyczny skład osobowy sądów korpusów był jeszcze mniejszy i składał się zazwyczaj z szefa, sędziego, kierownika sekretariatu, maszynistki i gońca²⁶⁸. Przykładowo kierownik sekretariatu Sądu 11 Korpusu Armijnego w Gliwicach, prowadził wszystkie księgi i wykazy sądowe, a także księgi kancelarii ogólnej i tajnej, ponadto załatwiał sprawy gospodarcze i wypłaty należności świadkom i biegłym²⁶⁹. Podobnie w Sądzie JW 5796 kierownik wykonywał także czynności sekretarza sądowego²⁷⁰, a pracę Sądu wspomagał także pracownik WSG (I) w Poznaniu sekretarz kontraktowy Leon Kortykowski²⁷¹.

Kancelaria tych sądów była zbliżona do kancelarii sądów garnizonowych. W 1952 r. w Sądzie JW 5796 założono 8 teczek i dzienników tajnych i ściśle tajnych oraz 10 teczek i dzienników jawnych. W latach następnych ich liczba systematycznie rosła – w 1953 odpowiednio 13 i 16, w 1954 – 20 i 21, w 1955 24 i 21, w 1956 17 i 19. Wzrost liczby teczek wynikał z coraz powszedniejszego rejestrowania prowadzonych teczek o charakterze roboczym tj. zeszyt brudnopisów, itp. Analizując tytuły teczek można zwrócić uwagę, że oprócz teczek o charakterze organizacyjnym (normatywne, administracyjne, personalne, sprawozdawcze, dzienniki podawcze i rejestry) i gospodarczym, zaczęto coraz szerzej rejestrować dokumentacje o charakterze sądowym, mianowicie odpisy wyroków, postanowień, pomocy prawnej „Cs”, postanowień amnestyjnych, itp.²⁷². Niestety registratura sądu JW 5796 w Poznaniu

²⁶⁶ IPN BU 807/23, WSG (I) Poznań,teczka nr 003/53, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 14, 58.

²⁶⁷ P. Piotrowski, *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945-1956*, Warszawa 2003, s. 263.

²⁶⁸ Etat Sądu JW 5796 za: AWO 6856/91/3299, SŚOW,teczka nr 0033, wg opisu 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, k. 5.

²⁶⁹ AWO 6856/91/3270, SŚOW, wg opisu nr 23/55/0040, nr teczki 0040/55,teczka nadzoru szefa sądu nad działalnością sądu 11 Korpusu Armijnego, k. 16.

²⁷⁰ AWO 6856/91/3299, SŚOW,teczka nr 0033, wg opisu 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, k. 32.

²⁷¹ IPN BU 807/23, WSG (I) Poznań,teczka 003/53, sprawozdania Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 33.

²⁷² AWO 6856/91/3299, SŚOW,teczka nr 0033, wg opisu 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, protokoły przekazania dokumentacji z Sądu JW 5796 w Poznaniu do SŚOW we Wrocławiu, k. 69-74, protokoły przekazania dokumentacji Sądu JW 5824 we Wrocławiu do SŚOW we Wrocławiu nie dają możliwości analizy choćby tytułów teczek por.: AWO 6856/91/3298, SŚOW,teczka nr 0032, wg opisy 24/56,teczka nadzoru szefa sądu nad działalnością sądu 2 Korpusu Zmechanizowanego we Wrocławiu, k. 78-80.

uległa niemal całkowitemu zniszczeniu. Do dzisiaj zachowały się jedynie 4 sprawy sądowe, 2 księgi rozkazów dziennych, repertoria i skorowidze sądowe w ilości 9 sztuk²⁷³. Podobnie z dokumentacji Sądu JW 5824 zachował się ledwo szczątkowy zespół archiwalny przechowywany w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy (akta i dokumentacja administracyjna) i archiwum zakładowym Wojskowego Sądu Garnizonowego we Wrocławiu (repertoria i skorowidze)²⁷⁴.

Oba sądy prowadziły archiwum podręczne podzielone na A i B²⁷⁵. Były one systematycznie kontrolowane przez Sąd ŚOW, któremu podlegały. Jedna z kontroli wykazała, że pomieszczenie przeznaczone na archiwum, w którym przechowywane są również i dowody rzeczowe do spraw karnych, jest zbyt szczupłe i nieodpowiednio zabezpieczone. W oknie w pomieszczeniu na piętrze stwierdzono brak żelaznych krat, drzwi winny być obite blachą, a zamek powinien być patentowy²⁷⁶.

Jak wynika z analizy protokołów zdawczo-odbiorczych, nie prowadzono już wówczas w sądach wojskowych książki archiwalnej, ani skorowidza do niego, akta znajdowały się natomiast na drewnianych regałach a o ich rozmieszczeniu decydowały sygnatury sądowe²⁷⁷.

Zarządzeniem nr 03/56 Szef Zarządu Sądownictwa Wojskowego polecił rozformować sądy korpusów armijnych i pancernych. Sąd 1 i 8 Korpusu Armijnego (Wałcz, Olsztyn) oraz 1 Korpusu Pancernego (Gdańsk) miały przekazać akta do Sądu

²⁷³ Akta przekazane do SŚOW, AZ WSG Wrocław, wg opisu 26/0023/58,

A) akta Sądu JW 5796 Poznań, spisy akt przekazanych przez SŚOW do ASS MON nr 95/56, poz. 1-134, nr 96/56, poz. 1-176, nr 97/56, poz. 1-180, nr 373/58, poz. 181-192, nr 374/58, poz. 223-464, 467-517, 1695-1705, nr 399/60, poz. 39-58, nr 439/62, poz. 2-6 (AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/1-4)

I. akta wybrakowane: spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. I, poz. 2503-2812, 10423-10434, 10678-10920, 11894-11904 (AMON 1026/95/90, ASS MON), spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. III, poz. 3407-3586, 6375-6391, 8161-8165 (AMON 1026/95/92, ASS MON), spis akt wydzielonych do zniszczenia za zgodą nr 884/69, poz. 2107-2109 (AMON 1026/95/58, ASS MON),

II. akta ocalałe: AWO 6866/91, poz. 1-7,

B) dokumentacja Sądu JW 5796 Poznań, spisy akt przekazanych do ASS MON nr 373/58, poz. 1-180, nr 374/58, poz. 821.

I. dokumentacja wybrakowana: spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. I, poz. 10405-10422 (AMON 1026/95/90, ASS MON), spisy akt wydzielonych do zniszczenia za zgodą nr 134/60, poz. 1714-1741 (AMON 1026/95/39, ASS MON), nr 481/64, poz. 2413-2458 (AMON 1026/95/40, ASS MON), nr 884/69, poz. 1870-1951 (AMON 1026/95/58, ASS MON),

II. dokumentacja ocalała: AWO 6866/91, poz. 8-10, IPN BU 807, poz. 801-804, AZ WSG Poznań, spis nr 202.

²⁷⁴ Akta przekazane do SŚOW, AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/3 (teczka wg opisu 26/0023/58), AWO 6866/91, poz. 8-10, IPN BU 807, poz. 805-808, (AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-2/12).

²⁷⁵ AWO 6856/91/3298, SŚOW, tezcza nr 0032, wg opisy 24/56, nadzór Szefa ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Zmechanizowanego we Wrocławiu, k. 84-85.

²⁷⁶ AWO 6856/91/3299, SŚOW, tezcza nr 0033, wg opisy 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, k. 33.

²⁷⁷ AWO 6856/91/3298, SŚOW, tezcza nr 0032, wg opisy 24/56, protokół zdawczo-odbiorczy przekazania agend Sądu 2 Korpusu Zmechanizowanego, k. 20-26.

Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Sądy 2 i 11 Korpusu Armijnego (Poznań, Gliwice) oraz 2 Korpus Pancerny (Wrocław) do Sądu ŚOW, a 9 Korpus Armijny (Lublin) do Sądu WOW. Rozformowanie miało przebiegać w ten sposób, że część akt administracyjno-gospodarczych i sądowych miano przekazać do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON, natomiast akt archiwalne wraz z repertoriami i skorowidzami, a także wykazy i księgi sądowe (przechowywanych przedmiotów, kar zawieszonych, przerw i odroczeń, ect.), akta kancelarii tajnej i jawnej oraz biblioteki sądowe miano przekazać do sądów okręgowych. Ponadto przekazać miano na podstawie pism zawiadujących akt znajdujące się poza siedzibą sądu. Sądy korpusów miały rozliczyć się także z lokali wobec Sztabów właściwych sobie korpusów, pieczęci urzędowych wobec Zarządu VI Sztabu Generalnego, a także instrukcji i regulaminów wobec ZSW i Naczelnej Prokuratury Wojskowej²⁷⁸. Wyjątkowo Sąd 12 Korpusu Piechoty (Rzeszów-Kraków) rozformowano jeszcze pod koniec 1955 r.²⁷⁹

Likwidacja sieci sieci wojskowych sądów rejonowych spowodowała znaczne zmniejszenie liczby sądów wojskowych. Na początku 1956 r. było ich 17, pod koniec już tylko 10, a w połowie 1957 r. już tylko 8²⁸⁰, (tj. najmniej w historii sądownictwa wojskowego po II wojnie światowej).

7 Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu (1955-1974)

Rozformowanie wojskowych sądów rejonowych nie było końcem przemian w strukturze sądownictwa wojskowego. Rozkazem nr 014/Org. z dnia 25 kwietnia 1955 r. sformowano wojskowe sądy garnizonowe w Warszawie, Krakowie, Szczecinie i Poznaniu²⁸¹, które uzupełniły sieć istniejących już sądów garnizonowych. Zarządzeniem organizacyjnym nr 03/55 Szef ZSW nakazał utworzyć sąd garnizonowy na bazie sądu rejonowego i podporządkować go bezpośrednio Sądowi Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu. Nowo utworzone sądy miały przejąć po sądach

²⁷⁸ AWO 6856/91/3280, SŚOW, sprawy Zarządu Sądownictwa Wojskowego, wg opisu 0024/56, k. 34-36; IPN BU 945/277, WSG (III) Warszawa,teczka rozkazów i zarządzeń ZSW i NSW, wg opisu 005/56, s. 46-48.

²⁷⁹ AMON 160/91/1136, ZSW,teczka nr 3, wg opisu 3/56, rozkazy, zarządzenia i pisma okólne Szefa ZSW, zarządzenie organizacyjne nr 09/55, k. 236-237; ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań,teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, zarządzenie organizacyjne 03/56, s. 72-74.

²⁸⁰ Były to: Sąd WOW, Sąd POW, Sąd ŚOW, Sąd Wojsk Lotniczych w Warszawie, Sąd Marynarki Wojennej, WSG: w Poznaniu (II), Katowicach, Szczecin.

²⁸¹ AMON 160/91/1134, ZSW,teczka nr 1, wg opisu 1/55, rozkazy MON za 1955, k. 48-52.

rejonowych „pomieszczenia, urządzenia i archiwa”²⁸². Sąd szczeciński podporządkowano Sądowi Pomorskiego Okręgu Wojskowego, a sądy w Krakowie i Warszawie Sądowi Warszawskiego Okręgu Wojskowego²⁸³.

Sądy garnizonowe w Krakowie i Warszawie rozformowano z dniem 31. stycznia 1957 r.²⁸⁴, natomiast sąd szczeciński działa w niezmienionym kształcie po dzień dzisiejszy. Z dniem 31 marca 1958 r. na podstawie zarządzenia organizacyjnego ZSW nr 01/58 rozformowano także Sąd Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju - akta przekazano do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON, księgi sądowe do Sądu WOW, a dokumentację kancelarii tajnej i jawnej Zarządowi Sądownictwa Wojskowego²⁸⁵.

W grudniu 1955 r. opracowano projekt rozbudowy sieci sądów wojskowych na wypadek wojny. Planowano utworzyć równolegle do istniejącej struktury sądów garnizonowych podlegających sądom okręgowym, Sąd Frontu, któremu podlegać miały sądy armii, a tym z kolei sądy dywizyjne. Sądy te miały funkcjonować w oparciu o te same przepisy, które obowiązywały w sądach stacjonarnych tj. „*Instrukcji o prowadzeniu biurowości tajnej w wojsku*” (Szt. Gen. 62/51), „*Instrukcji o prowadzeniu biurowości jawnej w wojsku*” (Szt. Gen. 16/49) oraz „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych*”, z zastrzeżeniem zmiany sygnatur sądowych na Sd – dla sądów dywizyjnych, Sa – dla sądów armii, Sa.lot. – dla sądu armii lotniczej, S.fr dla sądu frontu²⁸⁶.

Drugi z kolei poznański sąd garnizonowy stał się spadkobiercą prawnym rozformowanych sądów rejonowych w Łodzi, Poznaniu i Zielonej Górze przejmując po nich akta dotyczące żołnierzy i osób skazanych za szpiegostwo, którzy w myśl ustawy z dnia 5 kwietnia 1955 r. o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej (Dz.U. 1955, nr 15, poz. 83) nadal pozostawali we właściwości sądów wojskowych. W

²⁸² ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań, teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 4.

²⁸³ Ibidem, s. 2-3.

²⁸⁴ Na mocy zarządzenia Szefa Sztabu Generalnego nr 0210/Org i zarządzenia organizacyjnego 0142/Org z dnia 1 XII 1956 r., IPN BU 945/277, WSG (III) Warszawa, teczka rozkazów i zarządzeń ZSW i NSW, wg opisu 005/56, s. 75-76.

²⁸⁵ ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań, teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 88-89.

²⁸⁶ AMON 160/91/1137, ZSW, teczka nr 26, wg opisu 0026/55, korespondencja ze Sztabem Generalnym, zarządzenie ZSW nr 0010/55, k. 182, 222.

związku z tym, duża część zadań, jakie na początku swego istnienia sąd musiał zrealizować związana była z przejmowaniem akt po rozformowanych sądach. WSG (II) w Poznaniu otrzymał oprócz wyżej wspomnianych akt także repertoria zbiorcze „Sr” (w ilości 2 sztuk) po wszystkich trzech sądach rejonowych, które w istocie stanowiły wyciągi spraw pozostających w archiwum sądu wojskowego z repertoriów „Sr” przekazanych do sądów wojewódzkich. Oprócz nich przekazano także wyciągi ze skorowidzów, wykazy kar warunkowo zawieszonych (WSR w Poznaniu 1946, 1953-1955, WSR Zielona Góra 1953-1954, WSR Łódź 1946-1955)²⁸⁷.

Sąd rozpatrywał prócz w/w spraw przejętych po wojskowych sądach rejonowych, sprawy przede wszystkim żołnierzy i osób cywilnych zatrudnionych w jednostkach wojskowych z obszaru garnizonu poznańskiego, zielonogórskiego (do 1958 r.) i łódzkiego, oraz żołnierzy, którzy popełnili przestępstwo na ich terenie²⁸⁸.

Pierwszym szefem sądu został Andrzej Kruszka²⁸⁹. Następnie funkcje te sprawowali kolejno Zbigniew Leweckie (29 grudzień 1955 r. – 1 luty 1957 r.), Eugeniusz Mieszkowski (1 luty 1957 r. – 1 luty 1958 r.), Józef Waszkiewicz (2 stycznia 1958 r. – 3 listopada 1958 r.), Tadeusz Kaute (3 listopada 1958 r. – 17 listopada 1959 r.), Jan Maciejko (17 listopada 1959 r. - do końca istnienia sądu)²⁹⁰.

Lokal sądu umiejscowiony był w nieistniejącym już budynku przy ul. Kościuszki 42. W porównaniu do zachowanych spisów inwentaryzacyjnych sprzętu kwaterunkowego WSG (II) posiadał zdecydowanie najwięcej mebli i sprzętu biurowego z pośród wszystkich dotychczasowych sądów formowanych w Poznaniu²⁹¹. Kancelaria tajna wyposażona była w 2 szafy i 2 skrzynie żelazne. Charakterystyczne, że wśród wymienionego sprzętu obok worków na akta (5 szt.) znalazły się m.in. piłka

²⁸⁷ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 18/1-4.

²⁸⁸ ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań, teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 3-4.

²⁸⁹ Andrzej Kruszka ur. 25 IX 1922 przeszedł całą drogę służbową w sądownictwie wojskowym, rozpoczynając swą karierę od stanowiska sekretarza WSO III w Poznaniu, później kierownika sekretariatu, asesora w WSO III Poznań, p.o. sędziego, sędziego i zastępcy szefa w WSR w Poznaniu, później służył jako sędzia w NSW i Izbie Wojskowej SN (do 1972 r.) biogram za: K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu bezprawia*..., s. 346.

²⁹⁰ Na podstawie: K. Szwagrzyk, *Prawnicy czasu bezprawia*..., op. cit., ASP 9708/99/2, WSG (II) Poznań, książka rozkazów szefa [WSG w Poznaniu za lata 1955-1959] wg opisu 013/55, ASP 9708/99/3, WSG (II) Poznań, książka rozkazów wewnętrznych [szefa WSG w Poznaniu za lata] 1962-1965, wg opisu 15/62, ASP 9708/99/4, WSG (II) Poznań, rozkazy szefa Sądu [WSG w Poznaniu za lata] 1966-1972, wg opisu 8/66, ASP 9708/99/5, WSG (II) Poznań, księga rozkazów dziennych szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu [za 1973], wg opisu 04/73, ASP 9708/99/6, WSG (II) Poznań, książka rozkazów dziennych szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu [za 1974], wg opisu 03/74, AWO 6856/91/3346, SŚOW, teczka 0019, wg opisu 26/58, pisma adresowane do rąk własnych szefa sądu, k. 1.

²⁹¹ W tym 18 szaf, 17 stolików, 15 foteli, 33 krzesła, 10 ław, 9 biurek.

do siatkówki, szachy, warcaby i domino. Na uwagę zasługuje fakt posiadania na stanie aż 4 maszyn do pisania²⁹².

Właściwości sądu podlegały jednostki z terenu województwa poznańskiego, zielonogórskiego i łódzkiego. Już od samego początku istnienia w WSG przeprowadzono kontrolę z Zarządu Sądownictwa Wojskowego. W dniach 15-18 lipca 1955 r. przeprowadzono inspekcję, a na początku listopada kontrolę doraźną. W tym czasie WSG (II) w Poznaniu obsługiwało 90 jednostek wojskowych w tym 2 jednostki KBW i WOP. Wobec braku własnych pieczętek powszechnie używano pieczęci przejętych po WSR w Poznaniu z wyciętą nazwą „Rejonowy” w miejsce, którego wpisywano odręcznie „Garnizonowy”. Kontrola obejmowała orzecznictwo sądu, sposób prowadzenia biurowości sądowej, działalność profilaktyczną sądu, w tym rozprawy publiczne, pogadanki i nadzór nad Oficerskimi Sądami Honorowymi, sprawy karne rozpatrywane na posiedzeniach niejawnych sądu, operatywność sądu i obciążenie sędziów, sposób wykonywania orzeczeń w sprawach karnych, praca sekretariatu, ekspedycję skarg rewizyjnych i kierownictwo sądem²⁹³.

Zarządzeniem nr 02/56 ZSW z dnia 10 marca 1956 r. uzupełniającym określenie właściwości WSG (II) w Poznaniu otrzymał także do rozpoznania sprawy żołnierzy Samodzielnych Wojewódzkich Wydziałów Uzupełnień w Poznaniu, Łodzi i Zielonej Górze²⁹⁴. W 1957 r. inspekcja przeprowadzona przez ZSW wykazała, że sąd poznański obsługiwał 108 jednostki wojskowe z terenu 3 województw, w tym 4 i 5 Dywizję Piechoty oraz żołnierzy Zespołu Wydzielonej Łączności Radiowej w Poznaniu i Łodzi²⁹⁵.

W związku z nierównomiernym rozmieszczeniem jednostek wojskowych na terenie kraju, zamierzano zmienić nieco strukturę sądownictwa wojskowego. Już w 1957 r. planowano utworzyć kolejny sąd garnizonowy w Zielonej Górze, bądź Żaganiu. Ostatecznie zarządzenia nr 03/Org Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 22 stycznia 1958 r. i zarządzeniem organizacyjnym ZSW nr 02/58 z dnia 8 marca 1958 utworzono

²⁹² AWO 6856/91/3301, SŚOW,teczka nr 0035, nadzoru Szefa Sądu SOW nad działalnością Sądu WSG Poznań, wg opisu 24/56, protokół zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego WSG w Poznaniu, k. 3.

²⁹³ AWO 6856/91/3268, SŚOW,teczka 0038/55, wg opisu 23/55/0038,teczka nadzoru szefa sądu nad działalnością WSG Poznań, k. 22.

²⁹⁴ AWO 6856/91/3280, SŚOW,teczka 0024, wg opisu 24/56, sprawy Zarządu Sądownictwa Wojskowego, zarządzenia, k. 24-26.

²⁹⁵ AWO 6856/91/3325, SŚOW,teczka nr 0025, wg opisu 25/57, nadzoru nad działalnością sądu WSG Poznań, k. 4, zarządzenie ZSW nr 02/57 z dnia 15 IV 1957 w sprawie właściwości sądów wojskowych, k. 29-32.

na terenie województwa zielonogórskiego Wojskowy Sąd Garnizonowy. Nowo powstały sąd miał orzekać w sprawach:

- a) żołnierzy Wojska Polskiego z jednostek podległych Dowództwu Śląskiego Okręgu Wojskowego jak i żołnierzy z jednostek podległych Szefom instytucji centralnych Ministerstwa Obrony Narodowej z terenu województwa zielonogórskiego,
- b) żołnierzy Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej znajdujących się na terenie województwa zielonogórskiego,
- c) żołnierzy Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Obrony Pogranicza z obszaru województwa zielonogórskiego,
- d) żołnierzy Wojewódzkiego Wydziału Uzuppełnień w Zielonej Górze

Urząd rozpoczął działanie z dniem 1 kwietnia 1958 r. w gmachu w przy ul. Partyzantów 42 w Zielonej Górze, w składzie osobowym określonym wg etatu nr 31/151 –w liczbie 7 żołnierzy i 3 pracowników kontraktowych²⁹⁶. Również z dniem 1 kwietnia 1958 r. rozpoczęły funkcjonowanie Wojskowe Sądy Garnizonowe w Olsztynie i Krakowie²⁹⁷. Ten ostatni sąd wznowił działanie po ponad rocznej przerwie. Utworzenie trzech dalszych sądów garnizonowych zbiegło się z likwidacją Sądu Wojsk Lotniczych w Warszawie, który na początku 1958 r. zaprzestał orzekania. Liczba sądów zwiększyła się do 12.

Po tych zmianach właściwością WSG (II) w Poznaniu obejmowała już tylko 25 jednostek wojskowych²⁹⁸.

Etat sądu nr 31/138 wynosił 7 wojskowych i 3 kontraktowych i składał się zgodnie z nim z stanowisk szefa, zastępcy szefa sądu, sędziego, asesora, kierownika

²⁹⁶ AWO 5789/12/3, kronika WSG w Zielonej Górze, RWD 8/Pf61/78, k. 3-4.

²⁹⁷ Na podstawie tych samych przepisów WSG Olsztyn – kronika sądu, AZ WSG Lublin, kronika WSG w Krakowie, ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań,teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, zarządzenie organizacyjne 02/58, s. 90-98.

²⁹⁸ 80 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej w Lesznie, Pułki Artylerii Przeciwpancernej – 91 w Gnieźnie i 156 w Pleszewie, 12 Okręgowy Poligon Artyleryjski w Biedrusku, Poligony w Baryczy i Trzebinie, 34 Batalion Czołgów Ciężkich i Artylerii Pancernej w Biedrusku, 4 Pułk Saperów w Gorzowie Wlkp., Batalion Saperów w Sieradzu, 27 Szkoleniowy Batalion Samochodowy w Kutnie, Ruchome Warsztaty Naprawcze Samochodowe w Łodzi i Poznaniu, 19 Batalion Wartowniczy w Regnach, Kompania Wartownicza w Poznaniu, 5 Samodzielny Batalion Radiotechniczny w Zgierzu, Kompania Rozpoznawczo-chemiczna w Krotoszynie, 7 Batalion Wojsk Kolejowych we Wrześni, Szkoły Oficerskie w Poznaniu i Łodzi, 111 Rejonowy Szpital w Poznaniu, 1 Centralna Składnica Uzbrojenia w Regnach, 1 Centralna Baza Zaopatrzeniowa Intendenty w Łodzi, 1 Centralna Składnica Materiałów Fortyfikacyjnych w Kursku, 2 Centralna Składnica Mundurowa w Poznaniu, 11 i 13 Wojskowy Skład Żywnościowy w Poznaniu i Gorzowie Wlkp., Centralna Składnica Sprzętu Pancernego w GałkóWKu, jednostki KBW z terenu Poznania, AWO 6856/91/3325, SŚOW,teczka nr 0025, wg opisu 0025/57, nadzoru nad działalnością WSG Poznań, k. 34-35.

sekretariatu, sekretarza sądowego, starszego pisarza, oraz maszynistki, sprzątaczkę i kierowcy samochodu²⁹⁹. Skład sądu 16 lipca został uzupełniony o 4 pracowników rozformowanego WSR w Poznaniu³⁰⁰.

Podział obowiązków był zbliżony do struktury organizacyjnej. Oprócz Szefa i jego zastępcy w sądzie orzekało jeszcze 2 innych sędziów. Skład sądu uzupełniał kierownik sekretariatu, który prowadził osobiście kancelarię tajną. Natomiast za kancelarię ogólną razem z archiwum prowadziła sekretarz sądowy i wieloletni pracownik organów wojskowego wymiaru sprawiedliwości p. Krystyna Makulec. Prócz niej zatrudniony był jeden sekretarz sądowy i maszynistka, która zajmowała się również ekspedycją poczty³⁰¹. W związku z odczuwalnym brakiem sekretarzy sądowych, nie było wydzielonych kancelarii sędziowskiej, a ich zadania spełniali sami sędziowie i pracownicy kancelarii jawnej. Stan ten zmienił się wraz zatrudnianiem coraz większej ilości pracowników cywilnych. Protokół kontroli przeprowadzonej w dniach 19-22 marca 1957 r. wskazał, iż zarówno kierownik sekretariatu kpt. Józef Włodyka, jak i kierownik kancelarii tajnej por. Jerzy Piaskowski pełnili funkcje protokolantów, natomiast referent Krystyna Makulec prowadziła repertoria, księgi i wykazy sądowe, ponadto archiwum i kancelarię jawną³⁰².

Sąd posługiwał się tradycyjnym dla sądownictwa systemem kancelaryjnym opartym na dzienniku podawczym (korespondencyjnym) prowadzonym dla pism administracyjno-gospodarczych i urzędzeniach typowych dla systemów sądowych. Kancelaria sądu zorganizowana była w ten sposób, że rozdzielono od siebie kancelarię tajną i jawną, a za każdą odpowiadał inny pracownik³⁰³.

Kancelaria tegoż sądu nie różniła się zasadniczo od wcześniej opisywanych. Na uwagę zasługuje fakt prowadzenia w 1955 r. aż 50 teczek w kancelarii tajnej. Dzięki zachowanemu protokołowi kontroli kancelarii tajnej WSG (II) w Poznaniu za 1955 r. z dnia 22 grudnia 1955 r. Prócz teczek numerowanych kolejno prowadzono dodatkowe urzędzenia ewidencyjne w postaci książki doręczeń poczty specjalnej, dziennika

²⁹⁹ Projekt etatu sporządzony został jeszcze przed rozformowaniem WSR w Poznaniu i Łodzi, zob.: AMON 160/91/1137, ZSW,teczka nr 26, wg opisu 0026/55, korespondencja ze Sztabem Generalnym, k. 47.

³⁰⁰ ASP 9708/99/2, WSG (II) Poznań, książka rozkazów szefa [WSG w Poznaniu za lata 1955-1959] wg opisu 013/55, rozkaz nr 7/55, k. 4v.

³⁰¹ AWO 6856/91/3325, SŚOW,teczka nr 0025, wg opisu 25/57, nadzoru nad działalnością WSG Poznań, k. 10.

³⁰² ASP 9709/99/20, WSG (II) Poznań,teczka nr 8, wg rej. 010/92 (SWL), protokoły kontroli [Wojskowego] Sądu Garnizonowego, s. 83.

³⁰³ AWO 6856/91/3268, SŚOW,teczka 0038/55, wg opisu 23/55/0038,teczka nadzoru szefa sądu nad działalnością WSG Poznań, k. 16.

ewidencji kalki i wydrukowanych dokumentów, dzienników pism wchodzących i wychodzących, wykazu stempli, książki odpraw, zeszytu brudnopisu szefa i jego zastępcy. Ponadto w WSG (II) w Poznaniu przechowywano akta personalne oficerów, żołnierzy i pracowników kontraktowych pracujących w sądzie oraz akta personalne pracowników WSR w Poznaniu (43 sztuki)³⁰⁴. Archiwum sądowe przechowywało akta własne oraz sprawy żołnierzy skazanych przez wojskowe sądy rejonowe³⁰⁵.

Chwile grozy przeżyli pracownicy sądu w dniu 28 czerwca 1956 r. Podczas tzw. zajść poznańskiego czerwca. Około godziny 15 do budynku zajmowanego przez Sąd i Prokuraturę Garnizonową próbowali wdrzeć się „bandyci”. Otwarto ogień z obu stron, a napastnikom udało się wdrzeć na dach. Około 21 zostali oni odparci, a sytuacja opanowana. W trakcie zajścia ucierpiały zwłaszcza pomieszczenia na 3 piętrze, w których pociski powybiły okna i uszkodziły ściany. Wzniesiono także ogień przy pomocy butelek z benzyną³⁰⁶.

Na podstawie zarządzenia Sztabu Generalnego nr 075/Org z dnia 27 października 1969 r. z dniem 1 stycznia 1970 r. utworzono WSG w Lublinie i WSG w Koszalinie, zwiększając w ten sposób liczbę funkcjonujących sądów do dwunastu³⁰⁷.

³⁰⁴ AWO 6856/91/3301, SŚOW, teczka nr 0035, nadzoru Szefa Sądu SOW nad działalnością Sądu WSG Poznań, wg opisu 24/56, protokół zdawczo-odbiorczy przekazania agend szefa WSG, k. 2-3.

³⁰⁵ Registratura WSG (II) w Poznaniu,

A) akta WSG (II) w Poznaniu przekazane do ASS MON spisami: nr 386/59, poz. 1-302, nr 390/59, poz. 1-19, nr 430/62, poz. 1-749, nr 448/63, poz. 1-378, nr 449/63, poz. 1-83, nr 488/66, poz. 2-831, nr 506/68, poz. 1-792, nr 536/71, poz. 1-830; akta przekazane przez SWL w Poznaniu do ASS MON spisami: nr 579/77, poz. 2-928, nr 622/86, poz. 1-17;

I. akta wybrakowane: spis akt zniszczony z dnia 15 VIII 1985, t. III, poz. 4301-4582 (AMON 1026/95/92), akta wybrakowane przez komisję wewnętrzną SWL spis nr 7/87, poz. 1-6, (AZ WSG Poznań, SWL, wg opisu 6/87, teczka nr 1 protokołu przekazania akt do archiwum oraz zniszczenia akt spraw karnych za lata 1961-1987);

II. akta ocalały: AWO spis nr 8837/91, poz. 1-29, ASP spis nr 9113/93/1-18, AWO 6834/91, poz. 1-4754,

B) dokumentacja WSG (II) w Poznaniu przekazana przez WSO w Poznaniu do ASP spisem nr 9708/99, poz. 2-19, spisem nr 9709/99, poz. 19-20.

³⁰⁶ AWO 6856/91/3301, SŚOW, teczka nr 0035, nadzoru Szefa Sądu SOW nad działalnością Sądu WSG Poznań, pismo nr 0199/56, k. 70-71.

³⁰⁷ AZ WSG Lublin, książka rozkazów dziennych za 1970 r., IPN Sz 397/247, WSG Koszalin, książka rozkazów dziennych, wg rej. 027/70, s. 2.

8 Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu (1974-1996)³⁰⁸

Sąd Wojsk Lotniczych powstał z inicjatywy Dowództwa Wojsk Lotniczych, który wskazywał, iż brak jednego sądu, który rozpatrywałby sprawy przestępstw popełnionych przez żołnierzy Sił Powietrznych – do tej pory Wojskowa Prokuratura Garnizonowa Wojsk Lotniczych kierowała sprawy do sądów właściwych terytorialnie, ujemnie wpływa na działalność profilaktyczną w tych jednostkach i powoduje obniżanie się dyscypliny. Jak to wskazywano „Bez takiej skoordynowanej pracy profilaktycznej i sporządzania właściwych analiz Dowództwo Wojsk Lotniczych i aparat partyjno-polityczny tego Dowództwa pozbawione jest poważnego oręcza co utrudnia dowodzenie i wychowanie.”³⁰⁹

Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu sformowano na bazie zniesionego Wojskowego Sądu Garnizonowego. Kadra sądu, registratura, w tym archiwum podręczne i akta spraw karnych oraz baza techniczna zostały przekazane następcy prawnemu w następujący sposób:

*„Oficerowie, chorążowie, żołnierze służby zasadniczej i pracownicy cywilni Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu przechodzą do pracy w Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu na identyczne stanowiska do tych jakie zajmowali w rozformowanym sądzie. Akta wszystkich spraw karnych wraz z podręcznym archiwum, oraz wszelkie dokumenty kancelarii ogólnej i tajnej, a także całe wyposażenie przejmuje Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu”*³¹⁰.

³⁰⁸ Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu (1974-1996) należy rozpatrywać jako samodzielny zespół archiwalny w odróżnieniu od:

a) Sądu Wojsk Lotniczych (I) w Zamościu-Pruszkowie, działającego w latach 1 XI 1944-10 III 1945
b) Sądu Wojsk Lotniczych (II) w Warszawie/Sądu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Obszaru Kraju w Warszawie działającego w latach 5 I 1952- 22 III 1958, sformowanego na podstawie zarządzenia organizacyjnego Szefa Sztabu Generalnego nr 0337 z 10 XII 1951 i zarządzeniem Szefa Zarządu Sądownictwa Wojskowego nr 03 z 5 II 1952 r.; w 1 II 1955, przemianowano na Sąd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Obszaru Krajowego. Zlikwidowano 31 III 1958, spadkobiercą prawnym tegoż sądu został Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie. Sąd ten przekazał repertoria spraw karnych SWLiOPOK za lata 1952-1958 spisem akt nr 10042/02, natomiast repertorium zażaleń spisem akt nr 10326/11, szerzej w: J. Drohomirecki, *Sądownictwo Wojskowe w Polsce Ludowej*, „Państwo i Prawo”, 1971, nr 2, s. 291, A. Wesołowski, *Sądownictwo polskich formacji wojskowych na froncie wschodnim (1943-1945)*, praca doktorska napisana na Akademii Obrony Narodowej, mps, BAON, s. 246-251 – literatura za M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce*, op. cit., s. 208, ponadto ASP,teczka zespołu 504.

³⁰⁹ Pismo szefa WSG w Poznaniu z dnia 20 XI 1973 kierowane do Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, ASP 9709/99/19, WSG (II) Poznań,teczka nr 7, wg rej. 09/92 (SWL), zarządzenia i sprawozdania [Wojskowego] Sądu Garnizonowego w Poznaniu, s. 125-1267.

³¹⁰ ASP 9708/99/6, WSG (II) Poznań, książka rozkazów dziennych Szefa WSG w Poznaniu, wg opisu 03/74, rozkaz dzienny nr 35/74, k. 27-27v.

Podstawą sformowania Sądu Wojsk Lotniczych było zarządzenie nr 42/MON z dnia 13 sierpnia 1974 r.³¹¹ - wprowadzające zmianę do zarządzenia MON nr 05/MON z dnia 14 kwietnia 1973 r.³¹² Szefem SWL rozkazem personalnym MON nr 0238 został dotychczasowy szef Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu (od 1959 r.) płk Jan Maciejko (s. Jana, rocznik 1923), jego zastępcą zaś Jarema Woźniak. Jan Maciejko pełnił służbę w Sądzie Wojsk Lotniczych do 20 czerwca 1985 r., następnie obowiązki szefa sądu pełnił Bolesław Bem (od 1 lipca 1985 r. formalnie szef sądu) do 20 sierpnia 1991 r. i kolejno Tadeusz Wylegalski (pełniący obowiązki w okresie od 21 sierpnia 1991 r. do 20 października 1991 r.) i Lech Lindecki (szef sądu w okresie od 21 października 1991 r. do 30 czerwca 1996 r.). Początkowo w skład sądu wchodziło także 2 sędziów wojskowych, kierownik sekretariatu - kpt. Bolesław Celka, chor. Stanisław Janicki oraz 4 pracowników kontraktowych – 3 sekretarzy sądowych i 1 maszynistka³¹³.

Sąd ten był właściwy dla rozpoznawania spraw przeciwko wszystkim żołnierzom pełniącym służbę we wszystkich jednostkach wojsk lotniczych, a także 45 Pułku Lotnictwa Myśliwsko-Szturmowego w Babimoście, 8 Pułku Lotnictwa Myśliwsko-Szturmowego w Mirosławcu i dla jednostek wojskowych stacjonujących na terenie miasta Poznania i województwa poznańskiego za wyjątkiem:

- a) Wyższej Szkoły Samochodowej w Pile,
- b) 31 Pułku Inżynieryjno-Budowlanego w Pile i
- c) 27 Pułku Inżynieryjno-Budowlanego w Gnieźnie³¹⁴.

Sąd gospodarczo podlegał pod Śląski Okręg Wojskowy, a nadzór administracyjny sprawował Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego.

Obszar właściwości sądów wojskowych w tym czasie ulegał kilkukrotnym zmianom spowodowanych likwidacją części jednostek wojskowych i zmianami obszaru województw³¹⁵.

Do istotniejszych wydarzeń w życiu instytucji należały wizytacja przeprowadzona w dniach 16-17 maja 1979 r. przez Wojskową Służbę Sprawiedliwości z Bułgarskiej Republiki Ludowej.

³¹¹ Dz. Rozk. MON 1974, nr 9, poz. 58.

³¹² Ogłoszono w: Dz. Rozk. MON 1973, nr 4, poz. 10.

³¹³ Kronika Sądu Wojsk Lotniczych, bez opisu, bns.

³¹⁴ Dz. Rozk. MON 1973, nr 4, poz. 10 i Dz. Rozk. MON 1974, nr 9, poz. 58.

³¹⁵ Z. Zięba, op. cit., s. 60-63, m.in. zarządzenie nr 7/MON z 1 VIII 1975 (Dz. Rozk. MON, nr 3, poz. 7), zarządzenie nr 4 Prezesa IW SN z 25 II 1976 (Dz. Rozk. MON, nr 2, poz. 4), zarządzenie nr 2 Prezesa IW SN z 15 II 1977 (Dz. Rozk. MON, nr 2, poz. 5), zarządzenie nr 8 Prezesa IW SN nr 8 z 7 III 1978 (Dz. Rozk. MON, nr 2, poz. 4).

Podczas stanu wojennego znacznie rozbudowano struktury sądownictwa wojskowego. Minister Obrony Narodowej, zarządzeniem nr 65/MON z dnia 13 grudnia 1981 r. w sprawie utworzenia sądów wojskowych i określenia ich nazw powołał 5 nowych sądów garnizonowych: w Białymstoku, Kielcach, Łodzi, Opolu i Rzeszowie³¹⁶. Z kolei dotychczasowe sądy rozbudowały własne struktury. Do Sądu Wojsk Lotniczych zmobilizowano kolejno w dniach:

- a) 15 grudnia 1981 r. - 5 sędziów, 2 asesorów oraz 5 sekretarz,
- b) 24 grudnia 1981 r. - powołano kolejnych 3 sędziów,
- c) 8 stycznia 1982 r. - dalszych dwóch.

W styczniu 1983 przeniesiono ich ponownie do rezerwy³¹⁷.

Zarządzeniem Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego nr 21 z dnia 28 grudnia 1981, część sędziów sądów garnizonowych rozpoznawało we własnych sądach sprawy jako sędziowie delegowani do sądów okręgowych, (np. w WSG w Zielonej Górze)³¹⁸. 1 marca 1983 r. w związku ze śmiercią Bolesława Celki kierownikiem sekretariatu został Janicki Stanisław. Wraz zakończeniem stanu wojennego rozformowano WSG w Białymstoku (30 kwietnia 1983r.)³¹⁹ w Kielcach i Opolu (30 czerwca 1983 r.)³²⁰, w Łodzi i Rzeszowie (30 września 1983 r.)³²¹.

W trakcie stanu wojennego liczba sądów wzrosła do 17, a pod koniec 1985 roku ustabilizowała się na poziomie 13. Wkrótce W tym okresie sieć sądów wojskowych nie ulegała większym przeobrażeniom. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Łodzi (czwarty z kolei) został reaktywowany ponownie na podstawie zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 3/MON z dnia 23 lutego 1985 r., i rozpoczął działalność z dniem 1 kwietnia 1985 r. Zaznaczyć tutaj należy, że dokumentację po WSG w Łodzi z okresu stanu wojennego przekazano do Sądu POW w Bydgoszczy, a nowo utworzony sąd działał do 1996 r. i przekazał swoją dokumentację do WSG (IV) w Warszawie³²².

W latach 1993-1994 Sąd rozpoznawał sprawy z ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. *o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za*

³¹⁶ Ibidem, s. 76 i n. AZ WSG Wrocław, SŚOW, teczka nr 24/81, s. 19

³¹⁷ WSO Poznań, kronika Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, bns.

³¹⁸ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 147/28, AZ WSG Wrocław, SŚOW, teczka nr 24/81, s. 30-32.

³¹⁹ Zarządzeniem nr 16/MON z dnia 12 IV 1983, Z. Zięba, op. cit., s. 79-80.

³²⁰ Zarządzenie nr 35/MON z dnia 8. VI 1983, Z. Zięba, op. cit., s. 80.

³²¹ Zarządzeniem nr 47/MON z dnia 12 IX 1983, AZ WSG Wrocław, SŚOW, teczka nr 3/83, s. 189, Z. Zięba, op. cit., s. 80.

³²² Dz. Rozk. MON 1985, poz. 2; I-szy WSG w Łodzi działał w okresie od 10 II 1945 do 22 II 1945, II-gi w okresie od 14 X 1946 do 10 VI 1953, III-ci w okresie od XII 1981 do 30 IX 1983, IV-ty w okresie od 1 IV 1985 do 30 IV 1996, sukcesobiorcą w przypadku sądów (I) i (II) został WSO IV we Wrocławiu (WSG Wrocław), sądu (III) - Sąd POW (WSG Bydgoszcz/WSG Poznań), a (IV) WSG w Warszawie.

*działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego*³²³ w imieniu Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego³²⁴.

Początkowo SWL mieścił się w budynku swojego poprzednika WSG (II) w Poznaniu przy ul. Kościuszki 42. Budynek ten posiadał łączną powierzchnię 542,03m², z czego aż 407,91m² stanowiła powierzchnia użytkowa. Bez piwnic, sanitariatów, pomieszczeń gospodarczych i sal rozpraw w budynku znajdowało się 332,73m²³²⁵. Ze względu jednak na zły stan techniczny Sąd został przeniesiony. Przed rozwiązaniem SWL mieścił się w budynku przy ul. Solnej 21 w Poznaniu i zajmował łączną powierzchnię 690 m². Około 540 m² przypadało na 30 pomieszczeń reszta na korytarze i schody. Warto zauważyć, że na archiwum podręczne sądu przypadało 11 m² – mniej niż na pomieszczenie gospodarcze (13 m²) czy bibliotekę (12 m²). Mniejsze były tylko jedna z kancelarii aplikanckiej i punkt ekspedycji poczty (odpowiednio 10 i 9 m²). Jednostkę zlikwidowano rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 1996 r. w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości³²⁶.

Systemem kancelaryjnym obowiązującym we wszystkich sądach wojskowych w owym czasie był system dziennikowy prowadzony dla spraw administracyjno-gospodarczych. Podstawą rejestracji wszystkich pism był Dziennik korespondencyjny. Pisma łączono rzeczowo w jednostki kancelaryjne - teczki aktowe rejestrowane z kolei w Książce rejestrów teczek dokumentów jawnych/tajnych i opisywano za pomocą sygn.: „wg opisu nr teczki/rok”. Sprawy karne i sprawy pomocy prawnej rejestrowano odpowiednio w repertorium „S-lot” i „Cs”, a pisma procesowe sygnowano jedynie prezentą i znakiem sprawy nadanej z repertorium sądowego. Kancelaria tajna prowadzona była oddzielnie od kancelarii ogólnej³²⁷.

³²³ Dz.U. 1991, nr 34, poz. 149.

³²⁴ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 39/1-4.

³²⁵ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, załącznik w postaci szkicu budynku z dnia 4 VII 1996 wraz z obliczeniami.

³²⁶ Dz.U. 1996, nr 23, poz. 106.

³²⁷ Registratura Sądu Wojsk Lotniczych:

A) akta sądowe przekazano przez SWL do: ASS MON spisem akt nr 579/77, poz. 929-932, nr 622/86, poz. 18-176, nr 629/87, poz. 1-144, do ASP spisami akt nr 9113/93, poz. 1-1288, nr 9114/93 poz. 1-5, akta zdane przez Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu do ASP spisami akt: nr 9620/98, poz. 1-11, nr 9621/98, poz. 1-9, nr 9622/98, poz. 1-37, nr 9623/98, poz. 1-10, nr 9624/98, poz. 1-93, nr 9625/98, poz. 1-1738, akta zdane przez WSG (III) w Poznaniu do ASP spisami akt: nr 10193/07, poz. 1-478, nr 10388/12, poz. 1-4, (AZ WSG Poznań, ewidencja akt przekazanych do archiwów, spis z.o. 126/4, WSG-III-17/6 za 2011 r., SWL, wg opisu 7-91, spisy akt nr 8837/91 i 8836/91 [i innych] przechowywanych w archiwum WLOP Filii nr 6 CAW)

Generalnie administracja podlegała przepisom dotyczącym prowadzenia biurowości jawnej i niejawnej w wojsku, natomiast prowadzenie spraw sądowych, ksiąg i wykazów sądowych regulował „Regulamin urzędowania sądów wojskowych” w prowadzony w 1978 r., (sygn. wyd. fachowego – Spr. 41/77).

I. akta wybrakowano: (579/77, poz. 929-932) oraz akta wybrakowane wewnętrzną komisją spis nr 7/87, poz. 3-288 (AZ WSG Poznań, SWL, wg opisu 6/87, teczka nr 1 protokołu przekazania akt do archiwum oraz zniszczenia akt spraw karnych za lata 1961-1987).

II. akta ocalały: - wszystkie przekazane do ASP oraz z pośród akt przekazanych do ASS MON spis nr AWO 8836/91 oraz pojedyncze sprawy będące w obiegu prawnym w WSG (III) w Poznaniu

B) dokumentacja Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu przekazana przez WSO w Poznaniu do ASP spisem akt nr 9709/99, poz. 1-18, 21-26, spis nr 9710/99, poz. 1-17 (AZ WSG Poznań, SWL, wg opisu 7-91, spisy akt nr 8837/91 i 8836/91 [i innych] przechowywanych w archiwum WLOP Filii nr 6 CAW);

I. dokumentacja wybrakowana: WSG-III-17/6-1/10 (zezwolenie Dyrektora ASP nr 86/10), WSG-III-17/6-2/10 (zezwolenie Dyrektora ASP nr 122/10)

II. dokumentacja ocalała: wszystkie dokumenty przekazane do ASP; AZ WSG Poznań, ewidencja, SWL, wg opisu 6/91, spis akt nr 6834.91 przechowywanych w Archiwum ŚOW za lata 1956-1974, SWL, wg opisu 7/91, spis akt nr 8837 i nr 8836/91 przechowywanych w archiwum WLOP Filii nr 6 CAW oraz protokół zniszczenia akt przez komisję wewnętrzną z dnia 3 X 1987 nr 7/87, k. 11 i nn, [w:] teczce SWL, wg opisu 6/87, teczka nr 1 protokołu przekazania akt do archiwum oraz zniszczenia akt spraw karnych za lata 1961-1987.

Rozdział II Kancelaria sądów wojskowych w latach 1945-1996

1 Procesy archiwotwórcze

1.1 Wprowadzenie – podstawy prawne

Jak wspomniano to już na wstępie pracy, funkcjonowanie i sądów wojskowych było ściśle związane z ich „militarnym” charakterem. W chwili powstania spełniały one funkcje wydzielonych pododdziałów i traktowane były jako jednostki wojskowe. Organizacja i ich funkcjonowanie były ściśle związane z przepisami i zarządzeniami wydawanymi przez zwierzchników wojskowych. Ze względu na charakter pracy, w poniższym podrozdziale ograniczę się jedynie do zaprezentowania pewnego modelu funkcjonowania kancelarii sądów wojskowych w latach 1945-1996 i nie będę analizował szczegółowo wszystkich aktów prawnych regulujących te kwestie.

Wśród ważniejszych normatywów mających znaczny wpływ na procesy aktotwórcze w sądownictwie wojskowym należał wydany dnia 9 lipca 1945 r. rozkaz Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego nr 0142 w sprawie wprowadzenia „instrukcji o prowadzeniu tajnej korespondencji w jednostkach oraz instytucjach Wojska Polskiego”³²⁸. Wcześniej posługiwano się wytycznymi okólnika nr 0218/44³²⁹ oraz *Zbiornikiem pytań w sprawach prowadzenia tajnej korespondencji w Wojsku Polskim*³³⁰ będących bezpośrednimi pierwowzorami dla większości przepisów wspomnianego już rozkazu nr 0142. Przepisy bardzo rygorystycznie podchodziły do ochrony tajemnicy wojskowej, wprowadzając m.in. pojęcie kancelarii tajnej jako wydzielonego miejsca obiegu, rejestracji, ewidencji i wykonywania wszelkiego rodzaju korespondencji niejawnej. Dostęp do niej miał być ograniczony, a osoby w niej pracujące winny mieć „sankcję” czyli pisemne „zezwoenie”. Zabroniono także rozmawiać na tematy związane z dokumentacją niejawną, a w szczególności udzielać jakichkolwiek informacji osobom postronnym.

³²⁸ Z powodu zamknięcia Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie nie można było skorzystać z przedmiotowego rozkazu, w niniejszej pracy przeprowadzono analizę kancelarii na podstawie analizy funkcjonalnej, metody porównawczej oraz rekonstrukcji zespołów archiwalnych i ich registratorów na podstawie dostępnych materiałów źródłowych i literatury.

³²⁹ IPN BU 827/2992, WSO III Poznań,teczka nr 02/45, rozkazy Wydziału Sądownictwa Wojennego, rozkaz nr 05, s. 8.

³³⁰ IPN BU 827/2998, WSO III Poznań,teczka nr 06/45, zarządzenia Naczelnego Dowództwa, s. 17-23.

Z powodu braku właściwych przepisów regulujących sposób prowadzenia korespondencji jawnej, stosowano *per analogiam* przepisy dla korespondencji niejawnej, starając się jednak nie mieszać pism ani urządzeń ewidencyjnych posiadających gryfy tajności z dokumentacją jawną. Nawyki i przygotowanie fachowe osób, którym powierzano prowadzenie kancelarii miały tu silny wpływ na kształtowanie się form kancelaryjnych zarówno w kancelarii tajnej jak i jawnej, które często prowadzone były przez ten sam personel.

Próba wprowadzenia właściwych przepisów dla dokumentacji jawnej była wydana w 1948 roku „Instrukcja o biurowości jawnej we władzach naczelnych i okręgowych”³³¹. Przepisy oparte w dużym stopniu na systemie kancelarii bezdziennikowej funkcjonującej w administracji publicznej władz centralnych od lat 30 XX wieku do wybuchu wojny okazała się całkowicie chybionym pomysłem. Formuła znaku sprawy i wykazu akt opartego na systemie dziesiętnym była całkowitą nowością dla personelu wojskowego przyzwyczajonego do ewidencjonowania wszystkich pism w dziennikach podawczych. Próbę wprowadzenia tych przepisów możemy obserwować na bazie dokumentacji Wojskowego Sądu Okręgowego nr III w Poznaniu z 1949 r. przekazanej Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu (I) w Poznaniu. Teczki otrzymały oznaczenia zgodnie z ogólnie przyjętymi symbolami np.: „sprawy OSH” – 382, „sprawy podoficerów” – 331, „zarządzenia Departamentu Służby Sprawiedliwości” – 194, „wyszkolenie fachowe” – 223, etc.³³²

Fiasko wprowadzenia w życie tych przepisów spowodowało powrót do sprawdzonej już metody funkcjonującej w kancelariach tajnych. W 1950 r. wprowadzono „Instrukcję o prowadzeniu biurowości jawnej w wojsku”, która „przewidywała postępowanie z aktami jawnymi w kancelarii w sposób niemalże identyczny, jak z aktami tajnymi”³³³.

W 1951 r. rozkaz nr 0142 z 1945 r. zastąpiono „Instrukcją o prowadzeniu biurowości tajnej w wojsku”, która tylko w niewielkim stopniu modyfikowała dotychczasowy tryb postępowania z dokumentacją niejawną w kancelariach tajnych³³⁴. Obie instrukcje, tj. o prowadzeniu biurowości jawnej i tajnej zastąpiono w 1959

³³¹ S. Grobelny, *Wpływ wojskowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych na kształtowanie zasobu archiwalnego w latach 1945-1955*, „Biuletyn Wojskowej służby archiwalnej” 1983, nr 12, s. 3.

³³² AMON 161/91/3648, DSS MON, teczka nr 0015/49, protokół zdawczo-odbiorcze, t. I, k. 223 i n, AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/3, spis akt przekazanych do ASS MON 373/58, poz. 563-571.

³³³ S. Grobelny, op. cit., s. 5.

³³⁴ Ibidem, s. 5-6.

„Instrukcją o prowadzeniu biurowości w wojsku”³³⁵. Nowe przepisy w niewielkim stopniu zmieniały tryb postępowania z dokumentacją zarówno jawną jak i niejawną w kancelariach wojskowych. Wprowadzono przyzwolenie na kompletowanie dokumentów o różnych klauzulach tajności dotyczącej jednej sprawy w tej samej teczce (o najwyższym stopniu tajności). Pozwalało to zachowywać w miarę jednorodnie tematycznie tecki, w których pisma znajdowały się obok siebie, a nie jak było to do tej pory w kilku różnych teczkach.

Na początku lat 70 XX wieku w Wojsku Polskim dążono do zmniejszenia ilości wytwarzanej dokumentacji, ograniczając tok załatwianych spraw na piśmie do niezbędnego minimum. Efektem było wydanie odpowiednich wytycznych i zarządzeń w przedmiotowej sprawie i zwiększenia się udziału technicznych środków łączności w przekazywaniu i obiegu informacji³³⁶.

Wyrazem zmian było wprowadzenie w 1973 r. nowych przepisów kancelaryjnych podporządkowanych ściśle ochronie informacji niejawnej w wojsku³³⁷. Sankcjonowały one w znacznej mierze możliwość samodzielnego niszczenia dokumentacji, która w ocenie ich wytwórców nie miała wartości archiwalnej lub praktycznej. Efektem było masowe niszczenie całości dokumentacji wg bliżej nie określonych zasad. Łatwo sobie wyobrazić, z jakim zadowoleniem musiano interpretować przepisy zezwalające na masowe niszczenie dokumentacji, do której w resorcie Obrony Narodowej i tak nigdy nie poświęcano należytej uwagi. Częściowe zmiany wprowadzone w przepisach w 1976 r. (niszczenie dokumentów wchodzących oraz kopii pism wysłanych nie mających wartości praktycznej lub archiwalnej)³³⁸, choć nieco bardziej powściągliwe niż przepisy z 1973 r., w gruncie rzeczy nie zmieniły sytuacji, i stały się wręcz koniem trojańskim dla twórców zespołów archiwalnych instytucji wojskowych. Zapis § 49 zwłaszcza jego ust. 1, wskazywały, iż „dokumenty otrzymane lub wytworzone na potrzeby wewnętrzne jednostki wojskowej a także kopie wysłanych dokumentów nie mające wartości archiwalnej lub praktycznej (np. normatywnej, dowodowej, itp.) oraz wykorzystane dokumenty pomocnicze, podlegają

³³⁵ Szt. Gen. 227/59, MON, 1959, M. Antkiewicz, *Kształtowanie zasobu archiwalnego w jednostkach wojskowych i instytucjach resortu Obrony Narodowej*, „Biuletyn Wojskowej służby archiwalnej” 2006, nr 28, s. 26.

³³⁶ Zob. M. Antkiewicz, op. cit., s. 28-29.

³³⁷ *Przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL; cz. I: Zasady ogólne*, sygn. Szt. Gen. 675/73; *cz. II: Wykaz wiadomości stanowiących tajemnicę państwową lub służbową*, sygn. Szt. Gen. 676/73; *cz. III: Przepisy kancelaryjne*, sygn. Szt. Gen. 677/73.

³³⁸ *Przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL. cz.III: Przepisy kancelaryjne*, sygn. Szt. Gen. 770/76 (dalej: Szt. Gen. 770/76)– zbiory własne autora.

bieżącemu niszczeniu zgodnie z zasadami określonymi w przepisach o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL – Część I³³⁹. Część III *Przepisów o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL* zatytułowana „Przepisy kancelaryjne”, funkcjonowała z licznymi uzupełnieniami i zmianami jako obowiązująca instrukcja w Wojsku Polskim, aż do 1998 r.³⁴⁰.

W tym miejscu, należy zaznaczyć, iż zmiany ujmowane w kolejno wprowadzanych przepisach nie miały charakteru rewolucyjnego. Były to raczej drobne zmiany kosmetyczne niektórych zapisów, nie zmieniające jednak zasadniczo kształtu i sposobu prowadzenia biurowości w wojsku. Systemem kancelaryjnym był nadal system dziennikowy oparty na dzienniku korespondencyjnym oraz ewidencja zakładanych teczek.

Jeśli chodzi o przepisy ściśle związane z prowadzeniem biurowości sądowej to na pierwszy plan wysuwają się okólniki i zarządzenia wydawane najpierw przez Wydział Sądownictwa Wojennego, później przez Departament Służby Sprawiedliwości MON, Zarząd Sądownictwa Wojskowego, a także przez Najwyższy Sąd Wojskowy³⁴¹. Ze względu na ilość wydanych regulacji związanych nie jest możliwe zacytowanie ich wszystkich. Większość z nich miała zresztą krótki okres obowiązywania, ograniczający się nierzadko do 1-2 lat.

Prawdziwym kamieniem milowym było wprowadzenie pod koniec 1946 r. „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, część I: Biurowość w sprawach karnych*”, który w szczegółowy sposób określał sposób nadawania sygnatur, tworzenia akt spraw sądowych i ich kompletowania, sposób prowadzenia repertoriów i wykazów sądowych, statystyki, a także określał funkcje sekretariatu, kancelarii sędziowskich i archiwum sądowego. Na przełomie 1947 i 1948 r. ukazała się część IV, „*Tymczasowego regulaminu urzędowania ...*” dotycząca przepisów wykonywania orzeczeń sądowych³⁴². Regulamin, choć pierwotnie miał mieć tymczasowy charakter, funkcjonował z powodzeniem aż do 1978 r., tj. do czasu wprowadzenia „*Regulamin urzędowania sądów wojskowych*”. Nowy regulamin

³³⁹ Sz. Gen 770/76, s. 69.

³⁴⁰ M. Antkiewicz, op. cit., s. 33.

³⁴¹ Zestawienie okólników wydanych przez NSW za 1944 i 1945 r. sporządził B. Dziecioł w pracach: tenże, *Najwyższy Sąd Wojskowy w okresie działalności Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (2.IX-XII.1944)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1984, nr 4, s. 485-487, tenże, *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001, s. 134-137.

³⁴² AMON, 161/91/3648, DSS MON,teczka nr 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, tom I, k. 293, lit. „I”, D. Burczyk, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku 1946-1955. Inwentarz idealny*, Gdańsk 2012, s. 34-35.

powielał większość zapisów wcześniejszego „tymczasowego” regulaminu, zwłaszcza części I, wprowadzając jedynie poważniejsze zmiany związane z postępowaniem wykonawczym (dodano rozdział VI, dotyczący kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny) i nowymi księgami sądowymi (repertoria „Żo” i „Z”) i z wyłączeniem części dotyczącymi funkcjonowania prokuratur wojskowych³⁴³.

1.2 System kancelaryjny i obieg dokumentacji³⁴⁴

1.2.1 Typ kancelarii

Typ kancelarii w sądach wojskowych związany był genetycznie z całym wykształconym ówczesnie w wojsku systemem prowadzenia biurowości i w nim należy szukać bezpośrednich odniesień. Sądy jako jednostki wchodzące w skład „Ludowego” Wojska Polskiego uzależnione były organizacyjnie od wszelkich wytycznych, zarządzeń ogólników i rozkazów wyższych organów. Mnogość instytucji, w których istniała ta zależność wymuszała ciągłe monitorowanie wychodzących aktów prawnych. Przykładowo z pośród 13 teczek kancelarii tajnej WSR w Łodzi za rok 1947 r., prawie 1/3 stanowiły teczki zawierające rozkazy, zarządzenia i okólniki różnych instytucji³⁴⁵. Prócz poleceń, rozkazów, zarządzeń i ogólników wydawanych przez Wodza Naczelnego Wojska Polskiego, później Ministra Obrony Narodowej, istniały jeszcze organy wykonujące z jego ramienia powierzone im funkcje, mianowicie Sztab Generalny, a także Wydział Sądownictwa Wojennego, zastąpiony później przez Departament Sądów Wojskowych, a od 1950 do 1962 - Zarząd Sądownictwa Wojskowego. Prócz nich sądy dywizyjne podlegały do 1945 r. Wojskowym Sądom Armii, później kompetencje nadzorcze scedowano na Wojskowe Sądy Okręgów Wojskowych, którym podporządkowano także wojskowe sądy garnizonowe, a od 1952 r. także sądy korpusne (armijne i zmotoryzowane-pancerne). W zakresie orzecznictwa i wykonywania postanowień sądowych sądy podlegały nadzorowi zarówno DSS MON/ZSW jak i Wojskowego Sądu Najwyższego. Po zakończeniu działań wojennych sądy przekształciły się w jednostki o stałych siedzibach urzędowania (za wyjątkiem

³⁴³ Szerzej o „Regulaminie urzędowania sądów wojskowych” - sygn. Spr. 41/77, Warszawa 1978, w rozdziale III niniejszej pracy.

³⁴⁴ Ze względu na obszerność przeprowadzonej kwerendy w tym miejscu ograniczono aparat krytyczny do niezbędnego minimum, tak, aby wskazać tylko najistotniejsze elementy funkcjonowania samego modelu.

³⁴⁵ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 195, m.in. Naczelnego Dowódcy, Dowództwa Okręgu Wojskowego, Departamentu Służby Sprawiedliwości MON, Komendy Garnizonu i Miasta Łodzi, Najwyższego Sądu Wojskowego i Naczelnej Prokuratury Wojskowej.

sądów związków taktycznych - dywizjonowych, zlikwidowanych w 1947 r., i korpuśnych - zlikwidowanych w 1956 r.), co spowodowało rozciągnięcie nad nimi swego rodzaju zwierzchnictwa terytorialnego przez Dowódców Okręgów Wojskowych i Komendantów Garnizonów. Cały ten skomplikowany system zależności wymuszał na sędach wojskowych prowadzenie biurowości w sposób zbliżony do tego, który spotykamy w owym czasie w innych jednostkach wojskowych. Zbliżony, ale nie identyczny, gdyż specyfika funkcjonowania sądów wojskowych i zadań im stawianych nie pozwalała na pełne zaabsorbowanie kancelaryjnych wzorców występujących w wojsku.

Sądy oprócz typowej dla każdej jednostki organizacyjnej dokumentacji związanej z funkcjonowaniem, tj. zabezpieczaniem potrzeb finansowo-gospodarczych personelu i gmachu, w którym oni funkcjonowali, wytwarzały także dokumentację o charakterze wojskowym, związanym z pełnieniem przez kadrę i pracowników służby wojskowej, oraz całą masę dokumentacji o charakterze ściśle sądowym. Pod tym ostatnim pojęciem należy rozumieć nie tylko akta spraw sądowych (karnych i pomocy prawnej), ale wszelkiego rodzaju wykazy i księgi sądowe, skorowidze i repertoria, które ułatwiać miały nadzór nad wykonywaniem orzeczonych kar, ale także pozwalały na każdym etapie postępowania sądowego określić stan sprawy. Szczególną rolę odgrywały tutaj repertoria ogólne, które były głównym rejestrem, a zarazem rejestrem spraw karnych. W repertoriach rejestrowano wpływające sprawy, a zarazem umieszczano w nich skróconą treść orzeczeń i najważniejsze wpisy dotyczące sprawy. Tą dwójakość dokumentacji wytwarzanej w sądach znajduje pełne odzwierciedlenie z odmiennym obiegiem obu typów dokumentacji. Co prawda czyniono pewne zabiegi starając się ujednoczyć postępowanie wobec obu typów dokumentacji. Czyniono to poprzez nieśmiałe próby włączenia dokumentacji o charakterze sądowym (za wyjątkiem akt spraw karnych) w ramy dokumentacji administracyjno-gospodarczej, za pomocą rejestrowania jej w obrębie „opisów spraw”, „rejestrów dokumentów”, czy też nadawanie formy kancelaryjnej administracyjnych teczek aktowych.

Chcąc określić typ systemu kancelaryjnego w sądownictwie wojskowym musimy dokonać podział ze względu na rodzaj dokumentacji. Dla pism i dokumentów o charakterze administracyjno-gospodarczych stosowano dziennikowy system kancelaryjny³⁴⁶, w stosunku zaś do akt spraw karnych i dokumentacji sądowej

³⁴⁶ K. Konarski, *Podstawowe zasady archiwalne*, „Archeion”, t. XIX-XX, 1951, s. 31-32.

stosowano system kancelaryjny akt spraw z licznymi urządzeniami ewidencyjnymi w postaci repertoriów i skorowidzów³⁴⁷.

1.2.2 Obieg dokumentacji administracyjno-gospodarczej.

W kancelarii (tajnej bądź jawnej) rejestrowano wszystkie pisma poza korespondencją procesową, tj. pismami związanymi, bądź przynależnymi do akt spraw sądowych. Rejestracja polegała na przybiciu w kancelarii pieczęci wpływu – prezenty i wpisania do odpowiedniego dziennika podawczego informacji związanych z pismem. Były to informacje o znaku/numerze pisma, nadawcy, liczbie załączników, krótkiej treści pisma. W tym czasie dzienniki podawcze nazywane one były „dziennikami korespondencyjnymi”, „dziennikami dla zapisu wchodzących, bądź wychodzących ściśle tajnych i tajnych pism”, „dzienniki ewidencji wchodzącej korespondencji ściśle tajnej i tajnej”, „dzienniki pism wchodzących i wychodzących”, itp.³⁴⁸. W latach 1945-1973 prowadzono je osobno dla pism wchodzących i wychodzących oraz dla pism jawnych i niejawnych³⁴⁹, później natomiast dziennik podawczy prowadzono łącznie dla obu typów pism³⁵⁰. Pisma kierowano do szefa sądu, który za pomocą dekretacji wskazywał sposób wykonania i referenta odpowiedzialnego za ich wykonanie. Przekazanie tej korespondencji szefowi sądu odbywało się zazwyczaj raz lub dwa razy dziennie w określonych godzinach³⁵¹.

³⁴⁷ S. Nawrocki, *Rozwój form kancelaryjnych na ziemiach polskich od średniowiecza do końca XX wieku*, Poznań 1998, s. 147-148.

³⁴⁸ S. Grobelny, op. cit., s. 2, AZ WSG Wrocław, spis akt nr 209, RTD WSR Poznań, AMON 161/91/3406, WZ WS PKP Poznań,teczka nr 010/49, opisy ściśle tajnych i tajnych spraw, – AWO 6856/91/3299, SŚOW,teczka nr 0033, wg opisu 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, k. 69-74, AWO 6856/91/3298 SŚOW,teczka nr 0032, wg opisy 24/56, k. 78-80, Szt. Gen. 770/76, § 20, s. 31-32 i wiele innych.

³⁴⁹ Zob.: uwagi co do prowadzenia sekretariatów WSO w Poznaniu i Toruniu, oraz WSG w Białymstoku IPN BU 827/2992, WSO III Poznań,teczka nr 02/45, rozkazy Wydziału Sądownictwa Wojennego, s. 4.

³⁵⁰ Szt. Gen. 770/76, § 20, s. 31-32, por. dziennik korespondencyjny z rozdziału III.

³⁵¹ Przykładowo Szef WSO IV we Wrocławiu ustalił godziny dekretacji poczty na 8:00-8:30 i od 12:30-13:30, zob. AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych za 1954 r., rozkaz nr 187, k. 75.

Wzór dziennika dla zapisu pism wchodzących³⁵²

Nr porządkowy /wchodzący/	Nr wchodzących pism	Data pisma	Od kogo i skąd nadeszło pismo	Krótką treść	Ilość arkuszy załącznika	W jakim pododdz. i komu oddano pismo dla wykonania	Data i podpis wykonawcy na dowód przyjęcia	Data i podpis który pismo z powrotem do wykonania	Pod jakim Nr wychodzącym wysłano pismo	Nr sprawy i arkusz podszycym pismem	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Wzór dziennika dla zapisu pism wychodzących

L.P. nr wychodzący	Komu ew-gdzie adresowano pismo	Krótką treść	Ilość kart zał.	W jakim pododdziale pismo wykonano	Jaki wchodzący Nr wykonuje się	Data pokwitowania przyjmującego kopie i powrót od wykonania	Data pokwitowania wykonawcy na dowód otrzymania kopii pism	Nr sprawy i arkusza podszycia pisma	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Zdarzało się, że pismo było od razu przydzielane do konkretnej teczki aktowej, już w chwili rejestracji, znak pisma otrzymywał wtedy formę: nr liczbę porządkową z dziennika podawczego/dwie ostatnie cyfry roku/ nr teczki przedmiotowej np.: nr 107/50/9, co oznaczało 107 pismo zarejestrowane w roku 1950 i należało je umieścić w teczce nr 9³⁵³. O samej przynależności do teczki decydował także szef sądu, zaznaczając miejsce przechowywania w dekretacji³⁵⁴. Pisma po otrzymaniu dekretacji, wykonywanej przy użyciu różnorodnych przyborów pisarskich (kredek, ołówka, pióra koloru niebieskiego, zielonego, czerwonego)³⁵⁵ były wykonywane bezpośrednio przez kierownika sekretariatu, lub rozdzielane przez niego odpowiednim referentom, osobom /komórką/ przydzielonym do wykonania. Referenci sporządzali koncept pisma odpowiedzi i przekazywali je do akceptacji, a po jej zatwierdzeniu kierowali je zazwyczaj do maszynistki celem wykonania czystopisu /minuty/ w kilku kopiach. W późniejszych okresie dzielono etapy powstawania pisma na etap merytoryczno-

³⁵² Zachowano oryginalną pisownię i układ wewnątrz tabeli.

³⁵³ IPN Po 398/15, *Sprawy personalne - teczka nr 9*, „wg opisu nr 9 za 1950”, k. 148v.

³⁵⁴ Przykładowo w teczce IPN 398/14, *Sprawy personalne - teczka nr 8*, ściśle tajne wg opisu 8 za 1950 r., u góry na niektórych pismach widnieją ślady dekretacji wskazującej miejsce odłożenia akt „008”.

³⁵⁵ Por. m.in. akta IPN Wr 102/19, WSR Wrocław, teczka nr 7, sprawy pracowników cywilnych administracji wojska.

konceptyjną, podczas której przygotowywano odpowiedź i etap wykonawczo-techniczny³⁵⁶. Często praktyką było odręczne wykonywanie pism, bez sporządzania konceptów bądź minut (meldunki, raport, etc.). Pisma podpisane przez szefa rejestrowano w kancelarii tajnej lub jawnej nabijając specjalną pieczęć nagłówkową (szersza od normalnej) i wpisując do księgi pism wychodzących, lub innego urzędnika ewidencyjnego o charakterze dziennika podawczego prowadzonego dla pism wychodzących. Pisma opatrywano kolejnymi numerami z dziennika, które nadawano podczas rejestracji pism wychodzących. Drugie egzemplarze pism lub ich dalsze kopie były następnie odkładane i łączone w teczkach tematycznych. W przypadku wykonania pisma w jednym egzemplarzu, odnotowywano fakt przesłania dokumentu do adresata w dzienniku podawczy, zakreślając numer pisma i czyniąc odpowiednie adnotacje rubryce dotyczącej miejsca przechowywania pism. W przypadku niektórych sądów prowadzono teckę dla całej przychodzącej korespondencji łącznie bez rozbijania jej na teckę tematyczne. Natomiast kopie odpowiedzi prowadzono łącznie w osobnych teczkach³⁵⁷.

Jak słusznie zauważył Mirosław Antkiewicz, do ochrony tajemnicy wojskowej przywiązywano wówczas większą wagę niż do samego sposobu właściwego łączenia pism w teckę aktowe³⁵⁸.

Teczki prowadzono w systemie rocznych, choć powszechną była praktyka kontynuowania niektórych pozycji z "opisu spraw" przez kilka lat. Przerejestrowywano wtedy pozycję i nadawano jej nową sygnaturę kancelaryjną³⁵⁹. Teczki po zakończeniu przechowywano w kancelariach, rzadziej przekazywano do archiwów podręcznych odnotowując ten fakt w "Opisie spraw" lub sporządzając "Opis spraw przekazanych do archiwum"³⁶⁰. Późniejsze przepisy nie przewidywały, aby dokumentację administracyjno-gospodarczą w ogóle kierować do archiwum podręcznego, lecz w przypadku dokumentacji kat. „A” i „B”, przekazywać do archiwum, a dokumentację kat. „C” (odpowiednik dokumentacji „Bc”) niszczyć protokolarnie na terenie jednostki wojskowej³⁶¹.

³⁵⁶ Szt. Gen. 770/76, § 12, s. 23.

³⁵⁷ AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, protokół rewizji kancelarii tajnej WSR w Łodzi, s. 195.

³⁵⁸ M. Antkiewicz, op. cit., s. 16.

³⁵⁹ Por.: IPN Po 398/31, WSR Poznań, teczka nr 0029/54, opisy spraw WSR w Poznaniu, opis za 1952, poz. 20 i 21, opis za 1953 poz. 23 i 24.

³⁶⁰ IPN BU 945/80, WSG Warszawa, opisy archiwalne, teczka nr 019, wg opisu 019/48; IPN Ki 36/128, WSR Kielce, teczka nr 12, wg opisu 013/55, teczka z archiwalnymi opisami.

³⁶¹ Szt. Gen. 770/76.

Od samego początku kładziono duży nacisk na formę zewnętrzną powstających jednostek kancelaryjnych. Wymagano m.in. aby wszystkie pisma wszywać do akt i numerować, a teczki pieczętować.

W wyniku wprowadzenia *Zarządzenia Ministra Obrony Narodowej nr pf 9/MON w sprawie przyspieszenia obiegu informacji i zmniejszenia ilości dokumentów wytwarzanych w siłach zbrojnych*³⁶², i *Wytyczny Szefa Sztabu Generalnego nr pf 9/MON z dnia 9 czerwca 1970 r. w sprawie przyspieszenia obiegu informacji i zmniejszenia ilości dokumentów wytwarzanych w siłach zbrojnych*³⁶³ odstąpiono od tej reguły, masowo niszcząc pisma wpływające oraz wszelkiego rodzaju pisma manipulacyjne. Tendencja ta utrzymana została do końca omawianego okresu, wyłączając w ten sposób możliwość egzekwowania zasadności przeprowadzonej procedury niszczenia pism³⁶⁴.

Sprawy związane z gospodarką sądów rejestrowano w księgach ewidencji mienia wojskowego, księgach materiałowych, księgach kasowych itp.³⁶⁵. Natomiast brudnopisy, notatki i inne materiały służące do wykonania dokumentów rejestrowano w „teczkach pracy”, a później w Rejestrze wydanych dokumentów (cyt. dalej: RWD). W przeciwieństwie do „teczek pracy” rejestrowanych w latach 50 i 60 w „Opisach spraw” RWD należały do pomocniczych urządzeń ewidencyjnych i jako takie nie były traktowane jako dokumentacja manipulacyjna.

Do czasu wejścia w życie *„Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych”* podział czynności w sądzie kształtował się w sposób zbliżony do przedstawionego³⁶⁶:

a) Prezes sądu/szef sądu - sprawował nadzór nad działalnością sądu, sprawami personalnymi pracowników, dekretował i podpisywał wszelką korespondencję, przewodniczył na posiedzeniach niejawnych i rozprawach, załatwianie spraw związanych z ochroną sądu i przyjmowaniem petentów, wyznaczanie przewodniczących na sesje sądowe i przydział sędziów dla załatwiania merytorycznego spraw, wydawanie opinii w sprawach o ułaskawienie, reprezentował sąd na zewnątrz, zapoznawał podwładnych z bieżącymi przepisami prawa;

³⁶² Dz. Rozk. Tajnych MON 1970, nr 5, poz. 18.

³⁶³ CAW, spis 1509/69/3, s. 59-63.

³⁶⁴ Szt. Gen 770/76, § 49, § 50, s. 69, 72.

³⁶⁵ AMON 161/91/3625, DSS MON, teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 158v.

³⁶⁶ IPN BU 827/3006, WSO III Poznań, teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, rozkaz nr 24 z dnia 19 VII 1945, k. 26-28.

- b) Wiceprezes/zastępca szefa sądu – zastępował prezesa/szefa sądu, referował sprawy związane ze sprawami finansowymi, wyżywieniem, umundurowaniem, uzbrojeniem zakwaterowaniem i wyposażeniem we wszelkiego rodzaju materiały i przybory kancelaryjne, sprawował bezpośredni nadzór nad pracą sekretariatu, jak również kontrolował prowadzenie ksiąg i wykazów sądowych, ponadto przewodniczył na rozprawach sądowych i sam rozpatrywał takowe, sprawował bezpośredni nadzór nad komendantem sądu i wartą przydzieloną do ochrony sądu;
- c) sędziowie/asesorzy – przewodniczyli na sesjach sądowych i merytorycznie rozpoznawali sprawy karne, wydawali niezbędne zarządzenia w przedmiocie rozpoznawanych spraw, ponadto każdy z oficerów będących sędziami otrzymywał dodatkowe funkcje tj. nadzór nad służbowych samochodem i szoferami, nadzór nad magazynem podręcznym, biblioteką, organizowaniem składu ławników na poszczególne sesje;
- d) starszy sekretarz/kierownik sekretariatu – nadzór ogólny nad sekretariatem, prawidłowością i terminowością wysyłania akt i pism, sporządzanie odpisów za zgodność, a także sprawozdań okresowych, przygotowywanie projektów rozkazów wewnętrznych, przyjmowanie i wydawanie korespondencji pomiędzy punktami zatrzymania (sekretarz statysta-prezes-referent sprawy), sporządzanie wykazów;
- e) sekretarze – protokołowanie, sporządzanie konceptów i sprawdzanie czystopisów, sporządzenie odpisów dokumentów i pism, maszynopisanie oraz łączenie pism w akta sprawy;
- f) sekretarz –maszynista/maszynistka – sporządzanie pism na maszynie;
- g) sekretarz –statystyk/starszy sekretarz sądowy/sekretarz sądowy – rejestracja dokumentacji w dzienniku podawczym, wysyłanie pism, listów i pakietów, łączenie pism w odpowiednie teczki aktowe, prowadzenie ksiąg, wykazów i skorowidzów sądowych;
- h) pisarze – protokołowanie, maszynopisanie, podszywanie i sporządzanie wykazów dokumentów w aktach sprawy, kopertowanie listów i pakietów;
- i) komendant sądu/ kierownik sekretariatu – nadzór nad ochroną sądu, wykonywanie zarządzeń związanych z gospodarką sądu, utrzymaniem, zaopatrzeniem i administracją budynku sądu, nadzór nad wartownikami, gońcami i sprzątaczkami, nadzór nad bronią służbową;
- j) szoferzy – prowadzenie samochodów służbowych, pomoc doraźna w szyciu akt i wysyłce dokumentów;

j) gońcy – ekspedycja i dostarczanie korespondencji i pakietów, sprzątanie w biurach sądowych, podszywanie dokumentów pod nadzorem sekretarzy.

Natomiast obieg akt możemy zrekonstruować na podstawie analizy rozkazów wewnętrznych Szefa WSO III w Poznaniu, i przedstawiał się on w następujący sposób: akt wyglądał w ten sposób, że po zarejestrowaniu sprawy w repertorium ogólnym „S” (rubryki od 1 do 6), z aktami zapoznawał się szef/prezes sądu, który następnie przydzielał akta sędziemu, a od 1946 r. kancelarii sędziowskiej. Sekretarze sądowi wzywali strony, prokuratury, świadków i biegłych na rozprawy, na których też zazwyczaj protokołowali. Wykonywali oni także wokandy oraz wszelkiego rodzaju pisma zlecane przez sędziego. Powszechne było wykorzystanie gotowych formularzy sądowych. Akta po wydaniu orzeczenia w sprawie (zazwyczaj w postaci wyroku), w przypadku, w którym nie przesyłano ich do NSW ze skargą rewizyjną, kierowano za pośrednictwem kancelarii ogólnej, (w której odnotowywano sposób załatwienia sprawy i prawomocność wyroku) do Prezesa sądu, który odręcznym podpisem na okładce potwierdzał ich kontrolę w trybie nadzoru³⁶⁷. Następnie na aktach nabijano datę zakończenia postępowania (jak wynika z analizy, data ta równoznaczna była w praktyce z datą roczną wydania orzeczenia) i okres, po którym należało zniszczyć akta. Po tych czynnościach zgodnie z datą wpływu odnotowywano w książce archiwalnej numer kolejny i w zależności od okresu na grzbiecie okładki odnotowywano liczbę z książki archiwalnej przykładowo „L.Arch. 323/45”³⁶⁸ lub poprzez przyklejenie u góry lub dołu kolorowej zakładki zawierającej właściwą sygnaturę³⁶⁹. Po wejściu w życie „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratury...*”, książka archiwalna przestała odgrywać większe znaczenia, i przez niektóre sądy została zupełnie zarzucona. Przepisy, bowiem § 82 mówiły o tym, że akta układa się rocznikami wg kolejnych numerów z repertorium, co wystarczało w zupełności do odnalezienia poszczególnych spraw karnych³⁷⁰. Numer sygnatury z książki archiwalnej stracił

³⁶⁷ IPN BU 827/3006, WSO III Poznań, teczka nr 012/45, rozkazy wewnętrzne WSO, rozkaz nr 40 z dnia 14 IX 1945, k. 42.

³⁶⁸ IPN Po 76/322, WSO III Poznań, akta sprawy O 306/45 akta sprawy przeciwko: a) Pawlak Bronisław, b) Pawłowski Tadeusz s. Józefa, IPN Po 402/2 WSO III Poznań, teczka nr 08/46, ewidencja personalna WSO.

³⁶⁹ Ślady takiej zakładki widoczne na niektórych aktach np. IPN BU 827/2987, WSO III Poznań, akta sprawy O 772/45 w sprawie Chryła Alfons, oskarżonego z art. 3 Dekretu „O Ochronie Państwa”.

³⁷⁰ IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów, teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, s. 15, założenie to było na tyle praktyczne, że jest stosowane w niektórych sądach wojskowych po dzień dzisiejszy, Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze stosował go do 2010 r.

jakiegokolwiek znaczenie. Pomimo to, inspekcje i lustracje prowadzone w poszczególnych sądach nakazywały jej zakładanie i prowadzenie.

Z chwilą wejścia w życie przepisów „*Tymczasowego regulaminu urzędowania* ...” wprowadzono pojęcie sekretariatu na czele którego stał kierownik sekretariatu. Sekretariat składał się z kancelarii ogólnej, kancelarii tajnej i kancelarii sędziowskich, do których przydzielano sędziego i protokolantów. Funkcje komendanta sądu istniała w niektórych sądach do 1947 r., wówczas większość funkcji związanych z zabezpieczeniem potrzeb gospodarczych i materiałowych sądu scedowano na kierownika sekretariatu. W niektórych sądach funkcjonowało czasami stanowisko archiwisty, lecz było ono zazwyczaj powierzane jednemu z sekretarzy, którzy zadania archiwalne wykonywali doraźnie. Później kierownictwo i nadzór nad archiwum sądowym powierzano bezpośrednio kierownikowi sądu. Sam jednak rdzeń obowiązków pozostawał ten sam³⁷¹.

W sądownictwie wojskowym, wobec szczupłości personelu obsługującego sekretariaty, typowym zjawiskiem było powierzanie licznych obowiązków nie związanych ze sobą bezpośrednio jednej osobie. Przykładem niech będzie osoba ppor. Kazimierza Mielczarskiego, któremu w Sądzie Śląskiego Okręgu Wojskowego w 1967 r. powierzono obowiązek prowadzenia kancelarii tajnej, archiwum akt spraw karnych, biblioteki sądowej, ewidencji depozytów sądowych oraz ewidencji uzbrojenia i sprzętu bojowego³⁷².

Regułą były kontrole roczne i doraźne przeprowadzane zwłaszcza wobec kancelarii tajnych. Przynajmniej raz w roku dokonywano przeglądu pomieszczeń i urządzeń służących do fizycznego zabezpieczania dokumentów zawierających informacje niejawną, a także stanu ewidencyjnego tychże dokumentów. Kontrolę przeprowadzano przez wewnętrzną komisję powoływaną rozkazem dziennym szefa sądu. Praktyka ta trwała przez cały okres istnienia sądów wojskowych. Dodatkowo sądy podlegały częstym wizytacją i lustracjom, podczas których sprawdzano m.in. operatywność i tryb orzekania spraw karnych. Zwłaszcza w latach 50 i 60 zwracano baczną uwagę na tok pracy kancelarii i sekretariatów, sposób sporządzania protokołów rozpraw, prowadzenia akt spraw i uzupełniania repertoriów i skorowidzów. Później do

³⁷¹ Por.: m.in. rozkaz nr 127 z dnia 17 X 1949, AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych Szefa WSO IV we Wrocławiu [za 1949], k. 29-31v.

³⁷² AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych [za 1967], rozkaz nr 17 z 1967 r., k. 6v.

elementów tych nie przywiązywano już tak dużej wagi, powodując w ten sposób stopniową degradację sposobu prowadzenia akt spraw³⁷³.

1.2.3 Trwałe urządzenia ewidencyjne kancelarii - „opis spraw” i „rejestr teczek i dokumentów”

Swego rodzaju wykazem wszystkich teczek zakładanych w kancelarii, czy to jawnej, czy też tajnej był „Opis spraw”. Była to forma tabeli zawierająca kolejne numery założonych teczek, ich tytuły,ienne daty założenia i zakończenia a także liczbę stron. Zakładano go na początku roku osobno dla dokumentacji jawnej i niejawnej.

Przykładowy „Opis spraw ściśle tajnych i tajnych”³⁷⁴

„Zatwierdzam³⁷⁵
20

Szef
Wojskowego Sądu Rejonowego
w Poznaniu
/-/
Mgr Jan Radwański
podpułkownik

Załącznik Nr

do pktu 117 ust 1

Opis

ściśle tajnych i tajnych spraw 1954 r.
Wojskowy Sad Rejonowy Poznań

Nr. Nr porządkowe	Nazwateczki (sprawy)	Stopień tajności	Data rozpoczęcia	Data zakończenia	Hość kart Nrteczki	Uwagi
1	2	3	4	5	6	8
1	Rozkazy i Zarządzenia Zarządu Sądownictwa Wojsk.	Ściśle tajne	7.01	23.12.	001 345	w rubr 4 skreślono datę 27.01 a nadpisano datę „7.01”
2	Rozkazy i Zarządzenia N. S. W.	"	27.01	20.03	002 7	
3	Rozkazy M. O. N.	"	25.03.	24.12	003 72	
4	Rozkazy i Zarządzenia Śl. O. W.	"	2.01	30.12	004 203	
5	Rozkazy i Zarządz.	"	2.01.	18.12.	005- 64	

³⁷³ Por. protokoły wizytacji sądów z lat 50 i 60 XX wieku m.in. AMON 161/91/3633, 161/91/3650-3651, 161/91/3644, oraz akta z tego okresu z dokumentacją z lat 2000-2010 na przykładzie akt spraw sądowych WSG w Zielonej Górze przekazanych do Archiwum Państwowego w Zielonej Górze, ibidem, zespół aktowy WSG w Zielonej Górze, spis zdawczo-odbiorczy nr 1, m.in. wpisy, wprawki i uzupełnienia wykonane dopiero w trakcie przygotowań do przekazania.

³⁷⁴ Za: IPN Po 398/31, WSR Poznań,teczka nr 0029/54, opisy spraw WSR w Poznaniu, opis za 1954 r.

³⁷⁵ Kursywa oznacza wypełnienie odręczne, zachowano oryginalną pisownię i brachyografię.

	Śl. O. W. Zarząd Polityczny					
6	Różne pisma wchodzące	"	15.01.	31.12.	006 67	
7	Różne pisma wychodzące	"	4.01.	29.12.	007 153	
8	Sprawy personalne	"	7.01.	29.12.	008 63	
9	Sprawozdania statystyczne	"	4.01.	6.12.	009 52	
10	Sprawozdania opisowe	"	5.01.	29.12.	0010 110	
11	Sprawy O. S. H.	"	21.05.	21.12.	0011 25	
12	Sprawy obrońców wojskowych	"	28.01.	15.2.	0012 4	
13	Sprawy samochodwe	"	8.01.	31.12.	0013 71	
=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====
14	Sprawy szkoleniowe	Ścisłe tajne	13.01.	4.9.	0014 23	
15	<i>Sprawy do dyspozyc. Szefa Sądu</i>	"	5.01.	9.11	0015 46	
16	<i>Rozkazy Szefa Sądu</i>	"	-	-	0016	Zaniechano prowadzenia 4.VI.55
17	Dzienniki Roz kazów M.O.N.	"	15.2.	20.12.	0017 17 <i>szt. Dz.</i>	
18	Rozkazy Komendy Garnizonu Poznań	"	2.01.	16.9	0018 20	
19	Sprawy Grupy Partyjnej P.Z.P.R.	"	-	-	0019 -	Zaniechano prowadzenia 4.VI.55
20	Teczka akcji profilaktycznej	"	9.01.	8.12.	0020 21	
21	Dziennik wchodzących	"	2.01.	31.12.	0021	Lp 00402
22	Dziennik wychodzących	"	4.01.	29.12.	0022	Lp 0286
23	Dziennik wydrukowanych dokum.	"	4.01.	29.12.	0023	Lp 354
24	Zeszyt ewidencji kalki	"	2.01.	31.12.	0024 z <i>datą 17.11.54</i>	<i>Prowadzony w dalszym ciągu z 1953 na 1954</i>
25	Dziennik ewidencji pism do rąk własnych serii „K”	"	2.01.	30.01.	0025	Lp 1.
26	Księga tajnych i ściśle tajnych wydań.	"	2.01.	13.11	0026 lp 27	Prowadzi się w dalszym ciągu na 1955 r.
=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====
27	Zeszyty do szkolenia wojskowego	tajne	2.01.	2.01.	027-037	<i>Prowadzi się w dalszym ciągu z 1953 na 1954 i 1955</i>
28	Dziennik zajęć do szkolenia prawnicz.	"	2.01.	31.12	038	Prowadzi się w dalszym ciągu z 1954 na 1955
29	Opis spraw	Ścisłe tajne	2.01.	31.12	0039	Prowadzi się w dalszym ciągu z 1954 na 1955
30	Zeszyt ewid. zeszyt- ów pracy i brudno-	"	2.01.	2.01.	0040	Prowadzi się na rok 1955

	pisów					
====	====nie następna=====	=====	=====	=====	=====	=====
31	Różne pisma wychodzące do Z. S. W.	Ściśle tajne	8.01.	28.12.	0041 76	
	Razem pozycji	31	/trzydzieści	jeden/		
32	Książka limitu na przejazdy osobowe przy podróżach służbowych	Ściśle tajne	11.2.	29.12.	0042 447	
33	Książka wydanych zleceń na kredytowany przejazd osób wojskowych	-"	8.2.	29.12.	0043 Lp. 133	
	Razem pozycji	33	/trzydzieści	trzy/		
34	Teczka protokołów zdawczo-odbiorczych	tajne	10.8.	10.8.	0044 – 3	
35	Teczka do prac tajnych	tajne i ściśle tajne	23.8.	31.12.	0045-0052	Prowadzi się na rok 1955
	Razem pozycji	35	/trzydzieści	pięć/		
====	=====	=====	=====	=====	=====	=====
36	Teczka odpraw Szefa Sądu	Tajne ściśle tajne	22 XII 54	13.10	0053 2	
	Razem pozycji	36	/trzydzieści	sześć/		
		Poznań	dnia 31.12	1954		
Sektetarz Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu /-/ Przybylak Bronisław porucznik						
37	Rejestr dla przekazania ściśle tajnych i tajnych przesyłek	Tajne ściśle tajne	7.1.54	29.12.54	0054	
	Razem pozycji	37	/trzydzieści	siedem/		
		Poznań	dnia 31.12	1954		
Sektetarz Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu /-/ Przybylak Bronisław porucznik						
38	Teczka załączników do pism tajnych	Tajne ściśle tajne	28.12. 1953	21.09. 1954	0055	

Razem pozycji 38 /trzydzieści osiem/
Poznań dnia 29.6.1955

Sekretarz
Wojskowego Sądu Rejonowego
w Poznaniu
/-/
Przybylak Bronisław
porucznik

Przykład opis spraw jawnych³⁷⁶:

"Z a t w i e r d z a m "

Szef

Wojskowego Sądu Rejonowego
w Poznaniu

/-/

Makowicz Andrzej

major

Poznań, dnia 30.6.55 r.r.

Opis
jawnych spraw 1948 roku
Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu

L.P.	Nazwa teczki	Data		Ilość ark.	Ilość tomów	Uwagi
		rozpoczę- cia.	zakończenia			
1	Sprawy gospodarcze	1.1.48	20.11.48	193	I	-
2	Okólniki Najwyższego Sądu Wojskowego	26.1.48	14.12.48	20	I	-
3	Okólniki i zarządzenia Departamentu. Służby Spraw.	9.1.48	31.12.48	40	I	-
4	Sprawy samochodowe	7.1.48	17.12.48	133	I	
5	Sprawy karne	3.3.48	27.9.48	28	I	-
6	Rozkazy M.O.N	5.2.48	9.8.48	8	I	-
7	Rozkazy Komendy Miasta	29.1.48	23.12.48	35	I	
8	Rozkazy DOW III	30.1.48	29.12.48	80	I	
9	Sprawy różne	11.1.48	31.12.48	117	I	
10	Pracownicy kontraktowi, okólniki i zarządzenia	20.2.48	31.8.48	20	I	
11	Sprawy personalne	30.1.48	20.5.48	52	I	
12	Ewidencja ławników i obrońców	9.1.48	27.12.48	36	I	
13	Sprawy gospodarcze	18.1.48	31.12.48	18	I	
14	Rozkazy wewnętrzne WSR. Poznań	5.1.48	27.12.48	49	I	
15	Rozkazy dzienne DOW III	2.1.48	26.7.48	184	I	
16	Rozkazy dzienne DOW III	27.7.48	31.12.48	148	I	
17	Dziennik wchodzący i wychodzący za rok 1948	21.5.47	4.12.47	8	I	

³⁷⁶ Za: IPN Po 398/33, WSR Poznań, wg opisu 18,teczka opisu spraw, opis spraw jawnych za 1948, k. 5-6.

Niniejszy opis zakończono na L.p. 17 (siedemnaście.)

Sekretariatu
Poznań, dnia 9 lipca.1955r.

Kierownik
Wojskowego Sądu Rejonowego
w Poznaniu
/-/
Włodyka Józef
kapitan

W zależności od sądu „Opis spraw” zawierał nie tylko dane dotyczące akt kancelaryjnych. Rejestrowano w nich także albumy, czasami książki i instrukcje³⁷⁷. Przykładowo w Wydziale Zamiejscowym w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP rejestrowano w nim także pieczęcie urzędowe i służbowe³⁷⁸.

Opis teczki składał się z nazwy sądu, sygnatury kancelaryjnej, tj. oznaczenia klauzuli niejawności numeru z "Opisu spraw" łamanego przez rok, w którym teczkę wpisano do „opisu spraw”. Następnie był umieszczany tytuł i numer teczki. Sposób zapisu był niejednorodny i czasami to numer teczki umieszczano na środku a tytuł pod spodem, tak samo gryfy niejawności tajne, czy ściśle tajne zapisywano bądź jako „Tajne wg opisu 7/52”, lub po prostu „wg opisu 07/52”, zazwyczaj po prawej stronie u góry. U dołu, zazwyczaj po prawej stronie okładki, umieszczano informacje o datach rozpoczęcia i zakończenia teczki oraz liczbie kart. Forma fizyczna teczki była zazwyczaj jednorodna we wszystkich sądach. Okładkę tworzone zazwyczaj na odwrocie wzoru obwoluty sądowej następnie umieszczano kartę „opisu spraw”, w której niczym w rotulusie, odnotowywano wszystkie pisma ujęte w teczce w porządku chronologicznym z uwzględnieniem numeru pisma, adresata i numeru kart na których znajdowało się pismo/dokument. „Opis spraw tajnych i ściśle tajnych”, czyli listę pism wszytych do teczki podpisywał po zakończeniu szef sądu lub kierownik kancelarii. Pisma w teczce były foliowane, zszyte i zalakowane pieczęcią do pakietów. Obok umieszczano także informacje o ilości kart umieszczonych w teczce oraz podpis kierownika sekretariatu bądź szefa sądu.

Pozycja z „Opisu spraw” nie zawsze odpowiadała numerowi teczki; stanowiła jednak część składową jej sygnatury kancelaryjnej. Sygnaturę kancelaryjną umieszczano zawsze w prawym górnym rogu wraz z gryfem niejawności przypisanej danej teczce. Przykładowo teczka Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie

³⁷⁷ S. Grobelny, op. cit., s. 3, M. Antkiewicz, op. cit., s. 15.

³⁷⁸ AMON 161/91/3406, WZ WS PKP Poznań, teczka nr 010/49, opisy ściśle tajnych i tajnych spraw za rok 1947, 1948 i 1949, k. 2.

zatytułowana *Pisma Wydziału Statystycznego i Rejestru Skazanych*, posiadała wg opisu spraw nr 027/46, ale sama była teczką nr 11. Zdarzało się, że poszczególne tomy tej samej teczki jak w przypadku teczki *Meldunki dyslokacyjne sądów NSW* posiadał odrębne numery z opisów spraw – tom I miał wg opisu 0028/46, a tom II wg opisu 0029/46³⁷⁹.

Wszystkie istotne dla działalności sądu te czki rejestrowano w "Opisie spraw tajnych i ściśle tajnych", pozostałe te czki takiej jak „dziennik ewidencji szeregowców” czy „zasiłki i nagrody pieniężne” rejestrowano w „Opisie spraw jawnych”. Z zachowanych spisów akt przekazanych do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego i do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON wynika, że przewaga ilościowa dokumentacji niejawnej względem dokumentacji jawnej była znaczna i kształtowała się w stosunku 3:1-2:1. Początkowo w „Opisach spraw” nie rejestrowano dokumentacji sądowej, tj. teczek wokand, odpisów wyroków, repertoriów, ksiąg i skorowidzów sądowych, później (połowa lat 50 XX wieku) zdarzało się, że prócz teczek administracyjnych w "Opisach spraw", a później w analogicznych trwałych urządzeniach ewidencyjnych kancelarii (księgi opisu spraw kancelarii, RTD) rejestrowano księgi i wykazy sądowe.

Na początku lat 60 XX wieku "Opis spraw" zastąpiono „Księgą opisu spraw kancelarii”, która była faktycznie zbliżona formą do wcześniejszego „opisu spraw”. Była ona rejestrem wszystkich najważniejszych założonych teczek kancelaryjnych zarówno jawnych jak i tajnych i miało formę księgi, nie zaś luźnych spisów jak „opisy spraw”³⁸⁰. Z kolei w połowie lat 70 XX wieku w miejsce księgi opisu spraw kancelarii wprowadzono książkę „rejestr teczek dokumentów tajnych, dzienników i książek ewidencyjnych”, zwanych niekiedy w skrócie RTD, a sygnatura kancelaryjna teczek przybrała formę "wg opisu" lub rzadziej "wg rejestru", bądź po prostu RTD i numer kolejny z opisu spraw łamany przez rok. Poza tytułem rejestru oba urządzenia ewidencyjne posiadały identyczną formę:

³⁷⁹ AMON 1671/00/1, NSW,teczka nr 52, wg opisu 052/71, teczka protokołów zdanych akt tajnych do archiwum służby sprawiedliwości, k. 5-5v.

³⁸⁰ WSG Wrocław, wg opisu 06/60, księga opisu spraw kancelarii.

Lewa strona				Prawa strona			
L.p.	Nazwa teczki, dziennika, książki itp.	Klauzula tajności	Data rozpoczęcia	Data zakończenia	Liczba arkuszy	Adnotacje o przekazaniu do archiwum lub zniszczeniu	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8

Liczba porządkowa wskazywała sygnaturę kancelaryjną (wg opisu L.p. z rejestru łamaną na rok), w rubryce 2 można było umieścić informacje o tytule teczki i jej znaku (np. z wykazu akt³⁸¹, np. Lp. Pf 036/75, Rozkazy, zarządzenia oraz korespondencja z Sądem Najwyższym – Izbą Wojskową, II półrocze, **teczka nr- 03/II** (podkreśl. TK), tajne, 1.07.1975, 31 XII 1975, [...]³⁸². RTD w takiej postaci funkcjonuje po dzień dzisiejszy, choć rejestruje się w nim tylko teczki kancelarii tajnej (dla dokumentacji jawnej nie ma takiego wymogu wobec obowiązującego obecnie bezdziennikowego rejestrowego systemu kancelaryjnego we wszystkich sądach wojskowych).

1.2.4 Obieg dokumentacji procesowej i sądowej

Drugą grupę stanowi dokumentacja sądowa. Należy tu wyróżnić przede wszystkim akta spraw sądowych oraz dokumentację, która związana była ze sprawowaniem właściwych kompetencji przez sąd, tj. tworzeniem i prowadzeniem dokumentacji związanej z aktami spraw sądowych, ale fizycznie nieumieszczanej w samych aktach sprawy. Do tej ostatniej należą przede wszystkim teczki z odpisami wyroków i z protokołami posiedzeń niejawnych, listy spraw (wokandy), rejestry wyroków, a także repertoria, wykazy i skorowidze sądowe. Wykazy i księgi sądowe foliowano i zabezpieczano przed fałszerstwami poprzez przewiązywanie i lakowanie teczki z umieszczaniem informacji o ilości kart w urzędzeni. Uniemożliwiano w ten sposób wyrywanie kart z ksiąg. Z kolei teczki z odpisami wyroków przybierały formę teczek administracyjnych, w których "opis spraw" zastępowano rejestrem wydanych wyroków (RW – rejestr wyroków, lub RWW – rejestr wydanych wyroków). Wykazy i

³⁸¹ W 1994 r. wprowadzono do niektórych sądów wojskowych wykazy akt, w których przynależność do określonej grupy rzeczowej mogło wskazywać również numer teczki, zob. AWO teczka zespołu Z 897, rzeczowy wykaz akt WSG w Zielonej Górze, ASP 9709/99/26, SWL, wg opisu 8/94, rzeczowy wykaz akt Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu.

³⁸² WSG Wrocław, książka rejestru teczek dokumentów tajnych, dzienników i ksiąg ewidencyjnych Sądu ŚOW, poz. 36, k.. 3v.

repertoria sądowe zazwyczaj prowadziła jedna osoba znajdująca się w kancelarii jawnej, czyli centralnym punkcie zatrzymań wszystkich pism. Umożliwiało to bieżące odnotowywanie wszelkich czynności związanych z prowadzeniem akt spraw, a także rejestracją pism administracyjnych i gospodarczych.

Do podstawowych ksiąg i wykazów sądowych należy zaliczyć przede wszystkim repertorium sądowe. W miarę rozwoju sposobu prowadzenia biurowości, zwiększyła się liczba innych urządzeń ewidencyjnych ułatwiających określenie stanu wykonania orzeczonej kary. Pojawiły się także inne pomocnicze księgi, takie jak księga przechowywanych przedmiotów, itp. Katalog ksiąg określony został po raz pierwszy przez „*Tymczasowy regulamin urzędowania...*”, w którym wprowadzono m.in.: repertorium czynności prawnych (sądowych) „Cs” (wzór nr 55), wykaz listów gończych (wzór nr 58), wykaz aresztowanych (wzór nr 56), wykaz kar warunkowo zawieszonych (wzór nr 57), książkę przechowywanych przedmiotów (wzór nr 59), książkę (repertorium) archiwalne (wzór nr 64), etc.³⁸³ Dodatkowo § 33 zastrzegł możliwość prowadzenia także innych urządzeń pomocniczych w biurowości sądowej, co skwapliwie wykorzystywano w niektórych sądach, tworząc wszelkiego rodzaju kontrolki (np. wydanych kar śmierci, książki profilaktyczne³⁸⁴).

Samodzielną grupę dokumentacji stanowią akta spraw, typowe dla wszystkich współczesnych sądów. W teczce stanowiącej posyzt doszywano kolejne pisma związane z procesem sądowym, a więc dokumentację dochodzeniowo-śledczą wytwarzaną przez organy ścigania (organa Urzędów BP, prokuraturę wojskową, Informację Wojskową, itp.) w skład, której w większości wchodziły protokoły przesłuchań świadków, protokoły zatrzymania dowodów rzeczowych, z przeszukań, wizji lokalnych, zabezpieczonych śladów, postanowienia o tymczasowym areszcie, wszczęcia dochodzenia i inne, i zakończone przesłaniem aktu oskarżenia. Do tego momentu akta posiadają wyłącznie sygnaturę prokuratorską i są wytworem kancelarii organów ścigania. Drugim ważnym elementem składowym akt sądowych jest dokumentacja napływająca do akt z chwilą wpłynięcia ich do kancelarii sądu i zarejestrowaniem w repertorium sądowym. Od tego momentu akta stają się własnością sądu i otrzymują nową sygnaturę. Sygnatura ta w sądach wojskowych po II wojnie światowej składała się z symbolu literowego określającego rodzaj sądu i numeru z

³⁸³ IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów,teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, s. 87.

³⁸⁴ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 159v.

repertorium łamanej na rok, w którym zarejestrowano sprawę. Sądy dywizyjne stosowały symbol „D”, okręgowe „O”, garnizonowe „G”, rejonowe „R”³⁸⁵. Rzadko dodawano do tej litery symbol „d” określającej sprawę rozpoznawane w trybie doraźnym. Sprawy sygnatur zostały sądowych ujednoczone poprzez § 31 „*Tymczasowego regulaminu urzędowania (...)*”, gdzie do każdego z wyżej wymienionych symboli dodano literę „S”³⁸⁶.

Wszelkie pisma aż do wydania wyroku lub innego kończącego sprawę postanowienia, stanowi część akt związana z orzecnictwem. W tej części akt znajdują się zazwyczaj protokoły z rozpraw sądowych, wokandy (listy spraw), wnioski dowodowe, wyrok, skarga rewizyjna bądź w późniejszym czasie apelacja. Trzecim oddzielnym elementem akt spraw sądowych jest dokumentacja związana z wykonaniem treści zawartych w wyroku lub postanowieniu tj., nakaz zatrzymania, zwolnienia, postanowienia o złagodzeniu kary, amnestii, warunkowego zwolnienia, protokoły z przeprowadzenia egzekucji, zatarcia skazania itp. Część trzecia w aktach stanowiła na początku lat 40 i 50 objętościowo niewielki procent całości akt, w miarę depenalizacji prawa, dokumentacja związana z wykonaniem orzeczenia w sprawie może nawet stanowić przeszło 60 % akt sprawy. W przypadku sądów wojskowych część wykonawcza akt zazwyczaj tworzona była przez inny sąd wojskowy (zazwyczaj następcę prawnego). O przynależności kancelaryjnej wszakże decydować powinien w tym przypadku nie fakt sukcesji, czyli w przypadku sądów wykonywania orzeczeń poprzedniego sądu, ale fakt zarejestrowania w repertorium i opatrzenia akt sygnaturą, pod którą wydano ostatecznie orzeczenie³⁸⁷.

Dokumentacja w aktach sądowych narasta zazwyczaj w obrębie kancelarii sędziowskich³⁸⁸. Kancelarie sędziowskie składały się każdorazowo z sędziego i

³⁸⁵ IPN Po 76/327, akta WSO III w Poznaniu, **O 70/46** w sprawie Jacek Ćwidak s. Hieronika, z art. 3 Dekretu o Ochronie Państwa., IPN Po 76/330, akta Sadu 4 Dywizji Piechoty **D 25/46** w sprawie Józefa Sikory, s. Wiktora, ur. 1915 r. cyw. oskarżonego z art. 1 i 4 p 1 Dekretu PKWN o Ochronie Państwa, przerejestrowane z akt **G 84/45** WSG w Białymstoku, oraz IPN Wr 101/1 akta Sądu 4 Dywizji Piechoty **D 99/44** w sprawie kpr. Emila Dorda s. Pawła i innych, (vide karta 67 akt sprawy, s. 102), mylnie osygnowanego sygnaturą archiwalną jako akta 109/44 (vide k. 82 s. 120), później już jako O 109/44 (k. 141, s. 189) i So 109/44 (k. 180, s. 238); sprawa Emila Dorady i innych skazanych na karę śmierci za przejście na stronę przeciwnika w 1944 r., jest ciekawa nie tylko na historię zmieniającej się sygnatury, która z archiwalnej stała się główną, ale także ze względu na historię jej bohaterów, którzy uniknęli najwyższej kary.

³⁸⁶ Przykładowo: sądy rejonowe – „Sr”, garnizonowe – „Sg”, okręgowe – „So”, dywizji – „Sd”, „S.kol” dla sądów PKP, „S.lot” dla Sądu Wojsk Lotniczych, „Sm” – dla Sądu Marynarki Wojennej.

³⁸⁷ O powyższym zagadnieniu więcej w rozdziale IV.

³⁸⁸ W przypadku braku wykształcenia kancelarii sędziowskich dokumentację procesową tworzą doraźnie sędziowie i protokolanci, czasami kancelaria jawna sądu – por. podrozdział poświęcony Wydziałowi Zamiejscowemu w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP.

sekretarza sądowego, którego można było przydzielić także do innej kancelarii sędziowskiej. Starano się tworzyć takie kancelarie zawsze nawet pomimo braków personalnych³⁸⁹. Powstawał w ten sposób podwójny obieg. Pierwszy rozpoczynał się zarejestrowaniem sprawy i przekazaniem jej na rozprawę do kancelarii sędziowskiej, tu następował wewnętrzny obieg dokumentacji. Wszystkie pisma powstawały w obrębie tej kancelarii, choć ekspediowane były za pośrednictwem kancelarii jawnej lub tajnej. Pism sądowych w obrębie sprawy nie rejestrowano jednak w dziennikach podawczych tych kancelarii a jedynie w kartach przeglądowych sprawy sądowej. Pisma związane z całą procedurą sądową zarówno wchodzące jak i wychodzące (np. wezwanie świadków na rozprawę) rejestrowano w karcie przeglądowej akt, a w punktach przyjęcia nabijano jedynie prezentę i datę wpływu, bez nadawania numeru pisma. Sygnaturę pisma stanowiła wtedy sygnatura akt. Kancelarie sędziowskie korzystały również z pomocy maszynistek w hali maszyn, zwłaszcza przy sporządzaniu odpisów wyroków. Maszynistki miały jedynie ewidencjonować wszystkie wykonane przez siebie na maszynie do pisania kopie. Chciano w ten sposób uniemożliwić ewentualne powielanie pism lub druków drugiego obiegu. W niektórych sądach pod wpływem artykułu Z. Skoczka, który ukazał się na łamach branżowego czasopisma „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, wprowadzono w miejsce nazwy „kancelarii sędziowskiej” „oddziały”, które przyporządkowywano poszczególnym sędziom³⁹⁰. Pełniły one jednak dokładnie te same funkcje, a mogły także wykonywać inne zadania związane m.in. ze sprawami mobilizacji i gotowości bojowej sądów wojskowych³⁹¹.

Obieg wewnętrzny kończył się z chwilą wydania prawomocnego orzeczenia - wyroku, bądź postanowienia, a akta po zakończeniu wszystkich czynności z wiązanych z przesłaniem orzeczenia do wykonania na powrót trafiały do kancelarii jawnych, skąd przekazywano je do archiwum podręcznego. Archiwa sądowe nie miały charakteru archiwum zakładowego w dzisiejszym rozumieniu tego słowa, lecz bardziej charakter archiwum podręcznego, gdzie gromadzono akta po wydaniu wyroku, względnie innego orzeczenia, (lecz nie po zakończeniu sprawy). W toku coraz większego łagodzenia

³⁸⁹ AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, sprawozdanie z lustracji WSR w Krakowie, k. 158v.

³⁹⁰ Z. Skoczek, *Organizacja pracy w sądach i prokuraturach wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1948, nr 1-2, „ Sukces” artykułu Z. Skoczka, polegał na fakcie sprawowania przez niego ważnego stanowiska w Departamencie Służby Sprawiedliwości i przeprowadzanie przez niego lustracji sądów wojskowych.

³⁹¹ W WSO IV we Wrocławiu, WSR w Warszawie, etc., IPN Wr 102/43, WSR Wrocław, wg opisu 007/21/53, książka rozkazów dziennych, rozkaz nr 43/52, z dnia 31 III 1952, s. 28, B. Dzieciół, *Zabezpieczenie*, op. cit., s. 220.

represji karnej i orzekanych środków karnych, powstał problem oddzielania akt zakończonych od akt znajdujących się w toku, a będących "czasowo" zakończonych. Wprowadzono wtedy pojęcie archiwum lub podarchiwum "A" dla akt, w których skazany był w trakcie odbywania kary oraz archiwum "B" dla akt, w których skazany odbył karę (ale nie koniecznie pozostałe środki karne)³⁹².

Akta spraw karnych, a także pisma administracji wojskowej na początku 1945 r. prowadzone były w sposób doraźny. Wobec braku powszechnie obowiązujących druków, korzystano z wszelkich środków piśmienniczy i papierowych³⁹³. Karty przeglądowe akt oraz okładki sporządzano nawet z okładek i plakatów, a powszechna w użyciu była makulatura po niemieckich blankietach pism urzędowych, którą wykorzystywano nawet do sporządzania aktów oskarżenia³⁹⁴. W przypadku Wojskowego Sądu Okręgowego nr III w Poznaniu, druki wykonywano na zamówienie w drukarni Św. Wojciecha³⁹⁵, a część z nich odstąpiono Wojskowemu Sądowi 4 Dywizji Piechoty³⁹⁶. Również w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr II w Bydgoszczy w powszechnym użyciu były pisma z nadrukiem firmowym³⁹⁷. Wykazy i repertoria nierzadko sporządzano ze zwykłych zeszytów³⁹⁸ lub wykorzystywano w tym celu inne książki po uprzednim nadklejeniu nagłówka tabeli³⁹⁹. Od 1946 r. na podstawie analizy akt sądowych innych sądów z Poznania, a zwłaszcza spraw przekazanych przez WSO III w Poznaniu do rozpoznania Wojskowemu Sądowi Rejonowemu w Poznaniu, można zauważyć znaczną poprawę w jakości stosowanego papieru i zużycia ponemieckich blankietów pism. Coraz powszechniejsze było użycie druków masowych w protokołach zeznań świadków i innych tego typu pism na gotowych wzorach. Jeszcze w 1947 r. Szef DSS MON wydał rozkaz nr 11/47 z dnia 21 października 1947 r. w sprawie racjonalnego zużycia papieru. Nakazywał on m.in.: odstępy między wierszami oraz marginesy zredukować do minimum, używać makulatury do notatek i

³⁹² R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit., s. 197.

³⁹³ W aktach IPN Wr 102/2, WSR Wrocław,teczka nr 7, rozkazy i zarządzenia Szefa WSR we Wrocławiu, stosowano taśmy do maszyn do pisania o kolorach: czerwonej, czarnej, niebieskiej i zielonej, podobnie w aktach IPN Wr 36/1, WSO IV, akta sprawy O 385/46 przeciwko Juliusz Mikołajczyk.

³⁹⁴ Przykładowo w sprawie O 775/45 akta w sprawie Banaszewskiego Kazimierza s. Michała, oskarżonego z art. 3 Dekretu z dnia 16. XI 1945 r. pierwotna okładka wykonana na „Polizeiakten” zob.: IPN BU 827/2988, WSO III Poznań.

³⁹⁵ IPN BU 827/3005, WSO III Poznań,teczka nr 08/45, ewidencja oficerów i podoficerów, t. II, s. 127.

³⁹⁶ IPN BU 827/3003, WSO III Poznań,teczka 07/45, sprawy gospodarcze, s. 64.

³⁹⁷ IPN BU 807/257, DSS MON,teczka nr 0011/49, sprawozdania specjalne wojskowych sądów i prokuratur, k. 38-39, 102.

³⁹⁸ IPN BU 827/3016, WSO III Poznań, księga zapisu przyjmowanych ściśle tajnych i tajnych przesyłek, IPN Bi 186/1, Sąd 15 DP, skorowidz do repertorium D Sądu 15 DP w Olsztynie.

³⁹⁹ AMON 160/91/296, NSW, repertorium rewizyjne „N”.

brudnopisów, załatwiać sprawy odręcznie, wprost na załatwianych pismach, zastosowanie rodzajów papieru ze względu na charakter, gorsze do brulionów itp., natomiast: „w korespondencji używać zasadniczo formatu papieru – 210x148 mm (ćwiartka), a formatu 210x297 mm (połówka) – tylko wtedy, gdy treść pisma nie mieści się na obu stronach formatu 210 x 148 mm, przy czym stosować marginesy na stronnicach nieparzystej z lewej strony, a na parzystych z prawej strony”⁴⁰⁰. Po 1947 r. zaczęto masowo stosować druki masowe i blankiety, co widoczne było także i we wcześniejszych latach. Format pism był różnorodny i wynikał z bieżących możliwości oddziałów gospodarczych sądów wojskowych w zaspokajaniu ich potrzeb na materiały piśmiennicze i kancelaryjne. Powszechne obok szycia akt było ich podklejanie⁴⁰¹. Elementy metalowe stanowiły rzadkość aż do lat 60-70 XX wieku. Wtedy to zszywki i spinacze stają się coraz częstsze w aktach. Coraz powszechniejsze stało się także użycie wzorów pism zawartych w załącznikach do „*Tymczasowego regulaminu urzędowania ...*”, w tym druków sądowych i druków wykazów, książek i repertoriów sądowych.

Prócz wyżej wymienionych kancelarii sędziowskich na początku lat 60 XX wieku w niektórych sądach wojskowych zaczęła kształtować się samodzielna komórka – kancelaria sędziowska zajmująca się tylko nadzorem nad postępowaniem wykonawczym. Ciekawą próbę stanowiło powołanie przy Sądzie Śląskiego Okręgu Wojskowego kancelarii sędziowskiej „W”, która miała przejąć „[...] wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach karnych”⁴⁰². Wcześniej funkcje takiej kancelarii pełniły składy sędziowskie rozpatrujące z reguły na posiedzeniach niejawnych prośby i wnioski o ułaskawienia, o uchylenie środka zapobiegawczego, w sprawach przerw i odroczenia wykonania kary, itp.⁴⁰³ Próby utworzenia kancelarii przeznaczonej tylko do tego typu spraw świadczy o wzroście procentowym zadań spełnianych przez sądy w nadzorze nad wykonywaniem przez skazanych kar. Kancelaria „W” została rozwiązana w 1968 r.⁴⁰⁴, lecz powołano ją ponownie w 1970 r. Otrzymała ona wtedy nazwę

⁴⁰⁰ IPN BI 172/53, WSR Białystok, teczka nr 22, wg opisu 22/47, rozkazy Departamentu Służby Sprawiedliwości, s. 18 i n.

⁴⁰¹ IPN Bu 807/566, Naczelna Prokuratura Wojskowa (dalej: NPW), wg opisu 057/52, wykazy statystyczne WPR w Poznaniu, klej jako środek trwałego łączenia akt w poszycie znajdował użycie już, co najmniej od 1945 r.

⁴⁰² AZ WSG Wrocław, SŚOW, książka rozkazów dziennych, rozkaz nr 73 z 1962 r. k. 24v-25v, rozkaz nr 7 z 13 I 1964, k. 4.

⁴⁰³ B. Dziecioł, *Zabezpieczenie*, op. cit., s. 221.

⁴⁰⁴ AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych, rozkaz organizacyjny nr 147 z dnia 31 XII 1968, k. 36v-37.

„Wydziału Wykonawczego” i do jej kompetencji należał nadzór nad wykonywaniem orzeczeń sądowych I i II instancji, udzielanie odroczeń i przerw w odbywaniu kar, zarządzanie kar warunkowo zawieszonych, warunkowe przedterminowe zwolnienia, zatarcie skazań⁴⁰⁵. Istnienie takiej kancelarii, nazwanej oficjalnie kancelarią sędziego sprawującego nadzór penitencjarny zostało ostatecznie przypieczętowane zapisem „Regulaminu urzędowania sądów wojskowych” z 1978 r.⁴⁰⁶

Obieg pism w tej kancelarii odbywał się na identycznej zasadzie, co w kancelarii sędziowskich, z tą różnicą, że w miejsce repertoriów sądowych stosowano wszelkiego rodzaju wykazy typowe dla postępowania wykonawczego tj. warunkowych zwolnień, kar zawieszonych, itp. Ze względu na charakter często obowiązki archiwisty łączono z funkcją sekretarza takiej właśnie kancelarii. W rozkazie szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Zielonej Górze wskazano, iż „sędzia penitencjarny dokonuje szczegółowej kontroli akt karnych przed ich przekazaniem z kancelarii penitencjarno-wykonawczej do podarchiwum sądowego B”, natomiast sekretarz kancelarii penitencjarno-wykonawczej miał prowadzić podręczne archiwum sądowe – zwane podarchiwum A⁴⁰⁷.

1.3 Registratura

Jak już wyżej wspomniano, całość registraturalnej sądów wojskowych można generalnie podzielić na trzy serie dokumentacji, odpowiadające jej rodzajom, mianowicie: dokumentację administracyjno-gospodarczą, sądową i akta spraw sądowych.

Pod pojęciem dokumentacji administracyjno-gospodarczej należy rozumieć przede wszystkim posyty pism otrzymanych i wysłanych w związku z funkcjonowaniem sądu. W celu lepszego zobrazowania powyższego podziału, przedstawiona zostanie poniżej registratura jednego z typowych sądów wojskowych.

Przykładowo w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr III w Poznaniu zarówno w 1947 jak i w 1948 r. dla pism niejawnych założono 10 teczek aktowych, były to:teczka nr 01 - rozkazy, zarządzenia i okólniki MON, teczka nr 02 - rozkazy, pisma, okólniki i

⁴⁰⁵ AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych, rozkaz nr 4 z dnia 13 I 1970, k. 5.

⁴⁰⁶ *Regulamin urzędowania sądów wojskowych* - Spr 41/77, s. 31-32.

⁴⁰⁷ AWO 10141/96/21, WSG (I) Zielona Góra, teczka nr 5, wg opisu 6/78, rozkazy szefa WSG [w Zielonej Górze], k. 5-9, analogicznie w Sądzie ŚOW, kontrola archiwum miała polegać na sprawdzeniu aktualnych listów gończych, zawieszonych postępowań karnych, przerwy i odroczeń, a także wykonania kar zasadniczych i dodatkowych itp. - AZ WSG Wrocław, SŚOW, księga rozkazów dziennych szefa SŚOW za 1960, rozkaz nr 33 z dnia 1 III 1960, k. 16-16v.

zarządzenia DSS MON, teczka nr 3 - rozkazy, pisma, okólniki i zarządzenia NSW i NPW, teczka nr 04 - rozkazy, okólniki, zarządzenia i pisma DOW III, teczka nr 05 - sprawy związane z OSH, obrońcami wojskowymi i ławnikami, teczka nr 6 - sprawozdania, raporty i pisma sądów podległych – w 1948 r. zawierała sprawozdania i raporty WSG w Łodzi, teczka nr 7 - korespondencja własna, wychodząca, teczka nr 08 - korespondencja ogólna, wpływająca – w 1947 r. zawierała sprawozdania i raporty z Sądu 4 DP, teczka nr 09 - rozkazy i zarządzenia specjalne – w 1947 r. zawierała sprawozdania i raporty z Sądu 5 DP, teczka nr 0010 - korespondencja ściśle tajna – założona w 1948 r.⁴⁰⁸

Inny sąd wojskowy Sąd JW 5796 w Poznaniu wytworzył natomiast następująceteczki: za 1952 niejawne - t. 1 (rozkazy MON), t. 2 (rozkazy NSW, ZSW, NPW), t. 3 (sprawozdania), t. 4 (korespondencja różna), dziennik rozkazów MON, dzienniki pism wchodzących i wychodzących, dziennik ewidencji odbitych dokumentów, za 1953 niejawne: t. 1 (rozkazy MON i inne), t. 2 (rozkazy ZSW i inne), t. 3 (sprawozdania), t. nr 4 (korespondencja różna), t. 5 (akta wydzielone), t. 10 (rejstry przekazanej dokumentacji), t. 13 (pisma do rąk szefa sądu), dziennik rozkazów MON, materiały punktu kodowego, za 1954 niejawne: t. 1 (rozkazy i zarządzenia), t. 2 (rozkazy i zarządzenia), t. nr 3 (sprawozdania), t. nr 4 (teczka szefa sądu), t. n 5 (sprawy OSH i profilaktyki), t. nr 6 (dzienniki rozkazów MON), t. nr 7 (korespondencja wchodząca), t. nr 8 (korespondencja wychodząca), t. 10 (rejstry), dziennik rozkazów MON, książka ewidencji wydawnictw, protokoły inspekcji i teczki materiałów do szkolenia prawniczego, za 1955 niejawne: t. 1 (rozkazy i zarządzenia MON), t. 2 i 3 (dzienniki rozkazów MON - tajnych i jawnych), t. 4 (rozkazy i zarządzenia), t. 5 (wykazy statystyczne), t. 6 (sprawy szkoleniowe), t. 7 (sprawy OSH), t. 8 (analizy), t. 9 (plan pracy) t. 10 (projekty meldunków), t. 11 (protokoły inspekcji), t. 12 (sprawy personalne), t. 13 (akta wydzielone), t. 14 (korespondencja wchodząca), t. 15 (korespondencja wychodząca), t.16 (rejstry), t. 18 (odprawy), zeszyt do brudnopisów, repertorium OSH, za 1956 niejawne: t. 1 (sprawy personalne), t. 2 (wytyczne orzecznicze), t. nr 3 (rozkazy i zarządzenia), t. 5 (wykazy statystyczne), t. 6 (analizy), t. 8 i 9 (dzienniki rozkazów MON – tajne i jawne), teczka 10 (korespondencja różna), t. 21 (wykaz ławników), zeszyt pism zatrzymanych przez dowódcę, księga ewidencji tajnych wydawnictw, opis spraw, dla wszystkich lat niejawne: dzienniki pism

⁴⁰⁸ AMON 161/91/3633, DSS MON, teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, k. 209-210, AMON 161/91/3644, DSS MON, teczka nr 0013/49, inspekcje wojskowych sądów, k. 103v.

wchodzących i wychodzących, dziennik ewidencji odbitych dokumentów; zeszyt ewidencji kalki; teczki jawne za 1952: t. 3 (rozkazy i zarządzenia), t. 4 (rozkazy Dowódcy JW 5796), t. 6 (sprawy różne), teczka protokołów posiedzeń, t. nr 10 (rejstry), t. 20 (odpisy postanowień NSW), za 1953 jawne: t. nr 2 (rozkazy i zarządzenia), t. nr 3 (rozkazy Dowódcy JW 5796), t. 4 (sprawy gospodarcze), t. 5 (sprawy różne), t. 7 (korespondencja w sprawach zawisłych), t. 22 (protokoły posiedzeń niejawnych amnestyjnych), teczka protokołów posiedzeń przygotowawczych, teczka spraw „Cs” i teczka OSH, książka spraw zawieszonych, dowody rachunkowe, teczki jawne za 1954: t. 1 (rozkazy i zarządzenia), t. 2 (rozkazy i zarządzenia ZSW), t. 3 (sprawy gospodarcze), t. 4 i 5 (korespondencja wchodząca i wychodząca), t. 6 (odpisy postanowień NSW), t. 7 (protokoły niejawnych posiedzeń przygotowawczych), t. 8 (protokoły posiedzeń niejawnych), t. 10 (rozkazy dzienne JW 5796), t. 21 (sprawy „Cs”), t. 27 (postanowienia), dokumenty rachunkowe, repertorium OSH, wykaz warunkowo zwolnionych, teczki jawne za 1955: t. 1 (rozkazy dzienne JW 5796), t. 2 (rozkazy i zarządzenia ZSW), t. 3 (korespondencja wchodząca i wychodząca), t. 4 (zauważenia dla Prokuratora), t. 5 (notatki z pogadanek), odpisy postanowień NSW, t. 7 (protokoły niejawnych posiedzeń przygotowawczych), t. 8 (postanowienia), t. 9 (postanowienia „Cs”), t. 10 (dowody rachunkowe), rejstry, księga pocztowa, księga doręczeń i książka limitów, teczki jawne za 1956: t. 1 (rozkazy dzienne JW 5796), t. 2 (rozkazy i zarządzenia), t. 3 (korespondencja różna), t. 4 (korespondencja w sprawach karnych), t. 5 (opisy spraw), t. 6 (odpisy postanowień NSW), t. 7 (postanowienia przygotowawcze), t. 8 (postanowienia o warunkowe zwolnienie), t. 9 (postanowienia „Cs”), t. 10 (dowody rachunkowe), teczka odpisów postanowień amnestyjnych, księga doręczeń, książka rozkazów dziennych rejstry poczty tajnej wchodzącej i wychodzącej, dla wszystkich lat jawne: dzienniki pism wchodzących i wychodzących, rejstry wyroków, odpisy wyroków⁴⁰⁹.

Jak widać dokumentację tą można podzielić na następujące klasy:

- a) akta normatywne – wszelkiego rodzaju teczki zawierające rozkazy i zarządzenia (np. niejawne teczki nr 1 i 2), okólniki, można je podzielić na własne (zauważenia dla Prokuratora, pisma do rąk szefa) i organów nadrzędnych,

⁴⁰⁹ AWO 6856/91/3299, SŚOW, teczka nr 0033, wg opisu 24/56, nadzór Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Armijnego w Poznaniu, protokoły przekazania dokumentacji z Sądu JW 5796 w Poznaniu do SŚOW we Wrocławiu, k. 69-74.

- b) akta o charakterze personalnym – (np. niejawna teczka nr 12/55) w tym również szkolenia (np. teczki nr 6), czasem wydzielone w postaci teczek „sprawy personalne⁴¹⁰”, lub „rozkazy personalne⁴¹¹”,
- c) akta sprawozdawcze – (np. niejawne teczki nr 3) w tym także wszelkiego rodzaju analizy i plany pracy,
- d) akta o charakterze gospodarczym – (np. niejawne teczki nr 4), księgi doręczeń, dowody rachunkowe, księgi pocztowe, książki limitów, korespondencja różna, itp.,
- e) protokoły kontroli i przekazania obowiązków – np. niejawna teczka nr 11 z 1955 r.,
- f) oraz wszelkiego rodzaju urządzenia ewidencyjne - w tym kancelaryjne tj. dzienniki pism wchodzących i wychodzących, opisy spraw, księgi doręczeń, księga ewidencji tajnych wydawnictw, jak i gospodarcze: dziennik ewidencji odbitych dokumentów; zeszyt ewidencji kalki

Ponadto wśród wymienionej dokumentacji mamy do czynienia także z liczną grupą akt o charakterze sądowym takich jak:

- a) odpisy wyroków i postanowień (własnych, NSW, wykonawczych, pomocy prawnej),
- b) akt wydzielonych – w późniejszym okresie, zakładano po prostu osobne tomy akt z odpowiednim gryfem tajności,
- c) korespondencja w sprawach zawiśłych i karnych,
- d) protokoły niejawnych posiedzeń przygotowawczych – później formalnie włączone do akt spraw karnych,
- e) urządzenia i księgi sądowe – np. repertorium OSH, wykaz warunkowo zwolnionych, księgi przeprowadzonej działalności profilaktycznej.

Do grupy tej należy dołączyć także główne repertoria sądowe (spraw karnych, pomocy prawnej, odwołań, odszkodowawcze) i wszelkiego rodzaju skorowidze do nich sporządzane. Ta seria dokumentacji sądowej nazywana jest również pomocami kancelaryjnymi⁴¹². W przypadku repertoriów sądowych pełnią one także funkcje urządzeń ewidencyjnych.

⁴¹⁰ IPN BU 827/3004, WSO III Poznań, teczka nr 08/45, ewidencja personalna oficerów i podoficerów.

⁴¹¹ IPN BI 172/31, WSR Białystok, teczka nr 9, wg opisu 09/47, rozkazy personalne Dep[artamentu] S[łużby] Spr[awiedliwości] i NSW i inne rozkazy.

⁴¹² R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu*, op. cit., s. 305 i n.

Ostatnia trzecia grupa – akta sądowe nie wymagają szerszej charakterystyki. Wspomnieć wypada, iż w sądach wojskowych prócz akt spraw karnych („Sg”, „So”, „Sm”, „S.lot”, etc.), prowadzono także dokumentację pomocy prawnej (akta „Cs”), a w wyższych instancjach także akta w sprawach o ułaskawienie, czy żądanie odszkodowań (akta „Żo”).

Przedstawiony powyżej model można z powodzeniem zastosować wobec dokumentacji wytworzonej praktycznie przez wszystkie sądy wojskowe działających po 1945 r. Akta administracyjno-gospodarcze oraz częściowo także dokumentację sądową przechowywano w pomieszczeniach kancelaryjnych, natomiast akta spraw karnych przechowywano w przeznaczonych do tego szafach, bądź na regałach w oddzielnych pomieszczeniach. Początkowo akt było niewiele i nie istniała żadna paląca potrzeba wydzielania dla nich osobnego pomieszczenia. Nie dziwi więc fakt częstego współdzielenia pomieszczenia kancelarii tajnej z archiwum sądowym⁴¹³. Później w miarę narastania liczby tomów spraw zakończonych, akta zaczęto gromadzić w wydzielonych do tego pomieszczeniach. Zazwyczaj układano je wtedy rocznikami i zgodnie z liczbami kolejnymi wpływu nadanymi im w repertorium sądowym⁴¹⁴.

Wraz z dokumentacją w sądach wojskowych gromadzono różnego rodzaju wydawnictwa fachowe i instrukcje wewnątrzwojskowe. Miały one charakter ściśle specjalistyczny oraz ogólnowojskowy, a poruszane w nich zagadnienia dotyczyły zarówno spraw związanych z procedurami sądowymi, wyszkoleniem żołnierzy jak i ogólnymi zasadami prowadzenia gospodarki, wyszkolenia, czy obowiązującymi przepisami i instrukcjami w wojsku. W tym miejscu warto przytoczyć lustrację zawartości biblioteki Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, jaki daje protokół przyjęcia od ppłka dra Mieczysława Janickiego agend szefa sądu przez Edwarda Kotkowskiego z 1949 r.⁴¹⁵. Prócz wydawnictw o charakterze prawnym a biblioteczce znajdowało się 122 książki i broszury, co dawało 73 różnych tytułów, z których 11 było autorstwa Lenina, 15 Marksa i Engelsa, 6 Stalina, 2 turystyczne, 2 z zagadnień

⁴¹³ AMON 161/91/3633, DSS MON,teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, m.in. protokoły kontroli WSO II w Bydgoszczy, Sądu Marynarki Wojennej, k. 274, 371, AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, sprawozdanie z lustracji WSR w Krakowie, k. 160v, IPN Bi 172/59 WSR Białystok,teczka nr 012/48, protokół inspekcji kancelarii tajnej, s. 11.

⁴¹⁴ AMON 161/91/3633, DSS MON,teczka nr 0017/48, inspekcje wojskowych sądów i prokuratur, m.in. protokoły kontroli WSO II w Bydgoszczy, Sądu Marynarki Wojennej, k. 274, 371, AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, sprawozdanie z lustracji WSR w Krakowie, k. 158.

⁴¹⁵ AMON 161/91/3648, DSS MON,teczka nr 0015/49 protokoły zdawczo-odbiorcze, tom I, k. 287-295.

ekonomiki, 3 filozofii, 4 biograficzne, 5 historycznych, i aż 25 o charakterze propagandowo-socjalistycznym⁴¹⁶. Z pośród 23 wymienionych wydawnictw fachowo-wojskowych aż 5 dotyczyło spraw związanych z użytkowaniem samochodów (w 1949 r. był to „Opel Super” D.00L-584), 9 stanowiły instrukcje i przepisy dotyczące prowadzenia gospodarki w jednostce wojskowej, 3 z pośród nich stanowiły instrukcje o charakterze ogólnowojskowym, a pozostałe dotyczyły wytycznych i instrukcji o charakterze prawnym. W późniejszych latach zwłaszcza po 1956 r. odsetek literatury beletrystycznej spadł i został niemal całkowicie wyłączony z zasobu bibliotek sądów wojskowych.

⁴¹⁶ Ibidem, k. 291-292.

2 Procesy archiwotwórcze – brakowanie i przekazywanie dokumentacji do archiwów

2.1 Wprowadzenie

Problem brakowania i przekazywania dokumentacji w sądownictwie wojskowym pojawił się z chwilą likwidowania poszczególnych jednostek. Sieć sądów wojskowych, podlegała na przestrzeni 1944-1956 r. licznym przeobrażeniom. Kolejno w latach 1945 (utworzenie sądów dywizyjnych), 1946 (utworzenie sądów rejonowych), 1947 (likwidacja sądów dywizyjnych i niektórych garnizonowych), 1949 (likwidacja części sądów okręgowych sądów PKP i utworzenie sądów garnizonowych), 1952 (utworzenie sieci sądów korpusów) 1955 (likwidacja sądów rejonowych, reorganizacja sądów garnizonowych) i 1956 (likwidacja sądów korpusów) następowały zmiany właściwości i lokalizacji jednostek struktury sądownictwa wojskowego.

Podstawową kompetencją sądów jest wymierzanie sprawiedliwości. Proces ten odbywa się na podstawie materiałów przesłuchań świadków, podejrzanych i dowodów zgromadzonych w trakcie postępowania dochodzeniowego-śledczego w aktach sprawy. Sąd na tej podstawie orzeka czy osoby oskarżone o popełnienie określonych prawem przestępstw, czy też zbrodni są winne lub niewinne. Następnie orzeka się w sprawie wymiar kary albo od niego odstępuje. Wszystkie te czynności prawne mają jeden wspólny podmiot – człowieka. To właśnie charakter sprawowanych kompetencji, w których podmiotem wszelkiego działania jest istota ludzka i jego niezbywalne prawo – prawo wolności, sprawia, że akta nie dezaktualizują się z chwilą wydania orzeczenia sądowego lub wykonania kary. Sytuacja taka występuje zwłaszcza w aktach, w których oskarżony został skazany na karę wieloletniego pozbawienia wolności i po latach wystąpić może o odszkodowanie z powodu niesłusznego odszkodowania, bądź może zostać z kolei oskarżona o recydywę, a akta będą potrzebne do innego postępowania sądowego.

Do zakończonych spraw, powraca się częstokroć, nierzadko wznawia postępowanie lub wnosi się o zatarcie skazania. Te czynniki powodują, że akta sądowe są jednym z najważniejszych źródeł historycznych, a także, że okres, w którym tracą one wartość dowodową dla osób będących podmiotem postępowania sądowego jest zdecydowanie dłuższy niż w przypadku innego rodzaju dokumentacji.

Biorąc to pod uwagę, a także fakt, że sądy wojskowe po II wojnie światowej w większości poza niektórymi sądami okręgowymi i sądami garnizonowymi powstałymi

po 1955 r., nie były instytucjami działającymi dłużej niż 10 lat, kwestia dziedziczenia nie tylko czynnego, ale także biernego akt była sprawą podstawową przy wszelkiego rodzaju reorganizacji⁴¹⁷.

Jak już na wstępie zostało to powiedziane dokumentacja w sądownictwie wojskowym, są także powszechnym możemy podzielić na 3 rodzaje, dokumentację prezydialną związaną z utrzymaniem sądu jako jednostki organizacyjnej w tym zapewnienia mu środków rzeczowych i finansowych do działania, a także kwestii związanych z personelem w nim pracującym. Do zakresu tej dokumentacji wchodzi także wszelkiego rodzaju normy i wytyczne związane z organizacją i normatywnymi prawnymi na podstawie, której jednostka funkcjonuje, a także sprawozdawczość. Drugi rodzaj dokumentacji to dokumentacja sądowa, która powstaje w wyniku sprawowania przez sąd swoich podstawowych kompetencji tj. wymierzaniem sprawiedliwości. Trzecim natomiast są akty spraw sądowych jako jednostkowe sprawy będące efektem sprawowania tychże funkcji.

W przypadku likwidacji jednostki dwie ostatnie kategorie dokumentacji bezwzględnie podlegają sukcesji nie tylko dokumentacji, ale także prawnej. Sąd przejmujący akta spraw karnych zobowiązany jest nie tylko przechowywać tenże „depozyt” i udzielać na jego podstawie informacji, ale także rozpoznawać przejęte sprawy w zakresie postępowania wykonawczego. Akta, w których nie zapadł wyrok, zazwyczaj przerejestrowywano do własnego repertorium i nadawano im własną sygnaturę, unikając w ten sposób problemów związanych np. z prowadzeniem obcego zespołowo repertorium, czy podwójnej sprawozdawczości.

2.2 Dziedziczenie

Istnienie w pewnym momencie nawet 40 sądów wojskowych (połowa 1945 r.), a później stopniowe zmniejszanie ich liczby (w 1954 – 29 sądów, pod koniec 1955 – 19, w 1958 - 12) powodowało liczne zawirowania związane z dziedziczeniem i następstwem prawnym. W tym miejscu chciałbym zaprezentować tylko ogólne tendencje na przykładzie sądów poznańskich.

Wraz z utworzeniem WSO nr III w Poznaniu podporządkowano mu sądy dywizyjne działające przy jednostkach wojskowych objętych właściwością terytorialną

⁴¹⁷ Przykładowo w Poznaniu WSO III działał – 4 lata, WSG (I) – 4 lata, WSR – 9 lat, WZ WS PKP – 2 lata, WSG (II) – 19 lat, a SWL aż 22 lata, WSG (III) - 17 lat, w tym czasie większość sądów garnizonowych poza tymi utworzonymi po 1955 działała około 2 lat (Siedlce, Modlin, Toruń, Wałcz, etc.) wojskowe sądy rejonowe działały od 4 do 9 lat.

sądu okręgowego. Rozkazem nr 04/47 z dnia 7 marca 1947 r. Szef DSS MON⁴¹⁸ rozformował część sądów wojskowych w wyniku, czego poznańskie WSO otrzymało w spadku akta sądów 4 i 5 DP, a wrocławski sąd okręgowy akta sądów 7, 10, 11 i 13 Dywizji Piechoty⁴¹⁹. Akta przekazano na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych, które niestety nie zachowały się. Z kolei z chwilą rozformowania WSO III w Poznaniu, wszystkie akta tegoż sądu razem z aktami sądów 4 i 5 DP, WSO i WSG w Łodzi przekazano do WSO IV we Wrocławiu. Kilka niezakończonych spraw akt sąd okręgu wojskowego nr IV przekazał w 1955 r. do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu⁴²⁰. Sąd wrocławski powstały bezpośrednio na bazie Wojskowego Sądu 1 Armii Wojska Polskiego i już od zarania swojego istnienia posiadał w depozycie akta wojenne tegoż ostatniego oraz akta Sądu Polowego 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR⁴²¹. WSO IV przejął zresztą później, tj. w 1953 r. akta po WSG w Łodzi (a tym samym WSO w Łodzi) oraz WSG w Poznaniu. W 1955 r. przejął akta WSR we Wrocławiu, a także akta WSG w Kielcach i Katowicach. Z kolei w 1956 r. już jako Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego przejął akta po z rozformowanych Sądach Korpusów: - 11 Piechoty w Gliwicach, 2 Pancernego we Wrocławiu i 2 Armijnego w Poznaniu⁴²².

Naturalnym stanem rzeczy, było przekazywanie przez sądy podległe akt zarówno archiwum A jak i archiwum B do sądów okręgowych⁴²³.

Poniższy schemat prezentuje przykład skupienia w jednym sądzie akt kilku innych rozformowanych i podlegających terytorialnie następcy prawnemu.

⁴¹⁸ Rozkaz wykonywał rozkazy organizacyjne Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego z dnia 17 II 1947 i nr 064/Org z dnia 26 II 1947.

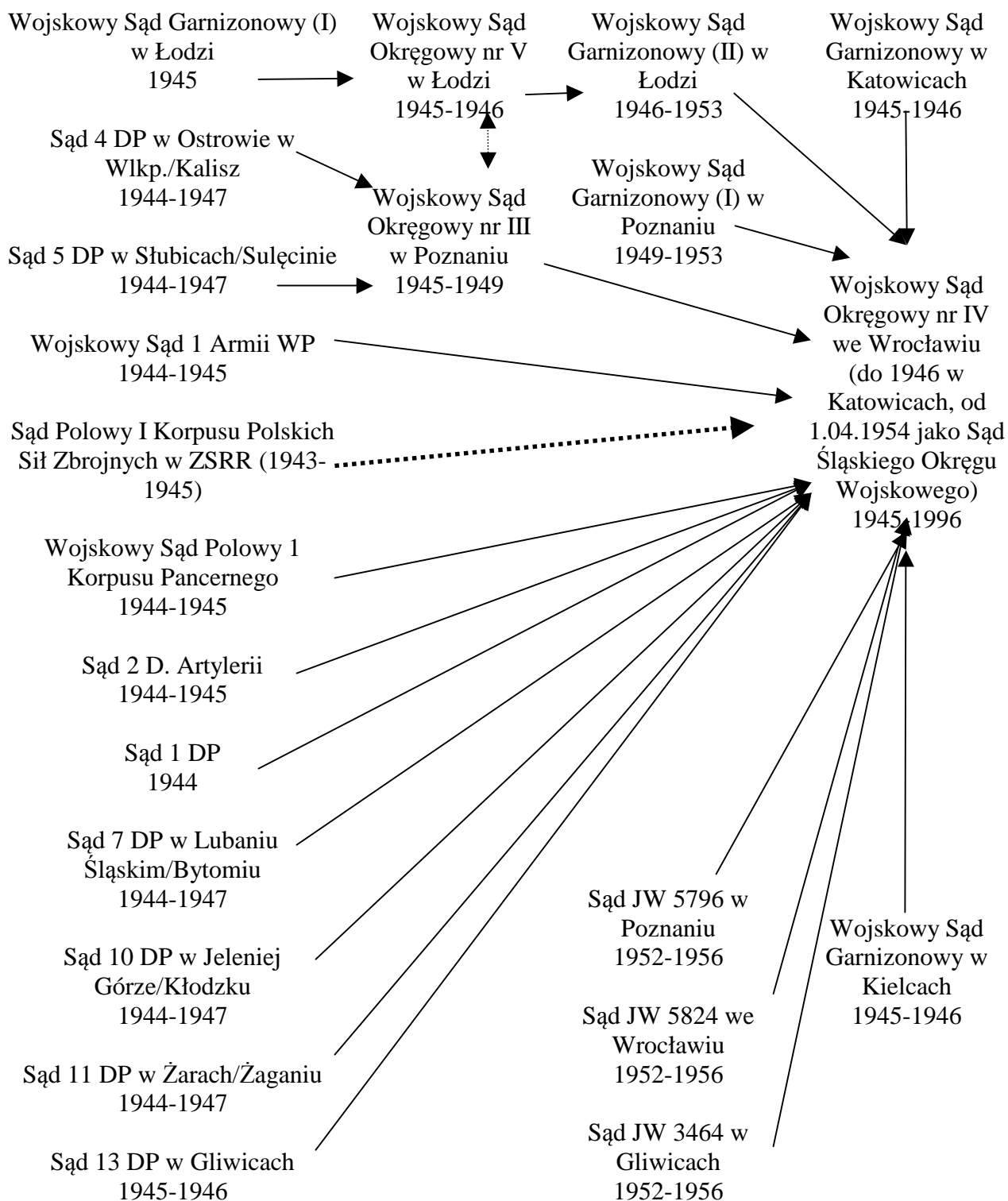
⁴¹⁹ IPN Bi 172/31, WSR Białystok,teczka nr 09/47, rozkazy personalne Departamentu Służby Sprawiedliwości [MON] i NSW i inne rozkazy, k. 6-6v.

⁴²⁰ Akta So 306/45, So 645/45, So 84/46, So 470/46, So 323/46, AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/3, k. 181.

⁴²¹ AZ WSG Wrocław, ewidencja, spis z.o. nr 4, poz. 3.

⁴²² AZ WSG Wrocław, ewidencja, spis z.o. nr 4, poz. 1-8.

⁴²³ Porównaj WSG (I) w Poznaniu, AZ WSG Warszawa, ewidencja,teczka spalonych protokołarnie dokumentów oraz przekazania akt spraw karnych do Centralnego Archiwum Wojskowego i akt rozformowanych sądów do archiwum Dowództwa Okręgu Warszawskiego, Sąd JW 5046 w Lublinie przekazał akta archiwum A i B do Sądu WOW, k. 106 i n., 110 i n.,-294.

Sąd wrocławski nie jest tu bynajmniej wyjątkiem. Wojskowy Sąd Okręgowy nr II w Bydgoszczy, jeszcze jako Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego z siedzibami w Toruniu i Koszalinie nadzorował funkcjonowanie sądów 8, 12, 14, 16 Dywizji Piechoty i Dywizji Rolno-Gospodarczej, a w latach późniejszych stał się miejscem docelowego przekazania przez te jednostki akt sądowych i spuścizny registraturalnej. Przekazanie

odbywało się na różnych zasadach. Przykładowo dokumentację administracyjno-sądową Sądu 14 Dywizji Piechoty, w tym repertoria sądowe przekazano w 1950 r. do Sądu POW przez Sąd WOW⁴²⁴. W latach późniejszych w Sądzie POW swoje miejsce znalazły także akta innych sądów wojskowych, w tym WSG w Toruniu (1946-1947), Elblągu i Wałczu (1949-1951), WSR w Gdańsku, Olsztynie, Bydgoszczy i Koszalinie, a także Sądy JW 5742 w Wałczu, JW 5764 w Gdańsku i JW 3565 w Olsztynie⁴²⁵.

Podobnie Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego, który przejął akta po WSO nr V w Krakowie, sądach 1, 2, 3, 6, 7, 9, 17 i 18 Dywizji Piechoty, WSG w Modlinie, Rzeszowie, Przemyślu i Katowicach (Stalinogrodzie), WSR w Krakowie, Rzeszowie, Kielcach, sądach: JW 3456 w Krakowie, JW 3565 w Olsztynie⁴²⁶ i JW 5046 w Lublinie. Jeszcze w 1950 r. WSR w Lublinie przekazał do WSO nr I w Warszawie posiadane akta i dokumentację sądową WSG w Siedlcach i Chełmie⁴²⁷. Natomiast akta WSR w Lublinie trafiły do WSG w Krakowie w 1955 r. za pośrednictwem Sądu WOW⁴²⁸. Warto odnotować, że część akt Sądu 1 DP posiadał Sąd ŚOW, a akt Sądu JW 3565 w Olsztynie Sąd POW, a wynikało to ze zmian podporządkowania poszczególnych jednostek.

Inaczej postępowano z dokumentacją administracyjną rozformowanych sądów. Dokumentacja tajna i ściśle tajna była przekazywana w Archiwum Dowództwa Okręgu Wojskowego w Warszawie⁴²⁹. Z kolei dokumentacja kancelarii jawnej sądów 1 Dywizji Kawalerii, 1 DP, 3 DP, 15 DP, 18 DP, WSG w Modlinie, WSO nr VII w Lublinie protokolarnie spalili pracownicy WSO nr I w Warszawie⁴³⁰.

⁴²⁴ AZ WSG Warszawa, ewidencja, teczka spalonych protokolarnie dokumentów oraz przekazania akt spraw karnych do Centralnego Archiwum Wojskowego i akt rozformowanych sądów do archiwum Dowództwa Okręgu Warszawskiego, k. 26, akta Sądu 14 DP znalazły się w Sądzie WOW po rozformowaniu WSO VII w Lublinie, który to przejął dokumentację po sądzie dywizyjnym.

⁴²⁵ AZ WSG Poznań, ewidencja - WSG Bydgoszcz, wg rej 56/96, teczka 20/95, spis akt przekazanych przez Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy za lata 1946-1954, wg rej 58/96, teczka 22/96, spis akt przekazanych przez Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy, wg rej. 61/96, teczka wg rej. 25/96, spis akt przekazanych przez Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy.

⁴²⁶ Dokumentacja została przekazana do Sądu WOW, natomiast akta do Sądu POW.

⁴²⁷ Ibidem, k. 63-87.

⁴²⁸ AZ WSG Warszawa, ewidencja, teczka spalonych protokolarnie dokumentów oraz przekazania akt spraw karnych do Centralnego Archiwum Wojskowego i akt rozformowanych sądów do archiwum Dowództwa Okręgu Warszawskiego.

⁴²⁹ Przykładowo 1 Dywizja Piechoty zdała dokumentację do Archiwum Dowództwa Okręgu Wojskowego w Warszawie w 1950 r. spisem nr 983, 18 DP – spisem nr 993, WSG w Modlinie – spisem nr 997, WSO nr I w Warszawie – spisami nr 100, 1006, WSO nr VII w Lublinie – spisami nr 1006, 1006, AZ WSG Warszawa, ewidencja, teczka spalonych protokolarnie dokumentów oraz przekazania akt spraw karnych do Centralnego Archiwum Wojskowego i akt rozformowanych sądów do Archiwum Dowództwa Okręgu Warszawskiego, k. 29, 39, 43-46, 52-53.

⁴³⁰ Ibidem, protokół spalenia akt jawnych rozformowanych sądów wojskowych przez WSO I 1950 r., k. 59-60.

Należy także zwrócić uwagę, na fakt przejęcia w 1955 r. akt byłych wojskowych sądów rejonowych przez sądy garnizonowe i okręgowe, a także przez sądy powszechne. W tym miejscu wskazać jedynie należy, że podział miał charakter następujący charakter: akta spraw w stosunku do osób cywilnych przekazano sądom powszechnym (Wojewódzkim), akta w sprawach o szpiegostwo i z udziałem żołnierzy przekazano innym sądom wojskowym, natomiast dokumentację administracyjno-gospodarczą zdano do archiwów Dowództw Okręgów Wojskowych⁴³¹. Akta przekazane do tych ostatnich instytucji przekazano spisami akt, rocznikowo z ujęciem akt kat. „A”, „B” i „C”⁴³².

Narastanie akt w archiwach podręcznych sądów wojskowych częściowo zostało odciążone w 1955 r., kiedy w myśl zarządzenia nr 06/55 z dnia 10 czerwca 1955 r. Szef Zarządu Sądownictwa Wojskowego nakazał wszystkim sądom wojskowym przygotować i zdać zakończone akta spraw karnych oraz akta administracyjne w tym w szczególności sprawozdania, rozkazy i wszelką korespondencję jawną i niejawną bez uprzedniego przeprowadzenia brakowania za okres od 1943-1945 r. Przekazaniu miały podlegać także repertoria i skorowidze sądowe. Na protokołach zdawczo-odbiorczych oprócz akt zakończonych miano podać także akta, które zostaną przekazane po wykonaniu przez skazanych wszystkich orzeczonych kar. Prócz tego zobowiązano sądy do samodzielnego przetransportowania akt do siedziby CAW⁴³³. Zarządzenie ZSW wpisywało się w treść rozkazu nr 30/MON z dnia 16 czerwca 1951 r. (Dz.Rozk. Tajnych MON 1951, poz. 56) i wydanego nieco później zarządzenia nr 0107/Sztab., którym Szef Sztabu Generalnego nakazał wszystkim jednostkom wojskowym przekazać akta z okresu od 1949 r. do właściwych terytorialnie archiwów wojskowych. W myśl tego zarządzenia podlegać miały nie tylko akta z okresu II wojny światowej, ale jak to określał pkt 2 lit. b) zarządzenia „wszelkie materiały wojskowe i cywilne z okresu sprzed 1943 r. zarówno polskie jak i państw ościennych np. akta polskie z okresu międzywojennego, organizacji podziemnych z okresu okupacji państw zaborczych lub hitlerowskich itp.”⁴³⁴

⁴³¹ Por. podrozdział poświęcony WSR w Poznaniu, a także m.in. IPN Ka 248/9, WSR Katowice,teczka nr 17, wg opisu 042/55, protokoły zdawczo-odbiorcze w związku z likwidacją Sądu.

⁴³² . IPN Ka 248/9, WSR Katowice,teczka nr 17, wg opisu 042/55, protokoły zdawczo-odbiorcze w związku z likwidacją Sądu, spisy akt nr 5003-5034 s. 19-74.

⁴³³ AMON 160/91/1136, ZSW,teczka nr 3, wg opisu 3/56, rozkazy, zarządzenia i pisma okólne Szefa ZSW, k. 125-127.

⁴³⁴ AMON 160/91/1135, ZSW,teczka nr 2, wg opisu 2/55, zarządzenia i pisma okólne MON i Sztabu Generalnego, k. 309-309v.

Efektym zarządzenia nr 06/55 Szefa Zarządu Sądownictwa Wojskowego było podzielenie registratur sądowych. Przykładowo Sąd ŚOW przekazał wszystkie akta WSO III w Poznaniu z 1945 r. do CAW spisem nr 326/55, za wyjątkiem repertoriów, które były potrzebne do bieżącego funkcjonowania sądu, a także akta innych posiadanych sądów w tym 4 i 5 DP⁴³⁵. Natomiast akta z lat 1946-1949 pozostały w siedzibie Sądu ŚOW. Działanie to miało na celu zabezpieczyć niezwykle ciekawe materiały sądownictwa wojskowego z okresu II wojny światowej. Jak się okazało całe to przedsięwzięcie miało swoje dobre i złe strony. Akta z 1945 r. ocalały, natomiast te z lat późniejszych zniszczono.

W związku z zarządzeniem nr 0107/Sztab. Szefa Sztabu Generalnego Szef ZSW pismem do wszystkich szefów sądów wojskowych, polecił wszystkie sprawy karne dotąd nie przekazane, sukcesywnie, wraz z wykonywaniem przez skazanych kar przekazać do CAW wraz z repertoriami i skorowidzami⁴³⁶, a o przedsięwziętych krokach powiadomił Szefa Sztabu Generalnego za pośrednictwem Szefa CAW pismem nr 01404/55 z dnia 31 grudnia 1955 r.⁴³⁷ Akta z tego okresu były później sukcesywnie przekazywane do CAW⁴³⁸.

Był to jednak dopiero początek zmian. Prawdzie zmiany nastąpiły na początku 1956 r. Pod koniec lutego 1956 r. ZSW na podstawie zarządzenia Szefa Sztabu Generalnego powołał do istnienia Archiwum Służby Sprawiedliwości MON.

2.3 Wojskowe przepisy dotyczące archiwizacji akt

Regulacje prawne dotyczące sposoby niszczenia i przekazywania akt przez sądy wojskowe w początkowym okresie oparte były na jednorazowych rozkazach lub zarządzeniach wskazujących na potrzebę przeprowadzenia takiej czynności. Brakowało natomiast jednolitych przepisów wskazujących na sposób postępowania z aktami i przeprowadzania jakiegokolwiek kwalifikacji akt i dokumentacji sądowej. Przykładowo w okólniku nr 010 z 10 sierpnia 1945 r. znalazły się jedynie stwierdzenia iż akt w archiwum sądowym nie można niszczyć, a akta „o znaczeniu historycznym lub

⁴³⁵ Przekazano akta m.in. Sądu I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych, 1 Armii WP, WSO IV, WSO III, WSO V, 1 Korpusu Pancernego, 2 Dywizja Artylerii, 1, 4, 5, 10, 11 i 13 DP, WSG w Katowicach i Kielcach, AZ WSG Wrocław, ewidencja, spis z.o. 4/3, spis akt nr 326/55 przekazanych do CAW.

⁴³⁶ AMON 160/91/1135, ZSW,teczka nr 2, wg opisu 2/55, zarządzenia i pisma okólne MON i Sztabu Generalnego, pismo nr 01350/55 z dnia 5 XII 1955, k. 310 i n.

⁴³⁷ Ibidem, k. 318-218v.

⁴³⁸ Sąd SOW przekazał je m.in. spisem nr 422/56 (28 pozycji), spisem nr 1227/66 (5 pozycji), AZ WSG Wrocław, spis z.o. 4/3 -124/w.

politycznym oraz na aktach, które pozostają w związku z wypadkami wojennymi, względnie mają znaczenie historyczne ze względu na osoby o których w nich mowa” miano w przyszłości przekazać do Wojskowego Biura Historycznego⁴³⁹.

Pierwsze przepisy określające kwalifikację akt wytwarzanych przez organy wojskowego wymiaru sprawiedliwości znalazły miejsce w „*Tymczasowym regulaminie urzędowania ...*”. Określono w nich czasookres przechowywania akt spraw sądowych („B40” dla spraw karnych, w których zapadł wyrok, „B10” dla akt pomocy prawnej, odwoławczych, w których sprawy umorzono i innych) oraz ksiąg i innych urządzeń sądowych („B5”, za wyjątkiem księgi depozytów, dla której przewidziano okres 40 lat). Do wieczystego przechowywania zaliczono natomiast repertoria sądowe, protokoły brakowania akt oraz wydzielone w tym celu akta z napisem „dla archiwum wojskowego”⁴⁴⁰. Wprowadzony do użycia w 1978 r. „*Regulamin urzędowania sądów wojskowych*” nie zawierał już takich zapisów⁴⁴¹.

Rok później, tj. 1948 r. wprowadzono do użycia służbowego „*Instrukcję o przechowywaniu, wydzielaniu i niszczeniu akt w archiwum*”⁴⁴². Instrukcja ta zasadniczo nie wprowadzała większych zmian, wskazując jedynie, iż akta winny być zdawane do Wojskowego Archiwum Departamentu Służby Sprawiedliwości po roku od wytworzenia ich w kancelarii i tam przechowywane przez okres 5 lat. Niszczenie akt miało następować jedynie po zaopiniowaniu protokołu i spis akt wydzielonych do zniszczenia przez Centralne Archiwum Wojskowe⁴⁴³. W orientacyjnym wykazie okresów przechowywania akt w archiwum, w dziale XVIII zatytułowanym Wojskowe Sądy i Prokuratury znalazły się jedynie „Dyrektywy” i „Sprawozdawczość sądowa i prokuratorska”. Pierwsze z nich miano zdawać do archiwum DSS MON na specjalne zarządzenia, a sprawozdawczość otrzymała okres 10 lat przechowywania⁴⁴⁴. Uzupełnieniem przepisów instrukcji miał być rozkaz szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości nr 5/49 z 7 marca 1949 r.⁴⁴⁵

Dużo większy wpływ na faktyczne kształtowanie przedpola archiwalnego i normowanie sposobów postępowania z aktami zaliczonymi do kategorii archiwalnych „A”

⁴³⁹ IPN BU 878/59, NSW,teczka nr 04/45, okólniki i zarządzenia, s. 32-32v.

⁴⁴⁰ IPN Rz 122/12, WSR Rzeszów,teczka nr 2a za 1947 [bez opisu spraw], *Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych, Część I. Biurowość w sprawach karnych*, § 84-85, s. 21-22.

⁴⁴¹ *Regulamin urzędowania sądów wojskowych* - Spr 41/77.

⁴⁴² Szt. Gen. 9/48, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, 1948.

⁴⁴³ Ibidem, pkt. 47-55, s. 15-16.

⁴⁴⁴ Ibidem, pkt. 402-403, s. 39.

⁴⁴⁵ T. Pogorzelska, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku*, op. cit., s. 38.

i „B” miała wprowadzona rozkazem nr 1/MON z dnia 1 lutego 1956 r. „Instrukcja o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi”⁴⁴⁶. Zakres wprowadzonych w instrukcji materiałów zaliczonych do kategorii „A” był dość szeroki, wśród grup dokumentacji znalazły się m.in. „materiały dotyczące walk z reakcyjnym podziemiem”, rozkazy i zarządzenia wewnętrzne jednostek wojskowych, spisy akt przekazanych itp.⁴⁴⁷. Organa służby sprawiedliwości miały przekazywać akta sądowe po wykonaniu przez skazanego kary pozbawienia wolności, względnie po wykonaniu innych wydanych orzeczeń, a pozostałe materiały po 2 latach, o ile nie były potrzebne do pracy bieżącej instytucji. Wśród pojęć dzisiaj nie do przyjęcia takich jak „materiały archiwalne kategorii B”, znalazło się w tejże instrukcji kilka zapisów sprzecznych z duchem archiwistyki. Uwzględniono m.in. zapis umożliwiający brakowanie akt kategorii „A” „mających charakter masowy zgromadzonych w Centralnym Archiwum Wojskowym w większych ilościach”⁴⁴⁸. Innym niezbyt trafnym stwierdzeniem był zapis punktu 64, w którym stwierdzono, że „Komisja po przeprowadzeniu brakowania akt sporządza: a) w dwóch egzemplarzach protokół akt wydzielonych do zniszczenia, [...], b) w dwóch egzemplarzach sprawozdanie z wykonanych czynności [...]”⁴⁴⁹. Klóci się to wprost z punktem 67, w którym mowa, że wydzielenie fizyczne akt przeznaczonych do zniszczenia następuje dopiero po zatwierdzeniu protokołu przez CAW. Niszczenie akt polegało, już nie na paleniu akt, ale na przetransportowaniu ich do fabryki papieru, gdzie przerabiano je na masę papierową.

Zasadnicze zmiany wprowadzono natomiast w kwalifikacji akt i dokumentacji sądowej. Akta sądowe, w których zapadły wyroki skazujący bądź uniewinniający, oraz akta nadzoru prokuratorskiego otrzymać miały dłuższy okres przechowywania (60 lat). Wprowadzono także kategorię spraw procesowych prowadzonych przed innymi sądami (cywilnymi i komisjami arbitrażowymi). Księga depozytów miała otrzymać teraz kategorię archiwalną „A”, razem z wcześniej zaliczanymi do kategorii „B”, sprawozdaniami i materiałami z inspekcji sądów i prokuratur. Wykazy listów gończych otrzymał kategorię „B20”, a wykaz kar warunkowo zawieszonych kat. „B15”. Teczki z odpisami wyroków i postanowień miano przechowywać 10 lat. Ujęcie tak dużej liczby haseł (25) w „Wykazie wojskowych materiałów archiwalnych z okresami

⁴⁴⁶ Szt. Gen. 171/56, Wydawnictwo MON 1956, wprowadzała ona m.in. pojęcie kategorii archiwalnych (pkt 7).

⁴⁴⁷ Ibidem, pkt. 10, s. 7-8.

⁴⁴⁸ Ibidem, pkt. 86, s. 20.

⁴⁴⁹ Ibidem, pkt. 64, s. 17.

przechowania” świadczy o palącej potrzebie określenia okresu przechowywania dla tych materiałów. Wprowadzenie tych przepisów zbiegło się w czasie z utworzeniem przy Zarządzie Sądownictwa Wojskowego Archiwum Służby Sprawiedliwości MON.

W dniu 7 czerwca 1966 r. Minister Obrony Narodowej zarządzeniem nr Pf 15/MON wprowadził w miejsce poprzednio obowiązującej instrukcji (Szt. Gen. 171/56) „*Instrukcję o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi*”⁴⁵⁰. Nowa instrukcja wprowadziła kilka istotnych zmian. Od tej pory dokumentacja wojskowa dzielić się miała na kategorię „A”, „B” i „C”. Znaczenie dwóch pierwszych kategorii archiwalnych pokrywało się z poprzednimi założeniami, z tym, że z akt oznaczonych jako „A” wykreślono m.in. dokumentację walki z reakcyjnym podziemiem. Nowością było wprowadzenie kategorii „C”, która była niczym innym jak dokumentacją, którą obecnie oznacza się symbolem „Bc”. Uznano również, iż okres 2 lat, po którym następuje przekazanie dokumentacji sądów (poza aktami sądowymi) do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON jest zbyt krótki i ustalono nowy, pięcioletni okres, po którym należało przekazać tą dokumentację. Zmieniono też niefortunne określenia w części dotyczącej brakowania akt, zastępując je trafniejszym określeniem selekcji akt przeznaczonych do zniszczenia⁴⁵¹. Instrukcja w swoim zasadniczym zrębie powieliała przepisy z 1956 r. wprowadzając jednak dodatkowy rozdział dotyczący postępowania z dokumentacją w trakcie wojny oraz pewne zmiany w „*Wykazie wojskowych materiałów archiwalnych*”. Katalog pozycji objętych wykazem poszerzono o prawie 100 pozycji (778 w 1966 r., 681 w 1956 r.). Przy czym lista pozycji dotyczących dokumentacji wytwarzanej przez sądy i prokuratury uległa skróceniu z 25 do 22. Również kategorie archiwalne dla poszczególnych pozycji zachowały swoją wartość za wyjątkiem wykazu aresztowanych i księgi depozytów. Pierwsza z nich otrzymała w miejsce kat. „B5”, kategorię „C3”, natomiast druga przestała być kategorią „A” i stała się kat. „B20”⁴⁵². Instrukcja Szt. Gen 388/66 obowiązywała jednostki wojskowe do wprowadzenia „*Instrukcji o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej*” w 1989 r.⁴⁵³

Zastanawiająca jest niekonsekwencja w stosowaniu powyższych przepisów. Jak zostanie to wskazane w następnym podrozdziale, akta niszczone bez specjalnego oglądania się na kategorię archiwalne nadane przez aktotwórców, tudzież ustalone

⁴⁵⁰ Szt. Gen. 388/66, MON 1966.

⁴⁵¹ Por. pkt 64 Szt. Gen 171/56, s. 17 oraz pkt 62 Szt. Gen. 388/66, s. 18.

⁴⁵² Szt. Gen. 388/66, poz. 618, 620, s. 65.

⁴⁵³ Szt. Gen. 1344/88, MON 1989.

przez przepisy kolejnych instrukcji o postępowaniu z „wojskowymi materiałami archiwalnymi”.

2.4 Działalność i rola Archiwum Służby Sprawiedliwości MON

Archiwum to miało charakter centralnego archiwum przejściowego (zakładowego) dla wszystkich sądów wojskowych. Archiwum miało przejmować także akta prokuratorskie. Pierwszym kierownikiem archiwum został Zygmunt Freytag, wcześniej kierownik kancelarii tajnej NSW⁴⁵⁴. Później kierownikiem został Adolf Zalewski⁴⁵⁵.

Do archiwum przekazywać miano akta spraw zakończonych, w których orzeczenia zostały całkowicie ukończone, tj. akta, w których zapadły wyroki uniewinniające, w których wykonano orzeczenia umarzające postępowania karne, oraz akta, w których wszyscy skazani odbyli kary pozbawienia wolności (lub otrzymali najwyższy wymiar kary – karę śmierci) i zarządzono wykonanie kar dodatkowych, akta, w których warunkowo zawieszono wykonanie kary po upływie okresu próby, a także niejawnie akta wydzielone, zakończone repertoria, księgi i wykazy sądowe, teczki protokołów niejawnych i skorowidze. Zdarzało się jednak często, że przekazane akta nie były zakończone⁴⁵⁶.

Wyżej wymieniona dokumentacja przed przejściem miała zostać podszyta i zaopatrzona w karty przeglądowe. Zarządzenie przewidywało potrzebę zaopatrzenia akt w nowe okładki (starych nie usuwano), dla akt zniszczonych, które należało szczegółowo opisać⁴⁵⁷. Akta miano przekazywać na spisach akt sporządzanych w 3 egzemplarzach wraz z kartotekami sporządzanymi dla wszystkich osób, których przekazywane sprawy dotyczyły, w tym i dla osób uniewinnionych⁴⁵⁸.

Spis akt sporządzano początkowo wg wzoru następującej tabeli:

⁴⁵⁴ IPN BU 878/59, NSW, teczka nr 04/45, okólniki i zarządzenia, okładka.

⁴⁵⁵ AMON 160/91/450, ASS MON, protokół zdawczo-odbiorczy z przekazania agend kierownika ASS MON pomiędzy mjr Zygmuntem Freytagiem, a por. Adolfem Zalewskim, z dnia 12 VIII 1958, k. 25.

⁴⁵⁶ Przykład akt WSG w Zielonej Górze, Sg 303/68, prowadzonej przeciwko Stefanowi Dornie, IPN Po 875/1-4.

⁴⁵⁷ w nazwę sądu, znak akt, nazwisko i imię oskarżonego, a w sprawach grupowych pierwszej osoby i dopisku „i innych”, roku zakończenia postępowania karnego (nie dat skrajnych akt), ilości arkuszy (nie stron) oraz adnotacji kiedy akta skierowano do archiwum sądowego i kiedy akta podlegają zniszczeniu.

⁴⁵⁸ AWO 6856/91/3280, SŚOW, teczka nr 0024, wg opisu 24/56, sprawy Zarządu Sądownictwa Wojskowego, zarządzenie nr 01/56, k. 21-23.

SPIS AKT

=====

przekazanych do Archiwum Służby Sprawiedliwości

Wojskowy Sądw.....

L.p.	Znak akt	Nazwiska, imiona i imiona ojców oskarżonych	Rok zniszczenia

Później zwłaszcza po 1960 r. wprowadzono inny, bardziej rozbudowany wzór spis akt, przejęty z Centralnego Archiwum Wojskowego.

.....
(Nazwa jednostki i instytucji wojskowej)

..... dnia 19 r.

T A J N E
(po wypełnieniu)

SPIS

akt przekazanych Nr
(nadaje archiwum)

do
(wypełnić nazwą archiwum)

dnia
(nadaje archiwum)

L.p.	Nrteczki wg		Tytułteczki (księgi)	Data		Ilość kart	Kategoria	Nr i data protokołu zniszczenia lub przekazania do CAW	Uwagi
	wyказu akt	opisu		rozpoczęcia	zakończenia				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Archiwum prowadziło rejestr spisów akt, w którym, rejestrowano wszelkie zmiany ewidencyjne i przesunięcia w obrębie stanu ilościowego akt względem nr spisu, książkę ze spisami akt od nr 1 do 622 w ilości 2 egzemplarzy, kartotekę osób, których akta znalazły się w Archiwum Służby Sprawiedliwości MON, a także ewidencje wypożyczeń akt. W latach późniejszych ewidencję uzupełniały teczki akt wybrakowanych i przekazanych do CAW.

Wypożyczenia odnotowane były w książce wypożyczeń prowadzonej osobną dla każdego roku kalendarzowego. Ponadto osobno ewidencjonowano wypożyczenia

do ZSW, NSW i NPW⁴⁵⁹. W 1962 wraz z likwidacją ZSW oraz NSW Archiwum podporządkowano i włączono w struktury Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w Warszawie.

Już w czerwcu 1956 r. nastąpiła szeroka akcja przekazania przez wszystkie sądy okręgowe akt zakończonych spraw karnych z okresu 1946-1955. W pierwszej kolejności przekazywano akta sądów rozformowanych⁴⁶⁰. Również inne sądy w tym WSG (II) w Poznaniu przekazał posiadane przez siebie akta własne oraz dziedziczonych przez siebie akta wojskowych sądów rejonowych⁴⁶¹.

Początkowo spisy miały jednorodny charakter, tzn. na jednym spisie umieszczano akta tylko jednego sądu i to zazwyczaj w obrębie jednego pełnego roku kalendarzowego. Później zwłaszcza od lat 60 spisy stawały się coraz dłuższe (np. liczyły po 1000 i więcej jednostek aktowych) i obejmowały coraz większy zakres chronologiczny przekazywanych akt (z okresu 4-5 letniego). Istotną i odczuwalną

⁴⁵⁹ AMON 160/91/450, ASS MON, protokół zdawczo-odbiorczy z przekazania agend kierownika ASS MON pomiędzy mjr Zygmuntem Freytagiem, a por. Adolfem Zalewskim, z dnia 12 VIII 1958, k. 25.

⁴⁶⁰ Sąd POW przekazał akta: Sądu 8 DP (spisy nr 42/56 i 43/56), 12 DP (spisy nr 44/56 i 45/56), 14 DP (spisy nr 46/56 i 47/56), 16 DP (spisy nr 48/56 i 49/56), Sądu Dywizji Rol-Gosp. (spis nr 50/56), WSG w Toruniu (spisy nr 51/56 i 52/56), WSG w Elblągu (spisy nr 53/56, 54/56, 55/56, 56/56, 382/59/1122-1123, 383/59/431-437, 435/62/1-3), WSG w Wałczu (spisy nr 57/56, 58/56, 59/56, 60/56, 382/59/777-784), WSR w Olsztynie (spisy nr 61/56, 62/56, 63/56, 64/56, 65/56, 66/56, 67/56, 67a/56, 382/59/1451-1472, 401/60/494, 435/62/11, 483/65/4-6), WSR w Gdańsku (spisy nr 68/56, 68a/56, 68b/56, 69/56, 69a/56, 69b/56, 70/56, 70a/56, 70b/56, 71/56, 382/59/1432-1450, 383/59/975-1427, 401/60/491-492, 435/62/112-14), WSR w Bydgoszczy (spisy nr 72/56, 72a/56, 72b/56, 72c/56, 73/56, 73a/56, 73b/56, 73c/56, 73d/56, 382/59/1405-1429, 383/59/589-615, 401/60/489-490, 435/62/15, 483/65/1-3), WSR w Koszalinie (spisy nr 74/56, 382/59/1430-1431, 401/60/493), Sądu JW 5742 w Wałczu (spisy nr 75/56, 76/56, 77/56, 78/56, 382/59/785-1121, 383/59/488-588, 401/60/504-517, 435/62/8-10, 483/65/9-14), JW 5764 w Gdańsku (spisy nr 382/59/1124-1296, 383/59/438-487, 401/60/495-503, 483/65/15), JW 3565 w Olsztynie (spisy nr 382/59/1297-1404, 383/59/616-974, 401/60/518-521, 435/62/4-7, 483/65/7-8) oraz akta własne (spisy nr od 124 do 133/56, 382/59, 383/59, 401/60, 402/60, 435/62, 436/62, 483/65, 514/68, 625/87, 640/90), Sąd ŚOW przekazał akta: WSO III w Poznaniu, WSG (I) w Poznaniu, Sądów 4 i 5 DP, Sądów JW 5824 i 5796 – vide poszczególne podrozdziały, oraz akta sądów 10 DP (spisy nr 209/56/558-609), 11 DP (spisy nr 209/56/610-649, i 13 DP (spisy nr 209/56/710-724), WSG w Łodzi (spisy nr 209/56/440-557, 725-753, 780-783, 374/58/574a-575, 399/60/1-2), WSO VII w Łodzi (spisy nr 209/56/417-439, 374/58/574, , WSR we Wrocławiu (spisy nr 39/56, 374/58/607-712, 399/60/8-17, 439/62/9-20,), Sądu 11 KA w Gliwicach (spisy nr 374/58/1-220, 399/60/18-38, 439/62/8) oraz akta własne (spisy nr 209/56/770-779, 374/58/713-1894, 399/60/70-1150, 439/21-1391, 475/65, , WSG (II) w Poznaniu przekazał akta: WSR w Poznaniu (spisy nr 143/56/1-22, 144/56/1-53, 145/56-1-25, 146/56/1-23, 147/56/1-34, 148/56/1-36, 488/66/1), WSR w Zielonej Górze () WSR w Łodzi, własne: (spisy nr 536/71/1-830, 506/68/1-792, 488/66/2-831, 448/63/1-378, 430/62/1-749, 386/59/227

SWL w Poznaniu przekazał akta WSG (II) w Poznaniu

⁴⁶¹ Porównaj podrozdział poświęcony WSR w Poznaniu, **WSR w Zielonej Górze**: spisy akt przekazanych do ASS MON, spis nr 150/56, poz. 1-15, spis nr 151/56, poz. 1-25, spis nr 152/56, poz. 1-24, spis nr 153/56, poz. 1-5, spis nr 389/59, poz. 1-19, spis nr 448/63, poz. 380 (obecnie AWO 6834/91/2591), spis nr 488/66, poz. 832 (obecnie AWO 6834/91/2590), spis nr 579/77, poz. 1; **WSR w Łodzi**: spisy akt przekazanych do ASS MON, spis nr 134/56, poz. 1-20, spis nr 135/56, poz. 1-52, spis nr 136/56, poz. 1-40, spis nr 137/56, poz. 1-59, spis nr 138/56, poz. 1-29, spis nr 139/56, poz. 1-41, spis nr 140/56, poz. 1-15, spis nr 141/56, poz. 1-9, spis nr 141/56, poz. 1-8, spis nr 142/56, poz. 1-12, spis nr 388/59, poz. 1-18, spis nr 448/63, poz. 381-383 AZ WSG Poznań, ewidencja archiwum zakładowego i akt przekazanych do ASS MON.

zmianą był również fakt, iż na spisach zaczęto umieszczać akta z różnych sądów, co powodowało, że pod jedną sygnaturą ASS MON mogły znaleźć się akta zarejestrowane w repertoriach kilku różnych sądów wojskowych. W praktyce powodowało to mieszanie się akt i przypadkowe zmiany ich sygnatur⁴⁶². Kolejnym negatywnym zjawiskiem były nagminne zmiany kategorii archiwalnych. Akta spraw karnych zwłaszcza tych, w których zapadły wieloletnie wyroki i kary śmierci, otrzymywały kategorię „B40” lub „B60”⁴⁶³. W Archiwum SS MON wszystkie akta zostały niejako przekwalifikowane na kategorię „B25” zgodnie z obowiązującymi w wojsku instrukcjami o archiwizacji akt i po tym okresie akta podlegały brakowaniu⁴⁶⁴. Zmiana kwalifikacji nie następowała w żaden zinstytucjonalizowany sposób. Akta były po prostu traktowane jako „B25” bez względu na opis zamieszczony na okładkach.

Ciekawy przykład postępowania z dokumentacją stanowi sposób rozbicia dokumentacji Wojskowych Sądów Garnizonowych w Warszawie (III-ci) i Krakowie (II-gi) działających w latach 1955-1957. Zarządzeniem organizacyjnym nr 06/56 Szef ZSW ustalił, iż sądy te mają przekazać do Archiwum Służby Sprawiedliwości jedynie „akta, księgi, wykazy i teczki za okres do 1954 r.” – a więc dokumentację dziedziczną. Pozostałą dokumentację tj. sprawy karne „akta archiwalne”, „akta kancelarii tajnej i jawnej” oraz bibliotekę miały oba sądy przekazać do Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego⁴⁶⁵.

Archiwum Służby Sprawiedliwości funkcjonujące etatowo przy ZSW bardzo szybko zgromadziło potężny zasób akt i dokumentacji sądowej. W dalszej

⁴⁶² Przykład akt Sr 30/52 WSR w Zielonej Górze (oskarżeni: Józef Hać s. Józefa, Marian Piechocki s. Józefa, Jan Klukwa s. Szczepana, Marian Prokopowicz s. Jana, Józef Piechocki s. Józefa), przekazanych do ASS MON spisem nr 488/66 pod poz.832, które szczęśliwie uniknęły losu innych akt tegoż sądu i przekazane zostały do AWO pod nową sygnaturą jako akta Sg 30/52 WSG w Poznaniu por.: AWO 6834/91/2590-91, podobnie akta Sr 1/55, prowadzone przeciwko Karolowi Kaizerowi s. Fryca, oskarżonemu z art. 7 dekretu z dnia 13 VI 1946; stały się nagle aktami Sg 1/55 WSG Poznań por.: AWO 6834/91 poz. 1710., por. AZ WSG Poznań spisy akt przekazanych do ASS MON 488/66/832, k. 118.

⁴⁶³ Por.: daty zniszczenia akt umieszczone na spisach zdawczo-odbiorczych w kolumnie 4 dla akt z 1946 i innych AZ WSG Poznań, teczka nr 9, wg opisu 010/85, spisy akt przekazanych do Archiwum Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej (cyt. dalej ASS MON), spisy akt nr 143/56-149/56, k. 25-40 oraz kategorię archiwalną akt przekazanych przez Sąd POW do ASS MON, por.: AZ WSG Poznań, ewidencja WSG w Bydgoszczy akt przekazanych do archiwów- teczka nr 20/96, (wg rej. dok. 56/96), teczka nr 21/96, wg rej. dok. 57/96, teczka nr 22/96, wg rej. dok. 58/96, teczka nr 23/96, wg rej. dok. 59/96, teczka nr 24/96, wg rej. dok. 60/96, teczka nr 25/96 wg rej. dok. 61/96.

⁴⁶⁴ Mówiąc o procesie przekwalifikowania mam na myśli, fakt, że akta potraktowano jak akta kategorii „B25”, gdyż, żaden dokument, czy inne źródło informacji potwierdzające komisijną, czy odgorną zmianę kategorii się nie zachował, *Instrukcja o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi*, sygn. Szt. Gen. 388/66, MON 1966, *Instrukcja o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi*, sygn. Szt. Gen. 171/56, Warszawa 1956,

⁴⁶⁵ IPN BU 945/277, WSG (III) Warszawa, teczka rozkazów i zarządzeń ZSW i NSW, wg opisu 005/56, s. 71-73.

perspektywie archiwum miało przyjmować kolejne partie akt zakończonych spraw sądowych. W związku z powyższym, niemal od razu przystąpiono do przygotowywania spisów dokumentacji przeznaczonej do zniszczenia. Pierwsze brakowanie przeprowadzono 14 listopada 1957 r. za zgodą udzieloną przez Centralne Archiwum Wojskowe spisem nr 93/58. Zniszczono wtedy głównie odpisy wyroków wydanych przez różne sądy, co stanowiło ogółem 92 pozycje z lat 1946-1955. Najmłodsze jednostki zniszczono jeszcze przed upływem choćby 3 lat⁴⁶⁶.

Następne brakowanie przeprowadzone w okresie od 15 grudnia 1959 r. do 25 kwietnia 1960, i objęło ono 6824 jednostki aktowe z lat 1946-1955. Zniszczeniu uległy zarówno: dokumentacja sądowa (teczki odpisów wyroków, posiedzeń niejawnych kat. „B10”), dokumentacja administracyjna (księgi doręczeń, dzienniki korespondencyjne), ale także akta prokuratorskie, oznaczone kat. „B10”, z których wydzielono 138 jednostek archiwalnych, zaliczonych do materiałów archiwalnych. Akta za zgodą CAW nr 134/60 zostały przerobione na masę papierową 14 lipca 1960 r. w Państwowej Fabryce Papieru w Jeziornie⁴⁶⁷.

Kolejną partię akt wydzielonych w okresie od 15 października 1961 r. do 15 listopada 1962 r. zniszczono 7 maja 1963 r. przerabiając ją na masę papierową w tym samym ośrodku. Zniszczono wtedy głównie akta zaliczone do kategorii „B10”, tj. akta pomocy prawnej „Cs”, prokuratorskie akta nadzoru i rewizji, a także akta ułaskawień („U”). Z pośród pozostałej dokumentacji zniszczono głównie księgi sądowe i akta kancelaryjne, w tym teczki odpisów wyroków z lat 1950-1957, a więc takich dla których nie upłynął 10 letni okres przechowywania⁴⁶⁸. Na powyższe brakowanie CAW wydało zgodę nr 393/62, wyłączając z niej jedynie 2 pozycje⁴⁶⁹.

11 listopada 1963 r. po raz pierwszy wydzielono z zasobu ASS MON akta przeznaczone do wieczystego przechowywania i przekazano do CAW spisem akt nr 929. Wśród 881 pozycji znalazły się głównie sprawozdania opisowe i wykazy statystyczne sądów i prokuratur wojskowych z lat 1946-1960⁴⁷⁰.

W latach następnych kontynuowano proces brakowania akt z zasobu ASS MON. W dniach 20 marzec–15 czerwiec 1964 r. zniszczono w Jeziornie kolejne 24.189

⁴⁶⁶ AMON 1026/95/38, ASS MON, protokoły akt przekazanych do Centralnego AW i wydzielonych do zniszczenia, k. 1-3.

⁴⁶⁷ Ibidem, k. 4-188.

⁴⁶⁸ AMON 1026/95/39, ASS MON, protokoły akt wydzielonych do zniszczenia, m.in. poz. 923-928.

⁴⁶⁹ AMON 1026/95/39, ASS MON, protokoły akt wydzielonych do zniszczenia, poz. 733 i 736 – księgę etatową i księgę kar i pochwał.

⁴⁷⁰ Ibidem.

jednostek aktowych ujętych na spisie nr 481/64 z lat 1946-1955. Prócz dokumentacji administracyjnej, zniszczono także korespondencje w sprawach karnych, odpisy wyroków, akta rewizyjne NSW, akta pomocy prawnej „Cs”⁴⁷¹. Już wówczas można było zauważyć naginanie, czy wręcz łamanie obowiązujących przepisów. Wśród akt wydzielonych do zniszczenia znalazły się jednostki kategorii „B10” z 1954 r., a nawet 1955 r. Oznaczało to, że jednostki takie np. akta „Cs” zakończone w 1954 r. podlegały brakowaniu dopiero w roku 1965 r., tj. 10 lat liczonych od 1 stycznia roku następnego, po którym nastąpiło zakończenie teczek⁴⁷². Również w roku 1964 CAW wyraziło zgodę na zniszczenie dalszych 11104 pozycji akt rewizyjnych NSW oznaczonych kategorią „B10”⁴⁷³.

W dniach 26 marca-16 kwietnia 1969 r. wybrakowano za zgodą CAW 32937 jednostek aktowych (2679 pozycji) ujętych na spisie nr 884/69. Wśród akt przeznaczonych do zniszczenia znalazła się dokumentacja niearchiwalna określona kategoriami „B10”, „B15” i „B20” (dzienniki podawcze, księgi sądowe, akta „Cs”, ułaskawienia). Wydzielono z pośród nich 146 jednostek, głównie dotyczących etatów, rozkazów i lustracji sądów, które następnie przekazano do CAW⁴⁷⁴. W wyniku kolejnego brakowania wyłączono już jedynie 5 jednostek z łącznej liczby 9632, które wpisano pod 451 pozycji spisu nr 1009/71. Także i tym razem zniszczono akta prokuratorskie, pomocy prawnej, odpisy wyroków i dokumentację administracyjną⁴⁷⁵.

Pierwszą partię akt spraw karnych sądów wojskowych z okresu 1946-1948 (akta z 1945 przekazano w całości do CAW) wybrakowano dopiero w 24 września 1976 r. razem z pozostałymi aktami sądowymi (prokuratorskimi, nadzoru, pomocy prawnej etc.). Za zgodą CAW zniszczono 24220 sprawy ujęte na spisie akt nr 1515/76⁴⁷⁶. Z powyższych akt nie wydzielono żadnych spraw o znaczeniu historycznym, żadnym spraw typowych, czy szczególnie interesujących, choćby pod względem osób w nich występujących, a więc takich, które w myśl ówczesnych przepisów archiwistyki wojskowej przeznaczone byłyby do wieczystego przechowywania. Akta wpisywano zgodnie z sygnaturami, jakie im nadano, a więc kompletnymi rocznikami w obrębie spisów zdawczo-odbiorczych. Tym samym akta

⁴⁷¹ AMON 1026/95/40, ASS MON, protokół akt przeznaczonych do zniszczenia nr 481/64.

⁴⁷² Por. pozycja 1176 i następne, 2378-2379, etc., AMON 1026/95/40, ASS MON, protokół akt przeznaczonych do zniszczenia nr 481/64.

⁴⁷³ Spis akt nr 485/64, AMON 1026/95/57

⁴⁷⁴ AMON 1026/95/58, ASS MON, spis akt nr 884/69 do zniszczenia.

⁴⁷⁵ AMON 1026/95/59, ASS MON, spis akt nr 1009/71 Archiwum Służby Sprawiedliwości MON przeznaczonych do zniszczenia.

⁴⁷⁶ AMON 1026/95/60-62, protokół nr 1515 akt wydzielonych do zniszczenia za lata 1946-1948, t. 1-3.

nie podlegały żadnej ekspertyzie w zakresie zawartości treściowej, czy przydatności dla nauki. Fikcją był też nadzór archiwalny Centralnego Archiwum Wojskowego, za zgodą, którego brakowano akta. Sporządzane spisy akt wydzielonych do niszczenia pozwalały jedynie na kontrolę tytułów jednostek. W ten sposób starano się zabezpieczyć przed zniszczeniem akta, które odgórnie otrzymywały kategorię „A”, tj. rozkazy własne, sprawozdania i wykazy statystyczne, później także opisy spraw. W przypadku akt spraw karnych były to imiona i nazwiska osób oskarżonych w sprawie, co absolutnie nie mówiło nic o naturze przedmiotowej sprawy. Założono oczywiście, że grupa akt przeznaczonych do wieczystego przechowywania została już wyselekcjonowana i przekazana do archiwum definitywnego. Nawet te nieliczne zachowane z tego okresu akta, które nie zostały zniszczone, a które przekazano po 1991 r. do filii terenowych CAW, nie otrzymały kategorii „A”.

Zarzewie tego problem tkwiło już na samych podstaw prawnych regulujących proces wydzielania materiałów archiwalnych. W przepisach *„Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych”* zawarto stwierdzenie, że o przeznaczeniu danych akt sprawy do archiwum wojskowego decyduje prokurator lub sędzia wojskowy z chwilą określenia okres przechowywania akt, po którym sprawę należy zniszczyć. Nasuwa się, zatem pytanie, czy sędziowie lub prokuratorzy byli w jakikolwiek sposób przygotowani (merytorycznie bądź nawet moralnie) do decydowania o tym, które sprawy będą w istocie cennym źródłem do badań naukowych. Na podstawie dotychczasowych ustaleń i obszernej kwerendy w materiałach archiwalnych i dokumentacji znajdujących się w archiwach wyodrębnionych można stwierdzić, że przepis ten nigdy nie został wykorzystany w praktyce do nadania aktom kategorii „A”.

Do dużo większych zaniedbań doszło w latach późniejszych w latach 1982-1984. W Archiwum Służby Sprawiedliwości MON przeprowadzono wtedy masowe brakowanie akt spraw karnych bez uzyskania na nie jakiegokolwiek zgody, czy zezwolenia. W dniach od 15 sierpnia 1985 do 16 października 1985 sporządzono trzy objętościowo potężne spisy, które skierowano do CAW celem uzyskania zgody⁴⁷⁷. Otrzymano odpowiedź negatywną, gdyż jak argumentowano, nie można przeprowadzić ekspertyzy dla akt, których nie ma⁴⁷⁸. Fizycznie akta faktycznie zostały zniszczone

⁴⁷⁷ W tomie pierwszym znalazło się 11994 pozycji, w tomie drugim 7684, w tomie III ponad 8000 pozycji. AMON 1026/96/90-92, ASS MON, spis akt zniszczonych, t. 1-3.

⁴⁷⁸ AMON 1026/95/42, ASS MON, spis akt wydzielonych przez komisję do zniszczenia.

długo przed wystąpieniem o zgodę. W powyższej sprawie Wojskowa Prokuratura Garnizonowa w Warszawie wszczęła nawet niejawnie dochodzenie, sprawę jednak umorzono⁴⁷⁹.

Skutki tego brakowania jak i brakowania spis nr 1515/76 były tym bardziej dotkliwe, że zniszczono prawie 99% wszystkich spraw sądów wojskowych z okresu 1946-1955, poza aktami wojskowych sądów rejonowych, które szczęśliwie przekazano sądownictwu powszechnemu jeszcze w 1955 r., oraz aktom spraw karnych z 1945 r., które z kolei trafiły do CAW. Utracono bezpowrotnie nie tylko akta spraw karnych, w których sądy wojskowe wydawały wyroki za pospolite przestępstwa wojskowe, ale także akta osób ukaranych za przestępstwa polityczne, a zwłaszcza akta antykomunistycznego podziemia i nielegalnych związków zbrojnych.

W latach 1986-1987 r. podjęto próbę przeprowadzenia brakowania akt wewnątrz sądów wojskowych bez przekazywania ich do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON. Zniszczeniu na polecenie Zastępcy Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego podlegały akta prawomocnie zakończone, w których wykonano karę i które podległy zatarciu skazania⁴⁸⁰. Czyli z perspektywy funkcjonowania sądów wojskowych akta, które uznano za zbędny balast. Polecenie wykonano tylko w kilku sądach wojskowych. Najwięcej akt zniszczono w Sądzie Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy (2542 pozycje) i Sądzie Warszawskiego Okręgu Wojskowego (1423 pozycji). Ponadto akta wybrakowano w Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu (287 spraw), WSG w Koszalinie (217 spraw), WSG w Lublinie (157) i WSG w Krakowie (dwukrotnie, kolejno 91 i 447 spraw)⁴⁸¹.

Zgodnie z zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 23/Sztab z dnia 29 maja 1990 r. w sprawie dalszego doskonalenia działalności wojskowej służby archiwalnej Archiwum Służby Sprawiedliwości MON znajdujące się przy Izbie Wojskowej Sądu Najwyższego miało zostać rozformowane w drugim

⁴⁷⁹ Sprawa została przekazana do IPN i tu odbywa się proces jej odtajnienia, sygn. prokuratorska Pg.D.I. 551/90.

⁴⁸⁰ SWL w Poznaniu otrzymał pismo nr 541 w sprawie brakowania akt już 28 XI 1985, a akta zostały poddane na przemiał do Czerwonaka dopiero 4 XI 1987 r. za zgodą Archiwum SS MON przy Izbie Wojskowej SN zob. AZ WSG Poznań, SWL, wg opisu 6/87,teczka nr 1 protokołu przekazania akt do archiwum oraz zniszczenia akt spraw karnych za lata 1961-1987, z kolei akta główne Sądu POW z lat 1961-1975 zostały spalone w dniu 20 II 1987 przez komisję powołaną rozkazem wewnętrznym nr 23 szefa sądu, AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, ewidencja, wg rej. 59/96,teczka nr 23/96, protokół zniszczenia akt głównych Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy za lata 1961-1975.

⁴⁸¹ AMON 1026/95/41, ASS MON, rejestr protokołów zniszczonych akt spraw karnych w sądach I instancji.

półroczu 1991 r., a akta, których nie zniszczono w latach wcześniejszych przekazano do właściwych terytorialnie filii Centralnego Archiwum Wojskowego⁴⁸².

W ten sposób do Archiwum Warszawskiego Okręgu Wojskowego (filia nr 2) przekazano pozostałości registratury: WSO V w Krakowie, WSO VII w Lublinie, WSO I w Warszawie (od 1954 Sąd WOW), WSG w Krakowie, WSG w Olsztynie, WSG w Warszawie, WSR w Olsztynie, WSR w Lublinie, WSR w Warszawie, WSR w Rzeszowie, WSR w Białymstoku, WSR w Kielcach, WSR w Krakowie, Sądu KBW w Warszawie, SWL (II) w Warszawie oraz repertoria i skorowidze: Sądów: 1 DP, 1 Dywizji Kawalerii, 3 DP, 15 DP, 18 DP, WSG w Modlinie, WSG w Chełmnie, WSG w Siedlcach, Sądów JW 3565 w Olsztynie, 3426 w Krakowie i 5046 w Lublinie. Archiwum Warszawskiego Okręgu Wojskowego zostało rozformowane w 2010 r., a zasób rozdzielony pomiędzy Archiwum MON i Archiwum Wojskowe w Oleśnicy⁴⁸³.

Do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego (filia nr 4) przekazano akta WSO IV we Wrocławiu (od 1954 Sąd ŚOW), WSG w Stalinoogrodzie (Katowicach), WSG w Zielonej Górze, WSG w Poznaniu, WSG w Łodzi, WSR w Katowicach, WSR w Zielonej Górze i Poznaniu, WSR w Opolu, WSR we Wrocławiu, WSR w Łodzi, Sądów 4, 5 7, 10, 11 i 13 DP, Sądów JW 3464 w Gliwicach, 5824 we Wrocławiu i 5796 w Poznaniu. W 2000 r. Archiwum ŚOW przemianowano na Filię nr 2 Archiwum Wojsk Lądowych we Wrocławiu, skąd archiwum przeniesione zostało w 2007 r. do Oleśnicy⁴⁸⁴. Archiwum to przemianowane w 2010 r. na Archiwum Wojskowe w Oleśnicy⁴⁸⁵, uniknęło likwidacji, które objęło m.in. archiwa wojskowe w Krakowie i Warszawie⁴⁸⁶.

Drugim archiwum, które uniknęło większych zmian strukturalnych było Archiwum Pomorskiego Okręgu Wojskowego (filia nr 3) – obecnie Archiwum Wojskowe w Toruniu. Tutaj trafiły akta WSO II w Bydgoszczy (od 1954 r. Sądu POW), WSG w Szczecinie, WSR w Koszalinie i Szczecinie, WSR w Gdańsku, WSR w Olsztynie, WSR w Bydgoszczy, WSG w Toruniu, Sądów 8, 12, 14 i 16 DP, Sąd

⁴⁸² Zarządzenie nr 23/Sztab z dnia 29 V 1990 - harmonogram przedsięwzięć w zakresie działalności wojskowej służby archiwalnej w latach 1990-1995, pkt 1 ppkt 2 [uzyskane na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej z dnia 6 września 2001 r. (Dz.U. 2001, nr 112, poz. 1198).

⁴⁸³ Ze względu na brak literatury, i niejawność materiałów źródłowych, w tym decyzji Ministra Obrony Narodowej nr Z - 34/Org./SSG/ZOiUP - 1 informacje oparto na „Zarys historyczny Archiwum Wojskowego w Oleśnicy <http://www.awo.wp.mil.pl/pl/6.html>. [dostęp 14 IV 2013]

⁴⁸⁴ Decyzja Ministra Obrony Narodowej nr Z - 45/Org./P5 z dnia 16 IX 2005 za: <http://www.awo.wp.mil.pl/pl/6.html> [dostęp 14 IV 2013]

⁴⁸⁵ Decyzja nr Z-34/Org./SSG/P - 1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 V 2010 za: <http://www.awo.wp.mil.pl/pl/6.html> [dostęp 14 IV 2013]

⁴⁸⁶ Decyzja Ministra Obrony Narodowej nr Pf -26/Org/P-1 z 2010 r.

Dywizji Rolno-Gospodarczej, repertoria i skorowidze: WSG w Elblągu i Wałczu, Sądu JW 5742 w Wałczu, oraz repertoria i skorowidze WSO VI w Łodzi, WSG w Łodzi (choć akta przekazano do AW w Oleśnicy).

Akta Sądu Marynarki Wojennej i WSG w Gdyni przekazano do Archiwum Marynarki Wojennej (filia nr 5), natomiast do Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju (obecnie Archiwum Sił Powietrznych) w Nowym Dworze Mazowieckim przekazano akta SWL w Poznaniu oraz część akt Sądu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju (II) w Warszawie⁴⁸⁷.

Warto zauważyć, że do archiwów w we Wrocławiu, Toruniu i innych sądy przepazywały dokumentację administracyjno-gospodarczą także wcześniej, od lat 50 XX wieku, aż po lata 90 XX wieku, kiedy po rozwiązaniu ASS MON, przekazywano do tychże archiwów, całość dokumentacji⁴⁸⁸.

W latach 1998-2010 znaczna część zasobu archiwów wojskowych dotycząca wojskowej służby sprawiedliwości została przekazana na drodze obustronnych porozumień na zasadzie wypożyczeń, depozytów i użyczenia do Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu co jeszcze bardziej spotęgowało rozproszenie samych akt sądów i prokuratur wojskowych i informacji o miejscach ich przechowywania⁴⁸⁹.

Niezwykle interesującą pozostaje kwestia statusu prawnego Archiwum Służby Sprawiedliwości MON. Jak długo Archiwum pozostawało przy Zarządzie

⁴⁸⁷ AZ WSG Poznań, WSG Zielone Góra, korespondencja w sprawach archiwalnych, ewidencja archiwów zakładowych w WSG w Warszawie, WSG we Wrocławiu, WSG w Gdyni, WSG w Bydgoszczy.

⁴⁸⁸ Por. AWT,teczki zespołów Z 645 (WSG Olsztyn) – spisy akt 691-697/64, 862-863/66, 1007-1009/68, Z 649 (WSG Szczecin) – spisy akt 532-533/93, Z 596 (WSR Koszalin) - spisy akt 1322/54, Z 638 (WSR Gdynia) spisy akt 1771-1788/55, 1932/55, Z 640 (WSR Olsztyn) - spisy akt 1869-1897/55, 1976-1977/55, Z 641 (WSR Szczecin) – spisy akt nr 1912-1931, 1960-1964/55, Z 644 (WSG Łódź) – spisy 867-870/96, 1557/02, 2178/10, Z 643 (WSG Koszalin) – spisy akt 849-851, 874/96, Z 647 (Sąd POW) – spisy akt 130-138/64, 140-145/64, 1001-1006/68, Z 648 (WSO Poznań) – spis akt nr 1982/07, AWO,teczki zespołów Z 850 (WSR w Zielonej Górze) – spisy akt 3460-3469/55, itd.

⁴⁸⁹ Dość przywołać przykład WSO III w Poznaniu, których gros akt znajduje się w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, a pewna część w BUiAD w Oddziale poznańskim, podobnie akta WSR w Koszalinie znajdujące się w Oddziale szczecińskim, gdańskim i delegaturze w Bydgoszczy zob.: K. Lisiecka, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie - problem rozproszenia zespołu oraz brak usankcjonowanych prawem możliwości jego scalenia, opublikowana na stronie http://ipn.gov.pl/porta1/pl/697/465/Katarzyna_Lisiecka_8222Akta_Wojskowego_Sadu_Rejonowego_w_Koszalinie_problemy_roz.html [dostęp 3 VIII 2012], innym przykładem jest dokumentacja Wojskowej Prokuratury 3 Oddziału Wojsk Ochrony Pogranicza w Szczecinie znajdujące się w Archiwum Wojskowym w Toruniu i Delegatury IPN w Bydgoszczy, zob.: *Informator o zasobie Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku)*, pod red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, s. 14-16, J. Kuligowski, *Gromadzenie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000-2005* [w:] *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 19–22.

Sądownictwa Wojskowego nie było wątpliwości, że jest to archiwum zgodnie z art. 7 ust. 1 Dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz.U. 1951, nr 19, poz. 149) podległe Ministrowi Obrony Narodowej. Rozformowanie w 1961 r. Zarządu Sądownictwa Wojskowego i przeniesienie jego agent do NSW niewiele zmieniło w statucie prawnym archiwum, które nadal pozostawało w obrębie organów znajdujących się pod nadzorem Ministerstwa Obrony Narodowej⁴⁹⁰. Zgodnie z art. 33, 34 i 36 Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych posiadał pewne instrumenty prawne sprawowania kontroli w pewnym zakresie nad NSW. Archiwum, zatem pozostawał w zakresie archiwów podległych MON. W myśl art. 4 i 10 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o Sądzie Najwyższym - utworzono Izbę Wojskową jako integralną część Sądu Najwyższego. W ten sposób zakończono okres samodzielnego istnienia Najwyższego Sądu Wojskowego jako naczelnego organu sądownictwa wojskowego.

Wraz ze zniesieniem Najwyższego Sądu Wojskowego, który bez wątpienia wchodził w skład Sił Zbrojny Wojska Polskiego⁴⁹¹, status prawny archiwum uległ komplikacji. Sam Sąd Najwyższy nie podlegał w żaden sposób pod nadzór organizacyjny czy kompetencyjny Ministra Obrony Narodowej, choć oficerowie będący sędziami Izby Wojskowej podlegali w zakresie służby wojskowej pod nadzór tego ostatniego (art. 10, ust. 3 ustawy z dnia 8 czerwca 1972 o ustroju sądów wojskowych)⁴⁹². Z kolei prezes Izby Wojskowej sprawował nadzór nad sądami wojskowymi na podstawie zarządzenia nr 33 z dnia 31 maja 1962 r. w którym Minister Obrony Narodowej porucił mu pełnienie w/w nadzoru w ramach zasad określonych zarządzeniem nr 34/MON⁴⁹³.

Jeśli zatem Archiwum Służby Sprawiedliwości MON działało przy Izbie Wojskowej od 1962 do 1972 to powinno podlegać tym samym regulacjom prawnym co sam Sąd Najwyższy, a więc **nie powinno mieć charakteru archiwum wyodrębnionego**. Brnąc dalej, można stwierdzić zatem, że żadna z wydanych w tym okresie przez Szefa CAW zezwoleń na brakowanie akt nie miała podstawy prawnej. Co

⁴⁹⁰ R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 338

⁴⁹¹ W Dekrecie PKWN z dnia 23 września 1944 r. „Prawo o ustroju Sądów Wojskowych i Prokuratury Wojskowej” (Dz.U. 1944, nr 6, poz. 29), brak jest jednoznacznego określenia przynależności sądów wojskowych do struktur sił zbrojnych, lecz wynika to z choćby z faktu, że sąd ten powołano do życia rozkazem NDWP nr 15 z dnia 2 IX 1944, zob.: M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce*, op. cit., s. 231-232, ponadto rozkazem NDWP nr 0303/Org z dnia 30 X 1945 prezes NSW i NPW zostali podporządkowani I Wiceministrowi Obrony Narodowej, A. Wesołowski, op. cit., s. 199.

⁴⁹² Dz.U. 1972, nr 23, poz.166.

⁴⁹³ Dz. Rozk. MON nr 8, poz. 45.

prawda cały zasób Archiwum SS MON dotyczył dokumentacji wytworzonej przez jednostki podległym MON, a więc powinien być przechowywany w archiwum podległym MON, lecz dotychczasowa kwerenda, w żaden sposób nie ujawniła żadnego aktu prawnego określającego status Archiwum Służby Sprawiedliwości MON jako archiwum podległego w myśl Dekretu z 1951 r. Ministrowi Obrony Narodowej. Mało tego od 1984 r., tj. od wejścia w życie ustawy o archiwach i narodowym zasobie archiwalnym, Archiwum SS MON również nie występowało jako archiwum wyodrębnione.

Rozdział III Kancelaria i funkcjonowanie Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w latach 1996-2007

1. Powstanie Wojskowego Sądu Garnizonowego w 1996 r.

1.1 Podstawy prawne regulujące powstanie instytucji

1.1.1 Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych i jego realizacja w Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu

Ukazanie się w Dzienniku Ustaw z dnia 29 lutego 1996 r. rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 1996 r. w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości⁴⁹⁵ oznaczało dla sądownictwa wojskowego głębokie zmiany. Rozporządzenie w diametralny sposób zmieniło dotychczasową strukturę terytorialną sądów wojskowych. Zgodnie z § 2 rozporządzenia zniesiono wojskowe sądy okręgowe i sądy równorzędne rodzajów wojsk tj. Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy, Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu, Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie, Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni i Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu oraz Wojskowe Sądy Garnizonowe w Katowicach, Koszalinie, Łodzi i Zielonej Górze. W ich miejsce zgodnie z § 1 rozporządzenia utworzono dwa wojskowe sądy okręgowe, w Poznaniu i Warszawie oraz wojskowe sądy garnizonowe w miastach: Bydgoszczy, Gdyni, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu wraz z Wydziałem Zamiejscowym w Zielonej Górze, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu⁴⁹⁶.

Realizacja rozporządzenia oznaczała w zasadzie degradację dla ośrodków w Bydgoszczy, Gdyni i Wrocławiu, gdzie sądy o randze okręgowych przekształcono w sądy garnizonowe, oraz podniesienie statusu ośrodków w Poznaniu i Warszawie, gdzie utworzono na bazie dotychczasowych sądów wojskowe sądy okręgowe oraz dodatkowo sądy garnizonowe. Zmiany oznaczały też formalne podporządkowanie dotychczasowego Wojskowego Sądu Garnizonowego w Zielonej Górze, działającego od 1958 r. utworzonemu właśnie WSG w Poznaniu. W efekcie utworzono strukturę sądów opartych na dwóch „okręgach” odpowiadających apelacjom skupiających jednolitą sieć wojskowych sądów garnizonowych (mających być w zamyśle

⁴⁹⁵ Dz.U. 1996, nr 23, poz. 106.

⁴⁹⁶ Ibidem.

ustawodawcy odpowiednikami sądów rejonowych), a więc strukturę zbliżoną do tej, która występuje w sądownictwie powszechnym. Wojskowe sądy okręgowe miały sprawować nadzór administracyjny nad sądami garnizonowymi, natomiast same podlegały nadzorowi Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w Warszawie.

Wprowadzony podział na wojskowe sądy okręgowe i garnizonowe wynikało również ze zmian wprowadzonych przez ustawę z dnia 29 czerwca 1995 r. *o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*⁴⁹⁷. Przewidywała ona wprowadzenie trzech szczebli instancyjności w sądownictwie wojskowym. Sądy okręgowe rozpoznawały jako II instancja zażalenia i apelacje od orzeczeń i zarządzeń wojskowych wydanych przez sądy garnizonowe, natomiast orzeczenia i zarządzenia wydane przez tamtejsze sądy podlegały w II instancji rozpatrzeniu przez Izbę Wojskową SN⁴⁹⁸. Dotychczas zgodnie z ustawą z dnia 8 czerwca 1972 r. o ustroju sądów wojskowych⁴⁹⁹, zarówno sądy okręgów wojskowych i rodzajów broni jak i sądy garnizonowe był sądami równorzędnymi, dla których II instancją była Izba Wojskowa Sądu Najwyższego.

Zmiana struktury sądów wojskowych wprowadzona rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z 20 lutego 1996 r. poprzedzona była ożywioną dyskusją nad przyszłym kształtem i celowością samej reformy. Pojawiły się liczne głosy w prasie codziennej jak i fachowej⁵⁰⁰. Żywo dyskutowano także wśród sędziów i pracowników sądów wojskowych⁵⁰¹.

Jeszcze przed publikacją w Dzienniku Ustaw, wszystkie sądy wojskowe otrzymały do wiadomości tekst rozporządzenia z dnia 20 lutego 1996 r. Pismo w tej sprawie zostało zarejestrowane przez kancelarię Sadu Wojsk Lotniczych już 21 lutego 1996 r.⁵⁰² Wkrótce rozpoczęły się gorączkowe przygotowania do jej sprawnego

⁴⁹⁷ Dz.U. 1995, nr 89, poz. 443.

⁴⁹⁸ R. Ostafiński-Bolder, op. cit., s. 345-346.

⁴⁹⁹ Dz.U. 1972, nr 23 poz. 166.

⁵⁰⁰ Wymienić należy m. in. A. Chwiłoc, *Czy zlikwidować sądy wojskowe*, „Rzeczypospolita”, nr 240 (4139) z 16 X 1995, *Sądownictwo wojskowe - racjonalizacja struktury i kompetencji z gen. bryg. Januszem Godyniem, prezesem Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, rozmawia Robert Kowal*, „Polska Zbrojna”, nr 10 (1325) z dnia 15 I 1996, s. 2-3, R. Przeciszewski, *Reforma do poprawki? Rozmowa z płk. dr. Zygmuntem Wiśniewskim szefem Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego*, „Polska Zbrojna”, nr 170 (1235) z dnia 5 IX 1995, A. Ratajczak, *Trzecia władza w konstytucji*, „Rzeczypospolita”, nr 224, z dnia 27 IX 1995, s. 17; o zmianach w strukturze sądownictwa wojskowego informowały także „Głos Wielkopolski” (nr 236 z 16 X 1995).

⁵⁰¹ Relacja B. M. – pracownika Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu i Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, zbiory autora.

⁵⁰² AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczką zbiorczą, k. 2.

wdrożenia. Już tydzień po publikacji rozporządzenia w Dzienniku Ustaw Zastępca Prezesa IW SN pismem nr 226 wystosował upoważnienie dla szefa Sądu Wojsk Lotniczych, w którym mianował płk. Lecha Lindeckiego swoim „pełnomocnikiem do podejmowania czynności związanych z utworzeniem w Poznaniu Wojskowego Sądu Okręgowego oraz Wojskowego Sądu Garnizonowego”⁵⁰³.

Pierwszym efektem licznych perturbacji i ustaleń organizacyjno-finansowych był projekt zbroszowanego dokumentu zatytułowanego: „Dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań” stworzonego przez pracowników Sądu Wojsk Lotniczych z 15 marca 1996 r. Opracowanie zawierało m. in. tekst rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, obliczenie posiadanego przez SWL stanu powierzchni w metrach kwadratowych z rozbiem na poszczególne pomieszczenia i izby⁵⁰⁴.

Sporządzono również wykaz potrzeb dla WSG w Poznaniu w zakresie pomieszczeń przeznaczonych do urzędowania oraz mebli i wyposażenia biurowego⁵⁰⁵. W projekcie określono potrzeby na łączną powierzchnię 514 m² dla 28 pomieszczeń, z czego aż 20 m² na przewidziano na potrzeby archiwum i 15 m² na archiwum podręczne⁵⁰⁶. Początkowo WSG w Poznaniu zlokalizować miano w budynku użytkowanym poprzednio przez SWL przy ulicy Kościuszki 42. W tym samym budynku mieścił się uprzednio Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu⁵⁰⁷. 27 czerwca Rozkazem dowódcy Garnizonu Poznań, nr 4 budynek biurowy nr 1 przy kompleksie 2740 przy ul. Kościuszki 42 przekazany został przez Zespół Estradowy WLOP „Estrada” z dniem 1 lipca 1996 r. wraz z sprzętem kwaterunkowym i wyposażeniem pełnomocnikowi zastępcy Prezesa IW SN ds. Nadzoru Sądowego – kpt. Markowi Marczyńskiemu zastępcy szefa WSG (III) w Poznaniu⁵⁰⁸.

W marcu podjęto jednak decyzję, o adaptacji reszty pomieszczeń na II piętrze budynku przy ul. Solnej 21 i oddanie go do tymczasowego użytkowania przez WSG w Poznaniu⁵⁰⁹. Do 31 lipca 1996 r. mieściła się tam: Delegatura Okręgowego Inspektoratu Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej w Poznaniu oraz Komenda

⁵⁰³ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, pismo nr 89 z dnia 11 III 1996.

⁵⁰⁴ Do projektu dołączono czasowo również, jeden dokument niejawnny.

⁵⁰⁵ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, WSG Poznań, teczka nr 7, wg rej. 32/96, k. 5-15.

⁵⁰⁶ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, pismo z dnia 15 III 1996 bn, zatwierdzone przez płk. L. Lindeckiego.

⁵⁰⁷ Repertorium „Sg” za 1955 r., AZ WSG Poznań, spis z.-o.19/2.

⁵⁰⁸ WSG Poznań, teczka nr 7, wg rej. Pf 32/96, pismo nr 17, k. 5 – pismo jawne.

⁵⁰⁹ Budynek przy ul. Kościuszki 42 wymagał znacznych nakładów finansowych w związku z pracami remontowymi, których ostatecznie zaniechano, WSG Poznań, wg. rej. 11/97, kronika sądu, k. 3.

Garnizonu Poznań. Obie instytucje na mocy Rozkazu Dowódcy Garnizonu nr 5 z dnia 15 lipca 1996 r. przekazały zajmowane przez siebie pomieszczenia na II piętrze, szefowi WSO w Poznaniu. Początkowo WSG miało dysponować tylko 10 pokojami. Ostatecznie po wstępnych uzgodnieniach, dalsze 4 pomieszczenia graniczące z izbami przeznaczonymi dla WSG zostały przekazane do jego dyspozycji. W sumie WSG otrzymało ok. 2/5 całości powierzchni piętra. Stanowiło to 264,82 m² powierzchni, z czego 210,27 m² stanowiła powierzchnia użytkowa (w tym 12,2 m² przypadało na ubikacje)⁵¹⁰. Przejęcie pomieszczeń przeznaczonych dla WSG nastąpiło dopiero 3 lipca 1997 r., po ukończeniu remontu i wyposażeniu izb w niezbędne urządzenia biurowe i meble⁵¹¹. W międzyczasie pracownicy WSG współdzielili tymczasowo dotychczasowe pomieszczenia Sądu Wojsk Lotniczych wraz z pracownikami Wojskowego Sądu Okręgowego.

Pewne przesunięcia nastąpiły również z ustaleniem etatu osobowego dla pracowników WSO i WSG w Poznaniu. Ostateczny kształt obsady etatowej sądów „poznańskiego okręgu” dojrzał na przełomie czerwca i listopada⁵¹². Zabezpieczenie środków budżetowych pochodziło z Oddziału Finansowego Śląskiego Okręgu Wojskowego, do którego już 5 lipca przesłano plan zapotrzebowania finansowego⁵¹³. Na obsadę WSG w Poznaniu składał się: szef, zastępca szefa, 2 sędziów, sędzia/asesor, 2 aplikantów, kierownik sekretariatu, starszy sekretarz, sekretarz/starszy sekretarz, 6 sekretarzy, łącznik i kierowca⁵¹⁴.

1.1.2 Zarządzenia dotyczące rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej

W związku z odgórną realizacją rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych, dnia 1 kwietnia zastępca Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego ds. Nadzoru Sądowego płk mgr Zygmunt Stefaniak przesłał do wszystkich znoszonych sądów polecenie mające na celu przygotowanie urzędów do procesów związanych z przekazaniem registratur ich następcom prawnym. Pismo zastępcy prezesa było mało wyczerpujące i mogło być

⁵¹⁰ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, załącznik w postaci szkicu budynku z dnia 4 lipca 1996 wraz z obliczeniami.

⁵¹¹ WSG Poznań, wg. rej. 11/97, kronika sądu, k. 17.

⁵¹² Ibidem, k. 4-6.

⁵¹³ WSG Poznań, teczka nr 7, wg rej. Pf 32/96, pismo nr 20, k. 9 – pismo jawne.

⁵¹⁴ Obliczenia etatu oraz Obsada Etatowa Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu oraz wojskowych sądów garnizonowych znajdujących się w okręgu działania Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu – AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza.

odczytywane niejednoznacznie. Dokument przewidywał niezwłoczne przeprowadzenie weryfikacji dokumentacji znajdującej się „na stanie archiwum sądowego”, przeprowadzenie kwalifikacji archiwalnej „dokumentacji wojskowej” z uwzględnieniem jej wartości praktycznej i historycznej, przeprowadzenie procesu brakowania dokumentacji kategorii „B” po upływie okresu jej przechowywania i każdorazowo po wcześniejszym uzyskaniu zgody udzielanej przez Szefa Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie oraz przekazanie na podstawie zaakceptowanego spisu akt, dokumentacji do odpowiednich filii archiwów wojskowych. Przewidziano również przekazanie następcom prawnym na oddzielnym spisie, dokumentacji, której nie przekazano do żadnego archiwum wojskowego. Polecenie miało zostać wykonane do dnia 29 czerwca 1996 r., a więc tuż przed rozformowaniem sądów. Meldunek z realizacji powyższego polecenia należało złożyć Szefowi Wydziału Organizacyjno-Kadrowemu Izby Wojskowej Sądu Najwyższego⁵¹⁵. Jak wynika z zachowanej dokumentacji polecenie trafiło do Sądu Wojsk Lotniczych 12 kwietnia 1996 r. i było omawiane przed Szefem tegoż sądu dnia 19 kwietnia 1996 r. przez kierowników sekretariatu i kancelarii tajnej⁵¹⁶. Polecenie ze względu na krótki napięte okresy nie zostało w pełni zrealizowane przed określonym terminem⁵¹⁷.

Podstawowym aktem wykonawczym realizującym rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 1996 r. było Zarządzenie nr 8 Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w sprawie reorganizacji sądownictwa wojskowego⁵¹⁸.

Zgodnie z § 1 zarządzenia znoszone sądy miały zaprzestać wyznaczania rozpraw w sprawach, które wpłynęły po dniu 31 maja 1996 r. Cały § 2 określał przedmiot przekazania oraz obowiązku związane z likwidacją i przekazaniem

⁵¹⁵ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, kopia pisma nr 133, (SWL, teczka nr 5).

⁵¹⁶ Ibidem.

⁵¹⁷ Akta oraz dokumentację administracyjno-sądową, którą SWL nie przekazał Protokołem z 8 lipca 1996 r. (szerzej o protokole poniżej) do WSG w Poznaniu, została przekazana przez WSO w Poznaniu w latach 1998-1999 do Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Filii nr 6 CAW w Modlinie (obecnie Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim) spisami akt nr 9708/99 (kat. "A" - 19 poz.), 9709/99 (kat. "A" - 26 poz.) i 9710/99 (kat. "B" - 17 poz.); WSO, teczka nr 13, wg. rej. 38/96, spisy akt nr 9620/98 (kat. "A" - sprawy karne, 11 poz.), 9621/98 (kat. "A" - akta "Cs", 9 poz.), 9622/98 (kat. "A" - akta "Zo", 37 poz.), 9623/98 (kat. "B10" - akta "Z", 10 poz.), 9624/98 (kat. "B10" - akta "Cs", 93 poz.), 9625/98 (kat. "B" - sprawy karne, 1738 poz.), AZ WSG Poznań, teczka SWL/WSO wg. opisu 7/91. Przekazaniu uległy materiały archiwalne i dokumentacja niearchiwalna WSR w Poznaniu, WSG (II) w Poznaniu i SWL; szerzej o przyczynach przekazania dokumentacji poniżej.

⁵¹⁸ Prezes SN działał na podstawie zarządzenia Ministra Obrony Narodowej nr 84/MON z dnia 12 X 1990 w sprawie poruczenia Prezesowi Izby Wojskowej Sądu Najwyższego funkcji naczelnego nadzoru nad sądami wojskowymi.

właściwości w sprawach orzecznictwa i wykonawstwa orzeczeń sądowych nałożone na sądy znoszone oraz wskazywał ich następców prawnych.

Przekazaniu zgodnie z ust. 1 pkt 1-8 powyższego paragrafu, podlegały nierozpatrzone sprawy, prośby, wnioski i podania stron postępowania sądowego, repertoria i księgi sądowe, księgi i wykazy prowadzone dla potrzeb postępowania wykonawczego w sprawach karnych, odpisy orzeczeń I i II instancji i inna dokumentacja o charakterze sądowym. Chodziło o to, aby zachować zasady ciągłości w rozpatrywaniu spraw niezłatwionych przez sądy, które przejęły właściwości sądów zniesionych. Ponadto sądy znoszone miały przesłać prawomocne orzeczenia do wykonania, uzupełnić braki w aktach spraw karnych (ust. 2 niniejszego paragrafu), przekazać do dyspozycji tymczasowo aresztowanych oraz poinformować jednostki więziennictwa, w których osadzono osoby skazane przez niniejsze sądy, komorników, kuratorów i dowódców jednostek (ust. 3) oraz instytucje, które wypożyczyły akta z sądu likwidowanego o przejęciu właściwości przez sądy – następców prawnych (ust. 4). Ustalono, że sądami przejmującymi są:

- I. WSG w Bydgoszczy dla likwidowanego Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego,
- II. WSG w Gdyni dla likwidowanego Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni,
- III. WSG w Krakowie dla likwidowanego Wojskowego Sądu Garnizonowego w Katowicach,
- IV. WSG w Poznaniu dla likwidowanego Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu,
- V. WSG w Szczecinie dla likwidowanego WSG w Koszalinie,
- VI. WSG w Warszawie dla likwidowanych: Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie i Wojskowego Sądu Garnizonowego w Łodzi,
- VII. WSG we Wrocławiu dla likwidowanego Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu.

Z kolei § 3 regulował rozpatrywanie przejętych spraw przez sądy (ust. 1), dla których właściwym ze względu na przedmiot i przepisy kodeksu postępowania karnego był sąd wyższej instancji. Dla Wojskowych Sądów Garnizonowych w Krakowie, Lublinie, Olsztynie i Szczecinie ustalono, fakt dalszego prowadzenia spraw, które rozpoczęto rozprawa główna przed 1 lipca 1996 r., a które zgodnie z przepisami ustawy z 29 czerwca 1995 r. powinny być rozpatrywane przez sądy wyższej instancji. Przejęcie akt i powyższej dokumentacji miało odbyć się z udziałem dwóch trzyosobowych komisji wyznaczonych przez szefów sądów znoszonego i przejmującego (§ 4), na podstawie

protokołu zdawczo-odbiorczego, którego formę i elementy regulował § 5 ust. 1 i 3. Z myślą o skróceniu i ułatwieniu przebiegu całego procesu akta miały zostać ujęte w protokole bez wyliczania pozycji, łącznie z aktami znajdującymi poza siedzibą sądu znoszonego, ujętymi enumeracyjnie z dodatkowymi informacjami o miejscu przesłania akt. Dodatkowym ułatwieniem miały być wzmianki o miejscu przekazania akt, wpisywane rubrykę „Uwagi” w repertoriach. Miało to rozwiązać problem w przypadku poszukiwania akt przez sąd będący następcą prawnym. Jednoznaczna informacja o przekazaniu akt do archiwum wojskowego lub innej instytucji, lub przejęciu akt przez sąd przejmujący (§ 6).

W podobny sposób miano postąpić z wydawnictwami fachowo-wojskowymi i wewnętrznymi (w tym i z książką ewidencji wydawnictw), biblioteką i jej środkami ewidencyjnymi i pomocniczymi, drukami i niewykorzystanymi księgami sądowym, materiałami piśmiennymi i biurowymi, rocznikami Dzienników Ustaw, Monitorów Polskich i Dzienników Rozkazów MON, które zgodnie z § 7 trzyosobowe komisje powinny przyjąć na oddzielnych protokole zdawczo-odbiorczym. Sądami likwidowanymi i sądami przyjmującymi były w większości przypadku te same pary, co w przypadku przekazywania spraw sądowych. Wyjątkowo na podstawie protokołów wydawnictwa fachowe i inne szef:

- a) Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie przekazał
Wojskowemu Sądowi Okręgowemu w Warszawie,
- b) Wojskowego Sądu Garnizonowego w Łodzi – Wojskowemu Sądowi
Garnizonowemu w Warszawie,
- c) Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu – Wojskowemu Sądowi Okręgowemu
w Poznaniu,
- d) Wojskowego Sądu Garnizonowego w Koszalinie – Wojskowemu Sądowi
Garnizonowemu w Poznaniu.

Ze względu na przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, jak i fakt, że wśród przejmowanych dokumentów znajdowały się dokumenty i materiały zawierające informacje niejawne, protokół musiał być opatrzony odpowiednią klauzulą tajności.

Dodatkowo szefowie sądów znoszonych zobowiązani zostali w § 8 do rozliczenia się z użytkowanych przez nie pieczęci urzędowych, służbowych i pomocniczych oraz z dokumentacją mobilizacyjną i ćwiczeń wojskowych żołnierzy rezerwy.

Sprawę utworzenia Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze w ramach Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu miało zgodnie z § 9 uregulować odrębne zarządzenie (nr 9).

Powyższe rozporządzenie weszło w życie z chwilą podpisania go przez gen. bryg. Janusza Godynia – prezesa IW SN w Warszawie⁵¹⁹.

Zarządzenie, o którym mowa w § 9 Zarządzenia nr 8, wydano już 13 maja 1996 r. i zasadniczo nie różniło się w treści od poprzedniego aktu prawnego. W roli strony przekazującej wymieniono Szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Zielonej Górze, a stroną przyjmującą został SzeF Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu. Przejęciu podlegać miały te same elementy, które wymieniono w Zarządzeniu nr 8, a więc sprawy, prośby, wnioski, repertoria, księgi i wykazy sądowe, teczki orzeczeń, etc. oraz na osobnym protokole wydawnictwa fachowo-wojskowe, Dzienniki Ustaw, bibliotekę, druki sądowe, etc. Ponadto § 4 określono, że we wszystkich nieuregulowanych w zarządzeniu sprawach postępuje się na zasadzie przepisów określonych w Zarządzeniu nr 8⁵²⁰.

Również 8 maja 1996 r. SzeF Sztabu Generalnego WP wydał Zarządzenie nr 018/Org. regulujące podstawy sformowania WSG w Poznaniu. W związku z jego realizacją zastępca dowódcy Szefa Sztabu Śląskiego Okręgu Wojskowego, któremu terytorialnie podlegał znoszony Sąd Wojsk Lotniczych i formowane WSO i WSG, wydał własne zarządzenie nr 046/Org. w dniu 10 czerwca 1996 r. w sprawie uregulowania zmian w organizacji jednostek sądownictwa wojskowego na terenie Śląskiego Okręgu Wojskowego⁵²¹. Na podstawie tych zarządzeń m. in. dowódca Garnizonu Poznań, dowódca Wojskowego Rejonowego Zarządu Kwaterunkowo Budowlanego i innych jednostek realizowali zadania związane z odpowiednim zaopatrzeniem poszczególnych służb (m. in. mundurowej, kwaterunkowej, łączności, etc.) i gospodarowaniem mieniem wojskowym.

W efekcie wielkiej reformy Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu przekształcono w Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu, natomiast spadkobiercą w zakresie niezakończonych spraw karnych i następcą prawnym znoszonego sądu został

⁵¹⁹ AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza, zarządzenie Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego nr 8 z dnia 11 V 1996 w sprawie reorganizacji sądownictwa wojskowego, pismo nr 172 z dnia 17 V 1996.

⁵²⁰ Ibidem, zarządzenie Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego nr 9 z dnia 13 V 1996 w sprawie Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, pismo nr 173 z dnia 17 V 1996.

⁵²¹ Ze względu na klauzulę niejawności autor nie dotarł do wyżej wymienionych aktów prawnych.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu. Co prawda większość pracowników SWL została zatrudniona w WSO, lecz część z nich zasilła kadrowo nowo utworzony sąd. Nastąpił okres wspólnej egzystencji dwóch wojskowych sądów w Poznaniu.

1.2 Likwidacja Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu

Podstawą przekazania przez znoszony SWL dla WSG w Poznaniu akt spraw karnych i innej dokumentacji sądowej był *Protokół zdawczo-odbiorczy* z dnia 8 lipca 1996 r. W tym celu szef znoszonego Sądu Wojsk Lotniczych oraz zastępca szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu zgodnie z zarządzeniem nr 8 Prezesa IW SN powołali trzyosobowe komisje, w skład, których weszli m. in. zastępcy szefów i kierownicy sekretariatów obu sądów. Na podstawie powyższego *Protokołu* przekazano przede wszystkim sprawy karne, w których nie zapadły prawomocne orzeczenia (pkt 1), prośby i wnioski oczekujące na rozpoznanie (pkt 3), zastawniki spraw znajdujących się poza sądem (pkt 2) oraz teczki odpisów wyroków (pkt 5⁵²²) i postanowień (pkt 6) za lata 1985-1996 wydanych przez SWL oraz orzeczeń wydanych przez Izbę Wojskową Sądu Najwyższego w Poznaniu, również za lata 1985-1996 (pkt 7). Wśród dokumentacji przekazanej znalazły się także repertoria i księgi sądowe po wcześniejszych sądach, których spadkobiercą prawnym były kolejno Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu (1955-1974) i SWL w Poznaniu (pkt 8). Poza repertoriami spraw karnych „Sg” za lata 1955-1974, „S-lot” za lata 1974-1996 i „S-lot W” za lata 1981-1983, wśród przekazanej dokumentacji znalazły się repertoria „Sr” Wojskowych Sądów Rejonowych w Poznaniu (1946-1955), Zielonej Górze (1950-1954) i Łodzi (1946-1955). Repertoria „Sr” były „produktem kancelaryjnym” WSG w Poznaniu (1955-1974), zawierały, bowiem tylko sprawy, przepisane z repertoriów WSR, gdzie z pierwotnie je zarejestrowano, (ale już nie kontynuowano, a w których postępowanie wykonawcze kontynuowane było już przez WSG (II) w Poznaniu (1955-1974), w tym również sprawy rozpatrywane przez WSR w Poznaniu, a dotyczące przestępstw popełnionych przez żołnierzy⁵²³. Do wszystkich repertoriów spraw karnych dołączono skorowidze imienne osób w nich zarejestrowanych.

Wśród przekazanej dokumentacji znalazły się także repertoria i skorowidze „Żo Un” i „Cs Un” za lata 1993-1994, w których Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu

⁵²² W *Protokole* brak pkt. 4.

⁵²³ Por. AZ WSG Poznań, spis z.o. 18/1-4.

rozpatrywał sprawy z ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego⁵²⁴ w imieniu Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu oraz repertorium „Żo”⁵²⁵ Sądu Wojsk Lotniczych za lata 1987-1996.

Na podstawie Protokołu przekazano repertorium pomocy prawnej „Cs” (1991-1996), repertorium „Z” (1985-1996), księgi i skorowidze należności sądowych (1985-1996), księgi przechowywanych przedmiotów (1985-1996) i warunkowo zwolnionych (1989-1996), wykazy: przerw i odroczeń w odbywaniu kary (1990-1996), osób, wobec których postępowanie karne umorzono (1982-1996), listów gończych (1974-1996) i kar ograniczenia wolności (1975-1996), rejestry kar warunkowo zawieszonych (1989-1996) i próśb o ułaskawienie (1983-1996).

Osobnym punktem (pkt 9) przekazano księgi prowadzone dla potrzeb postępowania wykonawczego. Wśród nich znalazły się wykazy osób poddanych pod dozór (1988-1995)⁵²⁶, osób, którym wymierzono kary dodatkowe (1988-1995 i 1995-1996).

W postaci dodatkowych załączników przekazano wykazy osób odbywających karę pozbawienia wolności (lit. a) – wraz z aresztem wojskowym⁵²⁷, osób odbywających karę ograniczenia wolności (lit. b)⁵²⁸, osób, którym orzeczono karę pozbawienia wolności z odroczeniem jej wykonania (lit. c)⁵²⁹, wykaz niewykonanych kar dodatkowych (lit. d)⁵³⁰, wykaz spraw, w których nie zakończono egzekucji należności sądowych (lit. e)⁵³¹, spraw zawieszonych (lit. g)⁵³², spraw, w których trwał dozór kuratora bądź przełożonego (lit. f)⁵³³ i wykaz spraw, w których zwieszono

⁵²⁴ Dz.U. 1991, nr 34, poz. 149.

⁵²⁵ W protokole nie wymieniono repertorium „Żo” SWL, k. 5, przejęte razem ze skorowidzem vide AZ WSG Poznań, spis z.o. 37/5.

⁵²⁶ W *Protokole* powtórzone dwukrotnie.

⁵²⁷ WSG Poznań,teczka nr 4, wg. rej. 29/96, k. 16-18, wykaz zawierał informacje o sygn. akt, skazanym, początku i końcu kary, miejscu przebywania - 22 pozycje/

⁵²⁸ Ibidem, k. 19, wykaz zawierał 1 pozycję.

⁵²⁹ Ibidem, k. 20, wykaz zawierał 4 pozycje.

⁵³⁰ Ibidem, k. 21-25, wykaz zawierał informacje o sygn. akt, skazanym, rodzaju kary dodatkowej i dacie zakończenia -39 pozycji.

⁵³¹ Ibidem, k. 26-28, wykaz zawierał 42 pozycje.

⁵³² Ibidem, k. 32, wykaz zawierał informacje o sygn. akt, skazanym, kwalifikacji prawnej czynu, przyczyny zawieszenia -4 pozycje.

⁵³³ Ibidem, k. 29-31, wykaz zawierał informacje o sygn. akt, skazanym, rodzaju dozoru i dacie zakończenia -40 pozycji.

postępowanie wykonawcze (lit. h)⁵³⁴. Wszystkie wykazy sporządzono w formie tabel i podpisał zastępca szefa SWL – płk Tadeusz Wylegalski.

Dodatkowo w treści kończącej protokołu zawarto informacje, iż Kronikę sądu oraz „pozostałe dokumenty dotyczące funkcjonowania Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu w 1996 r. niezbędne do przeprowadzenia likwidacji Sądu – przekazane zostaną do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w terminie do dnia 30 września 1996 r.” oraz informacja, że strona przyjmująca nie wnosi żadnych uwag do treści Protokołu i stanu fizycznego przejmowanych dokumentów.

Obie strony uwierzytelniły dokument za pomocą pełnych podpisów i urzędowych pieczęci majestatycznych. Cały dokument wykonany w 3 egzemplarzach obejmował 24 kart, z czego aż 18 przypadło na 8 załączników (lit. a-h). Po jednym egzemplarzu otrzymały oba sądy, a trzeci egzemplarz przesłano do Szefa wydziału organizacyjno-kadrowego Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w Warszawie. Protokół został zatwierdzony przez Szefa Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu płk. Lecha Lindeckiego i zarejestrowany przez WSO (pismo nr 40) i WSG w Poznaniu (pismo nr 44⁵³⁵).

Protokołem z dnia 8 lipca 1996 r. WSO w Poznaniu działając w imieniu SWL przekazał akta 261 spraw karnych z lat 1982, 1985-1986, 1988-1996, w których nie zakończono postępowania wykonawczego dla WSG w Poznaniu⁵³⁶. Protokół zawierał informacje o sygnaturze sądowej i imieniu i nazwisku pierwszej oskarżonej osoby. Dokument zawierał 8 kart i został podpisany przez sekretarzy zdającego (z WSO) i przyjmującego (z WSG w Poznaniu) – po jednej osobie⁵³⁷.

Porównując Protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 8 lipca 1996 r. z Zarządzeniem nr 8 trzeba zaznaczyć niezwykle daleko posunięte podobieństwo obu dokumentów. Elementy wymienione w § 2 ust. 1 ppkt 1-5 Zarządzenia nr 8 odpowiadają kolejno punktom 1, 3, 8, 9, 5-7 Protokołu zdawczo-odbiorczego. Z kolei dokumentację wymienioną w ppkt 7 ujęto w Protokole w formie dołączonych do niego, oddzielnych załączników; natomiast kronika sądowa wymieniona w ppkt 8 została przytoczona w ostatniej części protokołu. Śmiało można, zatem stwierdzić, że Zarządzenie nr 8 było

⁵³⁴ Ibidem, k. 33, wykaz zawierał informacje o sygn. akt, skazanym, przyczynie zawieszenia i uwagach - 2 pozycje.

⁵³⁵ WSG Poznań,teczka nr 4, wg rej. 16/96, k. 2-36.

⁵³⁶ Za 1982 r. – 2 sprawy, za 1985 r. - 2 sprawy, za 1986 r. – 1 sprawa, za 1988 r. – 1 sprawa, za 1989 r. – 2 sprawy, za 1990 r. – 5 spraw, za 1991 r. – 3 sprawy, za 1992 r. – 12 spraw, za 1993 r. – 30 spraw, za 1994 r. – 103 sprawy, za 1995 r. – 77 spraw, za 1996 r. – 23 sprawy.

⁵³⁷ WSG Poznań,teczka nr 4, wg rej. 16/96, k. 37-44.

podstawą do skonstruowania samego protokołu. Nie chodzi tu nawet o elementy wymienione w § 5 Zarządzenia, takie jak: miejsce i data podpisania, oznaczenia członków obu komisji, podstawy prawnej, ale o rozwinięcie jego ppkt 4, tj. „oznaczenie zawartości będącej przedmiotem przekazania”. W tym przypadku Zarządzenie okazało się bardzo dobrze skonstruowanym normatywnym prawym.

Olbrzymim ułatwieniem dla nowosformowanego sądu był fakt, iż przejął tylko akta spraw niezakończonych wraz z pełną ewidencją wszystkich spraw sądowych (repertoria i skorowidze) Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu. Pozwoliło to pracownikom i kadrze sądu na skupieniu się na pracy bieżącej sądu, bez konieczności czasochłonnego przeglądania wszystkich akt w celu ustalenia, w których sprawach prowadzone jest postępowanie wykonawcze oraz przeprowadzenia właściwej kwalifikacji archiwalnej spraw zakończonych.

1.3 Likwidacja Wojskowego Sądu Garnizonowego w Koszalinie i reorganizacja sądu w Zielonej Górze

Czynności związane ze zniesieniem WSG w Koszalinie rozpoczęto ze strony WSG w Poznaniu zanim ten ostatni sąd rozpoczął nominalne funkcjonowanie. Dnia 26 czerwca 1996 r. szef WSG w Koszalinie płk Jan Radziej, późniejszy szef WSG w Poznaniu, zatwierdził protokół zdawczo-odbiorczy z przekazania przez kierownika sekretariatu WSG w Koszalinie specjalistycznego sprzętu kwaterunkowego w postaci m.in. stołów i foteli sędziowskich, ław publiczności i oskarżonych, barierek dla świadków i stołów dla obrońców i prokuratorów⁵³⁸.

Natomiast osobnym protokołem z dnia 19 lipca 1996 r.⁵³⁹ znoszony WSG w Koszalinie przekazał do WSG w Poznaniu zasadniczą część swojej dokumentacji. Przekazaniu podlegały wydawnictwa fachowo-wojskowe, biblioteka jawną (w sumie 130 pozycji) wraz z książkami ich ewidencji (pkt II protokołu), Dzienniki rozkazów jawnych i tajnych MON za 1971-1995 (pkt III protokołu)⁵⁴⁰, Dzienniki Ustaw za 1971-1996 (pkt IV), Monitory Polskie 1970-1996 (pkt V) - jako dokumentację określoną w § 7 Zarządzenia nr 8. Prezesa Izby Wojskowej SN oraz dodatkowo łańcuchy sędziowskie

⁵³⁸ WSG Poznań,teczka nr 7, wg rej. Pf 32/96, k. 35 – pismo jawne.

⁵³⁹ Ibidem, pismo nr Pf 124, k. 10-21.

⁵⁴⁰ Ibidem, k. 20, dzienniki rozkazów były rejestrowane od 1977 r.

(pkt VI), pieczęcie pomocnicze WSG w Koszalinie (pkt VII) i druki i księgi sądowe, materiały piśmiennicze i biurowe.

Protokół podpisały dwie trzyosobowe komisje, powołane rozkazami szefów sądów,

a pismo wykonane w 5 egzemplarzach rozesłano do WSG w Koszalinie i Poznaniu, Szefa wydziału organizacyjno-kadrowego Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w Warszawie, 9 Okręgowego Magazynu Sprzętu i Materiałów Wyszukiwawczych w Bydgoszczy i Oddziału Szkolenia Rejonowego Dowództwa Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy. Wśród wydawnictw fachowych znalazły się m.in. „Przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych RP. Część III. Przepisy kancelaryjne”⁵⁴¹ i „Instrukcja o zasadach archiwizacji dokumentacji wojskowej”⁵⁴².

Zaznaczyć należy, że repertoria za lata 1970-1996, zbiory odpisów orzeczeń, księgi i wykazy sądowe z okresu 1979-1996, a także nieznaną część teczek przedmiotowych WSG w Koszalinie przekazało protokołem zdawczo-odbiorczym w dniu 1 lipca 1996 r. do WSG w Szczecinie⁵⁴³.

Wraz ze zniesieniem SWL w Poznaniu i WSG w Koszalinie, rozpoczęło się przekształcanie samodzielnego do tej pory WSG w Zielonej Górze w Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu. Choć do Poznania nie trafiła bezpośrednio żadna dokumentacja, nadzór nad czynnościami zdawczo-odbiorczymi sprawował szef poznańskiego sądu garnizonowego. Dotychczasowy szef WSG w Zielonej Górze rozkazem nr 45/96 powołał trzyosobową komisję na czele, której stanął kpt. Andrzej Łuczyk. Komisja ta sporządziła 2 lipca 1996 r. trzy numerowane Protokoły zdawczo-odbiorcze, które przyjęła trzyosobowa komisja powołana rozkazem dziennym nr 2/96 szefa Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze WSG w Poznaniu⁵⁴⁴.

Protokołem nr 1 formalnie przekazano akta 29 spraw karnych przesłanych z prokuratury i spraw sądowych, w których nie zapadło orzeczenie prawomocne orzeczenie oraz 2 wnioski. Sprawy zostały wpisane do nowo założonego dla WZ repertorium „Sg” na 1996 r.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Ibidem, k. 14, poz. 54, sygn. Szt. Gen. 770/76, nr ewid. Pf 108.

⁵⁴² Ibidem, k. 17, poz. 98, sygn. Szt. Gen. 1344/88, nr ewid. Pf 250.

⁵⁴³ WSG Szczecin,teczka nr 4, wg opisu 16/96, meldunki i sprawozdania, k. 36-40.

⁵⁴⁴ WSG Poznań,teczka nr 4, wg rej. 16/96, pismo nr 47, k. 34.

⁵⁴⁵ Repertorium „Sg” WZ Zielona Góra WSG Poznań, wg rej. 15/96, RTD WSG Zielona Góra, k. 1v-2.

Protokołem nr 2 przekazano: repertoria ogólne „Sg” za lata 1958-1996, repertoria spraw karnych z okresu stanu wojennego „SgW” za lata 1981-1983⁵⁴⁶, skorowidze alfabetyczne do repertoriów „Sg” i „SgW” za lata 1958-1991⁵⁴⁷, repertorium „Z” za 1971-1996 i „Cs” za 1987-1996 po jednym tomie⁵⁴⁸, akta wydzielone wyszczególnione razem z repertoriami, w których były zarejestrowane⁵⁴⁹ oraz inne księgi i urzędzenia sądowe wyszczególnione w 28 punktach. Wśród nich znalazły się pozycje powszechnie występujące w innych sądach, których prowadzenie przewidziane było w przepisach i regulaminach sądów wojskowych⁵⁵⁰, tj. książka przechowywanych przedmiotów (1988-1996), warunkowo zwolnionych (1989-1996), wykazy: przerw i odroczeń w odbywaniu kary do czasu ukończenia służby wojskowej, osób, wobec których postępowanie karne umorzono, listów gończych (1958-1996) i kar ograniczenia wolności, wykaz kar warunkowo zawieszonych (1990-1996), teczki z odpisami orzeczeń (1958-1996)⁵⁵¹, księgi należności sądowych (1992-1996) oraz dodatkowe księgi: księga obiegu akt działu wykonawczego, wykazy: grzywien zamienionych na kary zastępcze, osób skazanych na areszt wojskowy, osób skazanych na karę dodatkową – pozbawienie praw publicznych oraz wykaz osobny dla zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, wykaz osób, którym umorzono należności sądowe, wykaz nawiązek, osób, skazanych na degradację lub obniżenia stopnia wojskowego i skorowidz nazwisk osób działu wykonawczego, a ponadto spis akt przekazanych z Archiwum Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej przy Sądzie Najwyższym do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego w 1991 r., książkę profilaktyczną i zeszyt opłat prokuratorskich i administracyjnych⁵⁵². Niezwykle ważne informacje umieszczono w części II protokołu, gdzie wskazano miejsce przechowywania wszystkich akt spraw sądowych WSG w Zielonej Górze. Akta z lat 1958-1982 przekazano do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu, a akta z lat 1983-1996 i stanu wojennego znajdowały się w piwnicach siedziby sądu. Do

⁵⁴⁶ Repertoria za 1958 i 1959 r. nie rejestrowano, repertoria za 1960-1962 zarejestrowano jako poufne, pozostało według rejestru.

⁵⁴⁷ Skorowidze prowadzono w systemie kilkuletnim i rejestrowano na Rejestrze Wykonanych Dokumentów (RWD), WSG Poznań,teczka nr 4, wg rej. 16/96, k. 37- poz. 5, 9, 15, 21, 29, 39, 45, 47.

⁵⁴⁸ Oba repertoria prowadzono w systemie wieloletnim.

⁵⁴⁹ Akta 8 spraw, z których 5 oznaczonych klauzulą „PF” i 3 cyfrą „0”.

⁵⁵⁰ Omówienie regulaminów sądów wojskowych poniżej.

⁵⁵¹ W protokole nie wymieniono ilości.

⁵⁵² WSG Poznań,teczka nr 4,wg rej. 16/96, k 37-42, wszystkie księgi zarejestrowano pod RWD nr 9, 5 i 15, część jako poufne.

obu protokołów dołączono Protokół z przeprowadzenia inwentaryzacji pieczęci służbowych do teczek pracy⁵⁵³.

26 lipca 1996 r. (data wpływu 29 lipca 1996 r.) do WSG w Poznaniu przesłano protokół nr 3 z przekazania wydawnictw fachowych, biblioteki, kancelarii jawnej i tajnej. Z pośród 163 pozycji uwzględnionych w wydawnictwach fachowo-wojskowych i wewnętrznych 28 zniszczono protokolarnie w trakcie jego sporządzania. Przekazano także m.in. księgi mienia wojskowego, rejestr druków ścisłego zarachowania, dziennik ewidencji telegramów, dziennik lekcyjny WSG, księgę ewidencji skarg i wniosków, rejestr legitymacji PKP, książka ewidencji żołnierzy, skorowidz rejestrów, zeszyt kontroli ochrony tajemnicy, dziennik ewidencji wykonanych dokumentów oraz przedmiotowe tečky z rozbiciem na poszczególne lata. Inaczej niż w WSG w Koszalinie, Dzienniki rozkazów tajnych i jawnych z lat 1958-1995 otrzymały numery teczek odpowiednio 3 i 4 – były to zresztą jedyne tečky z lat 1958-1972, których nie zniszczono protokolarnie podczas przeprowadzanej w 1986 r. kontroli⁵⁵⁴. Z 1976 r. zachowano tečky nr 1 (Rozkazy, zarządzenia MON i IWSN stanowiące podstawę prawną działania sądu) i 23 (wpisy na listę obrońców), z 1981 r. – teczkę nr 23, z 1983 – teczkę nr 18 (asygnaty na wydawnictwa fachowe, pieczęcie), z 1985 r. teczkę nr 8 (Biuletyny informacyjne i przeglądy IWSN, Sprawozdania IWSN i informacje z zagadnienia sądownictwa), z 1986 r. – tečky nr 8, 18 i 23, z 1990 r. tečky nr 1, 2 (rozkazy, zarządzenia MON, IWSN, ŚOW, D-cy Garnizonu, niestanowiące podstawy prawnej działania sądu), 13 (sprawy kadrowo-ewidencyjne) i 21 (sprawy kancelaryjne - niearchiwalne), z 1991 r. tečky nr 2, 8, 11 (sprawy szkoleniowe), 13, 18, 23 i 24 (Sprawy sądownictwa, odpisy orzeczeń IWSN), za 1992 r. tečky nr 1,2, 8, 11, 13, 18, 21, 23 i 24, za 1993 r. tečky nr 2, 8, 11, 13, 18, 21, 23, 24 i 25 (sprawy sądownictwa, pisma sądowe, nienależące do spraw karnych), za 1994 r. tečky nr 1,2, 8, 11, 13, 18, 21, 23 i 25, za 1995 r. tečky nr 1,2, 8, 11, 13, 15 (sprawy finansowe), 18, 21 i 25, za 1996 r. tečky nr 1,2, 8, 13, 15, 18, 21, 23, 25, 26 (sprawy sądownictwa, informacje NPW o stanie przestępczości) i 27 (sprawy sądownictwa, dokumentacja dotycząca dowodów rzeczowych), kompletne roczniki Dzienników Ustaw i Monitorów Polskich

⁵⁵³ Ibidem, k 43-44.

⁵⁵⁴ Informacja o zniszczeniu dokumentów w 1986 r. znalazła się w treści Protokołu nr 3, WSG Poznań, tečka nr 4, wg rej. 16/96, k. 52.

do chwili likwidacji, druki sądowe, teczki personalne pracowników cywilnych wojska oraz sprzęt kulturalno-oświatowy, kwaterunkowy i materiały piśmienno-biurowe⁵⁵⁵.

Protokoły sporządzono w 3 egzemplarzach, po jednej dla obu stron i dla Szefa wydziału organizacyjno-kadrowego IW SN. Egzemplarz Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze przesłano do Poznania⁵⁵⁶. Protokoły ze zniesienia WSG w Zielonej Górze i utworzenia Wydziału Zamiejscowego mają istotne znaczenie dla omawianego tutaj procesu powstawania WSG w Poznaniu. Formalnie całą dokumentację, którą wymieniono w protokołach zdawczo-odbiorczych przekazano WSG w Poznaniu. O doniosłości wydarzenia świadczy choćby fakt przystawienia na wszystkich teczkach przedmiotowych nowej prostokątnej pieczęci nagłówkowej i założeniu nowego repertorium dla spraw karnych. Wszystkie pozostałe księgi kontynuowano na zasadzie sukcesji czynnej. Pomimo pewnej podległości służbowej, Wydział Zamiejscowy zachował dużą swobodę i autonomiczność w prowadzeniu własnego sekretariatu i kancelarii⁵⁵⁷. Teczki likwidacyjną nr 28 WSG w Zielonej Górze przekazano Szefowi Wydziału Organizacyjnego Śląskiego Okręgu Wojskowego⁵⁵⁸.

1.4. Struktura organizacyjna

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu w myśl regulaminu urzędowania sądów wojskowych składał się z sekretariatu sądu w skład, którego wchodziły: kancelaria ogólna wraz z biurem podawczym i halą maszyn, kancelaria tajna, kancelarie sędziów wojskowych, kancelaria sędziego sprawującego nadzór penitencjarny oraz podręczne archiwum sądowego. Kancelarie te wytwarzały dokumentację, lecz nie stanowiły wydzielonych komórek organizacyjnych. Zgodnie z podziałem pracy ustalanej przez kierownika sekretariatu, przykładowo personel zajmujący się archiwum podręcznym mógł przynależeć jednocześnie do kancelarii penitencjarno-wykonawczej⁵⁵⁹. Nie wyodrębniano stałych i utrwalonych komórek organizacyjnych, a personel zazwyczaj wykonywał przypisane mu przez kierownika, a określone przez regulamin i podział czynności służbowych, zdania i czynności

⁵⁵⁵ Ibidem, k. 52-56.

⁵⁵⁶ Protokoły te stanowią niezwykle cenne źródło do badania form i dziejów biurowości w sądownictwie wojskowym, dodatkowo części informacyjne w protokołach wypełniają naszą wiedzę o losie dokumentacji niewymienionej w nich wprost.

⁵⁵⁷ Por.: Notatka informacyjna dotycząca Wojskowego Sądu Garnizonowego w Zielonej Górze, Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zespół WSG w Zielonej Górze oraz AWO 5793/12/2.

⁵⁵⁸ AZ WSG Poznań, ewidencja, RTD WSG Zielona Góra, k. 1v-2.

⁵⁵⁹ Inaczej kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny.

sekretarskie (kancelaryjne). Poszczególni pracownicy mogli wykonywać w ramach swych obowiązków prace biurowe jednocześnie w kilku kancelariach. Zazwyczaj kancelarią tajną i ogólną zajmowały się pojedyncze osoby, a do kancelarii sędziów wojskowych przydzielano, co najmniej po jednym sekretarzu sądowym i/lub aplikancie. Istniała także tzw. kancelaria jawna, która zajmowała się rejestracją i obiegiem jawnych pism administracyjnych. Na początku istnienia sądu rozdzielono funkcje biura podawczego pomiędzy kancelarię ogólną zwaną także sekretariatem ogólnym a kancelarię tajną, spełniającą ponadto funkcję kancelarii jawnej.

Prócz stanowisk funkcyjnych kierownika sekretariatu, kierownika kancelarii tajnej, szefa i zastępcy szefa sądu, istniały dodatkowe, pomocnicze funkcje, których nie można zaliczyć do żadnych wymienionych powyżej stanowisk kancelaryjnych. W etacie istniało, stanowisko kierowcy/szofera i woźnego sądowego/portiera. Ze względu na duży obszar objęty kompetencjami sądu, oraz potrzebę mobilności w nagłych przypadkach sesji sądowych przeprowadzanych poza siedzibą sądu, istnienie własnych środków transportu było niezbędne. Potrzebę utrzymywania samochodu wymuszało także oddalenie od Jednostki Wojskowej spełniającej zadania Oddziału Finansowego i prowadzącej dokumentację kadrowo-finansową sądu. Początkowo rolę tę spełniała Wyższa Szkoła Oficerska im. Stefana Czarnieckiego, a od połowy kwietnia 2003 r. Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu⁵⁶⁰.

Zadania woźnego sądowego sprowadzały się m. in. do doręczania korespondencji procesowej i administracyjnej do jednostek znajdujących się w tym samym budynku⁵⁶¹ za podpisem w książce korespondencji doręczonej, dostarczanie akt

⁵⁶⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 XII 2001 w sprawie zniesienia niektórych wyższych szkół oficerskich oraz utworzenia Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu, Dz.U. 2002. z dnia 8 stycznia 2002 r., Decyzja nr PF6/ORG./P5 Ministra Obrony Narodowej z dnia 19 I 2001 w sprawie wprowadzenia do realizacji "Planu zamierzeń organizacyjnych i dyslokacyjnych Sił Zbrojnych na lata 2001-2002", Decyzja nr PF – 49/ORG.I P1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 VI 002 zmieniająca decyzję nr 112/ORG./P5 Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 XI 2001 w sprawie wprowadzenia do realizacji, planu zamierzeń organizacyjnych i dyslokacyjnych SH Zbrojnych na lata 2002-2003", Decyzja nr 105/MON z dnia 22 IV 2002 w sprawie reorganizacji szkolnictwa wojskowego, Rozkaz Dowódcy Wojsk Lądowych nr 89 z dnia 13 V 2002 w sprawie reorganizacji szkolnictwa wojskowego Wojsk Lądowych, Decyzja nr 62/ORG./P1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 VII 2002 oraz Rozkaz nr PF – 332/ORG./P1 Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 8 VIII 2002 w sprawie zmian organizacyjnych w jednostkach szkolnictwa wojskowego podległych Dowódcom Rodzajów Sił Zbrojnych, Rozkaz Dowódcy Wojsk Lądowych nr PF-157 z dnia 13 VIII 2002 w sprawie zmian organizacyjnych w jednostkach szkolnictwa wojskowego Wojsk Lądowych, Pismo Dowódcy Wojsk Lądowych nr Fin. 2510 z dnia 12 IX 2002 w sprawie zatrudnienia bazowego i funduszu płac, Rozkaz Dzienny Dowódcy Wojsk Lądowych Z-43/2002 z dnia 20 IX 2002 w sprawie powierzenia wykonywana obowiązków za: <http://www.cswl.mil.pl/index.php/historia/akty-prawne/> [dostęp dnia 4 V 2011].

⁵⁶¹ W budynku przy ul. Solnej znajdowały się wówczas Wojskowa Prokuratura Okręgowa, Wojskowa Prokuratura Garnizonowa, Wojskowy Sąd Okręgowy, Komenda Garnizonu Poznań, relacja pracownika B. M. – zbiory własne autora.

na sale rozpraw, szycie akt, pilnowanie porządku. W sądzie na stanowisku woźnego zatrudniani byli czasowo żołnierze służby zasadniczej spełniający ponadto role pomocnicze, m. in. gońców oraz przy szyciu i opisywaniu akt. Pełnili oni również funkcje ochrony pomieszczeń sądu w godzinach wieczornych i nocnych, a także w dni powszednie, gdyż skoszarowani byli na jego terenie.

Zorganizowany w ten sposób system pracy wymuszony był niewielką liczbą pracowników. Pomimo tego łączenie różnych funkcji przez poszczególne osoby, zapewniało względną mobilność w pracy sądu i z powodzeniem mógł być stosowany w mniejszych instytucjach, do jakich z pewnością zaliczyć należy sądy wojskowe

System kancelaryjny stosowany w urzędzie był w zasadzie systemem mieszanym. W zależności od kancelarii i charakteru dokumentu, obieg pisma i jego rejestracja miały różne drogi. Inaczej postępowano z pismami procesowymi wpływającymi do urzędu, a inaczej z pismami powstającymi w kancelariach sędziowskich. Również pisma i dokumenty o charakterze administracyjnym, traktowane były inaczej. Na zróżnicowanie postępowania z dokumentacją nakładały się również przepisy o postępowaniu z dokumentacją zawierająca informacje niejawne. W przypadku spraw administracyjnych stosowano dziennikowy system kancelaryjny, natomiast w sprawach sądowych dokumenty kompletowano i rejestrowano w systemie akt spraw.

W 2005 r. Prezes WSG w Poznaniu chcąc usprawnić działalność urzędu wydał zarządzenie organizacyjne nr 1/05 z dnia 5 września 2005 r., w którym określił strukturę organizacyjną oraz zakres obowiązków i zadań poszczególnych pracowników. Wprowadzono w niej dwustopniową podległość. Kadra sędziowska oraz kierownik sekretariatu wydziału podlegali bezpośrednio prezesowi sądu, natomiast pozostali pracownicy sądu podlegali bezpośrednio pod kierownika sekretariatu. Zarówno kancelaria tajna jak i archiwum zakładowe uwzględnione zostały jako „wyodrębnione jednostki organizacyjne”, w których pracę wykonywali doraźnie wyznaczeni do tego celu sekretarze sądowi. Do głównych zadań prezesa należało kierowanie pracą sądu, poprzez doraźne kontrole oraz wydawanie zarządzeń. Ponadto prezes dekretuje całą korespondencję wpływającą, podpisuje pisma kierowane do innych urzędów i przydziela sprawy do rozpoznania poszczególnym sędziom, a także kształtuje zakres i charakter pracy szkoleniowej w sądzie.

Równie wiele zadań powierzono zastępcy prezesa, który sprawował bezpośrednio nadzór nad pracą sędziów, procesem archiwizacji akt spraw sądowych,

panionem wykonawczym a także innymi doraźnymi czynnościami z zakresu nadzoru służbowego. Sędziowie rozpatrują sprawy, wydają zarządzenia w celu realizacji przedmiotowych spraw, sporządzają orzeczenia oraz doskonalą swoje umiejętności i wiedzę w zakresie znajomości i stosowania prawa. Jeśli sędzia posiadał aplikanta, sprawował również nadzór nad jego aplikacją. Z kolei sędzia sprawujący nadzór penitencjarny i wykonawczy prócz rozpatrywania spraw toczących się w postępowaniu wykonawczym zobowiązany został do przeprowadzania kontroli zakładów karnych, aresztów śledczych i izb zatrzymań. Sprawami gospodarczymi i administracyjnymi sądu zajmował się kierownik sekretariatu wydział. Jemu podlegali wszyscy cywilni pracownicy sądu. On też kontrolował wydatki sądu ponoszone z tytułu wyjazdów służbowych, diet, należności wypłacanych świadkom, biegłym itd. W sprawach administracyjnych realizował on bezpośrednio zarządzenia prezesa sądu oraz prowadził księzkę rozkazów dziennych. Sekretarze sądowi wykonywali czynności biurowe związane z przygotowaniem posiedzeń i rozpraw sądowych (wezwań świadków, oskarżonych, biegłych, sporządzanie wokand, etc.), a także wykonywaniem zarządzeń sędziów i zapadłych w sprawie orzeczeń. Pod względem merytorycznym podlegali sędziemu, któremu zostali przydzieleni do kancelarii sędziowskiej. Do ich zadań należało także przygotowywanie protokołów posiedzeń oraz porządkowanie i szycie akt spraw. Takie same zadania mieli sekretarze sądowi przydzieleni do kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarno-wykonawczy. Prócz tego, prowadzili oni księgi i wykazy sądowe prowadzone w postępowaniu wykonawczym (m.in. wykaz osób warunkowo zwolnionych, wykaz kar warunkowo zawieszonych, wykaz należności sądowych, etc.) oraz wykonywali odpowiednie sprawozdania z zakresu realizowanych przez siebie zadań. Nieco inny zakres obowiązków posiadał sekretarz sądowy prowadzący kancelarię ogólną sądu. Do jego zadań należało przede wszystkim prowadzenie większości ksiąg i wykazów sądowych w tym repertoriów sądowych, a także przyjmowanie i rejestrację wszelkiej wpływającej korespondencji jawnej. Sekretarz ten sporządzał także większość sprawozdań sądowych, gromadził dokumentację administracyjną sądu oraz prowadzi bibliotekę sądową i kronikę sądu. Natomiast prowadzenie kancelarii tajnej powierzono sekretarzowi razem z częścią obowiązków zleconych mu przez kierownika sekretariatu (m.in. załatwianie pism i spraw finansowych i zaopatrzeniowych we właściwym oddziale gospodarczym). Zadania archiwisty archiwum zakładowego powierzano doraźnie jednemu z sekretarzy. Prócz wyżej wymienionych w sądzie znajdowali się: kierowca, będący szoferem i

użytkownikiem auta służbowego, nieetatowy pełnomocnik pocztowy, ekspediujący i przyjmujący korespondencję sądową, nieetatowy instruktor szkolenia fizycznego i sportu masowego, nieetatowy instruktor przeciwpożarowy, nieetatowy administrator systemu i sieci teleinformatycznych oraz pełnomocnik do spraw ochrony informacji niejawnych, będący bezpośrednim przełożonym kierownika kancelarii tajnej⁵⁶².

* * *

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu rozpoczął działanie z dniem 1 lipca 1996 r. Pierwsza sprawa w repertorium „Sg” zarejestrowana została w dniu 10 lipca, a pierwszy wyrok zapadł 26 lipca⁵⁶³. Przez pierwsze półrocze do sądu wpłynęło 66 spraw, z których znaczna część, mylnie skierowana do sądu, została przekazana wg właściwości innym sądom (w tym do WSO w Poznaniu i WSG w Bydgoszczy)⁵⁶⁴.

Początek działania WSG w Poznaniu wiązał się z dostosowywaniem pracy do nowych trybów funkcjonowania sądów wojskowych. Wprowadzenie środków odwoławczych i instancji sądowych wymagały zmiany dotychczasowych przepisów regulujących pracę sądu. Nowych pracowników należało wdrożyć do pracy, a kadrę sędziowską uzupełnić wg stanu określonego w etacie. Prócz komplikacji natury orzeczniczej i personalnej, należało uporać się z problemami czysto technicznymi - wyposażenia lokali w sprzęt biurowy, zabezpieczenia materialnego i finansowego.

Za symboliczną cezurę procesu kształtowania się WSG uznać możemy 5 grudnia 1997 r. W tym dniu ówczesny kierownik Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu Filii nr 4 Centralnego Archiwum Wojskowego⁵⁶⁵ kpt. Krzysztof Derenowski zatwierdził *rzeczowy wykazu akt Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu*, przesłany do akceptacji 12 listopada 1997 r.⁵⁶⁶

⁵⁶² AZ WSG Poznań, spis z.o. 129/1, WSG-I-001-13/07, zarządzenie organizacyjne 1/05.

⁵⁶³ WSG Poznań, Repertorium „Sg” za 1996 r., wg rej. 5/96, sprawa Sg 9/96, k. 6v-7.

⁵⁶⁴ Ibidem.

⁵⁶⁵ Później Filia nr 2 Archiwum Wojsk Lądowych we Wrocławiu, a obecnie Archiwum Wojskowe w Oleśnicy.

⁵⁶⁶ AZ WSG Poznań, rzeczowy wykaz akt Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, wg rej. 6/97, dokument zbroszurowany.

2. Procesy aktotwórcze

2.1 Akty normatywne regulujące tworzenie akt spraw i prowadzenie ksiąg sądowych

Wraz z przejściem dokumentacji i części pracowników Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu rozpoczął swe funkcjonowanie w oparciu o te same normatywy prawne, które regulowały funkcjonowanie byłego Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu. Początkowo tryb i funkcjonowanie sądu regulowały: ustawa z dnia 8 czerwca 1972 r. o ustroju sądów wojskowych wraz z późniejszymi zmianami⁵⁶⁷, *Regulamin urzędowania sądów wojskowych* z 1978 r. (Spr. 41/77) wraz ze zmianami⁵⁶⁸, oraz rozkazy wewnętrzne szefa sądu, Ministra Obrony Narodowej i szefa WSO w Poznaniu.

Zarówno dotychczasowa ustawa jak i regulamin, które funkcjonowały z nielicznymi zmianami od lat 70-tych, w obliczu zmian ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. w sprawie zmian w kodeksie postępowania karnego i innych, stały się nieaktualne i wymagały natychmiastowej aktualizacji. Oba akty prawne doczekały się ich w 1997 r.

Ustawa o ustroju sądów wojskowych określała w bardzo ogólnikowy zakres funkcjonowania sądów w zakresie tworzenia dokumentacji i podziału na komórki organizacyjne. W myśl art. 4 § 1 pkt 2 naczelny nadzór w zakresie organizacji i służby wojskowej spełniał Minister Obrony Narodowej. Funkcję tą Minister mógł zgodnie z § 2 w porozumieniu z Pierwszym Prezesem Sądu Najwyższego powierzyć Prezesowi Izby Wojskowej SN. Do kompetencji Prezesa IW należało również tworzenie i zatwierdzanie regulaminów i innych przepisów określających tryb wewnętrznego funkcjonowania sądów oraz zasad prowadzenia biurowości (art. 18). Z kolei w art. 13 §. 1 określał bardzo luźno, że w sądach "działają sekretariaty i inne komórki organizacyjne".

Ustawa ta zastąpiona została w ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. - Prawo o ustroju sądów wojskowych⁵⁶⁹. Istotną zmianą wprowadzoną przez nową ustawę było przede wszystkim przeniesienie funkcji sprawowania nadzoru nad organizacją z

⁵⁶⁷ Dz.U. 1972, nr 23, poz. 166, późniejsze zm.: Dz.U. 1989, nr 23, poz. 166, Dz.U. 1991, nr 73, poz. 436, Dz.U., 1995, nr 113, poz. 491, Dz.U. 1996, nr 89, poz. 443, Dz.U. 1997, nr 7, poz. 44 i nr 98, poz. 604.

⁵⁶⁸ Zmiany wprowadzone Zarządzeniem nr 11 Prezesa IW SN z dnia 16 VI 1992 (pismo wch. SWL nr 201), i Zarządzenie nr 1 Prezesa IW SN z dnia 13 I 1993 (pismo wch. SWL nr 13) – kopie obu pism w AZ WSG Poznań, dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczka zbiorcza.

⁵⁶⁹ Tekst jednolity Dz.U. 2007, nr 226, poz. 1676 wraz z późniejszymi zmianami.

kompetencji Ministra Obrony Narodowej do właściwości Ministra Sprawiedliwości (art. 5 § 2). W zakresie prerogatyw Ministra Obrony Narodowej pozostał nadzór nad żołnierzami czynnej służby wojskowej pełniących służbę w sądach wojskowych (art. 5 § 3). Spełnianie nadzoru w imieniu Ministra Sprawiedliwości i Obrony Narodowej określonych w art. 5 § 2 i 3 ustawy sprawować miała komórka organizacyjna Ministerstwa Sprawiedliwości - Departament Sądów Wojskowych. Oznaczało to ogromną zmianę dla prowadzenia biurowości i funkcjonowania sądów. Od tej pory rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w zakresie organizacji sądów wojskowych i ich regulaminie wewnętrznym urzędowania (art. 18 § 1 pkt 1), działalności administracyjnej (art. 18 § 1 pkt 2), archiwizowania, brakowania i przekazywania akt spraw sądowych (art. 18 § 1 pkt 3) miały mieć charakter zbliżony do aktów prawnych obowiązujących w sądownictwie powszechnym. Pierwszym tego symptomem było wręcz sformułowanie o "przekazywania właściwym archiwom państwowym akt spraw sądowych", choć materiały archiwalne wytwarzane w tym czasie przez sądy wojskowe przekazywane były do tej pory (i długo później) nie do archiwów państwowych, ale do filii Centralnego Archiwum Wojskowego, które w myśl art. 22 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁵⁷⁰, jest archiwum państwowym **wyodrębnionym**. Zarówno rozporządzenia wydawane przez Ministra Sprawiedliwości jak i przez Ministra Obrony Narodowej miały być zgodnie z art. 18 § 1, 1a i 2 być wzajemnie konsultowane przez obu ministrów.

Osobnym zarządzeniem Minister Sprawiedliwości miał określić organizację i zakres działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (art. 18 § 1a), przez co chciano ujednoczyć sposób postępowania w sprawach biurowości sądowej z sądami powszechnymi. Ustawa z 1997 r. poszerzała także, treść artykułu dotyczącego struktury organizacyjnej sądów. Do fragmentu "oraz inne komórki organizacyjne" dodano fragment, „które tworzy prezes sądu wojskowego”, co wskazywało na możliwość pewnej dowolności w tworzeniu i nazywaniu dodatkowych komórek w obrębie sądu.

Z pośród wyżej wymienionych aktów prawnych najistotniejszym z perspektywy analizy procesów aktotwórczych z pewnością pozostaje wydawnictwo specjalistyczne o sygn. Spr 41/77 zatytułowane "*Regulamin urzędowania sądów wojskowych*". Regulamin wprowadzony został do użytku dla wszystkich sądów wojskowych

⁵⁷⁰ Tekst jednolity Dz.U. 2002, nr 171, poz. 1396 wraz z późniejszymi zmianami.

Zarządzeniem nr 39 Prezesa IW SN z 16 grudnia 1977 r.⁵⁷¹. Regulamin obowiązywał od 1 lipca 1978 r. do 1 kwietnia 1997 r., kiedy Zarządzeniem nr 4 Prezesa IW SN z dnia 24 lutego 1997 r. zastąpiony został przez nowy „Regulamin urzędowania sądów wojskowych”⁵⁷². Oba regulamin w swej zasadniczej części normowały zasady i tryb tworzenia akt spraw, prowadzenia ksiąg, wykazów i repertoriów sądowych, a także zadania i zakres prac poszczególnych komórek organizacyjnych. Przejdziemy teraz do omówienia regulaminu z 1997 r.⁵⁷³ Wcześniejszy regulamin z 1977 r. obowiązywał WSG w Poznaniu niespełna rok, a na dodatek we fragmentach, w których mowa jest o czynnościach związanych z procesami aktotwórczymi, nie różni się znacząco od treści przepisów zawartych w nowym regulaminie. Nie ma, więc sensu przytaczać obu aktów oddzielnie. Zaznaczone zostaną jednak te uregulowania, które zostały wprowadzone po raz pierwszy w 1997 r. oraz odnośniki do artykułów poprzedniego regulaminu.

Regulamin określał w przejrzysty sposób obowiązki i zadania wszystkich osób funkcyjnych w sądzie oraz poszczególnych kancelarii wchodzących w skład sekretariatu. Do obowiązków szefa sądu należało przede wszystkim wykonywanie obowiązku nadzoru administracji sądowej (§ 6 ust. 1 regulaminu z 1997 r. *concordio* z § 23 ust. 1 regulaminu z 1977 r.). Szef sądu zaznajamiał się także ze wszystkimi pismami i aktami, które wpływały do urzędu i wydawał stosowne zarządzenia celem ich wykonania (§ 6 ust 2 pkt 1 *conc.* § 23 ust 2 pkt 1). Dotyczyło to zarówno spraw związanych z rozdzielaniem sprawy i posiedzenia pomiędzy poszczególnych sędziów (§ 6 ust 2 pkt 2), ale także spraw administracyjnych. Szef sądu kontrolował sprawność prawidłowości i terminowości pracy sekretariatu (§ 6 ust 2 pkt 13 *conc.* § 23 ust. 2 pkt 8), formę i treść pism wychodzących z sądu pod względem merytorycznym (§ 6 ust 2 pkt 21) i podpisywał pisma kierowane do instytucji zewnętrznych i w sprawach szczególnej wagi (§ 6 ust. 2 pkt 22). Ponadto przynajmniej raz na kwartał sprawdzał księgi sądowe oraz prawidłowość prowadzenia biurowości i kultury pracy w sekretariacie (§ 6 ust 2 pkt 14 *conc.* § 23 ust. 2 pkt 8). W związku z licznymi obowiązkami szefa sądu, pewnemu przesunięciu uległo wyznaczanie podziału czynności dla podległych pracowników. Podział czynności sporządzany był teraz przez kierownika sekretariatu (§ 6 ust 2 pkt 18), który lepiej orientował się w obciążeniu

⁵⁷¹ Treść Zarządzenia nr 39 wydrukowano na 2 stronie *Regulaminu*, - w zbiorach autora.

⁵⁷² Regulamin wraz z Zarządzeniem nr 4 przesłano do sądów wojskowych na początku marca 1997 r., AWO 5987/10/1, teczka nr 1, wg rej. 13/97, k. 3-4; Biblioteka Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, bez nr ewid.

⁵⁷³ W opinii autora Regulamin z 1997 r. stanowi znowelizowaną i przereklamowaną wersję regulaminu z 1977 r., o czym świadczy identyczna treść całego szeregu przepisów.

pracą, możliwościach i kompetencjach poszczególnych pracowników, a nie jak do tej pory przez szefa sądu (§ 6 ust 2 pkt 22). Temu ostatniemu, któremu pozostawiono możliwość akceptacji i zatwierdzania sporządzonych projektów. W obu regulaminach organem wykonawczym w zakresie biurowości i administracji był kierownik sekretariatu (§ 3 ust. 3 *conc.* § 28 ust.1).

Z kolei przewodniczący posiedzeń mieli obowiązek zaznajamiać się z wszelkimi pismami związanymi z ich sprawą oraz wydawać stosowne zarządzenia sekretariatowi, tak aby przygotować odpowiednio posiedzenia (§ 8 ust. 1 pkt. 1). Nowe przepisy określały także, że sędziowie przewodniczący posiedzeń mieli obowiązek zabezpieczania akt spraw i wszelkich pism z nimi związanych przed utratą lub zniszczeniem (§ 8 ust 1 pkt 17). W ten sposób rozstrzygnięto problem odpowiedzialności za akta na etapie postępowania orzekającego. Ponadto sędziowie zobowiązani byli do prowadzenia książki podręcznej sędziego (§ 8 ust 1 pkt 20), którą wcześniej zgodnie z regulaminem z 1977 r. prowadzić miała kancelaria sędziowska (§ 43 ust. 2).

Bardzo ważną rolę w zakresie funkcjonowania sądu sprawował kierownik sekretariatu. Dawniej to kluczowe z perspektywy pracy biurowej stanowisko mianowano zdolniejszych podoficerów. Z pośród licznych obowiązków, za najistotniejsze dla przedstawianego zagadnienia uznać należy:

- kierowanie pracą sekretariatu w oparciu o podział czynności przy zasadzie równomiernego obciążenia pracą (§ 11 ust. 2 pkt 1 *conc.* § 28 ust. 2);
- przyjmowanie wpływających do sądu pism oraz przedstawianie ich wraz z aktami i inną dokumentacją (m. in. notatki służbowe), ułatwiająca rozeznanie w sprawie do zapoznania szefowi sądu (§ 11 ust. 2 pkt 2) celem uzyskania zarządzenia o sposobie wykonania pisma lub załatwienia sprawy;
- stała kontrola pracy sekretariatu, i meldowanie szefowi sądu o niedociągnięciach (§ 11 ust. 2 pkt 6 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 1 i 30);
- szkolenie zawodowe pracowników (§ 11 ust. 2 pkt 7 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 5);
- zgłaszanie szefowi sądu wniosków dotyczących przesunięć w obsadzie personalnej poszczególnych kancelarii (§ 11 ust. 2 pkt 8 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 2);
- zaopatrywanie sądu w księgi, druki, materiały piśmienne i gospodarowanie nimi (§ 11 ust. 2 pkt 9 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 3);
- prowadzenie księgi rozkazów dziennych (§ 11 ust. 2 pkt 10 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 10);

- załatwianie korespondencji zleconej przez szefa sądu (§ 11 ust. 2 pkt 11 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 7);
- przystawianie pieczęci urzędowej na ważniejszych dokumentach sądowych (§ 11 ust. 2 pkt 14 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 12);
- prowadzenie dokumentacji personalnej pracowników sądu (§ 11 ust. 2 pkt 21 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 19);
- prowadzenie księgi wysyłanych akt (§ 11 ust. 2 pkt 24);
- prowadzenie księgi należności sądowych i księgi przechowywanych przedmiotów oraz nadzór nad nimi (§ 11 ust. 2 pkt 25 i 26 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 25 i 27);
- przechowywanie kopii wokand z rozpraw i posiedzeń (§ 11 ust. 2 pkt 27 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 22), przez okres 2 lat;
- prowadzenie biblioteki oraz przechowywane zbiorów dzienników ustaw, dzienników rozkazów (§ 11 ust. 2 pkt 28 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 24);
- poświadczanie ilości kart w księgach i repertoriach sądowych (§ 11 ust. 2 pkt 35 *conc.* § 29 ust. 2 pkt 4).

Nowy regulamin przeniósł obowiązek przekazywania akt do archiwum podręcznego przez kierownika sekretariatu (29 ust. 2 pkt 23) na rzecz sędziego sprawującego nadzór penitencjarny (§ 10 ust. 5).

Jak więc widać w kompetencjach kierownika sekretariatu skupiały się obowiązki związane z administracyjną, ekonomiczną i personalną stroną funkcjonowania sądu. Część z wyżej wymienionych obowiązków kierownika sekretariatu, Szef sądu, zgodnie z § 12 (*conc.* § 29 ust. 3) mógł powierzyć innemu pracownikowi sekretariatu.

Zgodnie z regulaminem (§ 14 ust 2 *conc.* § 27 ust. 3) sekretariat Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu składał się z:

- kancelarii ogólnej wraz z halą maszyn,
- kancelarii tajnej,
- kancelarii sędziów wojskowych,
- kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny,
- podręcznego archiwum sądowego.

Każda z tych kancelarii prowadziła własne księgi i wykazy sądowe. Kancelaria ogólna prowadziła zgodnie z § 15 ust. 2 pkt. 1-3, 5-12 (*conc.* § 60 pkt. 1-10)

regulaminu następujące księgi zarejestrowane w książce rejestrów teczek dokumentów tajnych, dzienników i książek ewidencyjnych WSG w Poznaniu⁵⁷⁴:

- repertorium ogólne "Sg"⁵⁷⁵ - wg rej. 5/96,
 - repertorium pomocy prawnej "Cs" - wg rej. 6/96,
 - repertorium zażaleń "Z" - wg rej. 10/96,
 - wykazu osób tymczasowo aresztowanych "TA" i zatrzymanych "ZA"- wg rej. 20/96,
 - wykazu osób skazanych na kary ograniczenia wolności oraz na kary odroczone do czasu ukończenia służby wojskowej - wg rej. 13/96,
 - wykaz osób, którym kary warunkowo zawieszono- wg rej. 15/96,
 - wykaz osób, w stosunku, do których postępowanie karne warunkowo umorzono- wg rej. 14/96,
 - wykaz listów gończych - wg rej. 8/96,
 - książkę przechowywanych przedmiotów - wg rej. 7/96,
 - książkę należności sądowych - wg rej. 9/96,
- a ponadto nie wymienione w regulaminie z 1977 r.
- książkę wysyłanych akt,
 - kontrolkę tymczasowego sporządzania orzeczeń i załatwiania środków odwoławczych⁵⁷⁶,
 - terminarz posiedzeń i rozpraw oraz skorowidze, których nie rejestrowano a traktowano jako pomoce ewidencyjne kancelarii⁵⁷⁷.

Sposób rejestrowania spraw i ich prowadzenia w repertoriach i wykazach sądowych regulowały kolejne paragrafy regulaminu⁵⁷⁸. Ponadto opisano zasady

⁵⁷⁴ Książka rejestr teczek dokumentów tajnych, dzienników i książek ewidencyjnych (RTD), WSG Poznań, książka nazywana niekiedy "matką teczek" lub teczką teczek, nie był nigdzie rejestrowany, sama jednak stanowiła miejsce rejestracji poszczególnych ksiąg sądowych, teczek administracyjnych i wszelkich pozycji w tym Dzienników Rozkazów, które wymagały rejestracji poza dziennikiem korespondencyjnym.

⁵⁷⁵ Repertorium ogólne "S" dla sądów garnizonowych winno nazywać się "Sg", dla sądów okręgowych "So", dla spraw apelacyjnych "Sa", etc., o nazewnictwie patrz: § 61 Regulaminu urzędowania sądów wojskowych, sygn. Spr 41/77, k. 42, skróty nazw repertoriów związane są z ich funkcją np.: Sg(arnizonowe), Sa(pelacyjne), So(kręgowe), T(ymczasowe) A(reszty), Z(ażalenia), Z(ażalenia), D(yscyplinarne), etc.

⁵⁷⁶ Kontrolka podobnie jak książka wysyłanych akt była nowym środkiem ewidencyjnym, który pojawia się dopiero w regulaminie z 1997 r., choć jak wskazuje przypadek WSG Poznań kontrolka funkcjonowała od samego początku zmian struktury sądów wojskowych w lipcu 1996 r.; kontrolka miała być prowadzona przez kierownika sekretariatu (§ 47 ust. 1), a niewymienienie jej wśród innych ksiąg prowadzonych przez kancelarię ogólną należy uznać za niedopatrzenie redakcyjne.

⁵⁷⁷ Zgodnie z § 60 pkt 14 regulaminu z 1977 r. do każdej księgi sądowej można było prowadzić alfabetyczny skorowidz nazwisk.

⁵⁷⁸ Przepisy ogólne dotyczące wszystkich repertoriów określały § 20-26 (*conc.* § 64-71), dla repertorium S" - § 27-29 ust. 2 (*conc.* § 72 ust. 1-8), § 29 ust. 3-7, § 30-32, § 34, § 36-37 - przepisy pojawiły się dopiero w regulaminie z 1997 r., § 33 (jako przeredagowanym *conc.* § 72 ust. 9), § 35 (*conc.* § 72 ust.

prowadzenia ksiąg: należności sądowych i przechowywanych przedmiotów prowadzone przez kierownika sekretariatu (odpowiednio § 45 i 48 *conc.* § 78 i brak przepisu). Nowością wprowadzoną w regulaminie w 1997 r. były przepisy określające sposób prowadzenia: księgi wysyłanych akt (§ 46), i kontrolki terminowego sporządzania uzasadnień i załatwiania środków odwoławczych (§ 47).

W kancelarii sędziów wojskowych prowadzono rejestrowane na RWD księgi podręczne sędziów oraz prowadzono czynności sekretarsko-biurowe (aktotwórcze) w związku z prowadzeniem akt spraw sądowych, a w przypadku kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny prowadzono także osobne księgi i wykazy (§ 18 ust. 1). W WSG w Poznaniu w kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny prowadzono:

- księga warunkowo zwolnionych - wg rej 12/96,
- wykaz osób, którym udzielono przerw i odroczeń w karach - wg rej. 16/96
a także nieuwzględnione w regulaminie z 1977 i 1997 r.:
- wykaz kar dodatkowych - wg rej. 11/96,
- wykaz osób, wobec których orzeczono kary dodatkowe - wg rej. 22/96⁵⁷⁹.

Wszystkie księgi zarejestrowane w RTD, posiadały ponumerowane karty, były przeszyte i zabezpieczone na końcu pieczęcią do pakietów, a suma kart była poświadczona przez kierownika sekretariatu (§ 15 ust. 4).

Nad rejestracją i obiegiem dokumentów zawierających informacje niejawne w rozumieniu przepisów o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL oraz ustawą z dnia 14 grudnia 1982 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej czuwała w sądzie kancelaria tajna⁵⁸⁰. Regulamin w szczególności określał sposób postępowania z dokumentami związanymi lub wchodzącymi w skład akt spraw sądowych, a które

10), repertorium "Sa" - § 38 (dodany w 1997 r.), repertorium "Zo" - § 39 (*conc.* § 73), repertorium "Cs" - § 40 ust. 1 (*conc.* § 74), ust. 2-4 (dodano w 1997 r.), repertorium "Z" i "ZD" - § 41 (*conc.* § 75 - dodano zdanie dotyczące repertorium "ZD"), wykaz osób tymczasowo aresztowanych "TA" i zatrzymanych "ZA" - § 42 (dodano w 1997 r.), wykaz osób skazanych na karę ograniczenia wolności - § 43 (*conc.* § 76 bez ust. 2), wykaz osób, którym karę warunkowo zawieszono - § 44 ust. (*conc.* § 77 bez ust. 2), ust. 2 dodano w 1997r).

⁵⁷⁹ § 15 ust 5 regulaminu z 1997 r. pozwalał szefom sądów na wprowadzanie dodatkowych ksiąg, o ile wymagała tego potrzeba sprawnego funkcjonowania sądu.

⁵⁸⁰ *Przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL. Część III Przepisy Kancelaryjne Sztabu Generalnego*, sygn.. Szt. Gen. 770/76 oraz Dz.U. 1982, nr 40, poz. 271, późniejsze zmiany w Dz.U. 1989, nr 34, poz. 178, Dz.U. 1990, nr 34, poz. 198, Dz.U. 1996, nr 106, poz. 496, Dz.U. 1997, nr 110, poz. 714. Oba normatywy prawne przestały być aktualne z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2005 r. nr 196, poz. 1631, z późn. zm. Dz.U. z 2006 r. nr 104, poz. 708 i 711, nr 149, poz. 1078, nr 218, poz. 1592 i nr 220, poz. 1600, z 2007 r. nr 25, poz. 162, z 2008 r. nr 171, poz. 1056 oraz z 2009 r. nr 178, poz. 1375).

stanowiły tajemnice służbową i państwową. Żaden, bowiem wcześniejszy przepis nie mógł oddać specyfiki spraw sądowych. Dokument niejawne oraz akta spraw opatrzone klauzulą niejawności rejestrowano w dzienniku wchodzącej korespondencji niejawnej oraz w odpowiednim repertorium (§ 117 ust. 1 *conc.* § 38 ust. 1 pkt 1, § 39 ust. 1), następnie przekazywano do kancelarii tajnej gdzie je przechowywano przez cały okres postępowania sądowego, aż do momentu przekazania akt do właściwej filii Centralnego Archiwum Wojskowego (§ 118 ust. 6 *conc.* § 39 ust. 10). Akta takie dołączano wtedy do akt głównych, nigdy natomiast nie mogły znajdować się w archiwum podręcznym. Pojedyncze dokumenty wkładano w koperty wspólne dla jednej sprawy i umieszczano w teczkach "do spraw karnych", gdzie gromadzono je z uwzględnieniem numeru z repertorium - sygnatury sprawy sądowej. W przypadku, kiedy dokumenty wyłączano ze sprawy, w miejscu dotychczasowego ich wszycia umieszczano podpisaną przez kierownika sekretariatu informację o nowym miejscu przechowywania lub przesłania pism, a akta główne opieczętoywano napisem "akta wydzielone ark...". W przypadku, gdy dokumentów niejawnych było tak dużo, że ich wyłączanie okazywało się kłopotliwe, całe akta otrzymywały klauzulę niejawności (§ 118 *conc.* § 38 ust. 1-4). Korzystanie z w/w dokumentów i akt niejawnych było bardzo kłopotliwe. obrońcy oraz prokuratorzy mogli sporządzać z nich notatki na specjalnie wydzielonych i zewidencjonowanych w kancelarii tajnej arkuszach, które następnie były im udostępniane w trakcie posiedzeń, a po ich zakończeniu podlegały zwrotowi. Notatki po uprawomocnieniu się orzeczenia były niszczone (§ 117 ust. 4 *conc.* § 39 ust. 8). W ten sam sposób postępowano z niejawnymi aktami oskarżenia, które po zapoznaniu się z nimi przez oskarżonego, były zwracane i niszczone w kancelarii tajnej (§ 120 *conc.* § 40 ust. 5). Z akt i dokumentów wydzielonych można było sporządzać jawne wyciągi i odpisy, a także, jeśli była taka możliwość uchylać klauzule niejawności całym aktom na wniosek szefa sądu (§ 119 *conc.* § 39 ust. 4-5).

Regulamin z 1977 i 1997 r. przewidywał tylko jedną księgę prowadzoną do archiwum podręcznego sądu miała nim być: *Książka ewidencji spraw wydanych z archiwum* stosowaną w przypadku wewnętrznych wypożyczeń (§ 19 ust. 6 *conc.* § 58 ust. 2). Wzór takiej książki nie powstał i zdaje się, że ani WSG w Poznaniu ani Wydział Zamiejscowy w Zielonej Górze WSG w Poznaniu nie prowadziło takiej ewidencji⁵⁸¹.

⁵⁸¹ WSG Poznań, RTD za 1996-2010, WZ Zielona Góra WSG Poznań; RTD za 1996-2002.

Archiwum podręczne sądu miało charakter magazynu, do którego składano przede wszystkim zakończone i zbędne w kancelariach sędziowskich akta spraw sądowych. Dokumentację administracyjną gromadzono w kancelarii i bezpośrednio za jej pośrednictwem niszczone lub przekazywano do archiwum definitywnego. W specjalnym pomieszczeniu, o ograniczonym dostępie, z zakratowanymi oknami, wzmocnionymi drzwiami obitymi blachą ze wzmocnionymi zamki (§ 19 ust. 3 *conc.* § 56 ust. 2) składano akta spraw zakończonych, w których załatwiono wszystkie czynności z wykonaniem orzeczenia. Akta wcześniej opatrywano specjalną pieczęcią zatytułowaną "do archiwum sądu", na której wyznaczony sędzia wpisywał datę zakończenia postępowania, datę przejrzania akt i własny podpis. Układ akt w pomieszczeniu odpowiadał chronologicznie ich rejestrowaniu w repertoriach. Najpierw gromadzono akta z jednego roku zgodnie z sygnaturami sądowymi, później dodawano następną partię (§ 19 ust. 4 *conc.* § 57). Zdarzało się, że ze względów lokalowych w tym samym pomieszczeniu gromadzono akta spraw zakończonych (należących do zasobu archiwum podręcznego tj. "B" - przed 1978 r. archiwum "B") i akta, w których toczyło się postępowanie wykonawcze (tj. "A" - przed 1978 r. archiwum "A")⁵⁸². Ponieważ sposób przekazywania nie był w żaden sposób regulowany przez przepisy regulaminów w archiwum podręcznym nie istniały żadne środki ewidencyjne. Fakt przekazania przez sędziego akt do archiwum odnotowywano jedynie w repertoriach "Sg" w rubryce „data przekazania do archiwum” (rubryka 25 repertorium Sądu POW).

Przedstawiony wyżej sposób gromadzenia akt w archiwum podręcznym pozwalał na dużą swobodę w operowaniu poszczególnymi sprawami. Akta można było ponownie wznawiać, wyłączać z archiwum podręcznego, uzupełniać i poddawać dalszym zmianom, bez pozostawiania jakiegokolwiek śladu w ewidencji. Akta wydawane były z archiwum podręcznego za zgodą szefa sądu lub kierownika sekretariatu (§ 19 ust. 5 *conc.* § 58 ust. 1). Również funkcjonowanie zastawników umieszczanych w miejscu wyjęcia wypożyczonych akt, pozostawiało wiele do życzenia. Wynikało to przede wszystkim z różnego okresu zakańczania spraw karnych, a co za tym idzie, nieregularnym przekazywaniem akt do archiwum podręcznego. Kolejno narastające sygnatury akt, gromadzonych na półkach i regałach archiwum podręcznego, nigdy nie mogły zostać skompletowane w taki sposób, w jaki

⁵⁸² O podziale akt na A i B czytaj poniżej oraz w: R. Leśniewski, op. cit., s. 266-267.

występowały w repertoriach. Część spraw przekazywano, bowiem wg właściwości do innych sądów, część zaś rozpatrywano ponownie nadając aktom nowe sygnatury.

Archiwum podręczne miało funkcjonować zgodnie z "Instrukcją o postępowaniu wojskowymi materiałami archiwalnymi" (§ 19 ust. 1 *conc.* § 56 ust. 3)⁵⁸³. Sądy Wojskowe zobowiązane zostały przepisami regulaminów do przekazywania swoich materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej do poszczególnych filii Centralnego Archiwum Wojskowego, po uprzednim powiadomieniu Szefa Wydziału Organizacyjno-Kadrowego IW SN i przesłaniu mu kopii spisu akt przekazanych do archiwum wojskowego. Zgodnie z art. 29 ust. 1 pkt 3a ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁵⁸⁴, archiwa podręczne sądów wojskowych były czymś w rodzaju "archiwów przejściowych" dla archiwów wydzielonych. Użycie sformułowania "archiwa" w odniesieniu do jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej sugerowało, że każde archiwum powołane w takiej jednostce powinno być traktowane jako wyodrębnione. Z kolei art. 31 ust. 1 pkt 1 precyzował, że materiały wytworzone przez wyżej wymienione instytucje stanowią zasób archiwów wyodrębnionych.

Za najważniejszą formę "produkcji" kancelaryjnej sądu bez wątpienia uznać należy akta spraw⁵⁸⁵. Właściwy początek powstawania większości akt sądowych bierze się w innych instytucjach wymiaru sprawiedliwości. Mogą to być sprawy zapoczątkowane w jednostkach Żandarmerii Wojskowej lub przez Prokuratorów Wojskowych. W przypadku spraw karnych każdorazowa, akta trafiają do sądu jako przygotowane akta spraw. W nielicznych wypadkach tj. sprawy dotyczące ogłoszenia wyroku łącznego, przy wydzielaniu akt niejawnych, pomocy prawnej lub związanych z odtworzeniem zniszczonych akt i unieważnieniami wyroków, akta spraw zakładane są bezpośrednio w kancelarii ogólnej sądu. Regulamin precyzyjnie określał elementy akt spraw, na które składają się każdorazowo: dokumenty trwale ze sobą połączone, zgromadzone w toku postępowania przygotowawczego (zeznania, protokoły oględzin i rewizji, dowody rzeczowe, protokoły przesłuchań, materiały zabezpieczone w toku

⁵⁸³ Instrukcją o postępowaniu wojskowymi materiałami archiwalnymi, Szt. Gen 1344/88, - instrukcja obowiązywała do 2005 r., w tej części regulamin z 1997 r. przestał być aktualny w z dniem 4 I 2003 wraz z wejściem w życie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 XII 2002 w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych (Dz.U. 2002, nr 220, poz. 1857, zm. Dz.U. 2006, nr 56, poz. 393).

⁵⁸⁴ Tekst jednolity Dz.U. 2002, nr 171, poz. 1396 wraz z późniejszymi zmianami.

⁵⁸⁵ Szczegółowy sposób prowadzenia akt spraw karnych zawierają § 109-124 regulaminu z 1997 r. i § 48-55 regulaminu z 1977 r.

przygotowania śledztwa, zdjęcia z sekcji zwłok i miejsc popełnienia przestępstwa, akt oskarżenia, etc.), dokumenty proweniencji sądowej dołączane w trakcie trwania postępowania orzeczniczego i wykonawczego (dowody przedłożone przez obronę, wezwania

i pokwitowania odbiorów, protokoły i postanowienia, wnioski, odpisy wyroków i wyroki, opinie biegłych i innych, wywiady środowiskowe, uzasadnienia, apelacje, zażalenia, etc.⁵⁸⁶) oraz karty przeglądowe, na których odnotowuje się wszystkie materiałów dołączone do akt sprawy. Szczegółowo opisane karty przeglądowe umieszcza się na początku każdego tomu sprawy i wpisuje do nich w porządku chronologicznym lub wg dat wpływu krótką treść dokumentów znajdujących się w tomie oraz ewidencjonuje za pomocą numeracji kolejnych kart - *volio* (§ 110 *conc.* § 49 ust. 1). Cechą charakterystyczną akt sądowych jest trwały sposób łączenia materiałów wchodzący w skład poszczególnych tomów. Dokumenty i pisma doszywa się do okładek lub innych pism wg dat wpływu lub sporządzenia. Uniemożliwia to ingerencję w kolejność i skład pism wchodzących w skład akt sprawy (wyjęcie dokumentu jest utrudnione ze względu na przeszycie i zewidencjonowanie kart w karcie przeglądowej). Jest to podstawowy warunek bez zapewnienia, którego, ani sędziowie, ani inni uczestnicy postępowania sądowego, nie mogą na płaszczyźnie wspólnej wiedzy zawartej w aktach, weryfikowanej przez każdego z nich, przeprowadzić zobiektywizowanego procesu sądowego.

Z tego też powodu, za każdym razem, kiedy akta wysyłano do innej instytucji, wypożyczano do wglądu lub przekazywano, sekretarz miał obowiązek zakończyć kartę przeglądową w ten sposób, że podkreślał ostatni wpis umieszczał informacje o dacie, numerze kończącym kartę i własny czytelny podpis (§ 111 ust. 1 *conc.* § 49 ust. 2). Okładka każdej sprawy i tomu akt powinna być właściwie opieczetowana i opisana w ten sposób, że winna zawierać w prawym górnym rogu numer z repertorium łamany przez dwie ostatnie cyfry z rok zarejestrowania sprawy, w lewym górnym rogu umieszcza się natomiast pieczęć nagławkową sądu, który zarejestrował sprawę w swoim repertorium. Na okładce wpisuje się także imię, nazwisko i imię ojca oskarżonego. W przypadku oficerów w służbie czynnej stosuje się czerwony atrament (§ 109 ust. 1-4 *conc.* § 48). Zazwyczaj umieszcza się także informacje o jednostce, w

⁵⁸⁶ R. Leśniewski, op. cit., s. 232-234, profil dokumentów zaprezentowany powyżej nieznacznie się różni od rodzajów dokumentacji występującej w latach 40 i 50 XX wieku, wynika to ze zmiany zawartości treściowej akt z lat po 1990, ewolucji toku postępowania dochodzeniowo-śledczego, postępowania karnego, form kancelaryjnych i funkcjonowania sądów.

której służył oskarżony oraz artykuły kodeksu karnego z aktu oskarżenia, lub inne sformułowanie objaśniające treść akt (np. "w sprawie przypadku dowodu rzeczowego")- choć ani regulamin z 1977 r., ani z 1997 r. nie przewidywał takiej procedury. Ponadto na okładkach umieszczano następujące czerwone napisy:

- a) "areszt" - w przypadku, gdy choćby jeden z oskarżonych był aresztowany,
- b) "list gończy ark ... " - w przypadku, gdy choćby za jednym z oskarżonych wystosowano list gończy, podaje się wraz z numerem arkusza na którym umieszczono jego odpis w aktach,
- c) "postępowanie zaoczne" - w przypadku nieobecności oskarżonego,
- d) "dowód rzeczowy ark ..." - z podaniem numeru karty dołączonych dowodów rzeczowych lub kwitów depozytowych
- e) klauzula niejawności⁵⁸⁷ - dla oznaczenia akt stanowiących tajemnice państwowa lub służbową,
- f) "do zwrotu z ark ..." - jeśli pismo lub dokument należało zwrócić po uprawomocnieniu orzeczenia,
- g) "akta wydzielone ark ..." - w przypadku wyłączenia dokumentów do teczek "do akt sprawy" przechowywanych w kancelarii tajnej,
- h) "kara śmierci" - w przypadku, gdy choćby za jednym z oskarżonych został na nią skazany,
- i) "wyrok łączny" - w przypadku akt założonych w celu jego wydania,
- j) "A" - dla spraw które były w toku wykonywania orzeczenia, "B" - dla spraw w których zakończono postępowanie wykonawcze.

W przypadku dezaktualizacji napis był skreślany czerwonym atramentem, tak, aby nadal był czytelny (§ 109 ust. 4-5 *conc.* § 48 ust. 4-5). Przepisy wskazywał również na to, aby poszczególne sprawy nie przekraczały grubości 200-220, 200-250 kart w tomie. W przypadku większej ilości dokumentów można było zakładać akta zawierające np. dowody rzeczowe. Należało je wtedy opisać zgodnie z zawartością i nadać cyfrę rzymską wskazującą na numer kolejny tomu (§ 116 *conc.* § 53).

Oba regulamin w drobiazgowy sposób normowały sposób rejestracji spraw i prowadzenia zapisów w repertoriach i innych sądowych urządzeniach ewidencyjnych. Wprowadzenie tak szczegółowych przepisów wynikało z dążenia do przestrzegania jednolitych zasad w prowadzeniu czynności biurowo-sekretarskich we wszystkich

⁵⁸⁷ W 1996 r. funkcjonowały klauzule: "tajne spec. znaczenia", "tajne" i "poufne"

sądach wojskowych. Repertoria dodatkowo stanowiły kwintesencję wiadomości uzyskanych i wytwarzanych w procesie postępowania z aktami spraw sądowych. Umieszczano w nich najistotniejsze dane tj. dokładne dane personalne oskarżonego (data urodzenia, miejsce odbywania służby, imię ojca, wykształcenie, zawód) jednoznacznie go identyfikujące, charakter i rodzaj przypisywanego mu czynu, daty rozpraw i posiedzeń, treść wyroku lub innego orzeczenia (np. o umorzeniu postępowania), postępowania apelacyjne, daty prawomocności orzeczeń, miejsce ostatecznego złożenia akt, etc. Na ich podstawie sporządzano sprawozdania oraz udzielano bieżących informacji w danej sprawie. Repertoria musiały, więc zawierać informacje najistotniejsze, usystematyzowane wg określonych i jednolitych dla wszystkich sądów zasad⁵⁸⁸.

2.2 Funkcjonowania systemu kancelaryjnego

2.2.1 Postępowanie z pismami administracyjnymi

2.2.1.1 Drogi wpływu informacji

Podstawową drogą napływu informacji do urzędu jest korespondencja, przysyłana najczęściej za pośrednictwem wyspecjalizowanych w tym zakresie firm (Poczta Polska, firmy kurierskie i inne). Korespondencja jest tu rozumiana jako informacja utrwalona w sposób mechaniczny lub odręczny na materialnym nośniku, tj. papier, płyty CD i DVD, itp. Korespondencja przysyłana jest do urzędu w postaci przesyłek, listów, paczek, telefaxów i faxów, rzadziej natomiast pisma i dokumenty dostarczane są za pośrednictwem gońców lub osobiście składane na ręce pracowników sądu.

Tak przekazana informacja, zarejestrowana i włączona do akt staje się podstawowym elementem dokumentacji instytucji. Drugim sposobem powstawania dokumentacji jest jej tworzenia w urzędzie. Może ona powstawać na zasadzie kontrakcji do informacji pozyskanej z zewnątrz zarówno w formie utrwalonej, jaki i

⁵⁸⁸ Repertoria nader często zmieniają "właścicieli", każdorazowo wraz z przeniesieniem kompetencji na sąd-następcę prawnego, przekazaniu podlegają jego repertoria. Przykładowo WSG w Poznaniu posiada w zasobie repertoria spraw sądowych b. WSR w Zielonej Górze, Poznaniu (zbiorcze), Łodzi, WSG w Poznaniu (I i II), SWL w Poznaniu, Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy, WSG w Zielonej Górze (w tym i Wydziału Zamiejscowego), Sądu JW 5786 w Poznaniu, WSO III w Poznaniu, WSG w Bydgoszczy; w przypadku innych sądów wojskowych sytuacje są analogiczne, WSG we Wrocławiu posiada repertoria WSR i WSG w Opolu.

niezapisanej na żadnym nośniku, przekazywanej najczęściej w postaci werbalnej, lub jako efekt własnej działalności.

Informacji pozyskiwana najczęściej na skutek rozmowy osobistej lub telefonicznej ustnego nie zostają zapisane w żaden sposób, i nie pozostawiają po sobie żadnego ślad w spuściźnie aktowej. Czasami jednak efektem finalnym, pozyskania informacji nieutrwalanej na nośniku fizycznym staje się meldunek, raport czy notatka urzędowa. Wraz z komputeryzacją i rozwojem technicznym poszczególnych sfer życia prywatnego i publicznego, pojawiają się kolejne drogi przepływu informacji tj. skany, wideokonferencje, nośniki dokumentacji elektronicznej, etc.

Nadawcą informacji w wyniku której podejmowane są przez instytucje wszelkie działania, mogą być różne podmioty. Najczęściej są to urzędy, w tym instytucje nadrzędne (np. WSO w Poznaniu), urzędy analogiczne (np. WSG w Bydgoszczy) lub jednostki, które w ramach realizacji swoich zadań ustawowych powinny współpracować w WSG w Poznaniu (archiwa wojskowe, Żandarmeria Wojskowa, prokuratury wojskowe, zakłady karne, etc.). Drugim źródłem napływu informacji są pisma i dokumenty wpływające od osób i podmiotów prywatnych.

2.2.1.2 Rejestracja

Chociaż w WSG w Poznaniu z chwilą powstania nie istniała żadna instrukcja kancelaryjna określająca, które pisma należy zarejestrować, a które nie, w dzienniku korespondencyjnym nie ma śladów rejestracji pism nieistotnych dla funkcjonowania urzędu tj. życzenia świąteczne, reklamy, ulotki, dzienniki urzędowe, etc. Oznacza to, że nie wszystkie pisma wpływające rejestrowano, a jedynie te, które w jakiś sposób wiązały się działaniem i kompetencjami urzędu.

Pismo lub dokument z chwilą wpływu było rejestrowane w kancelarii jawnej, spełniającej zarazem funkcję biura podawczego. W przypadkach, w których pismo trafiało do urzędu w inny sposób, z pominięciem kancelarii jawnej, np. za pośrednictwem faxu, który znajdował się w pokoju kierownika sekretariatu, pracownicy sądu, każdorazowo kierowali je do kancelarii jawnej celem uprzedniej rejestracji. Rejestracja polegała na odbiciu na piśmie pieczęci wpływu, najczęściej na lewej stronie pisma, na której umieszczano numer kolejny z dziennika korespondencyjnego, datę wpływu – prezenty i informacje o załącznikach. Następnie wpisywano w odpowiednie rubryki dziennika korespondencyjnego informacje zawarte w piśmie rejestrowanym.

Dziennik korespondencji stosowany w WSG w Poznaniu składał się z 14 rubryk, z których 8 umieszczano na lewej stronie, a 6 na prawej. Wzór dziennika był wspólny dla całego sądownictwa wojskowego. Rubryki z lewej strony wypełniano w chwili rejestracji pisma wchodzącego lub wychodzącego. Rubryka 1 stawała się jednocześnie numerem pisma, rubryka 2 i 3 określała daty wpływu lub wysyłki pisma do lub od adresata określonego w rubryce 4. Rubryka 5 stanowiła krótkie streszczenie pisma, a w rubrykach 6-8 odnotowywano liczbę arkuszy dokumentu i załączników.

Rubryki prawej strony służyły do odnotowania informacji o sporządzeniu odpowiedzi na pismo lub wykonania jego treści. W większości przypadków wypełniano tylko rubryki 12-14. W WSG w Poznaniu wykonawca pisma był najczęściej również pracownikiem kancelarii, więc nie było potrzeby wypełniania rubryki 11. W rubryce 13 w zależności od dalszego losu pisma wpisywano miejsce dołączenia pisma do akt, w ten sposób, że określano numer teczki i strony, które w danej teczce dokument otrzymał. W sporej liczbie przypadków zamiast miejsca złożenia dokumentów do akt znajdowały się informacje o komisijnym zniszczeniu dokumentu wraz z podpisami i datą przeprowadzenia czynności. Czasami w przypadku innego załatwienia pisma, w rubryce 14 wpisywano informacje o formie jego wykonania.

Lewa strona dziennika korespondencyjnego

Numer kolejny zapisu	Data odbioru lub wysłania dokumentu	Nr i data dokumentu otrzymanego	Nazwa instytucji nadawcy (przy odbiorze) – adresata (przy wysyłce)	Jakiej sprawy dotyczy	Liczba		
					kart dokum. wraz z załącznikami	załączników	arkuszy (kart) załączników
1	2	3	4	5	6	7	8

Prawa strona dziennika korespondencyjnego

Nr z dziennika ewidencji wykonania	Kto (wydział, stanowisko) wykonał dokument (komu przekazano), lub numer RWD	Pokwitowanie i data	Numer (symbol) akt, w których jest dokument przechowywany lub jego kopia	Uwagi

nnych do- kumentó w		wykonawcy (pobiera- jącego dokument do załatwienia)	Pracownika kancelarii (potwierdzającego zwrot dokumentu)		
9	10	11	12	13	14

2.2.1.3 Punkty zatrzymania

Po rejestracji wszystkie pisma przedstawiane były szefowi sądu do zapoznania się celem wydania stosownych dekretacji o formie załatwienia i osobom przekazanym do referatu. Pisma przekazywane były zazwyczaj raz dziennie o określonej godzinie, a w przypadkach pilnych, przedstawiało się je od razu po rejestracji. Dekretacje szef sądu wykonywał zazwyczaj kolorem zielonym, każdorazowo wraz z podpisem i datą. Tak przygotowaną „pocztę”⁵⁸⁹ szef sądu zwracał do kancelarii jawnej, gdzie następowała segregacja dokumentów. Zadekretowane pismo mogło trafić do jednego lub większej liczby wykonawców, lub „ad acta”. W tym drugim przypadku, pisma odkładano do wskazanych w dekretacji teczek tematycznych, przechowywanych w kancelarii. W przypadkach, w których pismo wymagało odpowiedzi, kancelaria przekazywała pismo do referatu lub decernatu wskazanej w dekretacji osobie wraz z niezbędnymi do jego wykonania dokumentami. Wykonawca sporządzał pismo lub jego koncept i w zależności od skomplikowania sprawy przekazywał do kancelarii ogólnej, celem przedłożenia go do akceptacji lub podpisu, bądź osobiście przedkładał szefowi sądu. Podpisana odpowiedź lub inny dokument ponownie trafiała do kancelarii jawnej, gdzie rejestrowano ją w dzienniku korespondencji. Odpowiedzi oraz wszelkie pisma wychodzące z urzędu, opatrywano specjalną pieczęcią służbową zwaną niekiedy pieczęcią nagłówkową⁵⁹⁰.

W odróżnieniu od prezenty, pieczęć ta zawierała miejsce na umieszczenie numeru lub znaku pisma oraz datę sporządzenia lub wysyłki. Pieczęć tę bowiem przykładano również na wysyłane paczki.

⁵⁸⁹ Określenie potoczne używane w sądownictwie wojskowym na określenie przygotowanej dla szefa na dany dzień korespondencji.

⁵⁹⁰ Decyzja nr 336/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 X 2005 w sprawie wprowadzenia do użytku "Instrukcji o pieczęciach używanych w resorcie obrony narodowej"(Dz. Urz. MON 2005, nr 19, poz. 178, zm. Dz. Urz. MON 2007, nr 4, poz. 47, Dz. Urz. MON 2007, nr 19, poz. 197), te czka nr 7, wg rej. WSG Poznań, wykaz pieczęci.

Orzeł w koronie,
WOSKOWY SĄD GARNIZONOWY
w Poznaniu

Nr..... numer pisma/znak pisma
.....
- data sporządzenia/wysyłki
pisma

61-890 Poznań.

Pisma wykonywano zazwyczaj w 2 egzemplarzach. Jeden egzemplarz zarejestrowanego pisma odkładano do akt, a drugi przekazywano do ekspedycji poczty celem wysyłki. W międzyczasie wykonawca zwracał do kancelarii jawnej za podpisem otrzymane wcześniej pismo przewodnie, które odkładano do teczki tematycznej zgodnie z datą wpływu. Na niektórych pismach stosowano uproszczoną pieczęć nagłówkową, zawierającą jedynie nazwę urzędu i jego aktualny adres.

Model obiegu pisma "administracyjnego"

- 1) pismo wpływa do urzędu → otrzymuje prezentę → rejestracja w dzienniku korespondencyjnym → pismo przedstawione do decyzji → dekretecja szefa
- a) → kancelaria jawna składa pismo ad acta
- b) → kancelaria jawna przekazuje wykonawcom pism celem sporządzenia odpowiedzi → zwrot dokumentu do kancelarii ogólnej → odnotowanie w dzienniku korespondencji → przekazanie odpowiedzi do akceptacji szefa razem z pismem przewodnim i niezbędnymi dokumentami → podpisanie przez prezesa → kancelaria jawna rejestruje odpowiedź, jeden egzemplarz pozostawia w akta, → drugi egzemplarz przekazuje do ekspedycji poczty → wysyłka pisma
- 2) sporządzenie meldunku/pisma → przekazanie do szefa do akceptacji/podpisu (za lub bez pośrednictwa kancelarii jawnej) → kancelaria jawna rejestruje meldunek/pismo, jeden egzemplarz pozostawia w akta, → drugi egzemplarz przekazuje do ekspedycji poczty → wysyłka pisma

2.2.1.4 Gromadzenie pism w teczkach tematycznych. Rzeczowy wykaz akt

Jak już wspomniano pisma po wykonaniu i odpowiedniej dekretacji odkładane były do odpowiednich teczek tematycznych. Pisma układane były w nich wg daty wpływu pisma z początku roku łądowały na początku teczki, a te z późniejszych miesięcy na jego końcu. Teczki przechowywano w kancelarii tajnej, która spełniała również funkcje kancelarii jawnej. Pisma mogły być bowiem niszczone niezwłocznie po udzieleniu odpowiedzi (por. rozdział II w części dotyczącej przepisów o biurowości w wojsku).

Rzeczowy wykaz akt miał prostą strukturę. Składał się z czterech rubryk, w których umieszczano: liczbę porządkową, hasło klasyfikacyjne, kategorię archiwalną, uwagi. Liczba porządkowa oznaczała kolejny numer zapisu hasła klasyfikacyjnego, nie zaś numer hasła. W rubryce drugiej znajdowały się następujące działy:

- a) I. Dokumentację normatywno-organizacyjną (rozkazy, zarządzenia przełożonych, dzienniki rozkazów MON i Szefa sądu, sprawy etatowe);
- b) II. Dokumentację operacyjno-mobilizacyjną (rozkazy, meldunki, plan osiągnięcia Wyższych Stanów Gotowości Bojowej);
- c) III. Dokumentacja planistyczno-sprawozdawczo-kontrolna (plany zamierzeń, sprawozdania z działalności sądu, protokoły kontroli);
- d) IV. Dokumentacja działalności kadrowej (akta personalne pracowników cywilnych, meldunki, przepisy i inne pisma w sprawach żołnierzy i żołnierzy służby zasadniczej);
- e) V. Dokumentacja finansowa (książki należności sądowych i kontowa);
- f) VI. Dokumentacja gospodarczo-materiałowa (książki mienia wojskowego, ewidencja materiałów piśmiennych i kancelaryjnych jednorazowego użytku, asygnaty przychodowe);
- g) VII. Dokumentacja kancelaryjna i archiwalna (trwałe urządzenia ewidencyjne tj. RTD, RWD, dzienniki korespondencji, pieczęci, pomocnicze urządzenia ewidencyjne, spisy akt przekazanych do archiwum, RWA);
- h) VIII. Dokumentacja sądowo-administracyjna (korespondencja w sprawach administracyjnych sądu, w sprawach karnych, w sprawach ławników, etc.);
- i) IX. Dokumentacja historiograficzna (kronika sądu);
- j) X. Dokumentacja orzecznicza i wykonawcze dokumenty sądowe (odpisy wyroków i postanowień, repertoria, wykazy i pomocnicze księgi sądowe);

k) XI. Akta spraw karnych (kategorię akt ze względu na rodzaj kary, akta „Cs”).

Tytuł każdego działu wyróżniano majuskułą. W ramach działów wyróżniano dopiero właściwe hasła klasyfikacyjne, które umieszczano w oddzielnych wierszach. W rubryce trzeciej znajdowała się kategoria archiwalna przypisana zazwyczaj dla danego hasła klasyfikacyjnego, z tym, że zastosowano jedynie kategorię „A”, „B50”, „B25”, „B15”, „B10” i „Bc”. W nielicznych przypadkach kategorie archiwalne przypisane do hasła klasyfikacyjnego zależały od formy dokumentów wymienionych w rubryce „uwagi”. Przykładowo hasło klasyfikacyjne „księgi pomocnicze” nie posiadało jednej kategorii archiwalnej, ale trzy „Bc”, „B10” i „B15” w zależności od nazwy księgi ujętej w „uwagach”⁵⁹¹. Najważniejsza była czwarta rubryka, w której jeśli zachodziła potrzeba hasło klasyfikacyjne było rozwijane, w taki sposób, aby nie było wątpliwości, jakiej dokumentacji dotyczy. Tu umieszczano także informacje, o zbroszurowaniu dokumentu lub numerze teczki, do której należało dokumentację w sprawie złożyć. Zaznaczyć należy, że w większości przypadków rzeczowy wykaz akt wskazywał jedynie kategorię archiwalną dla każdego typu dokumentacji wytwarzanego w Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Poznaniu, a nie miejsce jego przydzielenia. Rzeczowy wykaz akt obejmował, bowiem dokumentację administracyjną, gospodarczą, kadrową i personalną, a także sądową.

Rzeczowy wykaz akt WSG w Poznaniu powstał w oparciu o RWA Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu⁵⁹² oraz poszczególne przepisy „Instrukcji o zasadach archiwizacji dokumentacji wojskowej”⁵⁹³. Zasadnicza różnica pomiędzy rzeczowym wykazem akt WSG a rzeczowym wykazem akt SWL polegała na umieszczeniu w tym ostatnim na początku wykazu, haseł klasyfikacyjnych, w których nadawano kolejne numery teczkom spraw (od 1 do 6), a dopiero w drugiej kolejności dokumentom zbroszurowanym, teczkom, księgom i aktom sądowym. Numery teczek spraw umieszczano bezpośrednio w drugiej rubryce pod hasłem klasyfikacyjnym.

W przypadku Instrukcji o zasadach archiwizacji dokumentacji wojskowej podstawowe znaczenie miały załączniki. Załącznik nr 1 zawierał graficzny wzór RWA⁵⁹⁴, natomiast załącznik nr 2 stanowił rozbudowaną tabelą, w której umieszczono 18 grup różnych rodzajów dokumentacji wojskowej z podziałem w obrębie każdej na

⁵⁹¹ Dla księgi należności sądowych – „B10”.

⁵⁹² ASP 9709/99/26, SWL, rzeczowy wykaz akt Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, wg. opisu 8/94.

⁵⁹³ Sz. Gen. 1344/88 wprowadzony do użytku z dniem 1 stycznia 1989 r zarządzeniem nr 56/Sztab z dnia 13 X 1988 Szefa Sztabu Generalnego WP.

⁵⁹⁴ Szt. Gen. 1344/88, k. 26.

dokumenty i pisma zaliczane do kategorii „A”, „B” i „Bc”⁵⁹⁵. Druga tabela umieszczona w załączniku nr 3 stanowiła wzorcowy rzeczowy wykaz akt dla wszystkich rodzajów dokumentacji, w tym i z uwzględnieniem rodzajów wojsk tj. raketowe, Marynarki Wojennej, etc. z podziałem na instytucje centralne MON, okręgi wojskowe i rodzaje sił zbrojnych oraz jednostki wojskowe i inne związki taktyczne najniższego szczebla⁵⁹⁶. Hasła klasyfikacyjne użyte do skonstruowania RWA WSG w Poznaniu, pochodziły z grup m.in. akt organizacyjnych (IV. 3-13) akt doboru kadr i uzupełnień (V. 3-5, 12, 16, 21-25), akt mobilizacyjnych (VI. 2-3), akt szkolenia wojskowego (VIII. 2, 6, 8), akt służb kwatermistrzowskich (XIX. 16-17, 45), akt prokuratur i sądów wojskowych (cały dział XXI), akt kancelaryjnych i ochrony tajemnicy (XXIV. 2-8).

Cyfry przypisane były do odpowiednich haseł z Rzeczowego Wykazu Akt.

Lp.	Hasło klasyfikacyjne	kat. arch.	Uwagi
1	2	3	4
1	<u>I. DOKUMENTACJA</u> <u>NORMATYWNO-</u> <u>ORGANIZACYJNA</u> Rozkazy, zarządzenia i inne dokumenty wyższych przełożonych	A	-MON, IWSN, SOW lub innej komórki organizacyjnej stanowiącej nadzór administracyjny nad działalnością sądów wojskowych – stanowiące podstawę prawną działalności Sądu T-1
2	Dzienniki Rozkazów MON - tajne - jawne	Bc	- - - dokument zbroszurowany - - dokument zbroszurowany -

[...]

27	Odpisy wyroków WSO Odpisy postanowień WSO Odpisy IWSN Odpisy postanowień IWSN	Bc	- T - 12
28	Repertorium ogólne „Sg” wraz ze skorowidzem	A	-

⁵⁹⁵ Ibidem, s. 27-40.

⁵⁹⁶ Ibidem, s. 41-76

wraz ze skorowidzem

2.2.2 Postępowanie z korespondencją procesową

Pisma w sprawach sądowych przechodziły nieco inną drogę niż korespondencja administracyjno-sądowa. Po przybiciu prezenty, pism nie rejestrowano w sekretariacie ogólnym w oddzielnej książce korespondencji procesowej, tak jak zakładały oba regulamin urzędowania sądów wojskowych, a jedynie przekazywane do szefa sądu razem z pozostałą korespondencją. Pisma procesowe i związane ze sprawami sądowymi przedstawiano do dekretacji razem z odpowiednimi aktami sprawy. Pisma umieszczano wtedy na początku ostatniego tomu akt. Zdarzało się, że akt nie można było przedstawić szefowi sądu razem z przychodzącymi pismami. W przypadku, gdy akta znajdowały się poza siedzibą sądu zastępowano je zastawnikami akt. W pozostałych sytuacjach wskazywano, w której komórce, bądź kancelarii znajdują się przedmiotowe akta. Korespondencji procesowej nie rejestrowano także w dzienniku korespondencyjnym. Po dekretacji pisma wracały do sekretariatu ogólnego, skąd rozdzielano je na wyznaczone kancelarie sędziowskie lub wykonywano bezpośrednio wskazane zarządzenia, w tym zakładano akta.

W podobny sposób postępowano z aktami sądowymi. Wpływ nowych spraw rejestrowano pod koniec dnia, w porządku alfabetycznym, odnotowując je w odpowiednim repertorium lub wykazie oraz skorowidzach. Następnie akta przedstawiano szefowi sądu, który sporządzał zarządzenie określające sędziego sprawozdawcę (kancelarię sędziowską) termin posiedzenia lub rozprawy, a także dodatkowe informacje o formie i charakterze rozpoznania sprawy. Akta wraz z zarządzeniem wracały do sekretariatu ogólnego, gdzie pracownicy uzupełniali odpowiednie rubryki repertoriów i wykazów, a następnie przekazywali akta do kancelarii sędziowskich. Tu następował szereg kolejnych procesów związanych z tworzeniem akt. Sekretarze sądowi wzywali oskarżonych i świadków, protokołowali kolejne sesje posiedzeń i rozpraw, wykonywali zarządzenia sędziów, a następnie uzupełniali karty przeglądowe akt i wszywali niezbędne dla postępowania dokumenty. Z chwilą załatwienia sprawy, tj. uprawomocnieniu orzeczenia lub jego wykonaniu, akta wraz z orzeczeniem przekazywano do sekretariatu ogólnego, który z kolei nadawał im dalszy bieg, kierując je do szefa sądu.

Podobną drogę przechodziły akta, w których sędzia sprawujący nadzór penitencjarny nadzorował postępowanie wykonawcze.

Poniżej zaprezentowano typowe modele obiegu pism i akt sądowych.

Model obiegu pisma sądowego

Pismo wpływa do urzędu → otrzymuje prezentę → do pisma załącza się akta sprawy → pismo przedstawione do decyzji → dekretacja szefa (wyznaczenie posiedzenia)

a) → sekretariat ogólny wykonuje zarządzenie → akta składa się do archiwum podręcznego/przesyła wg właściwości

b) → sekretariat ogólny przekazuje kancelariom sędziowskim (wraz z aktami) → obieg w kancelariach sędziowskich

Obieg akt sądowych

Wpływ sprawy do urzędu → akta otrzymuje prezentę i zostają zarejestrowane w odpowiednim repertorium/wykazie → pismo przedstawione do decyzji → wyznaczenie posiedzenia przez szefa → akta wracają do sekretariatu

a) → sekretariat ogólny wykonuje zarządzenie → składa akta do archiwum podręcznego/przesyła wg właściwości

b) → sekretariat ogólny przekazuje kancelariom sędziowskim (wraz z aktami) → obieg w kancelariach sędziowskich/sędziego penitencjarnego → akta wraz z orzeczeniem wracają do sekretariatu ogólnego → przedstawienie do akceptacji szefowi sądu → dekretacja szefa → sekretariat odnotowuje załatwienie sprawy w odpowiedniej rubryce repertorium lub wykazu → akta składane są do archiwum podręcznego/przesyłane wg właściwości

Obieg pisma w kancelarii sędziego wojskowego/ sędziego sprawującego nadzór penitencjarny

Sędzia zapoznaje się z pismem/aktami → sędzia sporządza konspekt pism (odpowiedź), bądź przekazuje wskazówki odnośnie jego wykonania ustnie → pismo/protokół wykonuje sekretarz sądowy → pismo sprawdza i podpisuje sędzia, sporządza oryginał orzeczenia → sekretarz jeden egzemplarz wraz z pismami przewodnimi ewidencjonuje

na karcie przeglądowej i wszywa do akt , wykonuje uwierzytelnione kopie orzeczeń → przekazuje kopie pism/odpisów do ekspedycji poczty

W 2005 r. tryb obiegu akt spraw sądowych i dokumentacji procesowych został uregulowany zarządzeniem organizacyjno-porządkowym nr 2/05 z dnia 5 września 2005 r. Na podstawie tego zarządzenia w kancelarii ogólnej sądu wprowadzono pomocnicze urządzenia ewidencyjne w postaci „rejstru obiegu akt”, „rejstru obiegu akt kancelarii wykonawczej” i „książki doręczeń korespondencji procesowej”. W pierwszym z wyżej wymienionych wpisywało się wszelkie wpływające do sądu akta. Tu też odnotowano, kiedy i komu wydano akta celem rozpoznania sprawy, a także ich zwrot. Rejestr stosowano dla spraw, w których nie zapadło jeszcze orzeczenie. Z chwilą jego wydania i uprawomocnienia kancelaria sędziowska zdawała akta w kancelarii ogólnej celem przekazania sprawy do kancelarii penitencjarno wykonawczej. Następnie sprawę wpisywano do „rejstru obiegu akt kancelarii wykonawczej”, gdzie odbiór sprawy kwitowali sekretarze tejże kancelarii. Oba rejestry miały ułatwić kontrolę nad etapem załatwiania spraw sądowych oraz miejscem ich przechowywania. Utworzenie punktu zatrzymania akt w kancelarii ogólnej pozwalał sekretarzowi tejże kancelarii na bieżące uzupełnianie zapisów w książkach sądowych.

Podobne zadanie miała spełniać „książka doręczeń korespondencji procesowej”. Rejestrowano w niej wszystkie pisma dotyczące spraw sądowych razem z informacjami o dacie wpływu, adresacie, krótkiej treści i ilości załączników. W książce doręczeń kwitowano także odbiór zadekretowanych przez prezesa pism. W ten sposób odnajdywanie wszelkich wniosków i pojedynczych pism, które wpłynęły do sądu było bardzo uproszczone i pozwalało na szybką kontrolę zarówno miejsca przydzielenia dokumentu jak i daty jego wydania⁵⁹⁷. Książka ta miała zdecydowanie charakter dziennika podawczego, analogicznego do dziennika korespondencyjnego, z tą różnicą, że prowadzono ją tylko dla pism procesowych- do tej pory nierejestrowanych w żadnym urządzeniu ewidencyjnym.

W tym samym dniu zarządzeniem nr 3/05 wprowadzono w sądzie do użytku instrukcję kancelaryjną. Jej przepisy regulowały m.in. tryb załatwiania spraw, przyjmowania i otwierania korespondencji, jej obieg, a także tworzenie i kompletowanie teczek aktowych i spraw. Niestety część z tych przyjętych przepisów nie można było zastosować ze względu na brak jednolitego rzeczowego wykazu akt do

⁵⁹⁷ AZ WSG Poznań, 129/1, WSG-I-001-14, zarządzenie organizacyjno-porządkowe nr 2/05.

którego odwoływała się instrukcja kancelaryjna (w zakresie rejestracji i tworzenia znaków spraw, a także kwalifikacji archiwalnej i prowadzenia bezdziennikowego systemu kancelaryjnego)⁵⁹⁸.

⁵⁹⁸ Ibidem, zarządzenie organizacyjno-porządkowe nr 3/05.

3 Archiwizowanie dokumentacji w latach 1996-2006

3.1 Podstawy prawne

3.1.1 Instrukcja o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej- sygn. Szt. Gen. 1344/88

Archiwum WSG w Poznaniu początkowo miało charakter archiwum podręcznego, do którego składano jedynie akta spraw karnych oraz inne rodzaje spraw sądowych tj. zażalenia (sygnatury „Z”), sprawy o zażalenia dyscyplinarne (sygn. „ZD”) akta pomocy prawnej „Cs”, a później, od 1 stycznia 1998 r. w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 4 września 1997 r. o dyscyplinie wojskowej⁵⁹⁹ także akta o wykroczenia. Z kolei zakończoną już dokumentację administracyjno-gospodarczą przechowywano w kancelarii ogólnej i kancelarii tajnej. Do końca 1997 r. w sądzie nie było rzeczowego wykazu akt, a jedynym normatywem określającym kategorię archiwalną była obowiązująca od 1989 r. *„Instrukcja o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej”*⁶⁰⁰

W myśl § 3 ust. 1 ustawy z dnia 8 czerwca 1972 o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. nr 23, poz. 166) WSG w Poznaniu wchodził w skład Sił Zbrojnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Oznaczało to tym samym, że dokumentacja wytwarzana w wyniku działalności WSG w Poznaniu, jako jednostki organizacyjnej resortu obrony narodowej, od 1983 r. tj. wejścia w życie ustawy o archiwach i narodowym zasobie archiwalnym, stanowi wyodrębnioną część państwowego zasobu archiwalnego. Określenie takie znalazło się także w § 3 ust. 1 *„Instrukcji o archiwalizacji dokumentacji wojskowej”* - Szt. Gen 1344/88.

Jak wynikało jednak z dalszych przepisów instrukcji Szt. Gen. 1344/88 archiwum sądowe nie zaliczano do archiwów wyodrębnionych (§ 8-9). Powyższa instrukcja wprowadziła do archiwistyki nie spotykany dotąd termin „archiwalizacja” pod pojęciem którego rozumiano „ogół czynności związanych z klasyfikowaniem, kwalifikowaniem, kompletowaniem i przekazywaniem do archiwów dokumentacji

⁵⁹⁹ Dz.U. 1997, nr 141, poz. 944.

⁶⁰⁰ Szt. Gen. 1344/88

powstającej w wyniku działalności jednostek wojskowych oraz jej ewidencjonowaniem, przechowywaniem i udostępnianiem w archiwach wojskowych⁶⁰¹

Charakter archiwum sądowego oddają dalsze przepisy omawianej instrukcji, mianowicie sąd zobowiązany był do przekazania archiwum wojskowemu zarówno materiały archiwalne, jak i dokumentację niearchiwalną, za wyjątkiem dokumentacji kategorii „Bc”, którą należało przechowywać i niszczyć po utracie praktycznego znaczenia w jednostce wojskowej (§ 21). Mało tego, dokumentacja organów wymiaru sprawiedliwości miała być przekazywana od razu po wykonaniu kary lub prawomocnego orzeczenia, a dokumentacja kancelaryjna po upływie 5 lat (§ 32 ust. 1 pkt 3). Oznaczało to w praktyce, że archiwa terenowe stanowiące filie CAW przejęły rolę archiwów przejściowych dla jednostek wojskowych, lub ujmując to bardziej obrazowo stały się ich „archiwami zakładowymi”. Mało logiczny był przepis określający, że okres przechowywania akt liczy się „od dnia 1 stycznia roku, w którym nastąpiło przekazanie akt do archiwum” (§ 21 ust. 2). Gdyby, trzymać się tych przepisów zgodnie z ich literą, to akta kategorii „B10”, wytworzone w 1996 r., po 5 latach przechowywania w kancelarii WSG należało przekazać do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego jako właściwego archiwum terenowego i od tego momentu liczono dopiero bieg owych 10 lat. Oznaczało to, że akta kategorii „B10” winy zostać zniszczone w 2011 r. *„Instrukcja o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej”* nie przewidywała możliwości przeprowadzenia brakowania w obrębie jednostki wojskowej dokumentacji o kategorii wyższej niż „Bc”.

Wprowadzało to wiele zamieszania. Do 1990 r. istniało Archiwum Służby Sprawiedliwości, które w zasadzie samodzielnie przyjmowało, przechowywało i brakowało akta. Od 1996 r. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu znalazł się na obszarze Śląskiego Okręgu Wojskowego i podlegał pod nadzór archiwalny sprawowany przez Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu, później przemianowanego na Archiwum Wojsk Lądowych Filię nr 2. Pewnym utrudnieniem był fakt, że WSG w Poznaniu, odziedziczył pewien zasób aktowy niezakończonych spraw Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, który to winien zostać przekazany do Archiwum Wojsk Lotniczych i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju w Modlinie.

Podstawą kwalifikacji archiwalnej dokumentacji w WSG w Poznaniu była wspomniana już Instrukcja Szt. Gen 1344/88 oraz rzeczowy wykaz akt uzgodniony w

⁶⁰¹ Ibidem, s. 6

dniach 5-12 listopada 1997 r. z kierownikiem Archiwum ŚOW Filia nr 4 CAW kapitanem Krzysztofem Derenowskim. Powyższy wykaz akt nie był wykazem jednolitym, a dokumentacja podzielona została na 34 hasła rzeczowe – „hasła klasyfikacyjne”, które mogły dzielić się jeszcze ze względu rodzaj dokumentacji na kolejne różne kategorie archiwalne w obrębie jednego hasła klasyfikacyjnego. Nie istniała zasada mówiąca, że do 1 hasła rzeczowego przypada tylko 1 kategoria archiwalna. Przykład pod pozycją nr 17 w RWA z 1997 r. zatytułowaną „Trwałe urzędzenia ewidencyjne” znalazły się następujące rodzaje dokumentacji:

- rejestru teczek, dokumentów tajnych i dzienników z kategorią „B15”,
- dzienniki korespondencyjne z kategorią „B10”,
- ewidencja niejawnych akt spraw karnych – kategoria „B25”.

Ponadto nie zawsze hasło klasyfikacyjne, lecz czasami treść rubryki „Uwagi”, gdzie umieszczano informacje o rodzaju dokumentacji objętych owym hasłem decydowała o miejscu przechowywania tejże dokumentacji. Przykładowo hasło klasyfikacyjne mogło nosić nazwę „trwałe urzędzenia ewidencyjne” lub „pomocnicze urzędzenia ewidencyjne”, lecz nazwa wytworzonej teczki lub księgi była zgoła różna określona w rubryce uwagi np. „książka doręczeń”, „ewidencja wydawnictwa”. System ten działał również w drugą stronę. W teczce określonej symbolem T-8 (teczka nr 8) umieszczano cały zestaw przeróżnej dokumentacji określonych wspólnie kategorią archiwalną „Bc”, a określoną trzema hasłami klasyfikacyjnymi (Korespondencja sekretariatu w sprawach administracyjnych Sądu, korespondencja w sprawach karnych, korespondencja w sprawach ławników). W praktyce teczka nr 8 dzieliła się na dwa tomy. W jednym trzymano pisma w sprawach sądowych, w drugim pisma w sprawach administracyjno sądowych. Rzeczowy wykaz akt zawierał kategorię archiwalne ustalone zarówno dla dokumentacji administracyjno-gospodarczej, jak i sądowej oraz akt spraw sądowych⁶⁰².

Zatwierdzony RWA stanowił w zasadzie recepcję załączników do instrukcji Szt. Gen. 1344/88, mianowicie: „Schematu jednolitego podziału archiwalnego dokumentacji wojskowej” oraz „wykazu dokumentacji wojskowej z okresami przechowywania”. Wprowadzono wprawdzie kilka istotnych zmian, m.in. dodano hasło „kronika Sądu” (kat. „A”), „ewidencja archiwalna” (kat. „B15”⁶⁰³), w której

⁶⁰² WSG (III) Poznań, RTD – por. wpisy za lata 2004-2005.

⁶⁰³ Naturalnie w archiwistyce wszelka ewidencja spisów akt przekazanych oraz wybrakowanych winna być przechowywana wieczyście.

umieszczano spis akt przekazanych do archiwum jako dokument zbroszurowany (teczka/książka), czego nie przewidziano i nie ujęto w załączniku do Instrukcji⁶⁰⁴. Dużo poważniejsze zmiany wprowadzono w części RWA dotyczącej dokumentacji sądowej. Zaniżono kategorię archiwalną dla teczek zawierających odpisy wyroków i postanowień, zarówno własnych, jak i WSO w Poznaniu i IW SN, z „B10” do „Bc”. Zwyżono natomiast kategorię archiwalną dla repertorium pomocy prawnej „Cs”, z „Bc” (dział XXI.8) do kat. „A”. Z podobnych pobudek repertoria „Z” i „ZD” otrzymały na podstawie działu XXI.4 wykazu dokumentacji wojskowej z okresami przechowywania kat. „A”. Ponadto do kategorii „A” podniesiono wykaz osób tymczasowo aresztowanych „TA” i zatrzymanych „ZA” z pierwotnej kategorii „B10” (dział XXI.24). Pozostałe książki i wykazy sądowe wymienione w instrukcji Szt. Gen 1344/88 oraz te, które nie zostały tam wymienione otrzymały kat. „B10”⁶⁰⁵. Ponadto wprowadzono książkę wysłanych akt i kontrolkę terminowego sporządzania uzasadnień orzeczeń i załatwienia środków odwoławczych jako dokumentację manipulacyjną.

Zupełną nowością było natomiast zapożyczenie prawie w całości przepisów obowiązujących w sądach powszechnych a dotyczących nadawania kategorii aktom spraw sądowych. Instrukcja Szt. Gen. 1344/88 przewidywała jedynie kategorię „A” dla spraw karnych mających szczególne znaczenie polityczne. Wszystkie pozostałe miały otrzymać kat. „B25”, poza aktami o umorzenie postępowania karnego i pomocy prawnej, które miały otrzymać kategorię „B10”⁶⁰⁶. Wzorując się na Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 1989 r. w sprawie okresów przechowywania i warunków niszczenia akt spraw sądowych lub przekazania ich archiwom państwowym⁶⁰⁷, prócz spraw mających wyjątkowe znaczenie ze względu na zebrany materiał w sprawie lub występujące w niej osoby dodano także § 8 ust. 1 pkt 1 tegoż rozporządzenia znacznie rozszerzając katalog spraw o przestępstwa przeciwko wyborom, wolności sumienia i wyznania, tajemnicy państwowej i służbowej i przeciwko porządkowi publicznemu⁶⁰⁸. Ponadto kategorię „B25” zastąpiono kategorią

⁶⁰⁴ Szt. Gen. 1344/88, brak w dziale XXIV(akta kancelaryjne i ochrony tajemnicy) i XXV (akta archiwistyki wojskowej), s. 69.

⁶⁰⁵ Dział XXI, poz. 21, 23-25, ponadto dodano: wykaz osób skazanych na kary ograniczenia wolności, osób w stosunku do których postępowanie karne warunkowo umorzono, osób warunkowo zwolnionych, osób, którym udzielono przerw i odroczeń w karach, Szt. Gen 1344/88, s. 69.

⁶⁰⁶ Szt. Gen. 1344/88, dział XXI, poz. 9.

⁶⁰⁷ Dz.U. 1989, nr 28, poz. 150.

⁶⁰⁸ Rozdziały: XXVI, XXVIII, art. 260-262 § 2, art. 270-276, 278, art. 283-285 kk ustawy z dnia 19 IV 1969 Kodeks Karny (Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94).

„B30” (dla spraw, w których wymierzono karę pozbawienia wolności powyżej 5 lat), „B20” (dla spraw, w których wymierzono karę bezwzględnego pozbawienia wolności do lat 5) i „B10” dla spraw pozostałych⁶⁰⁹. Ponadto wprowadzono kategorię dla spraw odtworzonych spraw karnych nadając jej kategorię „B50” na bazie doświadczeń związanych z prowadzonymi postępowaniami w trybie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. 1991, nr 34, poz. 149, zm. Dz.U. 2007, nr 191, poz. 1372). Był to zdecydowanie krok naprzód zmierzający zarówno do ujednoczenia z przepisami stosowanymi w sądach powszechnych, jak i korekty dotychczasowych przepisów wojskowych, które zdecydowanie działały na szkodę przyszłych badaczy. O kategorii archiwalnej decydowali, bowiem sędziowie, bez przygotowania historycznego i zazwyczaj bez refleksji nad przydatnością akt spraw karnych do późniejszych badań naukowych. Wyłączono przykładowo całkowicie poza charakterem politycznym osób występujących w sprawie, inne kryteria selekcji materiałów przeznaczonych do wieczystego przechowywania jak typowość spraw, unikatowości, zgromadzonego materiału dowodowego, itp. Inne rzeczowe wykazy akt sądów wojskowych w tym czasie były w całości wzorowane na Instrukcji Szt. Gen 1344/88⁶¹⁰.

Wraz ze zmianą kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. sądom wojskowym oddano do rozpatrywania sprawy o wykroczenia popełnione przez żołnierzy. Spowodowało to pojawienie się nowej kategorii repertoriów sądowych („Wg”) oraz akt spraw o wykroczenia. Dotychczasowe wojskowe przepisy archiwizacyjne nie przewidywały istnienia takiej rodzaju akt, dlatego pojawił się też problem z określaniem ich kategorii archiwalnej.

Zresztą rok 1997 r. był bardzo ważny dla sądownictwa wojskowego. Prócz wprowadzenia nowego kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego wykonawczego, które w znacznej mierze ograniczyły właściwość sądów wojskowych⁶¹¹, uchwalono nową ustawę Prawo o ustroju sądów wojskowych⁶¹². Także

⁶⁰⁹ Porównaj § 10 ust. 1 punkty 2-4 Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 1989 r. w sprawie okresów przechowywania i warunków niszczenia akt spraw sądowych lub przekazania ich archiwom państwowym (Dz.U. 1989, nr 28, poz. 150).

⁶¹⁰ Przykładowo RWA Sądu Wojsk Lotniczych z 1994 r. (ASP 9709/99/26), wg opisu 8/94 zatwierdzony 12 V 1994, RWA WSG w Bydgoszczy, (AWT 2195/10/11), RTD 24/02, s. 4, czy RWA WSG w Zielonej Górze, AWO 5792/12/13, zatwierdzony 2 XII 2002 już po wejściu w życie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych.

⁶¹¹ Z. Zięba, op. cit., s. 131 i n.

⁶¹² Dz.U. 1997, nr 117, poz. 753.

w ustawie zasadniczej Rzeczypospolitej Polskiej znalazł się zapis konstytuujący istnienie w polskim wymiarze sprawiedliwości sądów wojskowych⁶¹³.

Zmiana dotychczasowej ustawy o ustroju sądów wojskowych i zastąpieniem jej nową znalazło swoje odbicie również w kwestiach kancelaryjno-archiwalnych. W myśl § 3 ust. 1 ustawy z 1972 r. sądy wojskowe stanowiły część sił zbrojnych. W nowej ustawie usunięto ten zapis na rzecz innych regulacji, które spowodowało zawieszenie sądów wojskowych w zależności pomiędzy Ministrami: Obrony Narodowej i Sprawiedliwości. Z jednej strony sądy wojskowe są finansowane ze środków budżetowych MON, ponadto w myśl art. 2 w stosunku do sądów i sędziów mają zastosowanie przepisy wydawane przez MON dotyczące jednostek wojskowych i żołnierzy pełniących służbę wojskową, z drugiej natomiast podlegają one pod nadzór Ministerstwa Sprawiedliwości w zakresie organizacji i działalności administracyjnej. Natomiast pod względem orzeczniczym, sądy te podlegają pod nadzór Izby Wojskowej Sądu Najwyższego. W celu lepszej koordynacji współpracy MON z MS przy tym ostatnim ministerstwie powołano Departament Sądów Wojskowych złożony z sędziów wojskowych i Dyrektora powoływanego z pośród nich na drodze porozumienia obu ministerstw.

Pomimo istotnego dla nas przeniesienia kompetencji związanej z nadzorem i kształtowaniem administracji i organizacji sądów z MON do MS, do 2002 r. nie wydano żadnych przepisów wykonawczych. Skutkowało to m.in. tym, że zdecydowana większość dokumentacji sądów wojskowych od 1998 r. w teorii przestała być dokumentacją wytwarzaną przez jednostki podległe Ministrowi ON, a tym samym zostały wyłączone z wydzielonego zasoby archiwalnego. Zdecydowana większość, gdyż nadal w sądach wytwarzano dokumentację, która pozostawała w gestii nadzoru MON, m.in. dokumentacja mobilizacyjna, czy dokumentację związaną z pełnieniem przez sędziów służby wojskowej. W praktyce były to tylko ustalenia teoretyczne, gdyż sądy wojskowe nadal funkcjonowały zgodnie z dawnymi przepisami, a dokumentację, która podlegała nadzorowi obu ministerstw mieszano zazwyczaj w tych samych teczkach akt spraw. Szerzej tej problem zostanie opisany w następnym rozdziale.

Ta niezbyt klarowna pod względem archiwalno-prawnym sytuacja początkowo nie stanowiła poważniejszej przeszkody w funkcjonowaniu sądu. Dokumentacja dopiero rozpoczęła proces narastania i nie zalegała w komórkach.

⁶¹³ Art. 175 ust. 1 Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, zm. Dz.U. 2001, nr 28 poz. 319, zm. Dz.U. 2006, nr 200, poz. 1471, zm. Dz.U. 2009, nr 114, poz. 946.

W dniu 19 grudnia 2002 r. w Dzienniku Ustaw nr 220 ukazało się rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych. Był to pierwszy z aktów wykonawczych do ustawy prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz. U. 1997, nr 117, poz. 753, zm. Dz.U. 1999, nr 75, poz. 853, Dz.U. 2001, nr 98, poz. 1070, Dz.U. 2002, nr 153, poz. 1271). Rozporządzenie składało się z 19 paragrafów (w 2006 r. dodano dwudziesty) podzielonych na 6 rozdziałów i regulowało tryb kwalifikowania dokumentacji sądowej oraz brakowania dokumentacji niearchiwalnej i przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Powyższym rozporządzeniem dokumentacja sądowa oraz akta spraw sądów wojskowych zostały objęte przepisami Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego dotyczącymi zasad i trybu klasyfikowania, kwalifikowania, brakowania dokumentacji niearchiwalnej i przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Oznaczało to dla sądów wojskowych faktyczne przejście z nadzoru archiwów wojskowych pod nadzór archiwów państwowych, przynajmniej w stosunku do tej części dokumentacji, która dotyczyła akt i dokumentacji sądowej. Była to zasadnicza zmiana, gdyż do tej pory dokumentacja sądów wojskowych stanowiła część składową wydzielonego zasobu archiwalnego podległego Ministrowi Obrony Narodowej. Objęciem sądów wojskowych tym nadzorem skutkowało przynajmniej częściowym zastosowaniem przepisów rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz.U. 2002, nr 167, poz. 1375) co do trybu przekazywania materiałów archiwalnych w myśl § 1 rozporządzenia MS z 2002 r. w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych. Częściowym, gdyż pozostałe przepisy m.in. o trybie klasyfikowania dokumentacji nie mogły mieć zastosowania do dokumentacji spraw sądowych oraz ze względu na istnienie innych szczegółowych przepisów regulujących te procesy. Zarówno rozporządzenie Ministra Kultury jak i ustawa o narodowym zasobie archiwalnym wymuszały na sądach wojskowych utworzenie archiwów zakładowych.

Jak już wyżej zaznaczyliśmy okres od 1998-2002 dla registratury WSG w Poznaniu oznaczał zawieszenie, gdyż nadzór nad organizacją i administracją sądownictwa wojskowego wobec brak jakichkolwiek przepisów wykonawczych nie był sprawowany przez Ministra Sprawiedliwości. Nadal nieuregulowana pozostawała kwestia organizacji i administracji sądowej, choć wydano przepisy dotyczące

dokumentacji odzwierciedlającej sprawowanie przez sąd swych podstawowych kompetencji.

3.1.2 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych

Rozporządzenie wydane przez Ministra Sprawiedliwości miało wprowadzić sądy wojskowe w nową, wydawałoby się lepszą, a przynajmniej bardziej dostosowanych do wymogów prawa, epokę w dziedzinie archiwizacji. O ile zdawano sobie sprawę z niedostatków poprzedniego, wojskowego system archiwizowania akt spraw sądowych, nikt nie mógł przewidzieć zamętu, jaki powstał w wyniku wprowadzenia rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych.

W nowych regulacjach prawnych przewidziano naturalny zdaje się podział dokumentacji na materiały archiwalne i dokumentację niearchiwalną. Zasadniczo przepisy ustaliły, że okres przechowywania akt w sądzie liczony będzie „od początku roku kalendarzowego następującego po roku, w którym ukończono czynności sądowe związane z wykonaniem orzeczenia lub zarządzenia kończącego postępowanie w sprawie” (§ 4 ust 2). Oznaczało to, że akta, w których toczyło się postępowanie wykonawcze, nie mogą zostać przekazane do archiwum zakładowego tak długo, jak nie zostały wykonane wszystkie środki karne i kary lub nie upłynął okres próby w sprawach warunkowo zawieszonych i umorzonych. Pomimo tych jasnych wytycznych, często sięgano do 4 § ust 3, który mówił, że w sprawach, w których nie prowadzono postępowania wykonawczego, datą zakończenia akt winna być data prawomocności orzeczenia. Oznaczało to, że w praktyce akta zdawano do archiwum zakładowego pomimo toczącego się postępowania wykonawczego.

Istotnym elementem związanym z kwalifikacją archiwalną był § 5, w którym ustalono, że kategorię archiwalną każdorazowo nadaje sędzia - przewodniczący na rozprawie sądowej (ust. 1) lub wyznaczony do tego przez Prezesa sądu sędzia wojskowy (ust. 2), i to co najmniej raz na 5 lat. Istotnym niedopatrzeniem było pośrednie zrzućenie na sędziów obowiązku przeprowadzenia kwalifikacji archiwalnej także dokumentacji sądowej w postaci ksiąg i urządzeń ewidencyjnych spraw sądowych, zgodnie, bowiem z § 6, również do tych czynności uprawnieni byli jedynie sędziowie.

Jeśli rzeczowy wykaz akt WSG w Poznaniu z 1997 r. rozszerzał względem Instrukcji Szt. Gen 1344/88 katalog spraw, które można było zaliczyć do materiałów archiwalnych to rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości stanowiło wręcz rewolucyjny krok. Do kategorii „A” zaliczono akta spraw:

- 1) zbrodnie wymienione w rozdziałach XVI (przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne) i XVII (przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej), przestępstwa przeciwko porządkowi z art. 252 §. 1 i 2 (z udziałem zakładnika), art. 253 § 1 i 2 (handel ludźmi), art. 254 (zamach na osobę lub mienie), 256-258 (publiczne propagowanie ustrojów totalitarnych), przestępstwa przeciwko ochronie informacji stanowiących tajemnicę z art. 265, 266 § 1 i 2 i art. 269 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553, z późn. zm.);
- 2) zbrodnie wymienione w rozdziale XIX (przestępstwa przeciwko podstawowym interesom politycznym i gospodarczym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej) oraz o przestępstwa przeciwko tajemnicy państwowej i służbowej wymienione w art. 260-262, przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu z art. 270-276, art. 278 i art. 283-285 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. - Kodeks karny (Dz.U. nr 13, poz. 94, z późn. zm.);
- 3) o przestępstwa wymienione w art. 46 ust. 1-6, art. 47 ust. 1 i art. 48 ust. 1-4 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. nr 29, poz. 154, z 1982 r., nr 3, poz. 18 oraz z 1989 r., nr 34, poz. 178);
- 4) zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości;
- 5) w których wymierzono karę dożywotniego pozbawienia wolności lub 25 lat pozbawienia wolności;
- 6) o stwierdzenie nieważności orzeczenia oraz zasądzenie odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. nr 34, poz. 149, z 1993 r., nr 36, poz. 159, z 1995 r., nr 28, poz. 143 oraz z 1998 r., nr 97, poz. 604);
- 7) o odszkodowanie za niesłuszne skazanie lub tymczasowe aresztowanie;

- 8) w których sąd okręgowy przekazał zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu;
- 9) *mających znaczenie wyjątkowe ze względu na materiał zebrany w sprawie lub występujące w niej osoby.*

Ponadto na mocy § 8 do kategorii „A” zaliczono po jednej sprawie typowej z każdego roku kalendarzowego z poszczególnych rozdziałów części szczególnej i wojskowej kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych. W efekcie w ciągu roku do wieczystego przechowywania można było zaliczyć aż do 27 spraw z samego kodeksu karnego plus po jednej sprawie typowej z ustaw i kodeksu karnego skarbowego. Najczęściej popełniano przestępstwa z ustaw: z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi” (tekst jednolity: Dz. U. 2002, nr 147, poz. 1231), z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. 2003, nr 24, poz. 198 i Dz.U. 2003, nr 122, poz. 1143, Dz.U. 2004, nr 238, poz. 2390 oraz Dz.U. 2005, nr 175, poz. 1462) oraz ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz.U. nr 179, poz. 1485), z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz.U. 1996, nr 10, poz. 55, z 1997 r., nr 88, poz. 554, nr 121, poz. 770, z 1999 r., nr 96, poz. 1107, z 2003 r., nr 229, poz. 2274, z 2010 r., nr 81, poz. 529, z 2011 r., nr 112, poz. 654), z dnia 13 października 1995 r. – „Prawo łowieckie” (Dz.U. 2005, nr 127, poz. 1066, zm. Dz.U. 2005, nr 175, poz. 1462, Dz.U. 2006, nr 220, poz. 1600, Dz.U. 2007, nr 176, poz. 1238, Dz.U. 2008, nr 201, poz. 1237, Dz.U.2009, nr 92, poz. 753, Dz.U. 2009, nr 223, poz. 1777) a także z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 1998 r. nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

W sądach o małym napływie spraw, a także w sądach okręgowych, w których rozpoznaje się sprawy o większym ciężarze gatunkowym, oznaczało to, że około 30-60% spraw otrzymało kategorię archiwalną. Z jednej strony widać dążenie do zabezpieczenia przed zniszczeniem spraw o istotnym dla historii Państwa Polskiego, a także chęć zachowania choćby reprezentatywnej części akt spraw odzwierciedlających przestępstwa pospolite.

Prócz wyżej wymienionych do kategorii „A” zaliczyć miano na podstawie § 18 ust. 2 także akta kategorii „B” w których podsądni zostali skazani bądź oskarżeni z:

- 1) rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny (Dz.U. nr 60, poz. 571, z późn. zm.³⁾);

- 2) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. - Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz.U. z 1957 r., nr 22, poz. 107, z późn. zm.),
- 3) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. o ochronie Państwa (Dz.U. nr 10, poz. 50);
- 4) dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. nr 53, poz. 300);
- 5) dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. o postępowaniu doraźnym (Dz.U. z 1949 r., nr 33, poz. 244);
- 6) dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. nr 30, poz. 192, z późn. zm.⁵⁾), z wyjątkiem spraw przekazanych do właściwości sądów powszechnych na podstawie ustawy z dnia 5 kwietnia 1955 r. o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej (Dz.U. nr 15, poz. 83)⁶¹⁴.

Do wieczystego przechowywania wyróżniono także po jednej typowej sprawie z okresu 5 lat z poszczególnych rozdziałów części szczególnej kodeksu wykroczeń oraz ustawy z dnia 4 września 1997 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz.U. z 2002 r., nr 42, poz. 370)⁶¹⁵.

Pozostałe akta zalicza się do kategorii „B”. Czasookres przechowywania dokumentacji niearchiwalnej dla spraw karnych określał § 9 ust 1. Zasadniczo pierwsze 3 punkty nie różniły się od przyjętych dotychczas w RWA WSG w Poznaniu (30 lat - dla akt spraw, w których wymierzono karę pozbawienia wolności powyżej 5 lat; 20 lat - dla akt spraw, w których wymierzono karę pozbawienia wolności do lat 5 bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, 10 lat - dla akt spraw, w których wymierzono inne kary, wydano wyrok uniewinniający, umorzono postępowanie, uwolniono od kary lub odstąpiono od jej wymierzenia, warunkowo umorzono postępowanie lub darowano karę, oraz dla akt postępowania wykonawczego). Dodatkowo wprowadzono kat. „B3” dla innych akt, których nie obejmowały kategorie „B30”, „B20” i „B10” (§ 9 ust. 1 pkt. 4) oraz dla akt spraw o wykroczenia i dyscyplinarnych (§ 12). Naturalnym założeniem było określenie tej samej kategorii

⁶¹⁴ Sprawy te z kolei przejął Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, i również zaliczyła do wieczystego przechowywania na podstawie własnych przepisów.

⁶¹⁵ Dz.U. 2002, nr 220, poz. 1857, § 11.

archiwalnej dla akt głównych i akt wydzielonych (9 ust. 2). Bardzo ważny okazał zapis 9 ust. 3, który mówił o tym, że nie można zniszczyć akt przed ustaniem karalności przestępstwa w którym toczyło się postępowanie. Cóż oznaczało to w praktyce? Otóż okresy przedawnienia karalności poszczególnych przestępstw (zbrodni i występków) różnią się od okresów przechowywania akt spraw, w których wymierzono za nie kary. Lepiej powyższą zależność prezentują poniższe przykłady:

- a) w sprawie oskarżonego o zabójstwo, w 2004 r. po pełnym wątpliwości procesie zapadł wyrok uniewinniający; oznacza to, że akta tej sprawy winny otrzymać kat. „B10”, ze względu jednak na datę przedawnienia karalności czynu, akta powinny zostać zniszczone nie w 2015 r., a w 2045 r.(2004+40 lat), pomimo kat. „B10”, akta *de facto* przechowuje się lat 40, o ile wcześniej akta nie zostaną zaliczone do wieczystego przechowywania; (przykład teoretyczny)
- b) w 2004 r. Marek W. skazany został przez Sąd za wypadek samochodowy na karę 6 miesięcy ograniczenia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres 1 roku próby, skazany nie popełnił w tym czasie innego przestępstwa, co oznacza że okres 10 lat przechowywania akt winien liczyć się od 2005 r., ze względu jednak na fakt, że w powyższej sprawie pozostały dowody rzeczowe, postępowanie wykonawcze trwało do 2012 r., akta otrzymały więc kat. „B10”, lecz okres liczony będzie nie od 2006, lecz od 2012 r., a więc brakowanie przedmiotowych akt może nastąpić dopiero po roku 2022⁶¹⁶;
- c) w 2009 r. Dawid E. za uporczywe niewykonywanie obowiązków i przestępstwo przeciwko dokumentom skazany został przez Sąd na 6 miesięcy pozbawienia wolności z zawieszeniem ich wykonania na okres 3 lat próby, po upływie tego okresu (2012 r.), akta otrzymały kat. „B10”, lecz ze względu na datę przedawnienia drugiego z czynów (2029), nie można ich zniszczyć do roku 2030⁶¹⁷;
- d) w sprawie o molestowanie seksualne Sąd w 2012 r. skazał oskarżonego Kazimierza N. za powyższe przestępstwo na 2 lata i 6 miesięcy pozbawienia wolności, ponieważ kara nie przekracza 5 lat pozbawienia wolności, akta otrzymają kat. „B20”, ponieważ data przedawnienia

⁶¹⁶ Akta sprawy Sg 61/04 WSG Bydgoszcz.

⁶¹⁷ Akta sprawy Sg 14/09 WSG Bydgoszcz.

karalności przypada na 2029 r., akta zostaną zniszczone najwcześniej po roku 2035 (2012+ okres pozbawienia wolności + 20 lat przechowywania akt w archiwum zakładowym), okres nadania kategorii archiwalnej może zostać wydłużony o ewentualne przerwy w odbywaniu kary, warunkowe zwolnienia i okresy próby/dozoru⁶¹⁸;

- e) w sprawie karnej-prokuratorskiej, w przedmiocie rozpatrzenia zażalenia Jacka O. na postanowienie Wojskowej Prokuratury, postanowienie wydano w 2011 r., o ile sprawa nie trafi do sądu wydającego postanowienie, akta otrzymają kat. „B10” (akta postępowania wykonawczego), lecz ze względu na czyn o który podejrzewany jest w sprawie w której sąd rozpatrywał zażalenie, akta podlegają procedurze brakowania po roku 2036, a nie 2021, wynika to z potrzeby zachowania akt na potrzeby ewentualnego postępowania sądowego w/w sprawie⁶¹⁹;
- f) w 2009 r. Sąd warunkowo zwolnił Łukasza G. z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, skazany w trakcie okresu próby dopuścił się innego wykroczenia, ponieważ sąd nie odwołał warunkowego przedterminowego zwolnienia, a postanowienie kończące postępowanie wykonawcze w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia wydano w 2010 r., akta pomimo otrzymanej kat. „B10”, ze względu jednak na przestępstwo jakiego dopuścił się skazany w sprawie której sąd prowadził postępowanie wykonawcze, akta winny być przechowywane do 2031 r.⁶²⁰
- g) wyrokiem Sądu z dnia 22 kwietnia 2002 r. Łukasz P. został skazany na 8 miesięcy ograniczenia wolności oraz zakaz zajmowania stanowisk z odpowiedzialnością materialną na okres 3 lat z wielokrotne poświadczanie nieprawdy co do stanów benzyny i olejów w podległych mu zbiornikach MPS, wykonanie orzeczonej kary nastąpiło w 2005 r., ponieważ orzeczona kara mieści się w definicji § 9 ust. 1 pkt 3 sędzia nadał aktom sprawy kategorię „B10” z zastrzeżeniem , że nie można ich zniszczyć przed 2027 r., ze względu na datę przedawnienia karalności czynu (w miejsce roku 2015)⁶²¹.

⁶¹⁸ Akta sprawy Sg 29/11 WSG Poznań.

⁶¹⁹ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 209/35.

⁶²⁰ Akta sprawy Kow 3/09 WSG Poznań.

⁶²¹ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 197/65.

Przykłady można mnożyć, wszystkie one wskazują na jedną zależność. O dacie zniszczenia akt decyduje zazwyczaj nie kategoria archiwalna, a data przedawnienia czynu, gdyż zazwyczaj jest ona dłuższa niż kategoria archiwalna przypisana do kar na które można skazać za owe przestępstwo/występek. Nie zawsze się tak dzieje. Przykład „b)” pokazuje, zjawisko odwrotne, choć rzadko spotykane, w którym postępowanie wykonawcze może być prowadzone pomimo wykonania przez skazanego wszystkich nałożonych na niego kar. Stosowanie powyższych przepisów o kwalifikowaniu akt spraw karnych na podstawie orzeczonych kar bez uwzględnienia daty karalności czynu jest więc niedopuszczalne, a wręcz szkodliwe. Jakie znaczenie wobec tego ma kategoria archiwalna umieszczona na aktach? Zdecydowanie nie sama kategoria archiwalna, ale kombinacja obu tych informacji, tj. minimalnego czasu przechowywania określonego właśnie kategorią archiwalną oraz informacja o dacie karalności czynu winny wyznaczać rzeczywisty okres przechowywania akt. Różni to zdecydowanie akta spraw sądowych od tradycyjnej dokumentacji aktowej i pokazuje, że przepisy o archiwizacji stosowane w stosunku do spraw sądowych muszą uwzględniać tę specyfikę.

W przypadku spraw o wykroczenia oraz w sprawach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej żołnierzy czynnej służby wojskowej aż tak wielkich rozbieżności nie ma. Wszystkie akta, których nie zalicza się do kategorii „A”, której procentowo wychodzi w tej grupie akt bardzo mało (około 5-7% wszystkich spraw), otrzymują kat. „B3”, bez potrzeby ustalania daty przedawnienia czynu. Z chwilą wykonania przez skazanego kary, wiadomo kiedy akta mogą podlegać brakowaniu. Kłopotem w tym przypadku jest fakt, że akt tych w praktyce i tak nie powinno się brakować przed upływem 5 lat. Wynika to z zapisu, rozporządzenia, które mówi, że kategorię archiwalną w przypadku akt spraw o wykroczenia i odpowiedzialności dyscyplinarnej wydziela się po 5 latach (§ 11). Oznacza to, że pomimo nadaniu akt z 1998 r. kat. „B3”, (można brakować po 2002), będą one przechowywane co najmniej do 2003 r., do chwili wydzielenia z pośród wszystkich spraw materiałów archiwalnych. Okres pięcioletni, nie zawsze da się utrzymać. Przykładem służą choćby akta byłych Wojskowych Sądów Garnizonowych w Bydgoszczy i Zielonej Górze. Pierwsze akta o wykroczenia rozpoznano w sądach wojskowych w 1998 r. Mamy więc dwa pełne okresy pięcioletnie 1998-2002, 2003-2007, oraz okres obejmujący sprawy rozpoznane w latach 2008, 2009, 2010, z którego również trzeba było wydzielić akta o znaczeniu historycznym.

W § 13 określono okres przechowywania ksiąg i urządzeń ewidencyjnych dotyczących spraw sądowych. Jest to jeden z dwóch najniższych punktów tegoż rozporządzenia. W bardzo enigmatyczny sposób stwierdzono, że repertoria, wykazy, rejestry i skorowidze akt sądowych zalicza się do kat. „A” (ust. 1), natomiast zbiory wokand, zbiory odpisów wyroków, postanowień i zarządzeń, zbiory pism w sprawach karnych nienależących do akt spraw karnych, terminarze i inne pomocnicze urządzenia ewidencyjne dotyczące biurowości i statystyki w sprawach sądowych (ust. 2 w zw. z ust. 3) zalicza się do kat. „B” i przechowuje przez okres 3 lat.

Literalna interpretacja tego przepisu doprowadziła do sytuacji, w której dawniej prowadzone „pomocnicze księgi sądowe” tj. wykazy osób skazanych na kary ograniczenia wolności, osób, którym kary warunkowo zawieszono, wykaz listów gończych, osób warunkowo zwolnionych itd. kwalifikowano do kat. „B10”, nagle stały się dokumentacją o charakterze historycznym. Faktem pozostaje, że księga należności sądowych prowadzona we wszystkich sądach wojskowych jeszcze przed reformą z 1996 r. miała zazwyczaj kat. „B10”⁶²² i nie stanowiła poza bieżącym użytkowaniem trwałego urządzenia ewidencyjnego. W 2008 r. książkę należności sądowych zastąpiono wykazem należności sądowych, który od poprzedniej różnił się tylko nazwą. Występując na zasadzie analogi również księgi należności sądowych z poprzedniego okresu zaliczone zostały do kat. „A”. Co należy podkreślić, wyżej wymienione wykazy zostały sztucznie zaliczone do kat. „A”, nie ze względu na faktyczną zawartość informacyjną i źródłową, ale ze względu na odgórne ich przypisanie do tejże kategorii. Z kolei zbiory odpisów wyroków, postanowień i zarządzeń, których kwalifikacja wahała się w różnych sądach wojskowych od „Bc” do „B10”, otrzymały, co najmniej trzyletni okres przechowywania. Jak wynika z przytoczonych tu przykładów, paragraf ten nie został skonstruowany na bazie doświadczeń zebranych w drodze obserwacji funkcjonowania sekretariatów sądowych i prowadzonych tak ksiąg, ale w wyniku sztucznego przypisania, bądź przepisania uregulowań funkcjonujących w innych instytucjach. Wydaje się, że zabrakło tu słowa, które pojawiło się w dwa lata później w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 5 marca 2004 r. w sprawie archiwizowania akt spraw sądowych (Dz.U. 2004, nr 46, poz. 443). W § 22 ust. 1 będącym analogicznym do § 13 ust. 2 rozporządzenia z dnia 6 grudnia 2002 r. czytamy: Do kategorii „B” zalicza się zbiory wokand, kartoteki,

⁶²² W WSG w Zielonej Górze księga należności sądowych miała kat. „Bc”, por.: AWO 5792/12/13

kontrolki, wykazy (podkreśl. TK) i inne pomocnicze urządzenia ewidencyjne dotyczące biurowości w sprawach sądowych”. Słowo wykazy pojawiły się w tym zdaniu nieprzypadkowo i świadczą, o tym, że nie nazwa miała mieć kluczowe znaczenie w rozporządzeniu z 2002 r. Gdyby w ust. 2 §13 rozporządzenia z 2002 r. pojawiło się również słowo „wykaz”, wydźwięk tego paragrafu byłby zupełnie inny. Nie każdy wykaz stawałby się od razu materiałem archiwalnym, ale tylko te, zdaniem sędziów najważniejsze.

W rozdziale 5 określono ogólny tryb niszczenia i przekazywania archiwom państwowym akt spraw sądowych sądów wojskowych. Każdorazowo o brakowaniu lub przekazaniu dokumentacji miał decydować prezes sądu wydając odpowiednie zarządzenie. Przewidziano utworzenie komisji, na czele, której każdorazowo stawał sędzia. Komisja mogła wydłużyć okres przechowywania akt jak również zaliczyć je do wieczystego przechowywania. Zastrzeżono, że nie można było przekwalifikować akt zaliczonych do kat. „A” (§ 14 ust. 3) oraz akt, w których nie ukończono wszystkich czynności związanych z wykonaniem orzeczenia (§ 15). Taką samą procedurę przewidziano w przypadku niszczenia ksiąg i urządzeń ewidencyjnych spraw sądowych (§ 16).

W odróżnieniu od sądów powszechnych ustalono, że księgi i sądowe urządzenia ewidencyjne przekazuje się do archiwów państwowych po upływie 30 lat. Ponieważ w treści rozporządzenia zabrakło podobnego zapisu odnoszącego się do akt spraw, w niektórych sądach (m.in. WSG Poznań), uznano, że okres przechowywania akt określony w § 9 odnosi się zarówno do akt kat. „B” jak i kat. „A”.

W 2006 r. znowelizowano rozporządzenie dodając § 15a, w którym ustalono, że zgodę na brakowanie akt wydaje archiwum państwowe, oraz ust. 2 § 17, w których zastosowano zasadę, że akta w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej żołnierzy czynnej służby wojskowej, rozpoznawanych i zakończonych począwszy od dnia 1 września 1998 r., kwalifikuje się zgodnie z przepisami rozdziału 3⁶²³.

Prawdziwą piętą achillesową rozporządzenia był zapis § 17 ust. 1, że akta spraw karnych zakończonych przed dniem wejścia w życie rozporządzenia, tj. przed 3 stycznia 2003 r. kwalifikuje się według przepisów dotychczasowych tj. właściwych RWA lub Instrukcji Szt. Gen 1344/88. Oznaczało to w praktyce, że akta zakończone

⁶²³ Dz.U. 2006, nr 56, poz. 393.

przed 3 stycznia 2003 r. pozostawały we właściwości archiwów wojskowych, natomiast te zakończone po roku 2002 podlegały przekazaniu do archiwów państwowych. W ten sztuczny sposób dokonano faktycznego rozbicia akt kat. „A” pomiędzy archiwa wojskowe i państwowe. Taka wykładnia rozporządzenia wynikała z zasady, że powyższy dokument jako akt wykonawczy do ustawy prawo o ustroju sądów wojskowych zmienił poprzednio obowiązujące przepisy dopiero z wejścia w życie a także na podstawie okólnika skierowanego do sądów wojskowych przez organ nadzorujący wprowadzenie tegoż rozporządzenia z ramienia Ministra Sprawiedliwości – Departament Sądów Wojskowych, który jednoznacznie stwierdził, że akta zakończone przed 2002 r. podlegają przekazaniu do archiwów wojskowych.

Ponadto akta określone w § 7 ust. 1 pkt 3-5, 7 i 8 oraz w § 18 ust. 2⁶²⁴ rozporządzenia zakończone przed 2003 r., jeśli na podstawie przepisów dotychczasowych nie zaliczono do kat. „A” należało przekwalifikować do materiałów archiwalnych. Przepisy niestety nie wskazywały, w jakim terminie i na jakich zasadach należało dokonać zmiany tejże kategorii. Zaznaczyć należy, że o ile pomysł był w istocie dobry, to jego realizacja narażała na poważnych problemów. Akta zwłaszcza określone w § 18 ust. 2 znajdowały się, bowiem w chwili wydania rozporządzenia niemal w 100 % w archiwach wojskowych bądź Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu co rodziło logistyczne, a także merytoryczne trudności z przeprowadzeniem ponownej kwalifikacji. Jak już wspomniano wyżej archiwa wojskowe przejęły po ASS MON wszelkie niewybrakowane do tej pory akta (od lat 60 XX wieku) kompletnymi rocznikami. Urządzenia ewidencyjne uniemożliwiają jednak przeprowadzenie ekspertyzy bez oceny zawartości samych akt. Przykładowo samych akt WSG (II) w Poznaniu podlegających przeglądowi w Archiwum w Oleśnicy znajduje ponad 4000 spraw⁶²⁵.

Przykład rozformowanych w 2010 r. Wojskowych Sądów Garnizonowych w Bydgoszczy, Krakowie i Zielonej Górze, które na podstawie Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie zniesienia niektórych wojskowych sądów garnizonowych oraz zmiany rozporządzenia w sprawie utworzenia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości (Dz. U. 2010, nr 32, poz. 175) przekazał swoją dokumentację do właściwych archiwów pokazuje, że rozporządzenie doprowadziło do złamania jednej z podstawowych zasad archiwalnych

⁶²⁴ Patrz wyżej w tym podrozdziale.

⁶²⁵ AWO spis akt nr 6834/91.

– zasady poszanowania zespołu i utworzenia dwóch osobnych zespołów archiwalnych – jednego w archiwum państwowym i drugiego w archiwum wojskowym⁶²⁶. Zjawisko to będzie występować także w stosunku do innych sądów w miarę upływu okresu przechowywania dokumentacji o znaczeniu historycznym do właściwych archiwów. Inną zdaje się zupełnie nieprzewidzianą komplikacją staje się kwestia miejsca przechowywania repertoriów sądowych. Rozważmy następujący przykład:

W 1997 r. Sąd rozpatrzył 129 spraw, w 120 z nich skazani wykonali ciężące na nich kary przed upływem 2002 r., pozostali po upływie 2003 r. Z powyższych spraw 30 zostało zliczonych do materiałów archiwalnych, z czego 25 zostało zakończonych przed 2002 r. Po upływie określonego czasu przewidzianego odpowiednimi przepisami 25 spraw zaliczonych do kat. „A” i zakończonych przed wejściem w życie rozporządzenia zostanie przekazanych do jednego z archiwów wojskowych, natomiast pozostałe sprawy w ilości 5 zostaną przekazane do archiwum państwowego. Pozostałe 95 spraw zakończone w lat 1997-2002 otrzymało kat. „B25”, a 4 sprawy zakończone po 2003 r. kat. „B10”. Uwzględniając przepisy wojskowe łatwo dojdziemy do wniosku, że akta spraw zakończonych wcześniej np. już 1998 r. zostaną zniszczone po roku 2023, natomiast chronologicznie młodsze akta np. zakończone w 2004 r., przechowywane będą tylko do 2015 r. Jest to jeden z wielu paradoksów, które można zauważyć analizując zmiany spowodowane wejściem w życie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych.

Co natomiast należałoby zrobić z repertorium sądowym zamkniętym po 2003 r.? Zazwyczaj wpisy w repertorium sądowym umieszcza się podczas całego postępowania do chwili uprawomocnienia się orzeczenia, później wpisy odnośnie postępowania wykonawczego umieszcza się w innych odpowiednich księgach i urządzeniach ewidencyjnych. Jeśli jednak ostatni wyrok został wydany w repertorium ogólnym „S” z 1997 r. dopiero w 2003 r. to repertorium winno znaleźć się w archiwum państwowym. Jest to jednak praktyka zła, godząca w przyszłego użytkownika. Jak bowiem wytłumaczyć fakt, że repertorium spraw (zaliczonych do kat. „A” lub faktycznie 80% wszystkich spraw⁶²⁷) które w 80 % znajdują się w archiwum wojskowym, przechowywane jest archiwum państwowym? Utało się w praktyce

⁶²⁶ Nawet przy założeniu, że archiwa wojskowe jako archiwa wyodrębnione po ustawowym okresie 50 lat przekażą akta tych spraw do archiwum państwowego o charakterze centralnym, nadal będziemy mieli do czynienia z rozbićm zespołu zob.: art. 32 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity: Dz.U. 2011 r., nr 123, poz. 698, nr 171, poz. 1016.)

⁶²⁷ Do 2005 r. archiwa wojskowe miały obowiązek przyjmować od sądów i prokuratur wojskowych wszystkie akta, zarówno kat „A” jak i „B”, por. następny podrozdział.

archiwalnej, że repertoria sądowe powinny znajdować się w tym samym miejscu co akt, coż jednak zrobić, jeśli akta przechowuje się w kilku miejscach?

Inny przykład lepiej oddaje ten paradoks. Wszystkie akta (kat. „B”) oraz repertoria sądowe Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy, które nie zostały wybrakowane⁶²⁸, znajdują się obecnie w Archiwum Wojskowym w Toruniu. W 2010 r. WSG w Bydgoszczy będący następcą prawnym Sądu POW przekazał do WSG w Poznaniu repertoria sądowe „So” z 1985-1987 r., 1994-1996 r. oraz 11 niezakończonych na etapie postępowania wykonawczego spraw karnych. Oznacza to, że z chwilą zakończenia tych spraw 11 spraw oraz 6 repertoriów sądowych utworzy samodzielny zespół archiwalny w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, nawet pomimo tego, że pozostałe repertoria z lat 1946-1984, 1988-1993 oraz tworzą osobny zespół archiwalny w AW w Toruniu. Czym owe akta i repertoria różnią się w warstwie informacyjnej, czy źródłowej pomiędzy sobą? Czy zmiana podmiotu wykonującego nadzór nad organizacją i biurowością sądów wojskowych ma jakikolwiek wpływ na fakt, że akta wytworzone w tym samym czasie, w których orzeczono wyroki w tych samych latach, lecz w jednych pozostały dowody rzeczowe, których brak przepisów nie pozwalał zniszczyć przed wejściem w życie rozporządzenia MS w sprawie archiwizacji akt spraw sądowych, zostaną sztucznie podzielone i przekazane do dwóch różnych rodzajów archiwów?

Ostatnim przykładem niech będzie taka oto sytuacja. Przemysław K i Paweł L. obaj w listopadzie 2001 r. popełnili przestępstwo z art. 338 § 1 kk polegające na samowolnym oddaleniu się z jednostki wojskowej. Przemysław K. skazany został przez sąd na karę grzywny z zaliczeniem na jej poczet okresu rzeczywistego pozbawienia wolności podczas tymczasowego aresztowania. Skazany grzywnę uiszczył i wykonał wyrok 19 marca 2002 r., akta sprawy zakwalifikowano zaś do kat. „B25”. Z kolei Paweł L. za to samo przestępstwo skazany został na 12 miesięcy ograniczenia wolności, które wobec niewykonywania przez skazanego kary, zamieniono na 165 dni pozbawienia wolności. Jego sprawa ciągnęła się aż do 2008. Akta w tym przypadku zaliczono do kat. „B10”. W pierwszym przypadku, pomimo szybszego zakończenia sprawy i złożenia ich do archiwum sądowego, akta przechowywane będą zdecydowanie dłużej niż w przypadku drugim. Mało tego, zgodnie z przepisami akta Przemysława K. powinny zostać przekazane do archiwum wojskowego, lub

⁶²⁸ Za wyjątkiem spraw z 1945 r. przekazanych w 1955 r. do Centralnego Archiwum Wojskowego, por. rozdział I i II.

wybrakowane za zezwoleniem właściwego archiwum wojskowego, natomiast akta Pawła L. wybrakowane najwcześniej w 2019 r. po uzyskaniu zgody z archiwum państwowego. Niniejszy przykład miał pokazać jak irracjonalne rozwiązanie zostało wprowadzone w stosunku do niemal analogicznych akt. Obaj panowie służyli w tej samej jednostce, obaj popełnili to samo przestępstwo, różnica polegała tylko na długości prowadzonego postępowania wykonawczego. Paradoksalne, ale prawdziwe w tym przypadku jest dłuższe przechowywanie akt wcześniej zakończonych, choć w przypadku każdego innego rodzaju dokumentacji, sytuacja byłaby zgoła odwrotna.

Wydaje się, że dużo lepszym rozwiązaniem przy ustaleniu okresu, od którego powinno obowiązywać rozporządzenie w sprawie archiwizowania akt spraw sądowych, w zakresie przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, jak również objęciem przez nie nadzoru nawet nad registraturą sądów wojskowych, w zakresie akt spraw karnych i urzędzeń ewidencyjnych, byłoby, aby rozporządzenie obowiązywało wszystkie akta wytworzone od dnia:

- a) 1 lipca 1996 r. dla nowo utworzonych sądów wojskowych, tj. WSG Bydgoszcz, Poznań, Zielona Góra, Wrocław, WSO Poznań, Warszawa
- b) 1 stycznia 1996 dla sądów które nie przechodziły reorganizacji, tj. WSG Kraków, Lublin, Olsztyn, Szczecin, Warszawa,

Założenie to wynika z chęci choćby częściowego uszanowania zasady poszanowania zespołu archiwalnego. Częściowe, gdyż, przynajmniej w świetle obowiązujących przepisów, nie da się zrezygnować z przekazywania części dokumentacji o charakterze ściśle wojskowym, związanych z wielokrotnie wspomnianym już nadzorem MON nad sądami wojskowymi i przekazywaniem reszty dokumentacji do właściwych terytorialnie archiwów wojskowych. Można jedynie łagodzić skutki tego rozdwojenia, starając się zachować jako jeden zbiór akta spraw karnych i urzędzenia ewidencyjne sądu odzwierciedlające najistotniejszy aspekt działania. Ponadto nadal możliwe będzie przeprowadzenie ponownej kwalifikacji archiwalnej dla akt objętych § 7 ust. 1 pkt 3-5, 7 i 8 oraz § 18 ust. 2 rozporządzenia. Nowo zorganizowane sądy przynajmniej pod względem rozpoczętych akt spraw karnych i dokumentacji sądowej będą tworzyły tylko jeden zespół archiwalny w archiwach państwowych. Pozostaje jeszcze problem akt, w których nowo sformowany sąd jako następcą prawnym innego zlikwidowanego nadzorował lub prowadził postępowanie wykonawcze. Akta takie pomimo tego, że zostaną niewątpliwie zakończone przez sukcesobiorcę powinny być przekazywane do archiwów wojskowych, w których przechowywane są pozostałe akta spraw karnych

tegoż sądu. Przypomina to, bowiem obecną sytuację występującą w sądownictwie, a jednak niemającą wpływu na archiwizowanie współczesnej dokumentacji sądowej, czy też jej przynależność zespołową poszczególnych akt sprawy.

W myśl art. 3 kodeksu karnego wykonawczego ust. 1 „Sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy również w postępowaniu dotyczącym wykonania tego orzeczenia. Jednakże w stosunku do skazanego lub sprawcy przebywającego w okręgu innego sądu właściwy w postępowaniu dotyczącym wykonania orzeczenia jest sąd równorzędny, w którego okręgu skazany lub sprawca ma miejsce stałego pobytu, chyba, że ustawa stanowi inaczej”. Oznacza to, że sąd może skazać osobę, po czym akta główne przesyłane są do innego sądu, właściwego ze względu na zamieszkanie skazanego, celem wykonania orzeczenia w tej sprawie. W takim przypadku akta główne nadal pozostają oznaczone sygnaturą sądu wydającego orzeczenie, a sąd, w którym toczy się postępowanie wykonawcze zakłada akta wykonawcze lub dosyła dokumentację do akt głównych. Po wykonaniu orzeczenia, akta wraz z dokumentacją wykonawczą (w aktach głównych lub w postaci teczek załącznikowych, wykonawczych) wracają do sądu, który wydał orzeczenie i tu podlegają przekazaniu do archiwum sądowego. Przykładowo Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu skazał kpt. Jana S., a akta w celu wykonania orzeczenia przesłał do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie⁶²⁹. Akta główne wróciły do sądu w Poznaniu w 2011 r. razem z aktami Ko założonymi przez sąd w Warszawie. Całość została zaliczona do kat. „B10”.

Praktyka ta utarta zresztą w sądownictwie powszechnym, od dłuższego czasu wskazuje, aby akta, w których zapadło orzeczenie, pozostawiać pod nadaną jej przez sąd wydający orzeczenie sygnaturą sądową. Jest to jej cecha charakterystyczna, która pozwala na odnalezienie sprawy w najważniejszym urządzeniu ewidencyjnym w sądzie – repertorium sądowym⁶³⁰. Natomiast dokumentacja postępowania wykonawczego, jest wtórna do samego orzeczenia i z niej wynika. Dlatego też, sprawa, w której zapadł przykładowo wyrok sądu w Bydgoszczy, na aktach zawsze będzie widniała sygnatura tegoż sądu, bez względu na to, który z sądów będzie wykonywał nadzór penitencjarny. Wobec powyższego, logiczne wydaje się, aby akta sprawy Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu prowadzonej wobec szer. Jerzego D. z 1991 r., po ich zakończeniu, przekazać

⁶²⁹ Akta sprawy Sg 90/10 WSG Poznań.

⁶³⁰ W repertorium znajdują się wszystkie najważniejsze informacje odnośnie sprawy, w tym najważniejsze wyrok lub postanowienie, ewentualne zmiany wynikające z wyroków apelacyjnych/rewizyjnych, prawomocności i inne.

do Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim, gdzie znajduje się 99% zakończonych akt spraw tegoż sądu, a nie do Archiwum Państwowego w Poznaniu, gdzie musiałby utworzyć albo osobny zespół złożony z 5 jednostek (tyle obecnie tomów liczy sprawa), albo wejść w skład zespołu WSG w Poznaniu jako osobna seria akt spraw karnych oznaczona inną sygnaturą (S-lot), choć na wyroku widniałaby inna pieczęć majestatyczna sądu.

W przypadku sądów, które nie przechodziły reorganizacji, tj. nie zakładały w połowie roku nowych środków ewidencyjnych (repertoriów, wykazów), i nie przejmowały dokumentacji po innych rozformowanych sądach (WSG Olsztyn, WSG Lublin) właściwsze wydaje się przesunięcie daty na początek roku tj. 1 stycznia 1996 r. W ten sposób uniknie się komplikacji i nie rozbije się spraw pochodzących z tego samego roku kalendarzowego. Oczywiście nie da się tu mimo wszystko uniknąć sztucznego, odgórnego podziału, który i tak pozostaje wyjściem lepszym niż przyjęta data 3 stycznia 2003 r., z którą nie można powiązać żadnej logicznej przyczyny zastosowania podziału. Natomiast datę 1996 r. można przyjąć za datę przeprowadzonej reformy w sądownictwie wojskowym, i tymże uzasadnić podział akt spraw pomiędzy archiwa wojskowe, a archiwa państwowe. W przypadku WSG w Szczecinie, należałoby przyjąć, że wszystkie akta od 1996 r., zaliczone do materiałów archiwalnych będą przekazywane do AP w Szczecinie, natomiast akta spraw po WSG w Koszalinie, w miarę ich kończenia winny zostać przekazane do AW w Toruniu, gdzie znajduje się już otwarty zespół archiwalny tegoż aktotwórcy.

Są to oczywiście tylko propozycje, które można zastąpić innymi. Można na przykład przeprowadzić długi, zmundny i skomplikowany proces wydzielenia akt spraw typowych z pośród zgromadzonych w archiwach wojskowych zbiorów dokumentacji zaliczonych do kat. B i przekazać je archiwom państwowym. Możliwości jest wiele, ale potrzeba zmian jest zauważalna zarówno wśród archiwistów sądów wojskowych jak i kadry sędziowskiej, którzy na co dzień muszą borykać się z literą prawa i podstawowymi zasadami archiwistyki, które tak często są ze sobą sprzeczne. Aby to zmienić w grę wchodzić muszą jednak dwa istotne czynniki. Ustawodawca wprowadzający nowe przepisy zmieniający obecną, niestety paradoksalną ze wszechmiar sytuację, winien wpieryw przeprowadzić szerokie konsultacje w gronie nie tylko archiwistów sądów wojskowych, ale także z archiwistami państwowymi i archiwistami wojskowymi.

3.1.3 Zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej

Szeroko opisane w poprzednim rozdziale rozporządzenie w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych wskazywało, że do dnia wejścia w życie tegoż, obowiązywać będą przepisy dotychczasowe. W 2002 r. była to jeszcze Instrukcja Szt. Gen 1344/88, której przepisy powoli przestały przystawać do rzeczywistych wymagań i potrzeb archiwistyki wojskowej. Przepis § 32 pozwalał przerzucić na archiwa wojskowe cały etap związany z przechowywaniem i brakowaniem dokumentacji niearchiwalnej. Faktycznie archiwa wojskowe, zwłaszcza filie terenowe CAW stały się archiwami „zakładowymi” dla jednostek wojskowych. Te ostatnie zobowiązane były tylko to właściwego przygotowania dokumentacji archiwalnej i niearchiwalnej i przekazania jej do archiwum wojskowego. Cała reszta trosk z dalszym postępowaniem ze zgromadzoną dokumentacją spoczywała na barkach szczupłego personelu obsługującego archiwa podległe Ministrowi Obrony Narodowej. Filie terenowe CAW stały się faktycznie archiwami przejściowymi. Nic dziwnego, że wkrótce archiwa wojskowe zappełniły się olbrzymią ilością najczęściej bezwartościowej dokumentacji kat. „B” i „Bc”, którą należało następnie przejrzeć i wybrakować. Postępowanie takie miało swoje logiczne wytłumaczenie, i niejednokrotnie uratowało dla archiwów cenną dokumentację, niewłaściwie zakwalifikowaną przez mniej wprawny personel kancelaryjny jednostek wojskowych. W większości jednak wypadków, proces brakowania był bardzo czasochłonnym i powodował odrywanie większości pracowników od wykonywania innych zadań w instytucji. Sytuacja ta została zmieniona w 2005 r. poprzez wprowadzenie zarządzenia nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej⁶³¹.

Rozporządzenie zmieniało orbitę postępowania z dokumentacją niemal o 180 stopni. Nowe przepisy wzorowane były w dużej mierze na tych obowiązujących w archiwach państwowych. Do takich zmian należy uznać dodanie informacji o

⁶³¹ Dz. Urz. MON 2005, nr 2, poz. 4.

podstawowych funkcjach, zmianach organizacyjnych, przeobrażeniach i innych istotnych wydarzeniach związanych z funkcjonowaniem aktotwórcy (§ 16 ust. 4)⁶³².

Do najważniejszych zmian należało przede wszystkim wprowadzenie zapisu pozwalającego archiwom wojskowym na przyjmowanie wyłącznie materiałów archiwalnych (§ 14). W ten sposób odciążono częściowo personel archiwalny od wspomnianych powyżej działań. W archiwach wojskowych nadal zalegały olbrzymie ilości dokumentacji archiwalnej, ale postawiono zdecydowaną zapórę, która zatrzymała ten proces. W związku z powyższym w rozporządzeniu 3/MON musiały znaleźć się procedury, rozwiązujące problem brakowania dokumentacji niearchiwalnej. W rozporządzeniu wprowadzono, więc procedurę brakowania dokumentacji niearchiwalnej nie na poziomie archiwów wojskowych, ale już na etapie postępowania z dokumentami w kancelarii aktotwórcy, choć z pominięciem archiwum zakładowego, które nie zostało w ogóle przewidziane jako komórka zajmująca się gromadzeniem akt o czasowym okresie przechowywania.

Natomiast wśród pierwszych istotnych zmian względem Instrukcji Szt. Gen. 1344/88 należy wymienić pojawienie się dokumentacji kat. „Be” (§ 2 pkt 11). Wprowadzono także pojęcia: ekspertyzy kwalifikacji (§ 6ust. 3 pkt 1 i 3, § 10 ust. 2 pkt. 2) prowadzonej na etapie kwalifikacji archiwalnej, i ekspertyzy archiwalnej (§ 6 ust. 3 pkt 2, § 10 ust. 2 pkt 1, ust. 3-4) prowadzonej wobec dokumentacji kat. „Be”. Jak już wspomniano jednostki wojskowe otrzymały prawo samodzielnego przeprowadzania procesu brakowania, na którą jednak musiały uzyskać „zezwolenie” kierownika odpowiedniego archiwum wojskowego⁶³³.

Nowością było wprowadzenie każdorazowo ekspertyzy kwalifikacji, przy przeprowadzaniu procedury brakowania. Wcześniej ekspertyza taka miała jedynie charakter opcjonalny, nie zaś obowiązkowy (§ 73 instrukcji Szt. Gen 1344/88). Zaznaczyć należy, iż pod pojęciem ekspertyzy kwalifikacji rozumiano po prostu sprawdzanie poprawności procesu nadania kategorii archiwalnej (czyli kwalifikacji) i klasyfikacji akt zgodnie z obowiązującymi wykazami akt (§ 25 instrukcji Szt. Gen 1344/88), nie zaś właściwą ocenę przydatności dokumentacji dla celów badań naukowych. Wprowadzenie nie występującej nigdzie indziej terminologii archiwalnej

⁶³² Porównaj z § 15 ust. 4 rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz.U. 2002, nr 167, poz. 1375).

⁶³³ Szt. Gen. 1344/88, § 31 ust. 1, dla odróżnienia w archiwach państwowych Dyrektor wydaje zgody na brakowanie.

jeszcze bardziej oddaliło archiwistykę wojskową od archiwistyki „cywilnej”, potęgując tylko rozdzwięk występujących różnic. Próżno bowiem przyrównywać wprowadzone zarządzeniem nr 3/MON terminy kwalifikacji i klasyfikacji z definicjami występującymi w archiwistyce. To co bowiem jest klasyfikacją, a więc zaliczeniem dokumentacji do właściwych grup rzeczowych, w archiwistyce wojskowej jest kwalifikacją, czyli nadaniem kategorii archiwalnej. Analizując przepisy zarządzenia nr 3/MON nasuwa się nieodparte wrażenie, iż twórcy rozporządzenia nie do końca zdawali sobie sprawę ze znaczenia podstawowych terminów archiwalnych wprowadzając nowe „ułamne” definicje do archiwistyki i to od razu na gruncie formalno-prawnym.

Do innych istotnych różnic pomiędzy przepisami wojskowi a przepisami obowiązującymi w jednostkach podległych archiwom państwowym, należy zdecydowanie krótszy okres, po którym aktotwórcy zobowiązani są do przekazania materiałów archiwalnych. W przypadku akt „cywilnych” okres dla typowej dokumentacji aktowej wynosi 25 lat⁶³⁴, natomiast dla dokumentacji „wojskowej” tylko 15 lat (§ 11 ust. 1). Skrócenie czasu przechowywania materiałów archiwalnych w jednostkach jej wytwarzających mogło wynikać m.in. z bardzo częstych reorganizacjach w strukturach Wojska Polskiego oraz przede wszystkim charakterem archiwów wyodrębnionych, które przynajmniej w świetle przepisów prawa po upływie 50 lat, jeśli nie ma poważnych przeciwwskazań, powinny zostać przekazane do archiwów państwowych o charakterze centralnym w myśl art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2011, nr 123, poz. 698).

Chybioną okazała się próba przeniesienia pojęcia sprawy do praktyki archiwistyki wojskowej. Pomimo iż już w Instrukcji Szt. Gen 1344/88 w § 30 ust. 1 mowa była o porządkowaniu teczek wg kolejności spraw, a w obrębie spraw w kolejności chronologicznej. Przepis ten pozostawał jednak martwy, gdyż w kancelariach jednostek wojskowych nie obowiązuje zupełnie pojęcie sprawy, czy choćby znaku sprawy, który umożliwiłby kompletowanie dokumentacji w jego obrębie, a jedynie numer pisma nadawanego zgodnie z dziennikiem podawczym. W praktyce zaś, pisma układa się w teczkach chronologicznie wg dat wpływu (a zatem również wg numerów pisma), a pisma dotyczące sprawy mogą być, ale zazwyczaj nie

⁶³⁴ Zob.: § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją... (Dz.U. 2002, nr 167, poz. 1375).

są umieszczane obok siebie. Ich odnalezienie możliwe jest jedynie na podstawie dzienników podawczych, które zazwyczaj kwalifikuje się do kat. „B15”.

Do mankamentów rozporządzenia należy nieuwzględnienie pewnej specyfiki sądów wojskowych we wprowadzanych przepisach. W § 25 uchylono zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP nr 56/Sztab z dnia 13 października 1988 r. oraz "Instrukcję o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej" - sygn. Szt. Gen. 1344/88, nie wprowadzono jednak zapisu określających choćby kategorię archiwalną akt spraw sądowych i dokumentacji sądowych ujętych w rozdziale XXI Instrukcji Szt. Gen. 1344/88, dla dokumentacji wytworzonej przed 2003 r., a której nie nadano dotychczas kategorii archiwalnej. W tym zakresie nadal aktualna pozostawała Instrukcja Szt. Gen. 1344/88 pomimo jej uchylenia, wobec brak nowych przepisów w tym zakresie. Z jednej strony nie ujęcie sądownictwa wojskowego we wzorcowym wykazie akt wynikało z istnienia osobnych przepisów regulujących te kwestię (zarządzenie MS), a drugiej zadanie Instrukcji Szt. Gen. 1344/88 w dużej mierze wypełniały rzeczowe wykazy akt poszczególnych sądów. Nie liczone się z faktem, że w sądach wojskowych nadal może zalegać pewna ilość spraw, dla których właściwym do przejęcia będzie archiwum wojskowe.

Innym przeoczeniem jest zapewne brak paragrafu nakazującego numerowanie stron w jednostkach aktowych. W obu załącznikach 3a i 3b przedstawiających spis akt przeznaczonych do zniszczenia i przekazania do archiwum w rubryce 7 widnieje spis „ilość stron”, co zmusza niejako do numerowania zarówno teczek kat. „Bc” jak i „A”. Zaznaczyć należy, że brak określenia w rozporządzeniu, jak i innych przepisach różnicy w pomiędzy foliacją i paginacją powoduje zazwyczaj mieszanie obu pojęć i niejednolitą praktykę w przygotowaniu akt do przekazania do archiwów wojskowych.

Podstawą ewidencji zarówno dla archiwów wojskowych jak i dla jednostek wojskowych miały być spisy akt przekazanych do archiwum oraz spisy akt wydzielonych zniszczenia. Ich forma miała charakter bardzo zbliżony do siebie i składała się z 9 rubrykowej tabeli, wg wzoru jak poniżej:

.....
(pieczęć nagłówkowa komórki lub jedn. org.)
sporządzenia)

.....
(miejscowość)

.....
(data)

SPIS akt nr*

.....
(nazwa komórki lub jednostki organizacyjnej)

przekazanych do archiwum / wydzielonych do zniszczenia**

L.p.	Nr teczki (dokumentu)	Tytuł teczki (dokumentu)	Kategoria archiwalna	Data		Ilość stron	Sygnatura archiwum wojskowego*	Uwagi
				Rozpoczęto	Zakończono			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.								

Razem pozycji : (słownie:).

Zgadzam się na zniszczenie
akt wymienionych w spisie

.....
(podpis kierownika komórki lub jedn. org.)

.....
(podpis przewodniczącego komisji kwalifikacyjnej)

W odróżnieniu od spisów zdawczo-odbiorczych materiałów archiwalnych i spisów dokumentacji niearchiwalnej przeznaczonej na makulaturę lub zniszczenie tabela ta była bardziej rozbudowana. Oprócz standardowych pól jak liczby porządkowej, nr ewidencyjnego teczki i tytułu teczki, pojawiła się tu rubryka z kategorią akt oraz sygnaturą archiwum wojskowego. Kategoria archiwalna została pozostawiona, gdyż w przypadku brakowania akt nie było żadnego innego środka ewidencyjnego, w którym można byłoby sprawdzić okres przechowywania jednostki aktowej⁶³⁵. Podobnie rubryka 8 spełniała funkcję wskazującą na poprzednią sygnaturę w przypadku spisu akt przeznaczonych na brakowanie. W tej też rubryce w przypadku akt kat. „A” wpisywano sygnaturę kancelaryjną jednostki wojskowej. Dużym wyróżnieniem było rozbitcie na daty rozpoczęcia i zakończenia teczki, wymaganych

⁶³⁵ W spisie dokumentacji niearchiwalnej przeznaczonej na makulaturę lub zniszczenie funkcje tą pełni rubryka nr 2 „nr i l.p. spisu zdaw.-odb.” w którym można sprawdzić bezpośrednio kategorie archiwalną.

przez archiwa wojskowe w formie dat dziennych. Podobnie w rubryce 7 wpisywano ilość stron jednostki aktowej, co było niewątpliwie kłopotliwym i nie do końca zrozumiałym zabiegiem⁶³⁶. Reasumując wzór spisu akt wprowadzonych rozporządzeniem 3/MON miał charakter pośredni pomiędzy spisem akt przeznaczonych do przekazania do archiwum definitywnego, a spisem zdawczo-odbiorczym stanowiącym urządzenie ewidencyjne.

Inną formą ewidencji prowadzoną w archiwach wojskowych był określony w rozporządzeniu jako załącznik nr 8 rejestr spisów akt (§ 22 ust. 2). Urządzenie to jest pewnego rodzaju skrzyżowaniem inwentarza topograficznego z wykazem spisów akt przekazanych do archiwum (kat. „A” i „B”) w możliwością naniesienia informacji o zmianach ewidencyjnych spowodowanych brakowaniem akt.

3.2 Przekazywanie dokumentacji i jej brakowanie w latach 1996-2005

W dniu 30 czerwca 2000 r. został zaprzysiężony Prezes Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, a z dniem 1 lipca 2000 r. rozpoczął działalność sam Instytut. 3 lipca 2000 r. Dyrektor Departamentu Sądów Wojskowych poinformował prezesów sądów okręgowych i garnizonowych o obowiązku przekazania w terminie do 1 września 2000 r. wszelkich dokumentów, zbiorów danych, rejestrów i kartotek, a zwłaszcza akt spraw osób represjonowanych z motywów politycznych (art. 25 ust. 1 pkt 4 ustawy o IPN). Przekazaniu miały podlegać kopie akt w terminie uzgodnionym z Prezesem Instytutu Pamięci Narodowej⁶³⁷.

26 lipca Prezes WSG w Poznaniu dokonał przeglądu posiadanych akt z zakresu odtworzenia akt pod kątem przepisów art. 25 ust. 1 pkt 4 ustawy o IPN i dokonał ich podziału na akta: „nadające” się do przekazania, „nie nadające się” i akta w sprawie, których należało podjąć decyzję o przekazaniu⁶³⁸. Sprawa przekazania dokumentów przeciągała się jednak w czasie. WSG w Poznaniu jako następca prawny SWL w Poznaniu, nie posiadał w swoim zasobie akt z lat 1945-1990, a jedynie akta o odtworzenie zniszczonych akt spraw byłych sądów wojskowych z lat 1945-1956 oraz

⁶³⁶ Wystarczy sobie wyobrazić brakowanie masowej dokumentacji kat „Bc”, którą najpierw trzeba paginować, tylko po to, aby móc uzupełnić rubrykę 7 spisu akt [sic!].

⁶³⁷ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/2, teczka nr 8, wg rej. 5/00, dokumentacja administracyjno-sądowa, pismo nr 178, k. 320.

⁶³⁸ WSG Poznań, WSG-III-17/6-3/11, IPN Poznań, Po 1252-13/01, s. 156.

repertoria po SWL w Poznaniu, WSG (II) w Poznaniu oraz wyciąg repertorium po WSR w Poznaniu dotyczących żołnierzy i osób cywilnych skazanych za szpiegostwo.

Pismem z dnia 19 lipca 2001 r. Dyrektor Oddziału IPN w Poznaniu zwrócił się o przesłanie spisu akt przeznaczonych do przekazania oraz informacji o miejscu przechowywania materiałów archiwalnych dotyczących osób represjonowanych w latach 1945-1990⁶³⁹. W odpowiedzi udzielonej 3 sierpnia 2001 r. WSG w Poznaniu przekazał informacje dotyczące miejsca przechowywania akt będących przedmiotem zainteresowania Instytutu, a także przesłał kopie akt przeznaczonych do przekazania, kopię zarządzenia organizacyjnego nr 02/55 Szefa Zarządu Wojskowego dotyczącego rozformowania wojskowych sądów rejonowych i przekazaniu akt spraw tychże do sądów powszechnych oraz pismo Zastępcy Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 1991 r. o rozformowaniu Archiwum Służby Sprawiedliwości⁶⁴⁰. Informacje te wyjaśniały generalnie drogę wędrówki i miejsca przechowywania akt poszczególnych sądów wojskowych.

13 sierpnia 2001 r. nastąpiło przekazanie kserokopii 11 spraw o odtworzenie akt w sprawach politycznych, kserokopii repertorium „S-lot.W” za lata 1981-1983 oraz skorowidza do tegoż repertorium. Łącznie przekazano 13 jednostek, co stanowiło około 0,15 metrów bieżących akt. 17 sierpnia 2001 r. nastąpiło podpisanie spisów zdawczo-odbiorczych⁶⁴¹.

Wykonanie kopii zaspokoiło żądania IPN i jednocześnie uchroniło przedmiotowe jednostki aktowe i repertorium przed oddzieleniem ich od zbioru znajdującego się w archiwum podręcznym sądu. Z drugiej strony doprowadziło do zdublowania się materiału archiwalnego występującego w formie oryginału (w archiwum podręcznym/zakładowym) i kserokopii. Oryginały wspomnianych powyżej jednostek aktowych podlegać będą bowiem przekazaniu do właściwych archiwów wojskowych po upływie 15 lat od chwili ich wytworzenia, zgodnie z obowiązującymi obecnie przepisami. Przekazanie ich do IPN jest niewskazane, ze względu na rozproszenie akt jednego aktotwórcy.

W omawianych latach 1996-2006 w Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Poznaniu tylko raz wszczęto procedurę brakowania akt. 18 stycznia 2005 r. Prezes WSG wydał zarządzenie o powołaniu trzyosobowej komisji celem przeprowadzenia

⁶³⁹ IPN Poznań, Po 1252-13/01, s. 153.

⁶⁴⁰ Ibidem, s. 154-155.

⁶⁴¹ Przekazane na podstawie spisu nr Po 4, IPN Poznań, Po 1252-13/01, s. 177.

procedury brakowania akt spraw o wykroczenia i wydzielenia z nich materiałów archiwalnych. Efektem prac komisji było sporządzenie w dniu 28 stycznia 2005 r. protokołu oceny dokumentacji niearchiwalnej oraz spisu akt przeznaczonych na makulaturę (188 pozycji, 190 teczek) i akt zaliczonych do kat. „A” (25 pozycji). W dniu 23 lutego Prezes WSG w Poznaniu wystąpił z wnioskiem do Dyrektora AP w Poznaniu o zgodę na brakowanie akt kat. „B3” oraz zgody na przekazanie akt o wykroczenia zakwalifikowanych do kat. „A”⁶⁴².

Archiwum Państwowe w Poznaniu wstrzymało się wydaniem zgody przesyłając swoje wątpliwości w zakresie swej właściwości do wydania takiejże decyzji do NDAP. W efekcie Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych zalecił wszystkim archiwom państwowym wstrzymanie się z wydawaniem zgody na brakowanie do czasu rozstrzygnięcia spornego zagadnienia. Dopiero z chwilą wejścia w życie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 marca 2006 r. (Dz.U. nr 56, poz. 393) zmieniających rozporządzenie w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych Dyrektor AP w Poznaniu przesłał zgodę na brakowanie⁶⁴³. Powyższe rozporządzenie uregulowało również sprawę właściwości AP w Poznaniu względem przejścia akt spraw o wykroczenia i odpowiedzialności dyscyplinarnej z lat 1998-2002⁶⁴⁴.

W 2005 r. z inicjatywy Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu WSG podjął również decyzję o przekazaniu zalegających w archiwum podręcznym 504 spraw sądowych byłego Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, w których postępowanie wykonawcze zakończono do 3 stycznia 2003 r. Pismo w tej sprawie wysłano w dniu 4 lipca 2005 r. do CAW⁶⁴⁵, a 27 lipca do Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim⁶⁴⁶. Akta spraw karnych przygotowano według wskazówek przesłanych jeszcze w sierpniu 2004 do Sądu przez szefa Sekcji Nadzoru Archiwalnego CAW⁶⁴⁷. W odpowiedzi otrzymanej 13 września 2005 r. kierownik Archiwum Sił Powietrznych zanegował możliwość przyjęcia akt po byłym Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu

⁶⁴² WSG Poznań, pismo nr 75, APP, II-403-148/2005.

⁶⁴³ Ibidem, WSG Poznań, pismo nr 187, k. 155-156, akta zostały wybrakowane w 2007 r. por.: WSG-I-17/6-7/07.

⁶⁴⁴ Pierwotnie pismem z dnia 1 lipca 2005 r. AP w Poznaniu odmówiło przyjęcia tychże akt, AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8, teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 223, k. 180.

⁶⁴⁵ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8, teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 181, k. 143-144.

⁶⁴⁶ Ibidem, k. 166.

⁶⁴⁷ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/7, teczka nr 8, wg rej. 2/05, dokumentacja administracyjno-sądowa, pismo nr 173 z 2004 r, k. 34.

zaliczonych do kat. „B25”, powołując się na przepisy (§ 11 pkt 3 i 4) zarządzenia nr 21 MON z dnia 4 kwietnia 1984 r. w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów wojskowych, zasad postępowania z wojskowymi materiałami archiwalnymi oraz udostępniania tych materiałów (Dz. Rozk. MON 1984, poz. 25)⁶⁴⁸. Stanowisko Archiwum Sił Powietrznych wstrzymało definitywnie wszelkie poczynania mające na celu przekazanie akt i było pierwszym odczuwalnym dla WSG w Poznaniu efektem zmiany przepisów. O niemożliwości zrealizowania polecenia Prezes WSG w Poznaniu zameldował Prezesowi WSO w Poznaniu w dniu 14 września 2005 r.⁶⁴⁹. Sprawa utknęła w miejscu prawie na 2 lata.

Z podobnym skutkiem zakończyła się próba przekazania dokumentacji do Archiwum Wojsk Lądowych, Filii nr 2 we Wrocławiu. Archiwum wskazało, że Sąd nie znajduje się w sytuacji uzasadniającej konieczność przekazania akt, takiej jak przeformowanie lub rozformowanie. Ponadto Archiwum Wojsk Lądowych we Wrocławiu rozpoczęło skomplikowany proces przenoszenia siedziby do Oleśnicy, co sankcjonowało całkowite zawieszenie przyjmowania akt⁶⁵⁰.

3.3 Utworzenie archiwum zakładowego

Jak już zostało to wyżej opisane archiwum istniejące w sądzie miało charakter archiwum podręcznego. Pismem z dnia 5 sierpnia 2005 r., nr sprawy II-410-24/2005 Dyrektor Archiwum Państwowego w Poznaniu ustali WSG w Poznaniu jako jednostkę, w której powstają materiały archiwalne wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego. Nałożyło to na Prezesa WSG obowiązek zorganizowania archiwum zakładowego (art. 34 ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach). Jednocześnie określono, iż nadzór nad archiwum zakładowym z chwili jego

⁶⁴⁸ Należy zwrócić uwagę, iż podstawa prawna na podstawie, którego kierownik ASP odmówił przyjęcia akt był już wówczas nieobowiązująca, gdyż od marca obowiązywały przepisy zarządzenia nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej (Dz. Urz. MON 2005, nr 2, poz. 4), i zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 2005 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania (Dz. Urz. MON 2005, nr 4, poz. 20), AZ WSG Poznań, 121/7, teczka nr 8, pismo nr 253, k. 202.

⁶⁴⁹ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8, teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 254, k. 203.

⁶⁵⁰ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8, teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 231 i 292, s. 220.

zorganizowania sprawować będzie AP w Poznaniu⁶⁵¹. Na podstawie tejże decyzji w tym samym dniu Prezes (tj. 5 sierpnia 2005 r.) rozkazem dziennym nr 60/05 wprowadził do użytku osiem zarządzeń organizacyjnych regulujących m.in. sprawy organizacji pracy i utworzenia archiwum zakładowego⁶⁵². Zarządzenie organizacyjne nr 2/05 z dnia 5 września 2005 r. w sprawie utworzenia archiwum zakładowego w WSG w Poznaniu, określało, iż z dniem 1 września 2005 r. [sic!] utworzono w sądzie archiwum zakładowe podległe bezpośrednio prezesowi sądu. Zarządzenie określało również, że archiwum zakładowe będzie gromadziło tylko dokumentację objętą nadzorem archiwum państwowego bez wydzieleniem dokumentacji wojskowej. Normatywami regulującymi działalność archiwum zakładowego zostały instrukcja archiwalna (nie została wprowadzona), instrukcja kancelaryjna (z 2005 r., w częściowym użyciu), jednolity dziesiętny rzeczowy wykaz akt (nie został wprowadzony)⁶⁵³.

O konieczności utworzenia archiwów zakładowych w sądach wojskowych Departament Sądów Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości informował sądy okręgowe jeszcze pod koniec sierpnia 2005 r., wskazując jednocześnie, że przy ich tworzeniu pomocne okazać się może zarządzenie nr 62/85/0 Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 1985 r. w sprawie archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych resortu sprawiedliwości. Jednocześnie powierzono obu sądom okręgowym kontrolę nad procesem tworzenia archiwów zakładowych w podległych im sądach garnizonowych. Ponadto poinformowano o rozpoczęciu prac przez zespół w skład, którego weszli przedstawiciele CAW, archiwów państwowych i sądów wojskowych celem jak to błędnie ujęto „przeprowadzenia ekspertyzy archiwalnej”, która miała wyłoni właściwy podział dokumentacji ze względu na nadzór sprawowany przez Ministra Obrony Narodowej (dokumentację „wojskową”, podlegającą przepisom zarządzenia nr 3/MON z 2 lutego 2005 r.) oraz przez Ministra Sprawiedliwości (pozostałą dokumentację)⁶⁵⁴. Dopiero po ukończeniu prac przez powyższy zespół

⁶⁵¹ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8,teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 220?, k. 178.

⁶⁵² AZ WSG Poznań, spis z.-o. 129/1, WSG-I-001-12/07, s. 24.

⁶⁵³ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 129/1, WSG-I-001-15/07, zarządzenie organizacyjne nr 3/05 wprowadzające instrukcję kancelaryjną, k. 31-45.

⁶⁵⁴ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8,teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, pismo nr 239, k. 192-193, istotnie była to ekspertyza form wytwarzanej dokumentacji pod względem treściowej, powstała na bazie konfrontacji doświadczenia pracowników sądów wojskowych i metodycznej wiedzy pracowników archiwów, podczas ekspertyzy określano nie tyle jaką kategorię otrzymują konkretne jednostki aktowe (czym w istocie jest ekspertyza archiwalna), a raczej kategorię dokumentacji wytwarzanej we wszystkich sądach wojskowych.

miano dokonać ustalenia rzeczowych wykazów akt. Jak się później okazało, prace te przeciągnęły się do 2007 r.

Wspomniane pismo DSW-II-023-812/05 Departamentu Sądów Wojskowych trafiło do WSG w Poznaniu 1 września 2005 r.⁶⁵⁵ Jeszcze tego samego dnia w którym Prezes WSG w Poznaniu erygował archiwum zakładowe, oddzielnymi pismami o zaistniałym fakcie i wyznaczeniu osoby pełniącej obowiązki archiwisty poinformowane zostały: WSO w Poznaniu i AP w Poznaniu⁶⁵⁶. Zarządzenie o zorganizowaniu archiwum zakładowego określono, że dokumentacja w archiwum zakładowym będzie gromadzona tylko w zakresie dokumentacji objętej nadzorem archiwum państwowego z wydzieleniem dokumentacji wojskowej⁶⁵⁷.

⁶⁵⁵ Ibidem, k. 191.

⁶⁵⁶ AZ WSG Poznań, spis z.-o. 121/8, teczka nr 8, RTD 6/06, dokumentacja administracyjno-sądowa, tom 1, k. 195-196.

⁶⁵⁷ AZ WSG Poznań, spis z.-o.129/1, WSG-I-001-14/07, s. 28-30.

Rozdział IV Kancelaria Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu w latach 2007-2010

1. Procesy aktotwórcze

1.1 Podstawy prawne

Wejście w życie regulacji wprowadzonych przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 września 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych (Dz.U. nr 220, poz. 1857) stało się punktem zwrotnym w procesie przeobrażania kancelarii sądów wojskowych. Był to pierwszy akt wykonawczy realizujący założenia ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. prawo o ustroju sądów wojskowych z 1997 r. a zwłaszcza jego art. 5 § 2⁶⁵⁸. Przejęcie przez Ministerstwo Sprawiedliwości nadzoru nad organizacją i funkcjonowaniem administracji w sądach wojskowych oznaczało początek przemian, których efektem docelowym miało być ujednoczenie struktur sądownictwa powszechnego i wojskowego. Pod pojęciem ujednoczenia należy jednak rozumieć zastosowanie w sądach wojskowych gotowych rozwiązań zaczerpniętych wprost z sądownictwa powszechnego. Proces tych przemian rozpoczął dopiero w 2002 r., a ich kulminacyjny punkt przypadł na lata 2007-2008 i związany był z wprowadzeniem instrukcji kancelaryjnej i bezdziennikowego rejestrowego systemu kancelaryjnego, a także zarządzenia regulującego sposób oraz zakres prowadzenia administracji, biurowości, repertoriów i innych ksiąg sądowych oraz statystyki w sądach wojskowych⁶⁵⁹.

Jako pierwsze wprowadzono zmiany związane z archiwizowaniem dokumentacji sądowej. Pismem z dnia 21 kwietnia 2004 r. (znak sprawy DSW.684/778/04) Dyrektor Departamentu Sądów Wojskowych poinformował Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych o konieczności utworzenia archiwów zakładowych w sądach wojskowych w związku z wprowadzeniem rozporządzenia w

⁶⁵⁸ Dz.U. 1997, nr 117, poz. 753.

⁶⁵⁹ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 I 2008 w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej sądów wojskowych (Dz.U. 2008, nr 2, poz. 4), w 2006 r. wprowadzono także zarządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów (Dz.U. 2006, nr 42, poz. 287), który regulował tryb postępowania przed sądami wojskowymi i niektóre kwestie związane z prowadzeniem biurowości w postępowaniach karnych i o wykroczenia.

sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych i właściwie oddaniem tej dokumentacji pod nadzór Archiwów Państwowych⁶⁶⁰.

Już wówczas w środowisku sędziowskim rodziły się rozterki związane z właściwą interpretacją przepisów powyższego rozporządzenia. Dnia 15 kwietnia 2004 r. zastępca prezesa WSG w Bydgoszczy wystąpił z zapytaniem do Dyrektora AP w Bydgoszczy w przedmiocie właściwej interpretacji poszczególnych paragrafów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 września 2002 r. Z podobnymi wątpliwościami do DSW przy MS wystąpił także prezes WSG w Poznaniu⁶⁶¹. Na powyższe zapytanie Dyrektor DSW pismem z dnia 1 czerwca 2004 r. skierowanym do sądów wojskowych przedstawił swoje stanowisko w kwestii interpretacji zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizacji akt spraw sądowych. Stanowisko to jednoznacznie wskazywało, że akta spraw o wykroczenia należy kwalifikować wg wprowadzonych przepisów, także dla akt powstałych przed 2003 r., (akta o wykroczenia funkcjonują w sądach wojskowych od 1998 r.), a miało to wynikać z braku jakichkolwiek wcześniejszych przepisów regulujących kwestię nadawania tego typu spraw właściwej kategorii archiwalnej. Ponadto nadanie kategorii „A” dla spraw o wykroczenia miało następować w okresie pięcioletnim na zasadzie przekwalifikowania dokumentacji niearchiwalnej na materiały archiwalne. Z kolei w punkcie 4 tegoż stanowiska wskazano, że przekazanie (kat. „A”) lub niszczenie akt (kat. „B”), które zaliczono do właściwej kategorii archiwalnej na podstawie przepisów rozporządzenia, odbywa się za zgodą archiwum państwowego, natomiast dla akt, które zaliczono do kategorii archiwalnej przed wejściem w życie tegoż rozporządzenia należy przekazać do właściwego archiwum wojskowego⁶⁶².

W związku z pismem Departamentu Sądów Wojskowych, znak sprawy/pisma DSW.684/778/04, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych podjęła działania mające na celu objęcie sądów wojskowych nadzorem archiwów państwowych. W tym celu wystosowano pismo do Szefa Centralnego Archiwum Wojskowego w sprawie określenia dotychczasowego sposobu sprawowanego nadzoru przez archiwa wyodrębnione nad dokumentacją powstającą w sądach wojskowych, w tym zapytanie o dotychczas obowiązujące przepisy kancelaryjne, przepisy regulujące tryb przeprowadzania procedury brakowania i przekazywania materiałów archiwalnych, a

⁶⁶⁰ AZ NDAP, sygn. 487/42, ustalenie państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych w których powstają materiały archiwalne, znak sprawy: WOU-410-17/04 (DSW 684/778/04), s. 218-219.

⁶⁶¹ Ibidem, s. 223-224, 226-227.

⁶⁶² AZ WSG Poznań, 121/7,teczka nr 8, (DSW.684/1027/04), k. 28.

także, które materiały archiwalne zostały już przekazane do archiwów wojskowych. Zaproponowano także spotkanie robocze dla omówienia szczegółowych kwestii⁶⁶³. Ponadto Wydział Organizacji i Udostępniania Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych wystąpił do Działu Obsługi Prawnej o opinię w zakresie ustalenia, od kiedy sądy wojskowe, a w zasadzie dokumentacja w niej powstająca, przestała podlegać przepisom ustawy archiwalnej w zakresie przynależności tej dokumentacji do archiwów wyodrębnionych, a tym samym powinny zostać poddane nadzorowi sprawowanemu przez archiwa państwowe⁶⁶⁴. W odpowiedzi wrócono uwagę, że wejście w życie ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. nr 117, poz. 753) przyznawało uprawnienia nadzorcze w zakresie organizacji i działalności administracyjnej Ministrowi Sprawiedliwości co winno skutkować jednoczesnym wyłączeniem sądów wojskowych spod władzy Ministra Obrony Narodowej. Z drugiej strony brak przepisów wykonawczych, które powinny zostać uchwalone najpóźniej do dnia 1 sierpnia 1998 r. nie pozwala na zajęcie jednoznacznego stanowiska w tej sprawie⁶⁶⁵. Poruszono tutaj zagadnienie archiwizacji nie tylko akt spraw sądowych, ale także dokumentacja administracyjno-organizacyjna sądu i daty, od której powyższa dokumentacja powinna znajdować się pod nadzorem archiwów państwowych. Jednocześnie trwały inne czynności mające na celu lepsze rozpoznanie sytuacji prawnej dokumentacji wytwarzanej w kancelariach sądów wojskowych, m.in. poprzez rozmowy telefoniczne, prowadzone m.in. z szefem CAW np. z dnia 7 września 2004 r.⁶⁶⁶ W jednej z takich rozmów z dnia 2 listopada 2004 sędzia WSG w Bydgoszczy zwrócił uwagę na status sędziów - żołnierzy zawodowych, oficerów i ich związek z Ministerstwem Obrony Narodowej, podległością służbową oraz obowiązkiem przestrzegania przepisów wewnątrzwojskowych⁶⁶⁷.

O wątpliwościach związanych z ze zmianą ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych i rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych informował Dyrektora Departamentu Sądów Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości pismem z dnia 2 grudnia 2004 r. wskazując, że wobec wejścia w życie prawa o ustroju sądów wojskowych, te ostatnie znalazły się kompetencyjnie w obszarze działania nadzoru

⁶⁶³ AZ NDAP, sygn. 487/42, ustalenie państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych w których powstają materiały archiwalne, z.s. WOU-410-17/04 , s. 220-221.

⁶⁶⁴ Ibidem, s. 234,

⁶⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶⁶ Ibidem, s. 231.

⁶⁶⁷ Ibidem, bns

archiwów państwowych⁶⁶⁸. W związku z tym, data 1 stycznia 1998 r. powinna być datą właściwą dla ustalania które materiały archiwalne powinny zostać przekazane do archiwów państwowych, i to w zakresie nie tylko akt spraw sądowych, ale również dokumentacji organizacyjno-administracyjnej. Wskazano, że pozostawienie dokumentacji wytworzonej przed 3 stycznia 2003 r. pod nadzorem CAW jest działaniem nie posiadającym podstawy prawnej.

W odpowiedzi udzielonej Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych z dnia 24 stycznia 2005 r. przez Dyrektora Departamentu Sądów Wojskowych MS (znak sprawy: DSW –II-0160-1943/04) wskazano na podstawy prawne w myśl których sądy wojskowe należą do jednostek nadzorowanych przez MON,⁶⁶⁹ a nadzór sprawowany jest bezpośrednio przez szefa CAW, i wynika on nie z poprzednio obowiązującej ustawy z dnia 8 czerwca 1972 r. o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. nr 23, poz. 166 z późn. zm.) ale przepisów § 3 ust. 3 Instrukcji o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej (Szt. Gen 1344/88) wprowadzonej w życie z dnia 1 stycznia 1989 r. zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego WP nr 56/Sztab. z dnia 13 października 1988 r. wydanym na podstawie zarządzenia Ministra Obrony Narodowej nr 21/MON z dn. 4 kwietnia 1984 r. w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów wojskowych, zasad postępowania z wojskowymi materiałami archiwalnymi oraz udostępniania tych materiałów (Dz. Rozk. MON, poz. 25) wydanego na podstawie delegacji ustawowej z art. 5 ust. 3 pkt 5, art. 17 ust. 3 oraz 29 ust. 3 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2011, nr 123, poz. 698)⁶⁷⁰.

Ponadto uzasadniono, że art. 5 ust. 3 pkt 5 ustawy archiwalnej ma zastosowanie w sądach wojskowych dla dokumentacji powstającej w wyniku sprawowania przez

⁶⁶⁸ WOU-410-17/04 s. 232-234

⁶⁶⁹ pkt 2 i 3 części C „Wykazu jednostek organizacyjnych podporządkowanych Ministrowi Obrony Narodowej przez niego nadzorowanych, a także przedsiębiorstw państwowych, dla których organem założycielskim wraz ich bezpośrednią podległością” – załącznik do Decyzji nr 183/MON z dnia 20 XI 1996 w sprawie bezpośredniej podległości jednostek organizacyjnych podporządkowanych Ministrowi Obrony Narodowej, przez niego nadzorowanych, a także przedsiębiorstw państwowych, dla których organem założycielskim (Dz. Rozk. MON nr 267 z 1996 r.); pkt 2 i 3 części B „Wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych wraz z ich bezpośrednim podporządkowaniem” – załącznik do Decyzji nr 156/MON z dnia 18 VI 2002 w sprawie bezpośredniego podporządkowania jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MON nr 11, poz. 112); pkt 1 i 2 części B działu II „Wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych wraz z ich bezpośrednim podporządkowaniem” – załącznik do Decyzji nr 319/MON z dnia 27 XI 2003 w sprawie bezpośredniego podporządkowania jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MON nr 18, poz. 196)

⁶⁷⁰ AZ NDAP, sygn. 487/42, (WOU-410-17/04), s. 236-239.

Ministra Obrony Narodowej nadzoru⁶⁷¹ nad żołnierzami pełniącymi w sądach wojskowych służbę wojskową, a także stosowania przepisów zawartych w art. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych, a więc dla części dokumentacji nazwanych w piśmie „materiałami sądowymi wytworzonymi i gromadzonymi przez sądy jako jednostki wojskowe”.

W piśmie wyrażono, także pogląd, że dokumentacja o cechach „dokumentacji wojskowej” nie będzie gromadzona w archiwach zakładowych sądów, ale przechowywana w kancelariach jawnej i tajnej, po czym będzie przekazywana do właściwego archiwum wyodrębnionego (wojskowego)⁶⁷². Na zakończenie określono, że sądy wojskowe będą musiały posługiwać się dwoma rzeczowymi wykazami akt, jednym zatwierdzonym przez właściwą terytorialnie Archiwum Wojsk Lądowych filię CAW dla spraw związanych z tworzeniem i przechowywaniem dokumentacji wytworzonej przez sądy jako jednostki wojskowe, i drugi dla spraw sądowych i dokumentacji powstającej i przechowywanej w wyniku sprawowania „nad sądami wojskowymi w zakresie organizacji i działalności”⁶⁷³ przez Ministra Sprawiedliwości.

Argumenty przedstawione przez Dyrektora DSW MS zostały w zasadzie zaakceptowane przez Dyrektora NDAP w piśmie z dnia 15 kwietnia 2005 r., choć wskazano, na konieczność wspólnego wypracowania stanowiska, która dokumentacja powinna znaleźć się w kompetencji jednego z dwóch organów – ministerstw nadzorujących sądy wojskowe⁶⁷⁴.

W tym czasie prace nad ustaleniem wspólnego stanowiska w zakresie sprawowania nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym przez archiwum wyodrębnione i archiwami państwowymi nabrały tempa. 6 lipca 2005 r. w siedzibie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych nastąpiło pierwsze spotkanie przedstawicieli Departamentu Sądów Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości i Państwowej Służby Archiwalnej podczas którego ustalono kwestie związane m.in.

- a) z zakresem nadzoru archiwalnego sprawowanego przez szefa Centralnego Archiwum Wojskowego,

⁶⁷¹ Określonego w rozporządzeniu MON z dnia 29 I 2002 w sprawie sposobu wykonywania nadzoru w zakresie czynnej służby wojskowej żołnierzy pełniących służbę w sądach wojskowych (Dz.U. nr 15, poz. 143).

⁶⁷² Wśród wymienionej przykładowej dokumentacji znalazła się dokumentacja: -monowska, wewnętrzna prezesa sądu dokumentacja normatywno-organizacyjna, planistyczno-sprawozdawczo-kontrolna, z działalności profilaktyczno-wychowawcze, mobilizacyjna, szkoleniowa, spraw związanych z działalnością kadrową i etatem, finansowa i gospodarki sprzętowo-materiałowej.

⁶⁷³ Dz.U. 1997, nr 117, poz. 753, art. 5 § 2.

⁶⁷⁴ AZ NDAP, sygn. 487/42, (WOU-410-17/04), s. 241-243.

- b) potrzeby przeprowadzenia wspólnej ekspertyzy dokumentacji powstającej w sądach wojskowych pod kątem charakteru i formy,
- c) czasookresu, do ustalenia od kiedy dokumentacja administracyjna powinna być objęta nadzorem także archiwów państwowych, i kto ma opracować właściwy rzeczowy wykaz akt⁶⁷⁵.

8 lipca 2005 r. w rozmowie telefonicznej szef CAW został poinformowany o przebiegu spotkania roboczego, jak również o jej ustaleniach końcowych, w tym o propozycji udziału przedstawiciela wojskowej sieci archiwalnej w dalszych pracach grupy roboczej.

13 lipca 2005 przesłano do DSW pismem (znak sprawy: WOU-410-9/05) projekt pisma do archiwów państwowych zawierający wytyczne dla Dyrektorów poszczególnych Archiwów Państwowych w sprawie objęcia przez nich nadzorem archiwalnym sądów wojskowych⁶⁷⁶. Wobec brak uwag ze strony Departamentu SW MS (pismo z dnia 15 lipca 2005 r. DSW-II-0160-705/05), pismo zostało przesłane 15 lipca do AP w Bydgoszczy, Gdańsku, Krakowie, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie, we Wrocławiu, Zielonej Górze i do Archiwum miasta stołecznego Warszawy⁶⁷⁷. Pismo to informowało Dyrektorów Archiwów Państwowych o dotychczasowych ustaleniach dokonanych przez DSW MS, CAW i NDAP, m.in. w zakresie podziału dokumentacji wchodzącej w zakres kompetencyjny archiwów państwowych i CAW, a także powstania grupy roboczej odpowiedzialnej za jej przeprowadzenie. Wskazano, również, że datą, od którego archiwa państwowe będą przejmować materiały archiwalne, zarówno dla akt spraw sądowych oraz dokumentacji administracyjnej będzie 4 stycznia 2003 r.. Ponadto CAW miało sprawować kontrolę nad realizacją § 18 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych, tj. przeprowadzeniem ponownej kwalifikacji archiwalnej dla grupy akt pochodzących głównie z okresu 1945-1956, tj. obowiązywania szczególnych przepisów prawnych dających sądom wojskowym prawo sądenia także osób cywilnych. W związku z powyższymi nakazano Dyrektorom niezwłocznie wydanie aktu ustalenia sądu wojskowego, jako „jednostki organizacyjnej, w której powstają materiały archiwalne wchodzące do państwowego zasobu archiwalnego” i

⁶⁷⁵ AZ NDAP 487/43, ustalenie państwowych jednostek organizacyjnych i jednostek organizacyjnych samorządu terytorialnego tworzących materiały archiwalne wchodzące do państwowego zasobu archiwalnego, t. 1, z.s. WOU-410-9/05, s. 246, na notatce widnieje data 6 czerwca, lecz jak wynika z późniejszych pism spotkanie miało miejsce 6 lipca.

⁶⁷⁶ Ibidem, s. 146-147.

⁶⁷⁷ Ibidem, s. 148.

zobowiązane do utworzenia archiwów zakładowych (art. 33 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach), a także udzielanie wszelkich wskazówek i pomocy w zorganizowaniu przez sądy wojskowe archiwów zakładowych⁶⁷⁸.

W tym samym czasie DSW pismem z dnia 6 lipca 2005 r. (znak sprawy/pisma DSW-023/663/05) informował wojskowe sądy okręgowe, że dotychczasowe ustalenia określone przez stanowisko z dnia 1 czerwca 2004 r. (znak sprawy: DSW.684/1027/04) pozostają aktualne. Wskazano, że wkrótce zostanie znowelizowane rozporządzenie, w zakresie brakowania akt o wykroczenia, tak, aby umożliwić brakowanie akt wytworzonych przed wejściem w życie przepisów rozporządzenia z dnia 6 września 2002 r., jak również wskazano na zmiany w obowiązujących przepisach wojskowych dotyczących archiwizowania – zastąpienie instrukcji Szt. Gen 1344/88 przez zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie obrony narodowej (Dz. Rozk. MON 2005, nr 2, poz. 4), oraz zastąpienie zarządzenia nr 21/MON z dnia 4 kwietnia 1984 r. przez zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 2005 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania. W piśmie DSW-023/663/05 podano również informację, że CAW przejmie wszelką dokumentację administracyjną do dnia 1 kwietnia 2005 r. powołując się na uzgodnienia z NDAP⁶⁷⁹.

Do istotnych ustaleń doszło podczas spotkania grupy roboczej w dniu 11 października 2005 r., które odbyło się w siedzibie Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie w budynku przy ul. Nowowiejskiej. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele NDAP, Archiwum Państwowego w Poznaniu, WSG i WSO w Poznań, WSG i WSO w Warszawie, DSW, Archiwum Państwowego we Wrocławiu, WSG w Bydgoszczy, CAW⁶⁸⁰. Na spotkaniu poruszono zagadnienia m.in. związane ze sprawowaniem nadzoru administracyjnego przez sądy okręgowe nad sądami garnizonowymi i wysyłania sprawozdań z inspekcji zarówno do Ministerstwa Sprawiedliwości, jak i do Ministerstwa Obrony Narodowej. Do innych poruszanych

⁶⁷⁸ Ibidem, s. 149-152.

⁶⁷⁹ AZ NDAP 487/43, (WOU-410-9/05), s. 244, co jest oczywistym nadużyciem, pismo o niemal identycznej treści przez WSO w Poznaniu skierował do WSG w Poznaniu pismem nr 499, AZ WSG Poznań, 121/7, teczka nr 8, pismo nr 207, k. 156-157.

⁶⁸⁰ Notatki robocze ze spotkania w: AZ NDAP 487/43, (WOU-410-9/05), s. 248 i bns.

kwestii należało także zagadnienia niewypełnionej delegacji wydania regulaminu urzędowania sądów wojskowych i przepisów o biurowości w tychże oraz zagadnienia obsługi gospodarczej sądów przez jednostki wojskowe – oddziały gospodarcze. Głównym wątkiem obrad był jednak podział przedmiotowy dokumentacji wytwarzanej przez sądy wojskowe w taki sposób, aby w jednolitym rzeczowym wykazie akt, nazwanym tutaj roboczo „cywilnym”, umieścić wszystkie te kompetencje, które odzwierciedlałyby nadzór nad sądami sprawowany przez Ministra Sprawiedliwości, a w tzw. „wojskowym” rzeczowym wykazie akt umieścić hasła rzeczowe związane ze sprawowaniem nadzoru nad żołnierzami pełniącymi służbę czynną w sądach wojskowych. NDAP ustaliła, że wszelkie zmiany będą wspólnie dyskutowane i nanoszone przy uzyskaniu obopólnej zgody.

Wymiana korespondencji trwała aż do marca 2006 r. Do najważniejszych zmian, które wspólnie dyskutowano należała kwestia zmiany podstawy prawnej do stworzenia JRWA dla sądów wojskowych, doprecyzowanie uwag do książki rozkazów dziennych, dokumentacji zgromadzeń sędziów wojskowych, list płac, a także złożenia podpisu przez reprezentanta CAW, który również brał aktywny udział w pracach. Dyrektor Generalny NDAP oprócz wyżej wymienionych poprawek zasugerował także Dyrektorowi DSW MS, że instrukcje kancelaryjne i rzeczowe wykazy akt powinny zostać zatwierdzone przez właściwych terytorialnie Dyrektorów Archiwów Państwowych na podstawie wzorca sporządzonego przez DSW, a zaopiniowanego przez NDAP⁶⁸¹.

Ostateczny projekt notatki poczynionych uzgodnień został podpisany i przesłany do NDAP przez DSW dnia 24 maja 2006 wraz z projektem „cywilnego” jednolitego dziesiętnego rzeczowego wykazu akt celem zaopiniowania⁶⁸². Notatka zawierała oprócz wspomnianych już kwestii, także przybliżony harmonogram prac prowadzonych przez Departament Sądów Wojskowych, Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, sądy wojskowe i Centralne Archiwum Wojskowe w zakresie uchwalenia kolejnych przepisów kancelaryjno-archiwalnych. Po podpisaniu notatki przez zainteresowane strony, DSW miał przesłać do NDAP projekt „cywilnego” wykazu akt, celem wydania opinii przez właściwych miejscowo Dyrektorów

⁶⁸¹ Pismo NDAP do DSW z dnia 1 XII 2005, emaile z NDAP do DSW z dnia 2 XII 2005 i 7 XII 2005, pismo DSW do NDAP z dnia 6 XII 2005, WOU-410-9/05, s. 134-135, 243-244, 247-248; pismo DSW do NDAP DSW-II-0160-978/05 z dnia 12 XII 2005, pismo NDAP do DSW z dnia 22 II 2006

⁶⁸² Pismo DSW do NDAP DSW-III-0160-230/06 z dnia 22 III 2006 oraz pismo DSW do NDAP DSW-III-0160-669/06 z dnia 24 V 2006, NDAP, znak sprawy WOU-410-2/06, bns.

Archiwów Państwowych. Z kolei WSG w Poznaniu i Bydgoszczy przejęły projekt „wojskowego wykazu akt” do CAW. DSW po otrzymaniu obu wykazów akt wraz ze sporządzoną przez siebie instrukcją kancelaryjną miał je przesłać do wszystkich sądów wojskowych celem poddania konsultacji środowiskowej⁶⁸³.

Projekt takiego rzeczowego wykazu akt sporządził jeszcze w lipcu 2005 r. Prezes WSG w Poznaniu i przesłał do zaopiniowania do CAW w Warszawie, lecz pismem nr 1404/wch z dnia 28 lipca 2005 r. szef CAW poinformował go, że właściwym w zakresie zatwierdzenia RWA w związku z obowiązującą ustawą – Prawo o ustroju sądów wojskowych, właściwym do jego zatwierdzenia jest archiwum państwowe⁶⁸⁴. Przedstawiony projekt powstał w oparciu o zarządzenie nr 3/MON z 2 lutego 2005 r., a w części dotyczącej dokumentacji sądowej również w oparciu o rozporządzenie z 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych. Istotną różnicą w porównaniu z ostatecznie zatwierdzonym RWA dla części wojskowej był jego jednolity charakter. Wszystkie symbole klasyfikacyjne następowały po sobie w obrębie odpowiednich grup klasyfikacyjnych. Zrezygnowano także z podziału na komórki merytoryczne i nie merytoryczne na rzecz podziału na dokumentację własną i otrzymaną. W przedstawionym RWA nie uczyniono rozróżnienia na dokumentację objętą nadzorem Ministra Obrony Narodowej i Ministra Sprawiedliwości, ale potraktowano ją wspólnie umieszczając obok siebie⁶⁸⁵.

Ostatecznie sprawa zatwierdzenia rzeczowych wykazów akt w przypadku WSG w Poznaniu przeciągnęła się aż do 2007 r. Opracowany pod koniec 2006 r. wzorcowy przykład instrukcji kancelaryjnej i rzeczowego wykazu akt przesłany został do WSG w Poznaniu za pośrednictwem WSO w Poznaniu 28 lutego 2007 r.⁶⁸⁶. Wspomniane normatywy opracowane przez Departament Sądów Wojskowy i uzgodnione z NDAP nie był doskonały, i już w wersji przesłanej zawierał pewne nieprawidłowości, które potem zostały powielone w innych sądach wojskowych (m.in. WSG w Bydgoszczy i WSG w Zielonej Górze). Największy problem pojawił się w rozbieżności pomiędzy treścią instrukcji a załącznikami do niej dołączonymi. Znak teczki określony jako „symbol komórki organizacyjnej i liczbowego symbolu hasła klasyfikacyjnego” (§ 42 ust. 2 pkt 5 ppkt 2) przedstawiony został w załączniku nr 2 jako sam symbol hasła klasyfikacyjnego łamany przez rok (Znak teczki: 012- /06). Godny zainteresowania

⁶⁸³ NDAP, znak sprawy WOU-410-2/06.

⁶⁸⁴ AZ WSG Poznań, 121/7, teczka nr 8, pismo nr 216, k. 167-172

⁶⁸⁵ Ibidem.

⁶⁸⁶ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-1/07, s. 2-3.

był projekt rzeczowego wykazu akt – wspólnego dla sądów okręgowych i garnizonowych. Rozróżnienie kategorii archiwalnych pomiędzy oboma rodzajami sądów umieszczono zamiast podziału na komórki merytoryczne i nie merytoryczne. Założenie to odzwierciedlało pogląd, iż w sądach wojskowych jedyną komórką kompletującą akta administracyjne jest kancelaria ogólna. Sytuacja ta miała stopniowo się zmieniać.

Słabością prowadzonych prac był brak ustaleń w zakresie postępowania z dokumentacją administracyjną powstającą pomiędzy 2003 a 2007 r., tj. w trakcie prac mających dostosować organizację i normatywy kancelaryjno-archiwalne sądów wojskowych do obowiązujących w sądownictwie powszechnym przepisów. Sytuacja ta powodowała, że dokumentacja, powstająca w wyniku sprawowania kompetencji przez sądy wojskowe w zakresie nadzoru sprawowanego przez Ministra Sprawiedliwości, powstawała w trybie obowiązujących przepisów o prowadzeniu biurowości w wojsku, tj. na przedpolu archiwalnym archiwów wyodrębnionych.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu przystąpił niezwłocznie do przystosowania wspomnianych normatywów kancelaryjno-archiwalnych do własnych potrzeb. Zmiany polegały na wprowadzeniu drobnych korekt w treść instrukcji (§ 3.1, § 4.1, § 4.4, § 21.3) oraz poszerzeniu rzeczowego wykazu akt o szóstą klasę haseł klasyfikacyjnych („5”), do której przyporządkowano dokumentację ściśle sądową, w tym m.in. zbiory odpisów orzeczeń sądowych, zbiory wokand, terminarze oraz księgi i wykazy sądowe⁶⁸⁷. Zaproponowane zmiany zostały przyjęte przez Dyrektora Archiwum Państwowego, z wyjątkiem wprowadzenia § 23.5⁶⁸⁸. Dążenie do ujęcia w rzeczowym wykazie akt całości wytwarzanej dokumentacji, w tym w szczególności wykazów i repertoriów sądowych uznać można za typowy przejaw pozostałości „wojskowego” sposobu prowadzenia biurowości, gdzie wszystkie teczki kancelaryjne musiał być gdzieś zarejestrowane. Dla porównania w sądach powszechnych, rzeczowy wykaz akt prowadzi się jedynie dla dokumentacji administracyjno-gospodarczej, repertoria zaś nie są nigdzie rejestrowane⁶⁸⁹.

Zarządzeniem z dnia 19 kwietnia 2007 r. Prezes WSG w Poznaniu wprowadził z dniem 26 kwietnia 2007 r. do użytku służbowego instrukcję kancelaryjną wraz z rzeczowym wykazem akt oraz polecił kierownikowi sekretariatu założyć odpowiednie

⁶⁸⁷ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-3/07, s. 41.

⁶⁸⁸ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-3/07, pismo APP z dnia 26 III 2007, s. 75.

⁶⁸⁹ Archiwum Sądu Okręgowego w Poznaniu,teczka normatywów kancelaryjno-archiwalnych, zarządzenie nr 173/2012 z dnia 29 VI 2012 w sprawie określenia jednolitego rzeczowego wykazu akt.

teczki zgodnie z nowymi normatywami dla dokumentacji, wpływającej do sądu od dnia 1 stycznia 2007 r. oraz wykonanie kopii zarządzeń i rozkazów dziennych prezesa sądu związanych z organizacją i funkcjonowaniem sądu od dnia 3 stycznia 2003 r., które umieszczono w teźce „Organizacja własnej jednostki” – 001⁶⁹⁰. 9 maja 2007 wprowadzono w życie regulamin archiwum zakładowego WSG w Poznaniu, w którym uregulowano podstawowe zadania archiwum, a także tryb przyjmowania, przekazywania i niszczenia dokumentacji stanowiącej jego zasób⁶⁹¹. Wprowadzone uregulowania były wzorowane na klasycznych przepisach obowiązujących w tradycyjnych archiwach zakładowych prowadzonych przez urzędy i jednostki państwowe wytwarzające materiały archiwalne i objęte nadzorem archiwalnym przez AP w Poznaniu. Podstawą ewidencji miały stać się spisy zdawczo-odbiorcze akt przekazanych do archiwum zakładowego oraz ich wykaz, na podstawie, którego nadawano jednostkom aktowym sygnatury archiwalne archiwum zakładowego. Zarzucono w ten sposób system układania akt w archiwum podręcznym systemem rocznikowym, a w ramach rocznika numerycznie. Wprowadzono także istotny wyłom względem ustaleń poczynionych między NDAP a DSW, dając możliwość przechowywania w archiwum zakładowym nie tylko dokumentację klasyfikowaną na podstawie jednolitego rzeczowego wykazu akt uzgodnionego z Dyrektorem AP w Poznaniu, ale także dokumentację podległą nadzorowi wojskowej sieci archiwalnej – państwowych archiwów wyodrębnionych (m.in. ASP i AWL Filia nr 2). Przechowywanie obu rodzajów dokumentacji w archiwum zakładowym, było na pewno przemyślanym działaniem, mającym na celu zapobieżeniu tylko częściowemu ewidencjonowaniu akt w archiwum zakładowym. W regulaminie znalazły się także informacje o sposobie postępowania z aktami w razie zagrożenia i reorganizacji struktury urzędu⁶⁹².

Wraz z projektem jednolitego rzeczowego wykazu akt i instrukcji kancelaryjnej przesłano do użytku służbowego zatwierdzony przez Dyrektora Departamentu Sądów Wojskowych i uzgodniony przez CAW rzeczowy wykaz akt, stanowiący w istocie wyciąg wybranych haseł klasyfikacyjnych z jednolitego rzeczowego wykazu akt stanowiącego załącznik nr 1 do zarządzenia nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami

⁶⁹⁰ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-4/07, s. 76.

⁶⁹¹ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-5/07, s. 78-86

⁶⁹² Ibidem.

archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej⁶⁹³. Hasła klasyfikacyjne tworzone nie na podstawie symboli dziesiętnych, a na podstawie podziału cyfrowego na grupę główną i grupę podrzędną. Powyższy wykaz akt nie miał charakteru jednolitego, gdyż odzwierciedlał hasła objęte symbolami klasyfikacyjnymi z wybranych grupy głównych załącznika nr 1, tj. grup 1-4, 7-8, 10, 13-14 i 17⁶⁹⁴. Znak teczki określały dwie cyfry określające główną grupę hasła klasyfikacyjnego i pozycję kolejną w grupie pobocznej. W ten sposób hasła otrzymywano sygnatury – znaki teczek 1/1, 1/2, 1/3, 2/1, 3/1, 3/2, 4/1, etc. Jednemu hasłu klasyfikacyjnemu przyporządkowano tylko jedną kategorię archiwalną, bez uwzględnienia podziału na dokumentację własną i otrzymaną, bądź wytworzoną przez komórkę merytoryczną lub niemerytoryczną. Dokumentacja, dla której miano stosować powyższy wykaz akt wchodziła w zakres nadzoru prawowanego za pośrednictwem DSW przez Ministra Obrony Narodowej nad żołnierzami pełniącymi służbę wojskową. W zakres omawianego nadzoru weszła dokumentacja m.in. normatywno-organizacyjna, planów osiągania wyższych stanów gotowości bojowej, mobilizacyjna, szkoleniowa, dokumentacji kadrowo-personalnej żołnierzy, a także dokumentacja finansowa związana z wynagrodzeniami dla żołnierzy oraz dokumentacja sprzętowo-materiałowa związana z zaopatrywaniem żołnierzy przez poszczególne służby (kwatermistrzowskie, żywieniowe, MPS, wyszkoleniowe, uzbrojenia, łączności, itp.) typowe dla dokumentacji wytwarzanych w kancelariach jednostek wojskowych. Dodatkowo w grupie głównej oznaczanej cyfrą 17 umieszczono dokumentację związaną z prowadzeniem biurowości w jednostkach wojskowych, bezpośrednio nie związaną ze służbą czynną żołnierzy wojskowych, mianowicie urządzenia ewidencyjne (trwałe i pomocnicze), protokoły i dokumentacja związana z kontrolą stanu ochrony informacji niejawnej, a także archiwizowanie i brakowanie dokumentacji podległych właściwości archiwów wojskowych.

Okazało się, że przeprowadzony rozdział pomiędzy dokumentacją „wojskową” i „cywilną” ukazał w znacznym stopniu, odmienny charakter sądów wojskowych od sądownictwa powszechnego. Dokumentacja związana ze służbą czynną żołnierzy zawodowych stanowiła prawie 1/3-1/4 całości dokumentacji administracyjno-gospodarczej wytwarzanej i gromadzonej przez sądy wojskowe, choć spodziewano się, że dokumentacja ta będzie stanowiła zaledwie niewielki procent całości wytwarzanego

⁶⁹³ Dz. Urz. MON 2005, nr 2, poz. 4.

⁶⁹⁴ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-5/07, s. 33-34.

materiału aktowego. W zasadzie można, więc zauważyć, że tak duży odsetek registratury „wojskowej” wynika z „personalizowania” wszelkiej dokumentacji jednostek wojskowych. Większość, bowiem dokumentacji wytwarzanej w jednostkach wojskowych dotyczy właśnie osób-żołnierzy, ich wyszkolenia, umundurowania i uzbrojenia, zaopatrzenia w środki łączności, środki bojowe, a także wynagrodzenia i unormowania sposobu i trybu pełnienia przez nich obowiązków. Brak, więc w tym przypadku typowej dokumentacji związanej z wykonywaniem przez aktotwórcę określonych kompetencji.

Innymi czynnikami mającymi wpływ na formę kancelaryjną i obieg wewnętrzny dokumentacji powstającej w urzędzie dokumentacji miały przede wszystkim przepisy związane z ochroną informacji niejawnej. Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej wprawdzie zawierała w art. 21 ust. 5 pkt 4 wskazanie, iż za wydanie szczegółowych zasady ochrony tajemnicy państwowej i służbowej, w tym także jej organizację i kontrole oraz sposób postępowania z wiadomościami stanowiącymi informację niejawną, a w szczególności przekazywaniem, przyjmowaniem, doręczaniem i przechowywaniem i ochronę nośników danych zawierających tę informację odpowiedzialny jest Minister Obrony Narodowej dla jednostek mu podległych lub przez niego nadzorowanych⁶⁹⁵. Zarządzenie w tej sprawie nigdy nie zostało wydane, a posługiwano się dotychczasowymi instrukcjami o prowadzeniu biurowości tajnej w wojsku. Wkrótce ustawę z 1982 r. zastąpiono nową z dnia 22 stycznia 1999 r.⁶⁹⁶ Sama ustawa nie zawierała wytycznych w zakresie prowadzenia systemu kancelaryjnego i ewidencjonowaniem i przechowywaniem dokumentów zawierających informacje niejawną. W tym samym jednak roku Rada Ministrów wydała pierwsze rozporządzenie, określające sposób postępowania z dokumentacją niejawną w obrębie kancelarii tajnej. Rozporządzenie wzorowane na doświadczeniach kancelarii wojskowej zawierało cały zakres wzorów urzędzeń stosowanych do ewidencji i kontroli obiegu dokumentacji w obrębie kancelarii tajnej. Przepisy te były następnie nowelizowane i częściowo zmieniane⁶⁹⁷.

⁶⁹⁵ Dz.U. 1982, nr 40, poz. 271, zmiany zawarto w Dz.U. 1989, nr 34, poz. 178, Dz.U. 1990, nr 34, poz. 198, Dz.U. 1996, nr 106, poz. 496, Dz.U. 1997, nr 110, poz. 714.

⁶⁹⁶ Dz.U. 1999, nr 11, poz. 95, z późn zmianami.

⁶⁹⁷ W tym w szczególności: rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lutego 1999 r. w sprawie organizacji kancelarii tajnych (Dz.U. 1999, nr 18, poz. 156), obowiązujące 11 III 1999-9 XI 2005, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kancelarii tajnych (Dz.U. 2003, nr 17, poz. 156), 19 II 2003-9 XI 2005, rozporządzenie Rady

1.2 System kancelaryjny i prowadzenie kancelarii

1.2.1. Instrukcja kancelaryjna i rzeczowe wykazy akt

Zatwierdzenie w 2007 r. nowych przepisów kancelaryjno-archiwalnych oznaczało dla kancelarii WSG w Poznaniu, a także kancelarii innych sądów wojskowych niemalże rewolucję. Dziennikowy system kancelaryjny, prowadzony dla dokumentacji jawnej i niejawnej, w którym rejestrowano wszystkie pisma w dzienniku korespondencyjnym zastąpiono w zasadzie systemem mieszanym lub właściwie wprowadzono drugi, funkcjonujący równolegle do systemu dziennikowego, bezdziennikowy rejestrowy system kancelaryjny.

W stosunku do obiegu dokumentacji niejawnej w kancelarii tajnej pozostawiono wszelkie cechy dziennikowego systemu kancelaryjnego, takie jak dzienniki podawcze dla pismo oznaczonych poszczególnymi klauzulami tajności, dzienniki ewidencji wykonanych dokumentów, rejestry wykonanych dokumentów i inne urządzenia ewidencyjne. Pisma nadal podlegały rejestracji w dzienniku podawczym, lecz prócz tego sposobu rejestrowania pism wprowadzono nowe, dodatkowe elementy, m.in. tuż obok numeru pisma wprowadzono znak sprawy do której pismo przynależało, a także wprowadzono spis spraw do teczek objętych gryfami tajności. Ciągłe zastosowanie systemu dziennikowego (właściwie mieszanego ze względu na wprowadzenie do tego systemu kancelaryjnego elementów systemu bezdziennikowego) dla dokumentacji niejawnej wynikało wprost z przepisów art. 1 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych oraz jego aktów wykonawczych⁶⁹⁸.

Dla dokumentacji jawnej wprowadzono do użytku bezdziennikowy rejestrowy system kancelaryjny opartym na dwóch wykazach akt - jednolitym dziesiątym rzeczowym wykazie akt tzw. „cywilnym” oraz tzw. „wojskowym” wykazie akt. Do dnia dzisiejszego takie rozwiązanie pozostaje jedynym z pośród wszystkich

Ministrów z dnia 18 października 2005 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kancelarii tajnych (Dz.U. 2005, nr 208, poz. 1741), obowiązujący w okresie 9 XI 2005-1 I 2011, rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 października 2005 r. w sprawie sposobu oznaczania materiałów, umieszczania na nich klauzul tajności, a także zmiany nadanej klauzuli tajności (Dz.U. 2005, nr 205, poz. 1696), obowiązujący 3 XI 2005-1 I 2011

⁶⁹⁸ Dz.U. 1999, nr 11, poz. 95, oraz wyżej cytowane akty wykonawcze.

funkcjonujących w instytucjach i urzędach państwowych Rzeczypospolitej, co stanowi swoiste kuriozum. Nie istnieje chyba także, żadna inna instytucja, która podlegałaby w tym samym czasie pod nadzór archiwum wyodrębnionego i państwowego.

Dotychczasoweteczki tematyczne rejestrowane w RTD, zastąpiono nowymi teczkami spraw, w których dokumentację i poszczególne pisma rejestrowano i gromadzono w obrębie znaków spraw, a nie jak do tej pory rzeczowo-chronologicznie. Spowodowało to wyodrębnienie się w porównaniu do dotychczasowego stanu rzeczy, mnóstwa nowych, jednolitych tematycznie, lecz niewielkich objętościowo jednostek kancelaryjnych⁶⁹⁹. W miejsce 10-12 teczek zakładanych w ciągu roku wprowadzono około 46-55 teczek „cywilnych” i 15-17 teczek „wojskowych”⁷⁰⁰. Przykładowo dokumentacja gromadzona dotychczas w tezcze nr 8 zatytułowanej „Dokumentacja sądowo-administracyjna”, dzielonej dla ułatwienia na sprawy administracyjne (tom I) i sądowe (tom II) nagle została rozdzielona, na co najmniej 5-6 „nowych” teczek spraw z klas pierwszego rzędu oznaczonych symbolami 0 (np. 003), 4 (np. 4010, 4012, 402, 410, 411) i 5 (np. 512)⁷⁰¹. Co istotne, ta sama dokumentacja, która dotychczas miała kategorię „Bc”, wraz z rozdzieleniem jej na nowe jednostki kancelaryjne zyskała nowe wyższe kategorie archiwalne, głównie ze względu na swoją wartość praktyczną (ale także i historyczną) dla jednostki organizacyjnej. Doskonałym tego przykładem niech będzie klasa oznaczona symbolem 512 zawierająca dokumentację najmniej istotną, tj. pisma w sprawach karnych, ale nie będąca z nimi bezpośrednio związane (czyli pisma manipulacyjne. Otrzymała ona kategorię archiwalną „B3”, a z kolei dokumentacja w sprawach kuratorów otrzymała już kat. „B10”. Oba rodzaje pism wcześniej wkładano właśnie do teczek nr 8. O przydatności tej zmiany, a także nieadekwatności dotychczas obowiązujących kategorii archiwalnych ujętych w rzeczowym wykazie akt z 1997 r., niech świadczy choćby zakres wykorzystania w niniejszej pracy dokumentacji kat. „Bc” znajdującej się właśnie w teczkach nr 8 z lat 2003-2006⁷⁰².

Wprowadzenie rozdziału na większą ilość jednostek kancelaryjnych nie oznaczało automatycznego „zawyżania” kategorii archiwalnej, czego przykładem jest

⁶⁹⁹ W roku wprowadzenia nowego systemu kancelaryjnego założono rekordową liczbę teczek spraw: z zakresu dokumentacji objętych nadzorem Ministra Sprawiedliwości: kat. Bc – 6, kat. B – 40, Be – 2, kat. A – 13, z zakresu dokumentacji objętej nadzorem Ministra Obrony Narodowej: kat. Bc – 10, kat. B – 4, kat. Be – 1, kat. A – 2; w latach późniejszych ilość teczek systematycznie malała osiągając pułap rzędu około 45 teczek „cywilnych” i 15 „wojskowych”, bez uwzględnienia ksiąg i wykazów sądowych, AZ WSG Poznań, 121, 126-131, 133.

⁷⁰⁰ Por. AZ WSG Poznań spisy z.o. nr 121, 126-131, 133, 157-162.

⁷⁰¹ AZ WSG Poznań, 121/2, tezcza nr 8.

⁷⁰² AZ WSG Poznań, 121/8-9, 13-14.

choćby pozostawienie kat. „Bc” dla pism okólnych, gromadzonych po 2006 r. w teczce oznaczonej klasą 003, które wcześniej również miały jedynie wartość manipulacyjną (tom I teczki nr 8).

Jednocześnie z wprowadzeniem zupełnie obcego dla kancelarii wojskowej systemu znakowania teczek administracyjnych (prezydialnych) zbiegło się z formalnym podziałem dokumentacji na części wytwarzanej i gromadzone w wyniku sprawowania nadzoru nad sądami wojskowymi przez Ministra Obrony Narodowej i Ministra Sprawiedliwości. Ów podział polegał na stosowaniu dwóch rzeczowych wykazów akt dla dokumentacji z poszczególnych zakresów nadzorów, a rzeczowe wykazy akt były nierozzerwalnie związane z całością wprowadzanych zmian.

Tak zwany „cywilny” – dziesiąty jednolity rzeczowy wykaz akt zatwierdzony przez Dyrektora AP w Poznaniu dla WSG w Poznaniu powstał niemal w całości na podstawie przesłanego w lutym pierwowzoru. Ograniczono się jedynie do wyrzucenia tych klas, które związane były z sprawowaniem nadzoru nad sądami niższej instancji przez sądy okręgowe m.in. hasło rzeczowe „analizy” (035) w pierwowzorze rozbite było na analizy własne (0350) i jednostek podległych (0351), w RWA WSG w Poznaniu znalazło się w jednym hasle rzeczowym (026), w innych przypadkach po prostu po prostu likwidowano dalszy podział np. m.in. hasła „kontrola jednostek podległych” (082), „finansowanie” (klasa 3000 i 3001) lub wyrzucano w całości jak w przypadku hasła „organy kolegialne” (0000-0001). Wprowadzono natomiast niewielkie zmiany m.in. poprzez poprawienie klasy 061 na 050 (winno być 060 – pierwsze hasło rzeczowe na trzecim stopniu podziału), dodanie haseł rzeczowych „oferty kandydatów na pracowników” (klasa 111) i rozbitcie hasła „analiza i sprawozdawczość kadrowa na roczne i okresowe (klasy 123 i 124), co spowodowało nieznaczne obsunięcie znaków klasyfikacyjnych względem haseł rzeczowych. Jak już wspomniano powyżej dodano także 5 klasę w której umieszczono w hasłach rzeczowych repertoria i wykazy sądowe, skorowidze, teczki z odpisami wyroków i inną dokumentację sądową.

Porównując „cywilny” RWA WSG w Poznaniu należy zwrócić uwagę, iż niemal we wszystkich sądach zastosowano przesłane wzorce rzeczowego wykazu akt. Również wprowadzenie szóstego rzędu podziału na symbole klasyfikacyjne, której przyporządkowano dokumentację ściśle sądową, spotkało się z naśladownictwem również w innych sądach (przykład WSG w Bydgoszczy, Zielonej Górze, itd.). W zasadniczym zrębie hasła klasyfikacyjne odpowiadały we wszystkich sądach tym samym znakom klasyfikacyjnym.

Przykładowo RWA WSG w Bydgoszczy zachował symbol klasyfikacyjny 0000 dla organów kolegialnych, choć nie przyporządkowano mu żadnej kategorii archiwalnej. Chodziło o to aby zachować w miarę sposobności ciągłość w symbolach klasyfikacyjnych. Klasy z rzędu „0” pokrywały się z analogicznymi z RWA sądów okręgowych, lecz były przesunięte nieco dalej względem RWA sądów garnizonowych. Z kolei przepisy kancelaryjno-archiwalne przyporządkowano klasie 012 zmniejszając w ten sposób liczbę haseł klasyfikacyjnych⁷⁰³. Świadczy to o próbie dostosowania wzoru wykazu do własnych potrzeb.

Z kolei w WSG w Zielonej Górze zastosowano niemal identyczne rozwiązanie, jakie widzimy we wzorcowym RWA przesłanym przez DSW Ministerstwa Sprawiedliwości. Brak co prawda brak jest w nim hasła rzeczowego zatytułowanego „organy kolegialne”, a także wyrzucono z RWA inne hasła dotyczące sprawowania nadzoru administracyjnego przez Wojskowe Sądy Okręgowe nad Sądami Garnizonowymi jak to uczyniono również w przypadku RWA WSG w Poznaniu. Znacznie natomiast rozbudowano ostatni rząd haseł klasyfikacyjnych wprowadzając prócz haseł występujących w RWA WSG w Bydgoszczy i Poznaniu, następujące hasła: „inne pomocnicze urządzenia ewidencyjne dotyczące biurowości i statystyki w sprawach sądowych”, „wnioski o zachowanie tajemnicy danych umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka” itd., co można uznać za pewien przerost form – teczek takich nigdy nie założono⁷⁰⁴.

Z pośród pozostałych sądów jedynie WSG w Krakowie wypracował odmienny od pozostałych sądów rzeczowy wykaz akt. Zarówno hasła jak i symbole klasyfikacyjne różnią się znacznie od tych przyjętych w RWA w WSG w Poznaniu. Znacznie rozbudowano w nim klasy hasła rzeczowego „organy kolegialne”, wprowadzając klasy 000-005, czyli więcej niż przewidziano to nawet dla sądów okręgowych. Wyeliminowano całkowicie podział kwalifikacji archiwalnej na dokumentację powstającą w komórkach merytorycznych i niemerytorycznych, przydzielając im tylko jedną kategorię kwalifikacji archiwalnej. Wątpliwości miały rozwiewać obszerne opisy umieszczane w rubryce „uwagi”. W „uwagach” wskazano też, które rodzaje dokumentacji oznaczonej kat. „Be” winny zostać zaliczone w poczet materiałów archiwalnych, a które nie. Największe zmiany wprowadzono w dziale dotyczącym organizacji, gdzie rozbudowano zwłaszcza hasła związane z obsługą

⁷⁰³ Porównaj AP Bydgoszcz, znak sprawy 403-10/11.

⁷⁰⁴ AZ WSG Poznań, WSG Zielona Góra, WSG-II-0020-2/07, AP Zielona Góra, IV-401-24/07.

archiwum zakładowego. Większość haseł rzeczowych z klasy oznaczonych symbolami 2 (środki rzeczowe) i 3 (Ekonomika) ograniczono do poziomu 2 rzędu haseł klasyfikacyjnych (20-24, 30-35, bez rozbicia na dalsze rzędy klas), natomiast dokumentację nadzoru nad sądami wojskowymi, która znajduje się w pozostałych wykazach akt w klasach 07-08 (nadzór) przerzucono do haseł rzeczowych oznaczonych symbolem „4” i rozbudowano w znaczny sposób (10 końcowych haseł klasyfikacyjnych, przy poprzednio 4-5). Z kolei to, co w innych wykazach akt oznaczano symbolami „4” przerzucone zostały do następnej klasy oznaczonej symbolem „5”. Zrezygnowano całkowicie z ujmowania dokumentacji sądowej, w tym repertoriów i wykazów sądowych w rzeczowym wykazie akt. Likwidacja drugiego rzędu kategorii archiwalnych nadawanych w komórkach niemerytorycznych zwiastowały nadchodzące zmiany w konstruowaniu nowych wykazów akt. Próby ograniczenia haseł rzeczowych nie doprowadziły do ich redukcji, głównie dzięki rozbudowaniu haseł końcowych w innych, mniej zasadnych miejscach. W RWA WSG w Poznaniu znalazło się 136 końcowych haseł klasyfikacyjnych (135 haseł w RWA WSG w Krakowie), nie uwzględniając nie ujętej w RWA WSG w Krakowie dokumentacji sądowej, z pośród której 35,3% posiadało kwalifikację do materiałów archiwalnych (kat. „A”), 56,7% zaliczono do kategorii „B”, 4,4% do kategorii „Bc”, a jedynie 3,6% należało poddać ekspertyzie archiwalnej przed brakowaniem. W RWA WSG w Krakowie widoczna jest tendencja do całkowitej eliminacji dokumentacji manipulacyjnej (0%) i zmniejszenia odsetka dokumentacji kat. „B” do 47%, na rzecz dokumentacji kat. „Be” (18,51%). Procentowo dokumentacja kategorii „A” nie uległa zmianie (33,33%) Zasadnicze zmiany kategorii archiwalnych nastąpiły jedynie w dokumentacji będącej odzwierciedleniem organizacji i kompetencji sądu⁷⁰⁵.

Wracając do rozważań nad rzeczowym wykazem akt funkcjonującym w pozostałych sądach wojskowych, za niezbyt trafną można uznać włączenie ksiąg i wykazów sądowych w obręb rzeczowego wykazu akt do klas oznaczonych symbolem 5. Takie postępowanie z jednej strony należy tłumaczyć chęcią ujęcia w JRWA kategorii dokumentacji mającą formę klasycznych teczek administracyjnych (np. zbiory wokand, teczki z odpisami wyroków, etc.), a z drugiej strony wynikało z próby przeniesienia doświadczeń prowadzenia kancelarii wojskowej, gdzie repertoria i inne księgi sądowe rejestrowano w RTD, a więc w trwałym urządzeniu ewidencyjnym, w

⁷⁰⁵ AZ WSG Lublin, RWA WSG w Krakowie, kopia nierejestrowana.

nowe realia. Wspomniana dokumentacja musiała przecież, gdzieś ewidencyjnie przynależeć. Dla porównania, w sądownictwie powszechnym, zaniechano prób ujęcia w klasach rzeczowych repertoriów i innych urzędzeń ewidencyjnych takich jak wykazy i kontrolki w jakichkolwiek rejestrach.

Jak już zostało to wcześniej opisane „wojskowy” wykaz akt był mniej rozbudowany. Inną jego cechą była niska kwalifikacja archiwalna dla większości dokumentacji. Z pośród 26 haseł klasyfikacyjnych, tylko 5 kwalifikowało do materiałów archiwalnych, z tym, że np. rzeczowy wykaz akt (17/1) stanowił pojedynczy dokument, którego nie powielano co roku, co jeszcze bardziej obniża odsetek dokumentacji przeznaczonej do wieczystego przechowywania. Prawie połowa z haseł klasyfikacyjnych (12) stanowiła dokumentacja manipulacyjna (kat. „Bc”), a pozostałe 8 miało kategorie „B5” (3 hasła), „B10” (3) i „B15” (2). Dokumentacja niearchiwalna o dłuższym okresie przechowywana dotyczyła głównie spraw finansowych i gospodarki sprzętowo-materiałowej (13/1, 13/2, 14/1, 14/2, 14/3), co wynika w dużej mierze, nie z chęci wyróżnienia tej dokumentacji, jako istotnej, a z konieczności przestrzegania art. 74 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591). Tylko jedno hasło klasyfikacyjne „meldunki o wypadkach” otrzymało kat. „BE15”. Z całą pewnością można mówić w przypadku „wojskowego” wykazu akt, iż kategorie archiwalne były nieadekwatnie niskie. Widać to choćby po hasle klasyfikacyjnym zatytułowanym „trwałe urzędnictwo ewidencyjne” oznaczone kat. „B10”, czy choćby hasle klasyfikacyjnym „archiwizacja i brakowanie dokumentacji”, gdzie umieszczano m.in. spisy akt przekazanych do archiwum, zezwolenia na brakowanie i spisy akt wydzielonych do zniszczenia, oznaczonych kategorią „B15”. Świadczy to o małej wadze jaką przykładano w Wojsku Polskim do dokumentacji wytworzonej przed laty. Brak trwałego świadectwa miejsca przechowywania dokumentacji lub jej zniszczenia świadczy najlepiej o braku potrzeby korzystania przez te instytucje z zakończonych już spraw.

1.2.2.Struktura organizacyjna

Zmiana systemu kancelaryjnego, a także wprowadzenie w 2005 r. archiwum zakładowego wymusił również zmianę struktury organizacyjnej. Sąd nadal posiadał strukturą bezwydziałową, w ramach, której funkcjonują trzy komórki organizacyjne

wytwarzające dokumentację mianowicie sekretariat, kancelaria tajna oraz archiwum zakładowe.

Sekretariat kierowany przez kierownika sekretariatu (inspektor do spraw biurowości) dzielił się na kancelarie sędziowskie, kancelarię penitencjarno-wykonawczą (kancelaria sędziego sprawującego nadzór penitencjarno-wykonawczy) oraz kancelarię ogólną. W ramach dwóch pierwszych kancelariach prowadzono akta sprawy sądowych oraz czynności sądowe związane z tzw. biurowością sądową (m.in. prowadzi się odpowiednie wykazy i księgi sądowe, sporządza sprawozdania, wysyła karty karne, sprawuje dozór, etc.)⁷⁰⁶. Także w kancelarii ogólnej wykonywano niektóre czynności związane z biurowością sądową i statystyką, lecz wynikało to raczej nie ze struktury organizacyjnej, a powierzeniem obowiązków prowadzenia kancelarii ogólnej sekretarzowi sądowemu obsługującego jednocześnie częściowo kancelarię sędziego sprawującego nadzór penitencjarno-wykonawczy. W ramach kancelarii ogólnej funkcjonowało biuro podawcze, ekspedycja poczty oraz biblioteka jawna. W kancelarii ogólnej następowała rejestracja wszelkich pism, zarówno procesowych i administracyjnych. Był to także zbiorczy punkt przepływu informacji, zatrzymania pism oraz akt. Na czele sekretariatu stał kierownik, który wykonywał osobiście większość pism o charakterze administracyjnym oraz niemalże wszystkie związane zabezpieczeniem materialno-gospodarczym sądu. Część jego obowiązków wykonywał podległy mu personel kancelarii ogólnej lub kancelarii tajnej. W porównaniu do struktur innych sądów można mówić w, iż przypadku WSG w Poznaniu kancelaria ogólna wykonywała czynności sekretariatu ogólnego i kancelarii jawnej. Pod tymi pojęciami, kryją się w zasadzie wyżej opisane czynności; sekretariat ogólny w innych sądach zajmował się głównie przyjmowaniem pism procesowych, kontroli obiegu akt spraw sądowych, ewidencjonowaniem sposobu załatwiania spraw w repertoriach i wykazach sądowych, natomiast kancelaria jawna najogólniej rzecz ujmując zajmowała się przyjmowaniem, rejestracją, gromadzeniem, załatwianiem i przechowywaniem dokumentacji administracyjno-gospodarczej sądu⁷⁰⁷.

Funkcje kancelaryjne związane z obsługą dokumentacji niejawnej spełniała kancelaria tajna kierowana przez kierownika kancelarii tajnej podległej Pełnomocnikowi do spraw ochrony informacji niejawnej. Ten zaś w myśl ustawy z 22

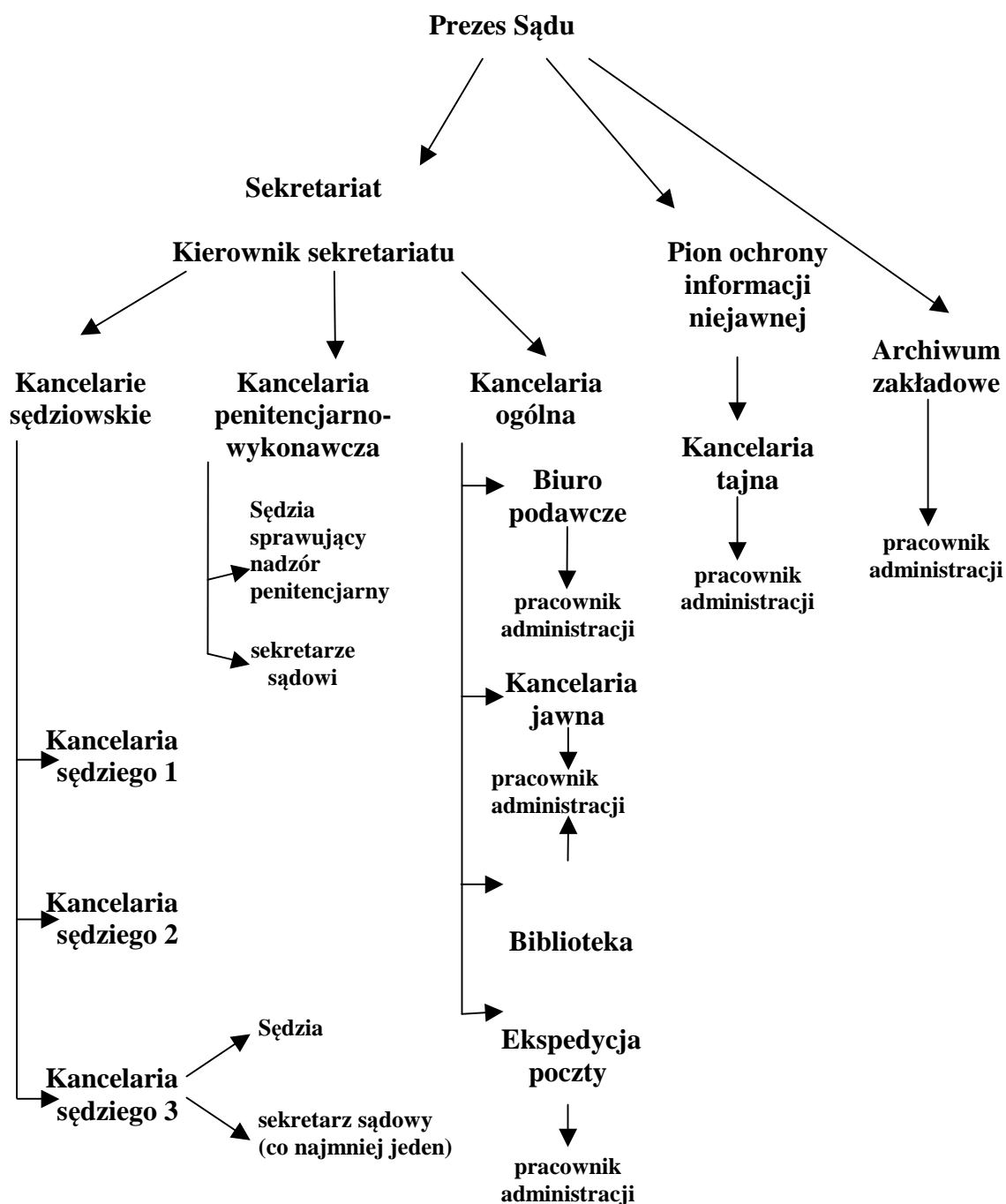
⁷⁰⁶ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej sądów wojskowych (Dz. Urz. MS z 2008, nr 2, poz. 7).

⁷⁰⁷ Por.: struktura organizacyjna m.in. Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu.

stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnej (Dz.U. nr 11, poz. 95) podlegał bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej.

Osobną komórką podległą bezpośrednio Prezesowi sądu było archiwum zakładowe, której pracownik podlega bezpośrednio kierownikowi sekretariatu. Fakt podległości służbowej wynikał z faktu przydzielenia pracownika archiwum również do innych funkcji w sądzie, ale także obsługą kadrową pracowników przez kierownika. Zresztą w podobny sposób sekretarze sądowi przydzielani do poszczególnych kancelarii sędziowskich podlegali służbowo kierownikowi sekretariatu, lecz w zakresie wykonywania czynności biurowych, nadzór merytoryczny nad nimi spoczywał w ręku sędziego. Zjawisko to widoczne było już w latach 50 XX wieku.

W ramach kancelarii sędziowskich możemy mówić o systemie kancelaryjnym akt spraw, gdyż wszelkie czynności kancelaryjne prowadzone w obrębie sprawy gromadzone są w poszytach akt sprawy, a wszelkie orzeczenia i zarządzenia odnotowywane są w repertoriach, wykazach i księgach sądowych. Dla łatwiejszego obiegu informacji w urzędzie i prowadzenia statystyki sądowej prowadzono dodatkowo zbiory wydanych orzeczeń i zarządzeń dokumentów przechowywanych w sekretariacie. W obrębie kancelarii ogólnej dokumentacja prowadzona jest w systemie dziennikowym - dla pism procesowych, kierowanych do akt spraw sądowych, oraz bezdziennikowym rejestrowym – dla pozostałych pism administracyjno-gospodarczych. W obrębie kancelarii tajnej prowadzi się mieszany system kancelaryjny z zastosowaniem dzienników korespondencyjnych oraz spisów spraw dla pism niejawnych oraz teczek administracyjne dla poszczególnych spraw.

1.2.3. Obieg informacji i obieg dokumentacji w urzędzie⁷⁰⁸

Obieg dokumentacji zarówno administracyjno-gospodarczej jak i sądowej pomimo zmiany systemu kancelaryjnego nie uległ znaczącej zmianie. Pisma wpływające nadal rejestrowane były w kancelarii ogólnej przez biuro podawcze. Tutaj

⁷⁰⁸ Analiza obiegu dokumentacji przeprowadzona została przy użyciu metody obserwacji oraz lektury instrukcji kancelaryjnej AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-3/07, s. 41-60, AZ WSG Poznań, 129/1, WSG-I-001-17/07, s. 51-73, WSG-I-001-20/07, s. 78-85.

rejestrowano wpływające pisma nadając im znak sprawy zgodnie z jej przynależnością do odpowiedniego hasła rzeczowego, lub rejestrowano od początku w spisie spraw. W razie wątpliwości wstrzymywano się z nadaniem właściwego znaku sprawy, pozwalając prezesowi sądu podjąć właściwą decyzję. W przypadku pism procesowych, znak sprawy zastępowano sygnaturą sądową, w zależności od etapu prowadzonego postępowania, mogła to być sygnatura z repertorium, bądź innego urzędnika ewidencyjnego – wykazu sądowego. Pisma po dekretacji, która najczęściej ograniczana była do wskazania właściwej kancelarii sędziowskiej, kierowane były do niej, gdzie nadawano im dalszy, merytoryczny bieg. Jedynie w kancelarii tajnej pisma rejestrowano w dzienniku korespondencyjnym, nierzadko nadają mu także prócz numeru kolejnego pisma, także i znak sprawy.

Po przeprowadzeniu rejestracji, pisma wraz z niezbędnymi do podjęcia decyzji załącznikami (akta sprawy, pisma poprzedzające, notatki urzędowe) trafiały na biurko Prezesa, który poprzez dekretację wskazywał sposób załatwienia pisma lub kancelarię sędziowską, do której trafić powinny dekretowane pisma i dokumenty. Cała wpływająca dokumentacja trafiała następnie z powrotem do kancelarii ogólnej, gdzie segregowano ją według przynależności kancelarii sędziowskich i wskazanych w dekretacji referentów, którym przydzielano pisma do wykonania. Odnotowywano także wszelkie wyznaczone terminy i inne elementy związane z prowadzeniem urzędów ewidencyjnych dla dokumentacji sądowych (np. wyznaczenie daty rozprawy i kancelarii sędziowskiej odnotowywano w repertorium sądowym spraw karnych, etc.), statystyki i biegu terminów procesowych (kontrolka terminowego sporządzania uzasadnień).

Dokumentację procesową i sądową, a także akta doręczano za pokwitowaniem w podręcznej książce obiegu akt i korespondencji procesowej. Unikano w ten sposób zagubienia pisma, a jednocześnie dawało to możliwość kontroli miejsca przechowywania przedmiotowych dokumentów i akt⁷⁰⁹. Obieg dokumentacji wewnątrz kancelarii sędziowskiej odbywał się praktycznie bez udziału kancelarii ogólnej. Pisma gotowe i podpisane przez sędziego, sporządzone przez przydzielonego do jego kancelarii sekretarza sądowego trafiały od razu do ekspedycji. Do kancelarii ogólnej przekazywano jedynie kopie wokand oraz postanowień i orzeczeń Sądu zapadłych na rozprawach i posiedzeniach. Umożliwiało to zarówno udzielanie informacji przez

⁷⁰⁹ AZ WSG Poznań, spis z.o. 129/1, WSG-I-001-20/07, s. 78-85.

personel kancelarii ogólnej interesantom, jak i odnotowywanie zapadłych decyzji w odpowiednich urządzeniach ewidencyjnych (treści wyroków, zasądzonych należności, środków karnych, itp.). Kancelaria ogólna pośredniczyła także w przekazywaniu wniosków do odpowiednich osób obsługujących kancelarię sędziego sprawującego nadzór penitencjarny. Akta, wnioski i sprawy załatwione w toku działania wewnętrznego kancelarii sędziowskiej przekazywano następnie z powrotem do kancelarii ogólnej. Stąd akta kierowano do archiwum podręcznego, chyba, że sprawa została definitywnie zakończona, wtedy przekazywano je do archiwum zakładowego po zaliczeniu do odpowiedniej kategorii archiwalnej. Archiwum podręczne funkcjonowało nadal, lecz dzięki wprowadzeniu archiwum zakładowego, przechowywano w nim tylko akta spraw będących w obiegu i niezakończonych, których nie można było przechowywać w szafach biurowych sędziów i sekretarzy sądowych, ze względu na ich liczbę.

Dokumentację administracyjno-gospodarczą oraz pisma w sprawach sądowych nienależących do akt sprawy doręczano bez pokwitowania referentom sprawy. Oni odpowiedzialni byli za treść udzielanych, zgodnie ze wskazówkami zawartymi w dekretacji, odpowiedzi. Gotowe pisma kierowali za pośrednictwem kancelarii ogólnej, lub bezpośrednio do Prezesa celem uzyskania podpisu – formalnej akceptacji. Sporą część spraw uzgadniano w zakresie udzielanych informacji ustnie, a nośnik papierowy wskazywał jedynie końcowy efekt ustaleń. Kopertowanie i poprawne adresowanie wykonywali referenci, a kopię udzielonej odpowiedzi wkładali oni po odnotowaniu w spisie spraw do teczek aktowych, które sami prowadzili. Zgodnie z § 42 ust. 8 dokumentację zakończoną przekazywano do archiwum zakładowego po upływie 2 lat od daty zakończeniateczki licząc od 1 stycznia roku następującego po jej zakończeniu⁷¹⁰. Przeważającą część teczek gromadzona była przez pracowników kancelarii ogólnej, którzy załatwiali gros spraw administracyjnych oraz przez kierownika sekretariatu, który nadzorował sprawy personalne i gospodarcze sądu. Na referentach spoczywał również obowiązek prowadzenia spisów spraw. Rodziło to pewne problemy zwłaszcza z pewnymi rozbieżnościami związanymi z dwoma obowiązującymi wykazami akt. Wprowadzenie podziału na dokumentację „cywilną” dla której nadawano symbole klasyfikacyjne i kategorie archiwalne zgodnie z rzeczowym wykazem akt zatwierdzonym przez Dyrektora Archiwum Państwowego,

⁷¹⁰ AZ WSG Poznań, 129/2, WSG-I-0020-3/07, s. 57.

oraz dokumentację „wojskową” klasyfikowaną i kwalifikowaną na podstawie wykazu akt zatwierdzonego przez Departament Sądów Wojskowym MS i szefa CAW, powodowały często niekonsekwencję w kierowaniu spraw o pokrewnej tematyce do właściwych teczek aktowych. Ten bardzo płynny podział, bez zrozumienia przyczyn jego zastosowania, spowodował, że cały szereg dokumentacji stanowiącej efekt nadzoru Ministerstwa Sprawiedliwości włączano właśnie w obręb części „wojskowej” (będącej wynikiem nadzoru Ministra Obrony Narodowej nad pełnieniem przez kadrę sądu zawodowej służby wojskowej), kierując się jako jedyną przesłanką „wojskowym” charakterem pism. Przykładowo sprawy dotyczące zaopatrzenia w środki rzeczowe sądu przez jednostki wojskowe, na zaopatrzeniu których pozostawały sądy wojskowe rejestrowano posługując się nie „cywilnym” wykazem akt, a „wojskowym”, w którym znaleźć się powinny jedynie sprawy związane z wyposażeniem żołnierzy w odpowiedni sprzęt bojowy i umundurowanie⁷¹¹.

Również w kancelarii tajnej, pomimo stosowania systemu mieszanego, prowadzono te czki aktowe, w których gromadzona była dokumentacja objęta klauzulami tajności⁷¹². Spisy spraw stanowiły tam jedynie element uzupełniający, wskazujący miejsce przechowywania poszczególnych pism. W przypadku kancelarii tajnej powstał problem z egzekwowaniem dwuletniego okresu przechowywania teczek aktowych w pomieszczeniu kancelarii. Zarówno przepisy o ochronie informacji niejawnej, jak i o sposobie prowadzenia rejestracji, przechowywania i obiegu dokumentacji niejawnej w kancelariach tajnych nie regulowały kwestii związanych z przekazaniem zakończonych teczek do archiwum zakładowego. Okazało się to niemal niewykonalne, gdyż okres ochrony informacji niejawnej uniemożliwiał zniesienie klauzul niejawności, a pomieszczenie archiwum zakładowego nie spełniało większości parametrów wymaganej dla ochrony fizycznej informacji niejawnej. Ów problem można było częściowo rozwiązać dla części dokumentów, dla których minął ustawowy okres ochrony i nie zachodziły dalsze przesłanki do jego utrzymywania. Sprawa

⁷¹¹ Por. zawartość teczek 1/3, 8/1, 14/4.

⁷¹² Poprzestano jedynie na przedstawieniu modelowym analiza obiegu dokumentacji w kancelarii tajnej, głębszej analizy zarówno obiegu wewnętrznego dokumentacji jak i informacji przy wykorzystaniu metod obserwacji i analizy funkcjonalnej ze względu na brak poświadczenia bezpieczeństwa do wyższych gryfów tajności nie można było przeprowadzić.

komplikowała się, gdy akta sprawy zakończonej posiadała niejawnie wydzielone tomy, których nie można było przechowywać razem⁷¹³.

Jak wskazała praktyka bezdziennikowy system kancelaryjny ułatwił obieg zaledwie niewielkiemu, jeśli nie znikomemu ułamkowi wytwarzanej przez sądy wojskowe dokumentacji. To co uznać można za atut tegoż systemu, czyli ograniczenie punktów zatrzymania i przyśpieszenie obiegu pism wewnątrz urzędu, nie znajduje zastosowania w przypadku dokumentacji sądowej, natomiast dla dokumentacji administracyjno-gospodarczej już z racji wielkości urzędu jest on nieznaczący. Dla dokumentacji sądowej, a zwłaszcza akt spraw sądowych każda zmiana stanu prawnego, czy etapu rozpoznania sprawy musi być odnotowana, a jedyną taką możliwość dają właśnie punkty zatrzymania - miejsca krzyżowania się przepływu informacji, scentralizowane w kancelarii ogólnej/sekretariacie ogólnym. Podobnie w kancelarii tajnej, wprowadzenie bezdziennikowego systemu kancelaryjnego nie ułatwiało niczego, poza koniecznością dodatkowej rejestracji pism w spisach spraw.

Zastosowanie dwóch równolegle obowiązujących wykazów akt miało na celu sztuczny podział dokumentacji, poprzez nadanie teczkom aktowym dwóch różnych symboli klasyfikacyjnych (znaków teczek) w taki sposób, aby wyodrębnić ten zakres dokumentacji, który podlegać miał nadzorowi archiwów państwowych od reszty dokumentacji, która podlegać miała przepisom przewidzianym dla archiwów wyodrębnionych nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. W tym przypadku dokonano prawnego podziału registratury, a więc złamano pierwszą i podstawową zasadę archiwalną – mianowicie zasadę poszanowania zespołu archiwalnego, tj. niepodzielności akt należących do jednego aktotwórcy, mającego stanowić w przyszłości zespół archiwalny.

Wprowadzone zmiany były bardzo głębokie i obce dotychczasowemu sposobowi prowadzenia kancelarii w sądach wojskowych. Niezwykle trudno było wprowadzić wszystkie zmiany wynikające z przejścia z rejestrowania wszystkich pism do rejestracji spraw w spisach spraw. Wymagało to właściwego przeszkolenia personelu kancelarii, a także kreatywnego podejmowania decyzji. Dla osób pracujących przez większość kariery zawodowej w kancelarii z dziennikowym systemem kancelaryjnym było to nie lada wyzwanie. Od tej pory to właśnie personel

⁷¹³ Przykład akt AP ZG spis nr 1, poz. 56 i 536, dla których Archiwum Państwowe w Zielonej Górze odmówiło przyjęcia ze względu na brak magazynu spełniającego warunki ochrony fizycznej dokumentacji niejawniej, AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-6/11.

miał decydować, gdzie i pod jakim znakiem spraw miała sprawa zostać zarejestrowana⁷¹⁴.

Obserwacja sposobu prowadzenia kancelarii sądów garnizonowych w Bydgoszczy i Zielonej Górze, wskazuje, iż początkowe lata prowadzenia bezdziennikowego systemu kancelaryjnego powodowało pewne zamieszanie w selekcji i sposobie gromadzenia dokumentacji w teczkach aktowych, a tym bardziej mieszanie dokumentacji „wojskowej” z „cywilną”. W WSG w Bydgoszczy zastosowano sposób kompromisowy. Dotychczasowy system dziennikowy oparty na dzienniku korespondencyjnym i rejestrze teczek i dokumentów stosowano nadal ograniczając jego użycie jedynie do dokumentacji gromadzonej w teczkach objętych znakami teczek nadawanymi zgodnie z „wojskowym” wykazem akt⁷¹⁵.

Kancelaria WSG w Zielonej Górze prowadzona była natomiast w dużo mniej staranny sposób. Teczki administracyjne prowadzono systemem wieloletnim. Zdarzało się, że dokumentacja gromadzona była w niewłaściwych tematycznie teczkach (Plan finansowy Wydziału Zamiejscowego umieszczono np. w teczce nr 1 „Rozkazy, zarządzenia i inne dokumenty stanowiące podstawę prawną działalności sądu”⁷¹⁶). Dziennikowy system kancelaryjny stosowano dla ważniejszych pism do końca istnienia sądu⁷¹⁷, wbrew przepisom zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej sądów wojskowych⁷¹⁸. Równoległe do niego stosowano wprowadzony w drugim kwartale 2007 r. bezdziennikowy system kancelaryjny oparty tak jak w przypadku innych sądów wojskowych na jednolitym dziesiętnym rzeczowym wykazie akt dla dokumentacji („cywilnej”), dla której właściwym ze względu na nadzór archiwalny jest Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, i zatwierdzonym przez to archiwum⁷¹⁹, oraz rzeczowym wykazie akt dla dokumentacji („wojskowej”) dotyczącej pełnienia służby wojskowej przez żołnierzy zawodowych w ramach WSG w Zielonej Górze, dla której właściwym ze względu na nadzór archiwalny jest Archiwum Wojskowe w Oleśnicy z poruczenia CAW.

⁷¹⁴ AZ WSG Poznań, spis z.o. 129/2, WSG-I-0020-3/07, instrukcja kancelaryjna, § 13.

⁷¹⁵ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-14/10, zał. 1 poz. 6.

⁷¹⁶ AWO 5791/12/2, teczka nr 1, wg rej. 16/98 za 1998.

⁷¹⁷ O obecności systemu dziennikowego świadczą numery pism przypisanych do dokumentacji z lat 2009-2010 – por. teczka nr 7/1, RTD 15/09, k. 41 i inne.

⁷¹⁸ Dz. Urz. MS 2008, nr 2, poz. 7.

⁷¹⁹ JRWA z 2007 r. analogiczny do JRWA innych sądów, rozbudowano jedynie klasę „51”.

Nieumiejętne stosowanie bedziennikowego systemu kancelaryjnego w WSG w Zielonej Górze spowodowało duże przemieszanie pomiędzy dokumentacją „wojskową” i „cywilną”. Przykładowo - urlopy kadry wojskowej i pracowników cywilnych, umieszczono w teczce „cywilnej” WSG-I-152, choć dokumentacja dotycząca żołnierzy winna znaleźć się w teczce oznaczonej znakiem sprawy WSG-I-8/4. Często były także sytuacje łączenia pokrewnych pism otrzymanych od różnych podmiotów (np. sprawy zakładowego funduszu pracy w ramach „wczasów pod gruszą” i na cele mieszkaniowe pod jednym znakiem sprawy i to za lata 2002-2010⁷²⁰) w miejsce nadawania im kolejnych znaków sprawy, bądź łączenia pism dotyczących różnych spraw o identycznej formie (np. Decyzje Prezesa WSG ujęte zbiorczo pod nr WSG-I-001-1/07-08⁷²¹) pod jednym numerem sprawy, choć pisma takie winny być gromadzone w tych samych teczkach, lecz pod własnymi numerami spraw. Innym mankamentem było niewłaściwe nadawanie teczkom znaku sprawy, którym prócz obowiązkowego skrótu komórki organizacyjnej i symbolu klasyfikacyjnego z rzeczowego wykazu akt („cywilnego” bądź „wojskowego”) dodawano dwie ostatnie cyfry roku kalendarzowego dla których teczkę założono. Przypomina to raczej znak sprawy, aniżeli znak teczki⁷²². Dużo poważniejszym błędem było niewłaściwe rejestrowanie spraw w spisach spraw. WSG w Zielonej Górze prowadził spisy spraw oraz teczki aktowe w systemie wieloletnim, w ten sposób, że w przeciągu dwóch lat nadawano kolejno numery od 1 wzwyż. Kolejna sprawa rozpoczynająca się w następnym roku nie otrzymywała znaku sprawy zaczynającego się od 1, ale kontynuowano numerację nadaną w spisie spraw z poprzedniego roku. Oznaczało to, że pierwsza sprawa dotycząca danego zagadnienia wpływająca w 2010 r. do teczki WSG-I-0020 otrzymał numer 3, a nie 1. Data roczna w znaku sprawy oznaczała, nie rok zarejestrowania sprawy w spisie spraw, a rok powstania konkretnego pisma w obrębie danej sprawy. Przykładowo sprawa oznaczona znakiem sprawy WSG-I-00X-1/09 prowadzona w roku następnym otrzymywała inny symbol, mianowicie: WSG-I-00X-1/10. Taki sposób

⁷²⁰ AZ WSG Poznań, WSG Zielona Góra, teczka WSG-I-331 prowadzona łącznie za lata 2009-2010.

⁷²¹ AZ WSG Poznań, WSG Zielona Góra, teczka WSG-I-001 prowadzona łącznie za lata 2007-2008

⁷²² Zastosowanie takiego zapisu wynika najprawdopodobniej z powielenia błędu z wzoru okładki teczki aktowej zawartej w załączniku do wzoru instrukcji kancelaryjnej przesłanej przez WSO w Poznaniu do sądów podległych celem sporządzenia własnych normatywów kancelaryjnych, dziwić tutaj może, „przeoczenie” tego błędu przez osoby zatwierdzające ze strony AP w Zielonej Górze instrukcji i wykazu akt dla WSG w Zielonej Górze.

prowadzenia spisów spraw świadczyć może tylko o kompletnym braku przygotowania i rozumienia działania bezdziennikowego systemu kancelaryjnego⁷²³.

Odgórnie wprowadzenie bezdziennikowego rejestrowego systemu kancelaryjnego ocenić należy jako skutek uboczny całego procesu ujednociania struktur sądownictwa powszechnego i wojskowego. Nowy system kancelaryjny, ani nie wyparł w całości poprzednio stosowanych rozwiązań w zakresie systemu dziennikowego, ani w znaczący sposób nie ułatwił prowadzenia pracy biurowej. Jak to wskazano wyżej, wprowadzono dosyć sztuczny podział dokumentacji sprzeczny z samą naturą archiwistyki. Zadać sobie należy zatem pytanie, czy właśnie takie kształtowanie przedpola archiwalnego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, tj. sprzeniewiezenie się podstawowym zasadom archiwalnym, a zwłaszcza zasadzie niepodzielności zespołu archiwalnego, poprzez akceptację i doradztwo w zakresie wprowadzania nowych przepisów kancelaryjno-archiwalnych, sankcjonujących to rozbitcie, było rozwiązaniem właściwym i jaki miało ono sens. Jeśli natomiast Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych nie miał wpływu na samą okoliczność przeprowadzonego podziału registratury, to czy nie istniały inne instrumenty działania mogące złagodzić lub uniemożliwić doprowadzenie do tego podziału? Czy metodyka postępowania z zespołami archiwalnymi i wieloletnie doświadczenia zdobyte przez archiwistykę polską, nie powinny znaleźć pierwszeństwa w podejmowanych przez tę instytucję decyzjach, którą powołano właśnie niejako do „stania na straży” narodowego zasobu archiwalnego i jego ochrony. Kto jeśli nie naczelny organ państwowej sieci archiwalnej powinien bronić zasad archiwalnych, które są fundamentem właściwego funkcjonowania teorii i praktyki. Ścisłe kierowanie się obowiązującym prawem, a konkretnie przepisami prawa o ustroju sądów wojskowych, doprowadziło do rozbicia registratury sądów wojskowych, i w tym zakresie działalność archiwów zarówno państwowych jak i wojskowych (wyodrębnionych), a także naczelných organów sprawujących nadzór nad sądami należy uznać za nieprzemyślane i niezgodne z naturą archiwistyki działania, które należałoby niezwłocznie zmienić. Jeśli wprowadzone przepisy jawiły się już wówczas jako „niewłaściwe”, dlaczego nie podjęto żadnych kroków mających zmienić tę sytuację prawną?

⁷²³ Por.:teczka spisów spraw WSG w Zielonej Górze przechowywanych w kancelarii WSG w Poznaniu, bez rejestru.

Wszelkie próby późniejszego scalania rozbitych zespołów archiwalnych, mające polegać na przekazaniu zasobu archiwalnego z archiwów wyodrębnionych do archiwów państwowych uznać możemy za działanie spóźnione. Przepisy na podstawie, których materiały archiwalne przekazuje się do archiwów czy to wojskowych, czy to państwowych, są rozbieżne, a dokumentację przeznaczoną do zdania przygotowuje się w odmienny sposób. Po co zatem wtórnie dążyć do scalania zespołu, który celowo się rozbija, skoro można już na etapie procesów aktotwórczych wypracować jednolity system prowadzenia kancelarii i późniejszej archiwizacji akt.

1.2.4 Zmiany w prowadzeniu dokumentacji sądowej

Kolejną zmianą, która odcisnęła głębokie piętno na sposobie prowadzenia biurowości i kancelarii sądów wojskowych było wejście w życie z początkiem 2009 r. przepisy Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej sądów wojskowych⁷²⁴. Był to drugi znaczący krok, przybliżający sądy wojskowe w kierunku ujednoczenia sposobu i działania sądownictwa powszechnego. Przepisy te najmocniej zmieniły procesy aktotwórcze zachodzące w kancelariach sędziowskich oraz w kancelarii ogólnej w zakresie prowadzenia dokumentacji sądowej (ksiąg i wykazów sądowych) i statystyki.

Już wcześniej m.in. w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 lutego 2006 r. w sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów z 2006 r. określono cały szereg zagadnień związanych z biurowością prowadzoną przez kancelarie sędziowskie i kancelarię sędziego sprawującego nadzór penitencjarny⁷²⁵. Przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 27 lutego 2006 r. pokrywały się w znacznej mierze z poprzednimi przepisami. Prezes sądu nadal sprawował nadzór nad organizacją i pracą sekretariatu sądu, podlegało mu także bezpośrednio archiwum zakładowe. Prezes sądu wprowadzał także do użytku rzeczowe wykazy akt dla wszystkich rodzajów spraw z zakresu administracji i nadzoru oraz funkcjonowania sądu jako jednostki wojskowej, jakie załatwiane są w sądzie po uzgodnieniu z właściwym archiwum państwowym i wojskowym (§ 15 ust. 1 pkt 13). Nowością był zapis § 18, który mówił, że w razie

⁷²⁴ Dz. Urz. MS 2008, nr 2, poz. 7.

⁷²⁵ Dz.U. 2006, nr 42, poz. 287.

zniesienia, podziału lub połączenia sądów, następuje niezwłoczne przekazanie akt spraw sądowych i innych dokumentów właściwemu sądowi, co było prawnym usankcjonowaniem, istniejącej niemal od zawsze zasady. Szczególnie działy III-IV regulowały sposób postępowania z aktami spraw sądowych (karnych, o wykroczenia, w sprawie tymczasowych aresztowań) oraz trybem rozpisywania i przeprowadzania posiedzeń i rozpraw. W dziale V określono natomiast tryb postępowania sądowego na etapie postępowania wykonawczego.

Zmiany te w stosunkowo niewielkim stopniu zmieniały dotychczasowy tryb pracy w tych kancelariach. O ile organizacyjnie sądy wojskowe stanowiły pewnego rodzaju odmienność, a przepisy kancelaryjno-archiwalne dla tych instytucji zmieniły się w olbrzymim stopniu na przestrzeni XXI wieku, o tyle biurowość sądowa prowadzona była w niemal identyczny sposób jak w sądach cywilnych od samego początku. Z jednej strony wynikało to ze stosowania tego samego prawa, obowiązującego zarówno sądy wojskowe, jak i sądy cywilne, a co za tym idzie stosowano te same procedury określone w różnego rodzaju kodeksach, w tym zwłaszcza w kodeksie karnym, kodeksie postępowania karnego, kodeksie karnym wykonawczym, itp. Z drugiej zaś strony nie istniały żadnej pałace potrzeby zmian przepisów obowiązujących w postępowaniach sądowych przed sądami wojskowymi. Owszem istniały pewne odrębności związane m.in. z wzywaniem oskarżonych i świadków będących żołnierzami za pośrednictwem dowódców, czy informowaniem Wojskowe Komendy Uzupełnień o skazaniach, lecz wynikały ze specyfiki służby wojskowej.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 lutego 2006 r. było jedynie przymiarką do zmian, jakie wprowadzało zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r. Dotychczasowy system prowadzenia ksiąg i wykazów sądowych, który śmiało możemy nazwać wojskowym, został niemal całkowicie zmieniony. Zaprzestano prowadzenia repertorium „Cs”, w którym do tej pory rejestrowano niemal wszystkie spraw pomocy prawnej w sprawach karnych i inne sprawy sądowe, które nie podlegały rejestracji w repertorium ogólnym „Sg”, bądź „So”.

W miejsce repertorium i akt pomocy prawnej „Cs” wprowadzono natomiast cały szereg innego typu wykazów i ksiąg sądowych, do których zaczęto zakładać także samodzielne akta wykonawcze, upodabniając w ten sposób kancelarię sądów wojskowych do kancelarii sądów powszechnych. Od tej pory sprawy dotychczas oznaczane symbolem „Cs” miano oznaczać sygnaturami: „Ko”, „Kp”, „Pen”, „Kow”,

„Wz”, „Ar”, „D”, itd., rozróżniając w ten sposób rodzaje spraw, których akta dotyczyły. Nowymi sygnaturami oznaczano nie tylko akta, które zakładano do poszczególnych wniosków, ale także umieszczano je tuż obok dotychczasowych sygnatur sądowych, jako sygnatury czasowe. Tak postępowano w przypadku wniosków i spraw rozpatrywanych głównie w postępowaniu wykonawczym⁷²⁶. Oznaczało to, że prócz trwałej i nie zmiennej sygnatury sądowej, pod którym wydano orzeczenie (wyrok, postanowienie) i w którym to repertorium zarejestrowano sprawę, nadawano także sygnatury w postępowaniu wykonawczym w sprawie wniosków i innych czynności dodatkowych w obrębie tej samej sprawy. Przykładowo skazany w sprawie karnej „Sg”, w trakcie odbywania kary mógł składać wnioski które rejestrowano w wykazach „Ko”, „Kow”, „Pen”, „Wz”, itd. w zależności od rodzaju złożonego wniosku.

Nie była to jedyna zmiana. Prócz wprowadzenia całego szeregu nowych, dotychczas nie znanych sądownictwu wojskowemu wykazów i ksiąg, wprowadzono zmiany nazewnictwa dla dotychczasowych ksiąg sądowych. Skutkiem tego doszło do zmian kwalifikacji archiwalnej dla części z nich. Przykładowo „Książka należności sądowych”, była do tej pory księgą pomocniczą, o kategorii archiwalnej zmieniającej się w zależności od sądu wojskowego od kat. „B10”, aż po kat. „Bc” w niektórych sądach⁷²⁷. Wraz ze zmianą nazwy tego urządzenia ewidencyjnego z księgi na wykaz, zmieniła się też automatycznie kategoria archiwalna. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 6 września 2002 r. dotychczasowa księga należności sądowych, zaliczona do pomocniczych ksiąg ewidencyjnych (kat. „B3”) stała się nagle dokumentacją o znaczeniu historycznym (kat. „A”). Podobnie „księgę wysłanych akt” nazwano na podstawie Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r. „Kontrolką wysłanych akt”, choć tutaj zmiana kategorii archiwalnej nie miała tak znaczących skutków (z kat. „B10” do kat. „B3”) ⁷²⁸.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 2008 r. w znacznej mierze korespondowało z dotychczasowymi przepisami m.in. *Regulaminu urzędowania sądów*

⁷²⁶ Przykładowo w aktach w sprawie S.lot 79/91 w której Jerzy D.za gwałt na nieletnim i morderstwo skazany został na 13 lat więzienia, każdy wniosek o przedterminowe warunkowe zwolnienie otrzymał nową sygnaturę Wz.

⁷²⁷ Por.: RWA WSG w Bydgoszczy, WSG Poznań, WSG-III-0021-3/11.

⁷²⁸ Por.: RWA z 1997 r. i § Zarządzenia MS z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych Dz.U. nr 220, poz. 1857 oraz z 2006 r. nr 56, poz. 393, WSG Poznań, WSG-I-514-3/11.

wojskowych z 1997 r.⁷²⁹ Zmieniono nieco kilka zapisów związanych z powstaniem archiwów zakładowych, które należało teraz włączyć w strukturę organizacyjną sądów wojskowych. Ze sekretariatu usunięto, zatem archiwum i kancelarię tajną (§ 3 rozporządzenia *vide* odpowiednio § 14 regulaminu z 1997 r.), które stały się teraz samodzielnymi komórkami organizacyjnymi. Zrezygnowano także z dzielenia akt spraw sądowych na archiwum „A” i archiwum „B” i oznaczania akt tymi symbolami⁷³⁰.

Miejsce bardzo krótko istniejących repertoriów „Z” i „ZD”, w którym rejestrowano zażalenia na postanowienia i decyzje zastąpiono repertorium „Sop” prowadzonym osobno w sądach okręgowych i garnizonowych i „kontrolką skarg”. Jak też zasygnalizowano to wcześniej wprowadzono nowe repertoria:

- a) „Ks” w którym rejestrowano sprawy karno-skarbowe,
- b) „Kz” dla zażaleń na postanowienia i decyzje wydane przez sądy garnizonowej (I instancji),
- c) „Kzw” dla zażaleń na postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym,
- d) „Wz” w którym rejestrowano wnioski o przedterminowe warunkowe zwolnienia z odbycia kary pozbawienia wolności,
- e) natomiast repertorium „Wg” zastąpiono repertorium „W”, w którym rejestruje się sprawy o wykroczenia.

Ponadto do dotychczasowych repertoriów „Dg” (dla spraw dyscyplinarnych) i „DgO” (odwołania do sądów na decyzje dyscyplinarnego przełożonych) wprowadzono zupełnie nowe repertoria „Do” (sprawy o przewinienia dyscyplinarne rozpoznawanych przez sąd II instancji), „DSd” (o sprawy dyscyplinarne wobec sędziów i asesorów wojskowych), „DSz” (zażaleń na postanowienia Rzecznika Dyscyplinarnego w przedmiocie odmowy wszczęcia postępowania), „DSW” (w sprawach o zawieszenie w czynnościach, wznowienie postępowania dyscyplinarnego, pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sędziów wojskowych).

Wprowadzono także następujące wykazy sądowe:

- a) „Ko” dla postanowień w postępowaniu wykonawczym i innych postanowień nie związanych z orzecnictwem, w tym pomocy prawnej i odtworzenia akt,

⁷²⁹ § 5 –6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 21 I 2008 odpowiadał w większości § 11 regulaminu urzędowania sądów wojskowych z 1997 r., podobnie § 25-41 i § 43-54 odpowiadały z niewielkim i zmianami § 109-112, 116-122 regulaminu urzędowania sądów wojskowych z 1997 r., niemal w dosłownym brzmieniu przytoczono natomiast zapis § 23 regulaminu z 1997 r. *vide* § 75 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 21 I 2008.

⁷³⁰ § 109 ust. 4 pkt 10 regulaminu urzędowania sądów wojskowych z 1997 r.

- b) „Kp” dla sprawy związanych z nadzorem sprawowanym przez sąd w postępowaniu przygotowawczym, w tym wnioski o tymczasowe aresztowania, zażaleń na postanowienia prokuratorskie itp.,
- c) „MED” dla sprawy przekazanych do postępowania mediacyjnego,
- d) „Ar” dla osób tymczasowo aresztowanych,
- e) „WK” dla wniosków o kasację,
- f) „Kow” dla wniosków o udzielanie i odwoływanie przerwy, w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, a także, odwoływania warunkowych zwolnień, zmian miejsca odbywania kary ze względu na typ zakładu karnego, itp.
- g) „Pen” dla spraw rozstrzyganych przez sędziego penitencjarnego, w związku z wykonywaniem przez niego nadzoru nad tymczasowo aresztowanym lub skazanym na karę pozbawienia wolności,
- h) „Wp” dla spraw wykonania kar pozbawienia wolności, aresztu wojskowego, aresztu i środków zabezpieczających,
- i) „Wo” dla spraw wykonania kar ograniczenia wolności,
- j) „Wog” dla spraw osób, którym zamieniono grzywny na prace użytecznie społeczne,
- k) „D” dla osób nad którymi orzeczono dozór kuratorski,
- l) „Wkz” dla osób którym zawieszono wykonanie kar pozbawienia wolności, ograniczenia wolności i aresztu wojskowego,
- m) „Wśk” wykaz osób którym zasądzono dodatkowe środki karne,
- n) „Wu” wykaz osób którym warunkowo umorzono postępowanie karne,
- o) „Ai” dla wniosków o areszt izolacyjny,
- p) „Oz” dla spraw z zakresu międzynarodowego postępowania karnego w stosunkach międzynarodowych.

Katalog ksiąg sądowych uzupełniają ponadto kontrolki:

- a) „Wab” zakładany dla akt przesłanych biegłym i tłumaczom w celu wydania opinii,
- b) „Du” dla osób, wobec których sąd nakazał przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w związku z wnioskiem tych osób złożonym w postępowaniu wykonawczym.

Wprowadzenie licznych dodatkowych urządzeń ewidencyjnych na modłę sądów powszechnych, prowadzonych w przeważającej części dla postępowania

wykonawczego uznać należy za mało przemyślane. Potwierdzenie tego faktu łatwo odnaleźć analizując faktyczną zasadność ich prowadzenia. Z pośród wszystkich wprowadzonych wykazów i repertoriów przeszło połowa we wszystkich sądach wojskowych pozostawała bez wpisu⁷³¹. W znacznej większości widniały w nich pojedyncze wpisy. Tylko wykazy „Ko” i „Kp” oraz repertorium „Wz” i „Kow” sprawdziły się jako pomocne przy prowadzeniu postępowania przedsądowego i wykonawczego. Z jednej strony przerost w prowadzeniu ewidencji sądowej w postaci wykazów, kontroltek i innych ksiąg sądowych wynikał z nieuwzględnienia zmniejszającej się roli sądów wojskowych w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w wojsku. Ograniczenie właściwości przedmiotowej oraz zmniejszenie się potencjalnego grona osób podległej właściwości podmiotowej miały niewątpliwie wpływ na to zjawisko. Z drugiej strony, próby wprowadzenia „obcych” sądom wojskowym ksiąg i wykazów powszechnie używanych w sądownictwie powszechnym, nie mogło przynieść pełnych korzyści bez uwzględnienia specyfiki tych sądów. Ograniczenie katalogu przestępstw, za które żołnierze odpowiadają przed sądami wojskowymi oznaczało również ograniczenie katalogu wymierzanych kar.

Sposobem na ograniczenie bogactwa stosowanych repertoriów, wykazów i innych ksiąg pomocniczych, zwane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 2008 r. "księgami biurowymi", byłby zapis pozwalający zakładać poszczególne księgi w chwili konieczności dokonania w nim wpisu. Wyeliminowałoby to w zupełności potrzebę zakładania ksiąg biurowych, w których nie dokonuje się wpisów. Natomiast w przepisach rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w § 74 ust., ustalono iż księgi biurowe zakłada się na początku roku kalendarzowego⁷³². Oznaczało to zakładanie z początkiem roku kalendarzowego całego zestawu ksiąg, wykazów i kontroltek przewidzianych zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 r. do prowadzenia przez sąd. Wcześniej zjawisko to praktycznie nie istniało, gdyż we wszystkich prowadzonych księgach biurowych dokonywano wpisów, a ich liczba rzadko przekraczała 8-10 sztuk, w zależności od charakteru sądu (garnizonowe, okręgowe, itd.).

⁷³¹ Zob.: spisy repertoriów i wykazów sądowych WSG w Bydgoszczy, Poznaniu i Zielonej Górze przeznaczonych na makulaturę na które uzyskano zgody nr 030/11 (AP Bydgoszcz), 021/11 (AP Zielona Góra), 171/11 (AP Poznań) AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-1/11, WSG-III-0021-2/11, WSG-III-0021-4/11.

⁷³² Dz.U 2008, nr 2, poz. 7.

Zarządzenie z 21 stycznia 2008 r. w szczególności w sposób regulowały sposób prowadzenia korespondencji procesowej (dział II) akt spraw sądowych (dział II, rozdział 3, dział III, rozdział 1, dział IV, rozdział 1), oraz urzędzeń ewidencyjnych służących do ich rejestrowania (dział V, dział VI). Zawierało ono także zakres obowiązków kierownika sekretariatu (dział I), oraz sekretarzy sądowych w zakresie prowadzenia sekretariatu i kancelarii sędziowskich i sędziego sprawującego nadzór penitencjarno-wykonawczy. Osobny dział poświęcono zasadom sporządzania statystyki i sprawozdawczości (dział IX). Zarządzenie zawierało także odwołania co do zasad postępowania w innych komórkach organizacyjnym sądu, tj. pionie ochrony informacji niejawnej z kancelarią tajną, biblioteki i archiwum zakładowym (tytuł III, dział I). Przepisy te w zasadzie wskazywały tylko na istnienie odrębnych przepisów regulujących zasady ich funkcjonowania. Z kolei dział II tegoż Tytułu (III) sankcjonował funkcjonowanie w sądzie bezdziennikowego rejestrowego systemu kancelaryjnego i dwóch rzeczowych wykazów akt. Powtórzono w tej części najważniejsze zapisy związane z prowadzeniem spisów spraw, który miano prowadzić w dwóch egzemplarzach, co było pewnym kompromisem. Drugie egzemplarze miano przechowywać zbiorczo w sekretariacie przez 15 lat w celach ewidencyjnych, niejako na wzór dziennika podawczego.

Szczegółowość w zakresie prowadzenia biurowości sądowej posunięta była tak daleko, iż w środowisku sądowym utarło się nazywać powyższe zarządzenie „instrukcją kancelaryjną”. Do tej pory nie istniały bowiem przepisy tak szczegółowo określające sposób prowadzenia biurowości sądowej w zakresie prowadzenia akt sądowych i urzędzeń ewidencyjnych. Istniały natomiast takie przepisy dla pozostałej części registratury sądowej - postępowanie z dokumentacją kancelarii tajnej regulowały odpowiednie przepisy wykonawcze związane z ustawą o ochronie informacji niejawnej, a postępowanie z dokumentacją administracyjno-gospodarczą instrukcją kancelaryjną zatwierdzoną przez Dyrektora Archiwum Państwowego w Poznaniu. Powyższe zarządzenie stanowiło w pewnym zakresie właśnie taką „instrukcję kancelaryjną” określającą zasady postępowania w obrębie nie regulowanym do tej pory ani przez właściwą instrukcję kancelaryjną, ani przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów.

2. Procesy archiwotwrcze

2.1 Podział registratury i jej kwalifikacja w świetle przepisów

Nowe przepisy, a w szczególności wprowadzenie dwóch rzeczowych wykazów akt oraz objęcie sądów wojskowych nadzorem archiwalnym przez archiwa państwowe, skomplikowały znacznie tryb i formę postępowania z dokumentacją sądu.

W celu lepszego unaocznienia podziałów registratury spowodowanych przez nowe regulacje posłużono się tabelą. Zasadniczy podział na dokumentację prezydyjalną i akta spraw istniejący w sądownictwie powszechnym, w przypadku sądów wojskowych pozostaje bez zmian. W dokumentacji prezydyjalnej możemy dokonać dalszego podziału na dokumentację administracyjno-gospodarczą i dokumentację sądową. Ta ostatnia stanowi jakby pomost pomiędzy aktami spraw, a dokumentacją prezydyjalną. Z jednej strony stanowi efekt działania sekretariatu, a z drugiej stanowi urządzenia ewidencyjne dla akt spraw sądowych. Wprowadzenie dwóch rzeczowych wykazów akt spowodował dalszy podział (m.in. ze względu na symbole klasyfikacyjne) w grupie dokumentacji administracyjno-gospodarczej. Umownie można mówić o podziale na sprawy „wojskowe” i „cywilne”. Ponadto w obrębie akt spraw sądowych i dokumentacji prezydyjalnej rejestrowana i wytwarzana jest dokumentacja zawierająca informacje niejawną. Ze względu na jej wewnętrzny obieg w obrębie kancelarii tajnej, również ona wymaga wyodrębnienia. Poniższy podział ma charakter dość płynny, ale dobrze ukazuje specyfikę dokumentacji wytwarzanej w sądach wojskowych.

Dokumentacja prezydialna		Akta spraw sądowych	
Dokumentacja administracyjno-gospodarcza		Dokumentacja sądowa	
<ul style="list-style-type: none"> - akty i przepisy normatywne - pisma w sprawach eksploatacji budynków, środków łączności, - sprawy kadrowe - sprawy finansowe - sprawowanie nadzoru sądowego - urządzenia ewidencyjne (dzienniki podawcze, rejestry teczek i dokumentów) 		<ul style="list-style-type: none"> - księgi biurowe, tj. wykazy sądowe. - księgi i wykazy należności sądowych, dozorów, środków karnych, depozytów i dowodów rzeczowych, itp. - repertoria i skorowidze -teczki odpisów wyroków -teczki pomocy prawnej 	
(od 2007 r.)			
<ul style="list-style-type: none"> - sprawy „wojskowe” (z zakresu nadzoru MON nad pełnieniem przez żołnierzy zawodowej służby wojskowej) 	<ul style="list-style-type: none"> - sprawy „cywilne” (z zakresu nadzoru MS nad organizacją i funkcjonowaniem sądów) 		
Dokumentacja	zawierająca	informację	niejawną
Mają zazwyczaj formę skroszytów lub związanych teczek złożonych luźnych pism, wcześniej gromadzonych np. w segregatorach [teczki]		Mają zazwyczaj formę zwartych ksiąg i odnoszą się bezpośrednio do czynności sądowych	W formie zazwyczaj akt sprawy, dla których jedna sprawa stanowi zwykle jedną bądź więcej jednostek fizycznych w formie podszytów [akta]

To wielowarstwowe rozdzielenie dokumentacji odnajduje pełne odzwierciedlenie w procesie selekcji i archiwizacji tejże dokumentacji.

Forma i sposób archiwizowania akt sądowych

Akta spraw sądowych (rodzaj)	Okres zakończenia czynności sądowych związanych z wykonaniem orzeczenia lub zarządzenia kończącego postępowanie w sprawie	Czynności
Akta spraw karnych	1945-2002*	I)

Akta spraw karnych	2003-2010	II)
Akta o wykroczenia	1998-2010	II)
Inne akta spraw sądowych	1945-2002	I)
Inne akta spraw sądowych	2003-2010	II)

*-za wyjątkiem spraw określonych w § 18 i spraw z § 8 (Dz.U.2002, nr 220, poz. 1857)

Jak wyraźnie widać na powyższej tabeli istotną datą mającą wpływ na przeprowadzane czynności kwalifikacji archiwalnej i dalszego sposobu postępowania z aktami sądowymi (kolor żółty) jest dzień 3 stycznia 2003 r., czyli data rozpoczęcia obowiązywania rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych (Dz.U 2002, nr 220, poz. 1857). Wyjątek stanowią tu akta spraw o wykroczenia, dla których kwalifikację archiwalną nadaje się zgodnie z § 17 ust. 2 tegoż rozporządzenia z mocą działania od 1998 r., a nie wejścia w życie rozporządzenia (czyli z mocą działania wstecz), co uzasadniono brakiem wcześniejszych przepisów regulujących sposób postępowania z tymi aktami⁷³³.

Dla akt spraw karnych i innych akt spraw sądowych (o odszkodowania, zażaleniowych, etc.) które zakończono do dnia 3 stycznia 2003 r. winno nadawać się kategorię archiwalną przewidzianą w załączniku do instrukcji Szt. Gen. 1344/88 (a więc w chwili obowiązujących wówczas przepisów) lub zgodną z rzeczowym wykazem akt sądu obowiązującym w tym czasie i uzgodnionym z kierownikiem właściwej filii terytorialnej CAW⁷³⁴. Natomiast cała procedura związana z archiwizowaniem powinna odbywać się zgodnie z przepisami obowiązującymi w chwili brakowania lub przekazania akt do odpowiedniego Archiwum Wojskowego. Od 2005 r.⁷³⁵ jest to zarządzeniem Ministra Obrony Narodowej nr 3/MON z 2005 r., który reguluje całą procedurę oraz obowiązujące formy spisu akt, i wydawanie zezwolenia na brakowanie (czynność określona jako I)⁷³⁶.

Wszystkie akta, w których zakończono postępowanie wykonawcze po tejże dacie, tj. po 3 stycznia 2003 r., kwalifikuje się zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów

⁷³³ Wynika to wprost ze zmian wprowadzonych 20 IV 2006 przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 marca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych (Dz.U. 2004, nr 56, poz. 393).

⁷³⁴ Przykładowe RWA sądów z lat 1994-2003 różnią się kategorią archiwalną akt od załącznika do instrukcji Szt. Gen. 1344/88.

⁷³⁵ Stan prawny na VI 2013 r.

⁷³⁶ W załączniku nr 1 do zarządzenia nr 3/MON określającym kategorie archiwalne nadawane poszczególnym grupom dokumentacji wojskowej nie zwarto w ogóle dokumentacji sądów wojskowych.

wojskowych (Dz.U. 2002, nr 220, poz. 1857) i przekazuje/brakuje się za zgodą właściwego terytorialnie dyrektora archiwum państwowego. Czynności te przeprowadza się zgodnie z przepisami i procedurą określoną w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (czynność określona jako II)⁷³⁷. Należy tutaj zwrócić uwagę zwłaszcza na formę protokołu zdawczo-odbiorczego, terminologię oraz sam proces wydania zgody na brakowanie lub przekazanie, który znacznie różni się od analogicznych przepisów wojskowych. W przypadku akt o wykroczenia stosuje się z kolei rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. oraz rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r.

Identycznie postępowano z księgami biurowymi (sądowymi), zbiorami wokand, odpisów wyroków, postanowień i zarządzeń, terminarzami i innymi pomocniczymi urządzeniami ewidencyjnymi dotyczącymi biurowości i statystyki prowadzonej w sądach wojskowych (kolor zielony)⁷³⁸. Bez względu na posiadaną wcześniej kategorię archiwalną, dokumentacja ta podzielona została jedynie na dwie grupy: tj. trwałe księgi biurowe, zaliczane są do kat. „A” (repertoria, wykazy, rejestr i skorowidze) oraz dokumentację niearchiwalną, zaliczaną do kat. „B3” (pozostałe). Zmiany w kwalifikacji archiwalnej zachodzącej w wyniku wejścia w życie powyższego rozporządzenia omówiono w poprzednim rozdziale.

Inaczej postępowano z dokumentacją administracyjno-gospodarczą (kolor niebieski). Ponieważ rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości dotyczyło jedynie akt spraw sądowych i dokumentacji ściśle sądowej, pozostałą dokumentację administracyjno-gospodarczą przez bardzo długi okres czasu tworzono na podstawie wojskowych przepisów o biurowości, klasyfikowano i kwalifikowano na podstawie rzeczowych wykazów akt zatwierdzonych przez archiwa wojskowe. Również system kancelaryjny, którym się posługiwano sprzyjał stosowaniu takiego rozwiązania. Dopiero objęcie sądów wojskowych nadzorem archiwalnym przez archiwa państwowe zmieniło tę sytuację. Nowy system kancelaryjny wprowadzony w większości sądów w 2007 r. i dwa rzeczowe wykazy akt podzieliły tę dokumentację zasadniczo na trzy grupy. Co prezentuje poniższa tabela.

⁷³⁷ Dz.U. 2002, nr 167 poz. 1375.

⁷³⁸ § 13 ust. 1-2 Dz.U. 2002, nr 220, poz. 1857.

Dokumentacja administracyjna	Okres zakończenia czynności sądowych związanych z wykonaniem orzeczenia lub zarządzenia kończącego postępowanie w sprawie	Czynności
Dokumentacja o charakterze administracyjnym	1996!-2006	I)
Dokumentacja „cywilna” o charakterze administracyjnym	2007-2010**	III)
Dokumentacja „wojskowa” o charakterze administracyjnym	2007-2010**	IV)

Najstarszą dokumentację prezydialną (kolor jasnoniebieski) wytworzoną do 2007 r. kwalifikowano zgodnie z wykazami akt obowiązującymi do tego roku, względnie Instrukcją Szt. Gen. 1344/88, jeśli sąd takowej nie posiadał (czynność określona jako I).

Dokumentacja wytworzoną po 2007 r. dzieli się na dwie grupy. Tutaj decydujący wpływ miał wykaz akt na podstawie, którego nadano teczce aktowej znak teczki. W przypadku nadania symbolu klasyfikacyjnego i kategorii archiwalną zgodnie z JRWA zatwierdzonym dla sądu przez dyrektora właściwego terytorialnie archiwum państwowego, dokumentację należało przeprowadzić procedurę brakowania lub przekazać do archiwum za zgodą uzyskaną od Dyrektora Archiwum Państwowego w trybie ustalonym przepisami wspomnianego już rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. (czynność określona jako III). Jak już to zaznaczono, kategorię archiwalną określał RWA, a tę część dokumentacji prezydialnej można określić mianem „cywilnej” części registratury (kolor ciemnoniebieski).

Dokumentacja, dla której nadano znak teczki i kategorię archiwalną zgodnie z RWA zatwierdzonym przez Departament Sądów Wojskowych i Centralne Archiwum Wojskowe (wzór identyczny dla wszystkich sądów), czyli tzw. „wojskową” część registratury (kolor granatowy), należało przekazać lub wybrakować po uzyskaniu zezwolenia od odpowiedniego terytorialnie dyrektora archiwum wojskowego w trybie przewidzianym przez zarządzeniem nr 3/MON z 2005 r. (czynność określona jako IV).

Jak wskazano to wyżej, każda z przedstawionych grup dokumentacji posiada obecnie własne regulacje prawne określającą procedurę jej archiwizowania. Mało tego, w zależności od okresu powstania dokumentacji, zmieniają się także normatywne prawne określające sposób jej kwalifikacji archiwalnej. Niniejszy podział stanowi próbę jej systematyzacji. Wskazuje on na kompetencje i właściwości poszczególnych archiwów, co do decyzji o brakowaniu i przekazywaniu materiałów archiwalnych. Sądy wojskowe

jako jedyne instytucje w Polsce podlegają nadzorowi zarówno Państwowej Sieci Archiwalnej jak i Wojskowej Sieci Archiwalnej (archiwa wydzielone nie podlegające Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych, podległe Ministrowi Obrony Narodowej). Jest to sytuacja niezwykła, gdyż zmusza sądy wojskowe do współpracy zarówno z archiwami wyodrębnionymi, w zakresie dokumentacji powstałej przed objęciem ich nadzorem archiwalnym przez archiwa państwowe, jak i z archiwami państwowymi dla dokumentacji sądowej powstałej po 2003 r. i pozostałej dokumentacji prezydialnej od chwili unormowania przepisów kancelaryjno-archiwalnych. Ta podwójna podległość, zmusza do stosowania całej gamy przepisów wykonawczych (inne przepisy dla archiwów wyodrębnionych, inne dla archiwów państwowych).

2.2 Rola archiwum zakładowego

Faktyczne objęcie nadzorem archiwalnym Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu przez Archiwum Państwowe w Poznaniu było początkiem dostosowania archiwum sądowego do wymogów i standardów stosowanych w innych instytucjach objętych nadzorem. Wprowadzono trwałą ewidencję dla archiwum zakładowego w postaci spisów zdawczo-odbiorczych i wykazu tychże spisów. Jako pierwsze do zasobu archiwum zakładowego przekazano akta o wykroczenia, które wkrótce wybrakowano. W drugiej kolejności do archiwum zakładowego przekazano repertoria, skorowidze i księgi sądowe otrzymane w drodze następstwa prawnego po Wojskowym Sądzie Garnizonowym (II) w Poznaniu (w tym repertoria zbiorcze WSR w Łodzi, Poznaniu i Zielonej Górze) i Sądzie Wojsk Lotniczych w Poznaniu. Proces przekazywania akt spraw karnych zalegających w archiwum podręcznym trwał zdecydowanie dłużej. Akta te należało bowiem przejrzeć pod kątem wykonania przez skazanych kary i nadania im odpowiedniej kategorii archiwalnej przez sędziego. Proces ten przeciągnął się do 2009 r. Początkowo tworzenie ewidencji dla akt z pierwszych lat istnienia sądu polegało na ujmowaniu akt na osobnych spisach dla kategorii archiwalnych „A” i „B” rocznikowo. Później, w związku z różnicowaniem szybkości wykonywania kar, akta sprawy były gromadzone już w spisach obejmujący dłuższy okres, a akta nie ujmowano rocznikowo, tylko zbiorczo z okresu kilkuletniego. Zrezygnowano także częściowo z wydzielania materiałów archiwalnych tylko z akt przeznaczonych do zniszczenia, tj.

nadawania kat. „B” całej dokumentacji, a potem wydzielania kat. „A” przy okazji obrad komisji oceny wartości dokumentacji niearchiwalnej. Materiały archiwalne wydzielane były od razu, z chwilą przekazania do archiwum zakładowego, tak, iż od razu wiadomo było, które sprawy przechowywane w magazynie będą w przyszłości przekazane do archiwum państwowego. Wydzielanie materiałów archiwalnych z dokumentacji niearchiwalnej w trakcie procedury brakowania akt było jedynie uzupełniającą formą gromadzenia⁷³⁹.

Ujęcie zalegającej dokumentacji w ewidencji i nadanie jej sygnatur archiwalnych archiwum zakładowego WSG w Poznaniu, a także oddzielenie fizyczne od akt znajdujących się w archiwum podręcznym, znacznie ułatwiło nadzór nad tą dokumentacją. Do tej pory całość dokumentacji zalegała na regałach, w pomieszczeniu magazynowym, ułożona była rocznikowo i według sygnatur sądowych, ponieważ kancelarie sędziowskie przekazywały po wydaniu orzeczenia akta do kancelarii sędziego sprawującego nadzór penitencjarny lub bezpośrednio do magazynu. Teraz magazyn dostosowano do wymogów przewidzianych przez archiwa państwowe dla archiwów zakładowych. Nie zrezygnowano jednak z przechowywania w tym samym pomieszczeniu co zasobu archiwum zakładowego, także akt registratury bieżącej, których nie dało się w żaden sposób przechowywać w szafach kancelarii wykonawczej. Przechowywanie akt spraw niezakończonych w jednym miejscu ułatwiało także szukanie tych akt na potrzeby pracy bieżącej, zwłaszcza wobec rozbitcia obowiązku prowadzenia kancelarii penitencjarno-wykonawczej na kilku sekretarzy sądowych, którzy nierzadko wykonywali czynności w tej samej sprawie w tym samym czasie.

Ze względu na permanentny proces kończenia się spraw w ciągu całego roku kalendarzowego, wkrótce utrwaliła się praktyka, sporządzania raz do roku *scontrum* wśród dokumentacji bieżącej znajdującej się w archiwum podręcznym, wydzielania akt zakończonych i przekazywaniu ich do archiwum zakładowego. Spisy zdawczo-odbiorcze obejmowały wtedy sprawy z okresu wieloletniego, tj. spraw zarejestrowanych w repertorium ogólnym sądu na przestrzeni kilku lat. Starano się jednak nie ujmować razem akt spraw karnych z innymi aktami sądowymi, tworząc osobne spisy zdawczo-odbiorcze dla akt spraw karnych, spraw w postępowaniu prokuratorskim, spraw o wykroczenia, itd.

⁷³⁹ Odwrotną tendencję daje się zauważyć w WSG w Warszawie, a także w WSG w Bydgoszczy, por.: ewidencja AZ WSG Warszawa, AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, WSG-III-0021 za 2010, spis z.-o. 137.

Sprawę przekazywania akt kancelarii ogólniej do archiwum zakładowego w zasadzie regulowała w całości instrukcja kancelaryjna. Ustalono w niej dwuletni czas przechowywania dokumentacji bieżącej w komórce organizacyjnej. Po tym czasie, przekazywano akta na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych, sporządzanych osobno dla każdej kategorii archiwalnej (tj. dla „Bc”, „B”, „Be”, „A”), a także osobno ze względu na podstawę kwalifikacji (akta „wojskowe”, akta „cywilne”)⁷⁴⁰. Starano się nie ujmować akt wytworzonych przez różnych aktotwórców na tych samych spisach zdawczo-odbiorczych⁷⁴¹.

Inaczej przedstawiała się sprawa przekazywania dokumentacji z kancelarii tajnej, głównie ze względów na przepisy ustawy o ochronie informacji niejawnej. Dokumentacja przechowywana w kancelarii tajnej ze względu na okresy ochrony informacji nie można było przekazywać w terminach przewidzianych dla dokumentacji jawnej do archiwum zakładowego. W przypadku akt wydzielonych ze spraw karnych oznaczonych gryfami tajności, w spisach zdawczo-odbiorczych, w których umieszczano akta główne spraw sądowych, do których założono wydzielone tomy, fakt znajdowania się tych akt w kancelarii tajnej, odnotowywano w uwagach. Po ustaniu przesłanek związanych z zachowaniem tajemnicy zawartej dokumentacji, akta odtajniano i dołączano do akt głównych⁷⁴². Należy zwrócić tutaj uwagę, że jedynym właściwym rozwiązaniem i najbardziej zasadnym w postępowaniu z aktami sądowymi było traktowanie nie poszczególnych tomów, lecz całych spraw w obrębie których znajdowały się poszczególne tomy, jako jednostek archiwalnych (archiwum zakładowego). Ujmowanie spraw jako pozycji w spisach zdawczo-odbiorczych zastosowano po konsultacjach z Archiwum Państwowym w Poznaniu tylko w stosunku do akt kat. „B”. Dzięki temu uniknięto sytuacji, w których poszczególne tomy znalazłyby się w dwóch różnych miejscach w archiwum zakładowym na odrębnych spisach zdawczo-odbiorczych. Do powszechnych praktyk należy przesyłanie przez instytucje sądowe m.in. Zespoły Kuratorskich Służb Sądowych akt dozoru nad skazanym do właściwego sądu, w których wydano orzeczenie, celem dołączenia do akt głównych, nie z chwilą zakończenia dozoru, lecz czasem nawet po 2-3 latach, a nawet i dłuższym okresie od jego zakończenia. W takich przypadkach, fakt „dopływu”

⁷⁴⁰ Por.: m.in. AZ WSG Poznań, spisy z.-o. 126, 130, 157-163.

⁷⁴¹ AZ WSG Poznań, ewidencja, m.in. na przykładzie WSG (I) w Zielonej Górze, Wydziału Zamiejscowego w Zielonej Górze WSG w Poznaniu, WSG (II) w Zielonej Górze, spisy z.-o. 180-182.

⁷⁴² Por. ewidencyjne 5793/12/1, teczka likwidacyjna, tom I, protokół zdawczo-odbiorczy z 15 VII 2010 z AZ WSG Poznań, ewidencja archiwum zakładowego.

kolejnego tomu odnotowywano w rubryce „liczba tomów”, a nowy tom osygnowywano łamiąc pozycję przez numer kolejny tomu, składającego się na całość sprawy⁷⁴³.

W stosunku do akt spraw zaliczonych do wieczystego przechowywania ustalono, iż każdy tom będzie ujmowany jako osobna pozycja na spisie zdawczo-odbiorczym. Rodziło to duże komplikacje, zwłaszcza w sytuacjach, w których akta zakończono wiele lat wstecz, a którym nadaje się ponowny bieg urzędowy ze względów na nowe wnioski procesowe. Przykładem mogą być wznawiane postępowania o rehabilitacje, uznanie wyroków za nieważne, postępowania o zatarcie skazania, nadania klauzuli wykonalności i innych⁷⁴⁴. W takich przypadkach, jedynie rubryka uwagi pozwala orientować się w miejscu (numeru spisu z.-o.) przechowywania pozostałych tomów (wydzielonych, akt wykonawczych itp.) dotyczącej przedmiotowej sprawy⁷⁴⁵. Innym wyjściem było przerejestrowanie całej sprawy i ponowne ujęcie jej w ewidencji archiwum zakładowego, lecz ze względu na powstające w ten sposób luki w zasobie sposób ten nie należał do zbyt chętnie stosowanych.

Z kolei akta administracyjno-gospodarcze prawie nigdy nie trafiały z kancelarii tajnej do archiwum zakładowego, nawet po ich zakończeniu. Znaczna część dokumentacji niejawnej o charakterze mobilizacyjnym, objęta klauzulami była systematycznie niszczone przez roczne komisje powoływane celem kontroli ochrony informacji niejawnej⁷⁴⁶. Te dokumenty, które okazały się mieć znaczenie na dłuższy okres, kompletowane były w teczkach niejawnych i przechowywane w szafach pancernych kancelarii tajnej. Ze względu na specyfikę (znaczenie dla obronności państwa i jego żywotnych interesów, a także dla interesów instytucji) dokumentacji niejawnej do czasu zdjęcia z niej klauzuli niejawności, nie można było przekazać ani do archiwum zakładowego, ani nawet bezpośrednio do archiwum państwowego. Żadna bowiem z placówek państwowej sieci archiwalnej z którą współpracował WSG w Poznaniu, nie była w stanie zapewnić fizycznej ochrony informacji niejawnej przed ujawnieniem⁷⁴⁷.

⁷⁴³ Przykład sprawy WZ w Zielonej Górze WSG w Poznaniu Sg 88/01, oskarżonemu okres próby upłynął pod koniec 2002 r., a akta zostały zwrócone do sądu dopiero w 2013, AZ WSG Poznań, spis z.o. 179/81.

⁷⁴⁴ Przykładowo sprawa Mariana M. S.lot 65/83, ASP 9113/93/661, oraz akta zatarcia skazania w sprawie Piotra B., sygn. So 42/95, AWT 2399/12/1 oraz AWT 1974/2821—2823.

⁷⁴⁵ Por. AZ WSG Poznań, spis z.-o.164

⁷⁴⁶ Zob.: AZ WSG Poznań, spis z.o. 130/9 (WSG-I-17/5-2/08), 161/9 (WSG-I-17/7-3/09), 214/9 (WSG-I-17/5-1/10).

⁷⁴⁷ AZ WSG Poznań, WSG-III-17/6-4/12.

Archiwum zakładowe WSG w Poznaniu, poza podstawową rolą przyjmowania i przechowywania dokumentacji wytworzonej przez sekretariat tegoż sądu, jej ewidencjonowania i przeprowadzania procedur brakowania i przekazywania akt o wieczystym okresie przechowywania, pełniła w tym czasie także inne funkcje. Kilkukrotnie, ze względu na następstwo prawne, a także obowiązujące przepisy, archiwum zakładowe przejmowało akta nie z komórek własnej jednostki organizacyjnej, ale z innych archiwów. Ze względu na charakter spraw sądowych zdarzają się sytuacje, w których akta zakończone, ponownie podejmowane są na drodze sądowej. Sytuacje te zdarzają się sporadycznie, ale ukazują w pełnej postaci bezsensowność obowiązujących przepisów. Przykładowo WSG w Poznaniu musiał wypożyczyć z Archiwum Wojskowego w Toruniu kilka akt spraw, które zostały tam przekazane, w związku z orzeczeniem przepadku dowodów rzeczowych. Okazało się, że spraw tych nie można uznać za zakończone, ze względu na istnienie depozytu sądowego, co do którego nie podjęto żadnych decyzji⁷⁴⁸. Akta pierwotnie zaliczone do kat. „B25”, musiano przekwalifikować (zmieniła się data zakończenia sprawy, a więc podstawa nadania kategorii archiwalnej). Oznaczało to również zmianę miejsca ich przechowywania. W związku z powyższym akta te przekazano formalnie spisem akt z Archiwum Wojskowego w Toruniu do WSG w Poznaniu, gdzie po zakończeniu postępowania wykonawczego nadano im nową kategorię archiwalną i złożono do archiwum zakładowego. W innym przypadku jeden z powszechnych sądów – sąd okręgowych chciał zwrócić do Archiwum Wojskowego w Oleśnicy wypożyczone akta sprawy z okresu stanu wojennego wraz z dodatkowymi tomami powstałymi w toku postępowania odszkodowawczo-rehabilitacyjnego, lecz ze względu na obowiązujące uregulowania prawne, nie mógł tego uczynić. Archiwum Wojskowe jako archiwum wydzielone powołane zostało do przyjmowania materiałów archiwalnych z jednostek wojskowych. Sąd okręgowy jako jednostka cywilna, nie wojskowa, musiał przekazać te akta w pierw do WSG w Poznaniu, by ten mógł zdać je zgodnie z zarządzeniem nr 3/MON z 2005 r. do archiwum wojskowego⁷⁴⁹. Później akta te trafiły nie do AW w Oleśnicy, lecz do Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu wraz z innymi aktami, które WSG w Poznaniu otrzymał od Archiwum Wojskowego w Oleśnicy⁷⁵⁰. Za każdym jednak razem procedura ta, będąca

⁷⁴⁸ AZ WSG Poznań, WSG-III-17/6-4/12.

⁷⁴⁹ AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-5/11.

⁷⁵⁰ IPN Po 875, poz. 5-12.

odwróceniem normalnego stanu rzeczy, polegała na przekazaniu przez archiwum wojskowe akt na podstawie spisu akt, wykreśleniu ich z ewidencji archiwum wyodrębnionego i przyjęciu ewidencyjnemu w archiwum zakładowym WSG w Poznaniu⁷⁵¹.

2.3 Brakowanie i archiwizowanie akt w latach 2007-2010

Wraz z wejściem w życie kompletu aktów wykonawczych większość sądów wojskowych podjęła działania mające na celu, z jednej strony jak najszybsze pozbycie się zalegających w registraturach akt spraw karnych, a drugiej określenia grubą kreską etapu współpracy z archiwami wojskowymi (m.in. WSG w Bydgoszczy, Poznaniu i Olsztynie)⁷⁵². Chodziło m.in. o to, aby jak najszybciej przekazać akta wytworzone przed 2003 r. do archiwów wojskowych zgodnie z § 17 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie archiwizowania akt spraw sądów wojskowych. Zgodnie, bowiem z cytowanym zarządzeniem, z aktami należało postąpić zgodnie z przepisami obowiązującej wówczas instrukcji Szt. Gen 1344/88, która nakazywała przekazanie akt do archiwów po wykonaniu w nich wszystkich czynności procesowych. Przekonanie o słuszności tego kroku, utwierdzone było przez zapewnienia przedstawicieli CAW na zebraniu grupy roboczej, iż archiwa wojskowe gotowe są do przejęcia tejże dokumentacji.

WSG w Poznaniu po raz wtóry podjął działania mające na celu przekazanie akt spraw karnych zaliczonych zgodnie z obowiązującymi przepisami do kat. „B25” do właściwych archiwów. 12 marca 2007 r wysłano stosowne pisma do CAW⁷⁵³, Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim⁷⁵⁴ i Filii nr 2 Archiwum Wojsk Lądowych we Wrocławiu⁷⁵⁵. W pierwszym rzucie chciano przekazać akta byłego Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, w których postępowanie wykonawcze kończone było przez WSG w Poznaniu oraz akta o wykroczenia i odpowiedzialności dyscyplinarnej żołnierzy. W odpowiedzi CAW pismem nr 83-/wch wskazało, iż akta spraw karnych byłego Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu, zaliczone do kat. B25

⁷⁵¹ AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-7/11, WSG-III-0021-8/11.

⁷⁵² Mówimy o registraturach, gdyż dokumentacja ta, nie została formalnie przejęta do archiwów zakładowych powyższych sądów, i ewidencyjnie znajdowała się wciąż z sekretariatami tychże.

⁷⁵³ AZ WSG Poznań, WSG-I-17/6-1/07, s. 2.

⁷⁵⁴ Ibidem, s. 6.

⁷⁵⁵ Ibidem, s. 4.

należy przekazać do Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim, zgodnie z wytycznymi zawartymi w zarządzeniu nr 3/MON z 2 lutego 2005 r.⁷⁵⁶. Początkowo, zgodnie zresztą z obowiązującymi przepisami, kierownik ASP nie wyrażał zgody na powyższe przekazanie, argumentując, że archiwum jako archiwum wyodrębnione przyjmuje i przechowuje jedynie materiały archiwalne⁷⁵⁷. Wobec jednak polecenia wydanego przez zastępcę Szefa CAW, jako bezpośredniego zwierzchnika, kierownik ASP wyraził zgodę na przejęcie akt spraw zaliczonych do dokumentacji niearchiwalnej⁷⁵⁸. 19 czerwca 2007 r. spisem akt nr 10193/07 przekazano do powyższego archiwum 478 jednostek aktowych wytworzonych i oznaczonych sygnaturami kancelaryjno-sądowymi przez Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu⁷⁵⁹.

W podobny sposób rozwiązano wątpliwości dotyczące przekazania akt spraw sądowych WSG w Poznaniu za lata 1996-2002. Kierownik Filii nr 2 AWL Filii nr 4 CAW w odpowiedzi udzielonej na pismo z dnia 12 marca 2007 r. wskazał, że decyzję o możliwości przejęcia dokumentacji niearchiwalnej może podjąć jedynie szef CAW lub Dowódca Wojsk Lądowych⁷⁶⁰. Powołując się w piśmie z dnia 31 lipca 2007 r. na wcześniejszą decyzję z marca 2007 r. Prezes WSG w Poznaniu uzyskał od Szefa CAW zgodę na przekazanie akt spraw karnych za lata 1996-2002 zaliczonych do kat. „B25” do Archiwum Wojsk Lądowych w Oleśnicy⁷⁶¹. Akta po uzyskaniu zgody przekazano do archiwum 12 grudnia 2007 r.⁷⁶²

Równocześnie z przekazaniem akt spraw karnych podjęto działania mające na celu zniszczenie akt spraw o wykroczenia, dla których upłynął minimalny okres przechowywania. 5 października 2007 r. za zezwoleniem nr 6676/07 zniszczono 273 sprawy karne, a 17 dalszych przekwalifikowanych do materiałów archiwalnych przekazano 18 października 2007 r. do Archiwum Wojsk Lądowych w Oleśnicy⁷⁶³.

Również inne sądy wojskowe podjęły działania mające na celu przekazanie akt sądowych do archiwów wojskowych. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Bydgoszczy

⁷⁵⁶ Ibidem, s. 3.

⁷⁵⁷ Ibidem, WSG-I-17/6-3/07, pismo z 28 III 2007, nr 237/07, s. 7.

⁷⁵⁸ Ibidem, WSG-I-17/6-4/07, s. 8.

⁷⁵⁹ Ibidem, WSG-I-17/6-4/07, s. 9-66.

⁷⁶⁰ Ibidem, pismo nr 596/02 z dnia 22 III 2007, s. 5.

⁷⁶¹ Ibidem, WSG-I-17/6-6/07, s. 67, pismo CAW 2093/wch, s. 70.

⁷⁶² Spisami akt: nr 01973/07, 96 tomów akta „Sg” z 1996, nr 01974/07, 123 tomy akt „Sg” z 1997 r., nr 01975/07, 96 tomów akt „Sg” z 1998 r., nr 01976/07, 106 tomów akt „Sg” z 1999 r., nr 01977/07, 106 tomów akt „Sg” z 2000 r., nr 01978/07, 69 tomów akt z 2001 r., nr 01979/07, 12 tomów akt „Sg” z 2002 r., AZ WSG Poznań, 126/04, WSG-I-17/6-9/07, s. 114-282.

⁷⁶³ AZ WSG Poznań, 126/4, WSG-I-17/6-7/07 s. 71-104, WSG-I-17/6-8/07, s. 107-113, archiwum właściwym do przejęcia powyższej dokumentacji pozostawało AP w Bydgoszczy.

przekazał w maju 2007 r. spisami nr 1973/07 (12 pozycji kat. „A”) i nr 1974/07 (2931 poz. kat. „B25”) akta po byłym Sądzie Pomorskiego Okręgu Wojskowego i spisem nr 1975/07 (590 poz. kat. B25) własne akta spraw karnych („Sg”) do Filii nr 1 Archiwum Wojsk Lądowych w Toruniu⁷⁶⁴. W czerwcu 2007 r. do tegoż archiwum akta zdał także Wojskowy Sąd Garnizonowy w Olsztynie na podstawie spisów akt nr 1977/07 (9 poz. kat. „A”) i nr 1978/07 (1225 poz. kat. „B25”)⁷⁶⁵. Z kolei Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu przekazał do AW w Toruniu 70 pozycji akt „So” za lata 1996-2006 spisem akt nr 1982/07⁷⁶⁶. Podobnie Wojskowy Sąd Garnizonowy w Gdyni w 2007 r. przekazał do Archiwum Marynarki Wojennej w Gdyni spisem nr 4421/07 akta administracyjne, a w 2008 spisem akt nr 4450/08 repertoria za lata 1947-1996 po Sądzie Marynarki Wojennej⁷⁶⁷.

Opisane powyżej działania nie miały umocowania prawnego. Jak słusznie przedstawiano to w pismach, zarówno Archiwum Wojsk Lądowych w Oleśnicy i Toruniu nie miały obowiązku przejmować dokumentacji niearchiwalnej, a zostały do tego zobowiązane decyzjami szefa Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie.

2.4 Przejęcie registratur WSG w Bydgoszczy i Zielonej Górze

Do dalszych komplikacji w zakresie dziedziczenia kompetencji i registratur sądów wojskowych doszło w drugiej połowie 2010 r. Rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie zniesienia niektórych wojskowych sądów garnizonowych oraz zmiany rozporządzenia w sprawie utworzenia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości zniesiono Wojskowe Sądy Garnizonowe w Krakowie, Bydgoszczy i Zielonej Górze⁷⁶⁸.

Stopniowe zmniejszanie się obciążenia poszczególnych sądów pracą merytoryczną tj. wymierzaniem sprawiedliwości w wojsku, wywołało dyskusje o zasadność istnienia tego typu sądownictwa w Rzeczypospolitej. Presja opinii publicznej, dla której sądownictwa wojskowe stanowiło relikwiny poprzedniego ustroju i reminiscencją czasów przeszłych, w tym przede wszystkim ślad represyjności sądów

⁷⁶⁴ AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, RTD 18/07, teczka nr 12, spisy akt przekazanych.

⁷⁶⁵ AWT, teczka zespołu Z 645.

⁷⁶⁶ WSO, znak pisma WSO-V-0141-5/07, WSO-V-0141-6/07.

⁷⁶⁷ Akta sądowe za lata 1986-1996 WSG w Gdyni przekazał 14 listopada 2002 r. spisem nr 4326/02 przed wejściem w życie rozporządzenia MS w sprawie archiwizacji akt spraw sądowych.

⁷⁶⁸ Dz.U. 2010, nr 32, poz. 175.

wojskowych działających w czasach stalinowskich i stanu wojennego, spowodowała naciski zmierzające do całkowitej likwidacji odrębności sądownictwa wojskowego. Innym istotnym uwarunkowaniem, stanowiących przesłankę do likwidacji sądów wojskowych lub też ograniczenia ich ilości, był czynnik ekonomiczny. Sądy wojskowe stopniowo traciły bowiem rację bytu. W pierwszej kolejności ograniczono właściwość podmiotową sądów wojskowych. Przepisy kodeksu postępowania karnego z 1997 r. ograniczyły odpowiedzialność karną osób cywilnych przed sądami wojskowymi do przestępstw przeciwko zasadom pełnienia służby wojskowej, oraz przestępstw przeciwko mieniu wojskowemu⁷⁶⁹. W stosunku do żołnierzy w myśl art. 647 § 1 pkt 1 Kodeksu Postępowania Karnego z 1997 r. ograniczono właściwość sądów wojskowych tylko do katalogu przestępstw ujętych w części wojskowej kodeksu karnego, natomiast zupełnie wyłączono z tej właściwości żołnierzy zwolnionych z czynnej służby wojskowej, którzy popełnili przestępstwo w trakcie odbywania tej służby i nie było to przestępstwo związane z ową służbą wojskową, ani przestępstwo ujęte w wojskowej części kodeksu karnego⁷⁷⁰.

Problem ten stał się odczuwalny dopiero po roku 2008, kiedy skończył się *vacatio legis* przepisów ograniczających właściwość podmiotową sądów wojskowych przedłużonych w 2002 r. o kolejne 5 lat poprzez ustawę z dnia 13 listopada 2002 r. o zmianie ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2002, nr 213, poz. 1801)⁷⁷¹. Po tymże roku daje się zauważyć stopniowy spadek wpływu spraw karnych do sądów, co prezentuje poniższa tabela.

Wpływ spraw do sądów wojskowych w latach 1996-2010

Sąd ⁷⁷²	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Bydgoszcz	92	108	121	131	188	229	210	146	140	149	152	105	107	28	7	1913
Poznań	73	88	68	116	235	255	207	151	134	127	122	115	90	58	90	1929
Zielona Góra	46	59	65	279	519	439	304	130	158	159	165	162	175	109	40	2809
	211	255	254	526	942	923	721	427	432	435	439	382	372	195	137	6651

⁷⁶⁹ Dz.U. 1997, nr 89, poz. 555.

⁷⁷⁰ R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 441.

⁷⁷¹ D. Kaczorkiewicz, *Właściwość sądów wojskowych w świetle przepisów art. 647 kpk i innych znowelizowanych ustaw z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (DzU z dnia 31 grudnia 2008)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2011, nr 4, s. 38-40.

Tendencję spadkową załatwianych spraw przewidział już Rafał Połeć, która w zasadniczy sposób nie odbiega od przedstawionych przez niego tendencji ogólnopolskich⁷⁷³. Eliminacja właściwości sądów wojskowych w sprawach o przestępstwa pospolite spowodowała spadek wpływu spraw o 52,4% w przypadku prezentowanych sądów w stosunku do 58,77% takich spraw załatwionych przez wszystkie sądy wojskowe w 2008 r. przed wejściem w życie przepisów ograniczających właściwość tego typu sądów⁷⁷⁴.

Przepisy kodeksu postępowania karnego rozszerzyły właściwość sądów wojskowych tylko w niewielkim stopniu, oddając do dyspozycji ich orzecznictwu sprawy żołnierzy, którzy popełnili wykroczenia. Bezpośrednim efektem tego działania było wprowadzenie od 1998 r. szeregu urządzeń ewidencyjnych, w których rejestrowano sprawy związane z karaniem żołnierzy za popełnione wykroczenia i przewinienia⁷⁷⁵. Wpływ spraw o wykroczenia był jednak tak niewielki, iż nie odgrywał większej roli w praktyce orzeczniczej sądów wojskowych i nie mógł uzupełnić dotkliwej luki spowodowanej utratą części właściwości podmiotowej w zakresie spraw karnych.

Drugim równie istotnym zjawiskiem mającym niebagatelny wpływ na zmniejszenie się ilości rozpatrywanych przez sądy wojskowe spraw karnych było zaprzestanie obowiązkowego poboru do wojska, a 22 stycznia 2010 wojsko stało się całkowicie zawodowe⁷⁷⁶. Liczba wykrywanych przestępstw stopniowo spadała, a po odejściu ostatnich roczników żołnierzy powoływanych do służby z poboru, oznaczyła drastyczny spadek pospolitej przestępczości w wojsku. Z jednej strony, zaprzestano wcielać do wojska reprezentatywny dla całego społeczeństwa odsetek osób skłonnych do przekraczania prawa, a z drugiej strony, żołnierze zawodowi, musieli się bacznie pilnować, gdyż popełnienie przestępstwa oznaczało dla nich koniec kariery zawodowej.

⁷⁷² Tabela przedstawia jedynie wpływ spraw zarejestrowanych w repertorium sądowym spraw karnych „Sg” sporządzony na podstawie tychże repertoriów za lata 1996-2010.

⁷⁷³ R. Połeć, *Właściwość sądów wojskowych. Wczoraj-dziś-jutro* [w:] *Kryminalistyka i inne nauki pomostowe w postępowaniu karnym*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejowskiego, Olsztyn 2009, s. 398-399.

⁷⁷⁴ R. Połeć przewidział spadek spraw o 20-30%, choć faktycznie wynosi on prawie 50% czyli tyle ile popełniano spraw związanych z przestępstwami pospolitymi, które S. Steinborn widziałby we właściwości sądów powszechnych, tenże, *W sprawie optymalnego zakresu jurysdykcji sądów wojskowych*, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 7-8, s. 58-80.

⁷⁷⁵ W 1998 r. wprowadzono w sądach garnizonowych repertoria „Wg”, „Dg” i „DgO” w których rejestrowano odpowiednio: sprawy o wykroczenia, sprawy z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej, sprawy w których odwołano się od ukarań dyscyplinarnych.

⁷⁷⁶ <http://www.mon.gov.pl/pl/arttykul/6207> [dostęp 19 V 2013]

Receptą na ograniczenie biurokracji miało być właśnie ograniczenie ilości sądów wojskowych. Wychodząc na przeciw powszechnemu postulatowi oszczędności w państwie, Minister Obrony Narodowej wydał rozporządzenie z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie zniesienia niektórych wojskowych sądów garnizonowych oraz zmiany rozporządzenia w sprawie utworzenia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości. Zlikwidowano trzy sądy garnizonowe, a ich kompetencje miały przejąć: w stosunku do Wojskowych Sądów Garnizonowych w Bydgoszczy i Zielonej Górze WSG w Poznaniu (§ 2 ust. 2 pkt d rozporządzenia), a w stosunku do WSG w Krakowie miał nastąpić podział kompetencji i registratury pomiędzy Wojskowe Sądy Garnizonowe we Wrocławiu, Lublinie i Warszawie (§ 2 ust. 2 pkt c i e cyt. rozporządzenia). Sąd wrocławski otrzymał we właściwości obszar województwa śląskiego, sąd w Lublinie obszar województwa małopolskiego, a województwo świętokrzyskie poszerzyło obszar właściwości sądu garnizonowego w Warszawie. WSG w Poznaniu stał się w ten sposób stawał się drugim co do wielkości obszaru podległego jego jurysdykcji, sądem wojskowym I instancji - pierwszym pozostawał WSG w Warszawie, również poszerzony o obszar jednego województwa.

Zarządzeniem nr 4 Prezesa Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 14 kwietnia 2010, któremu podlegały sądy garnizonowe w Bydgoszczy i Zielonej Górze, wskazał jednoznacznie, iż sukcesobiorcą registratur obu sądów miał zostać WSG w Poznaniu⁷⁷⁷. Powyższe zarządzenie zostało sporządzone na wzór *Zarządzenia nr 8 z 1996 r.* W zarządzeniu wskazano, iż likwidowane sądy mają obowiązek przeprowadzenia wszystkich procedur ułatwiających przejęcie ich spuścizny aktowej, w tym w szczególności przeprowadzenia brakowania dokumentacji niearchiwalnej, której okres przechowywania upłynął, oraz przeprowadzenia kwalifikacji archiwalnej akt spraw sądowych i przekazania do właściwych archiwów państwowych i wojskowych materiałów archiwalnych (§ 3). Ponadto przekazaniu miały podlegać również sprawy, prośby i wnioski nie załatwione do dnia 30 czerwca 2010 r. (§ 4). Harmonogram rozformowania sądów przewidywał m.in. przekazanie wszystkich akt i ksiąg sądowych do dnia 15 lipca 2010 r. Druki sądowe, wydawnictwa fachowo-wojskowe i wewnętrzne, bibliotekę należało przekazać następcy prawnemu do dnia 30

⁷⁷⁷ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-011, zbiór aktów normatywnych władz nadrzędnych za 2010 r., znak sprawy WSO w Poznaniu: WSO-I-012-4/10.

lipca 2010 r., natomiast do dnia 31 sierpnia 2010 r. sądy winny rozliczyć się z pomieszczeń, pojazdów i pieczęci urzędowych, służbowych i pomocniczych⁷⁷⁸.

Zdając sobie sprawę z ogromu podjętego przedsięwzięcia i jego logistycznego przygotowania, w maju prezes WSG w Poznaniu delegował do obu sądów pracownika, który dokonał lustracji ilości akt znajdujących się w archiwach obu sądów oraz ilości dokumentacji bieżącej przechowywanych w poszczególnych komórkach organizacyjnych⁷⁷⁹. Przeprowadzone obliczenia wykazały, iż budynek, w którym znajduje się siedziba WSG w Poznaniu, nie posiada dostatecznie obszernego pomieszczenia magazynowego w którym można byłoby złożyć przejętą dokumentację. Próby uzyskania dodatkowych pomieszczeń magazynowych zakończyły się wówczas niestety niepowodzeniem⁷⁸⁰. Zgodnie z obliczeniami miano przejąć około 160 mb akt zakończonych i około 80 mb akt registratury bieżącej⁷⁸¹.

15 kwietnia 2010 r. zarządzeniem Prezes WSG w Poznaniu powołał dwie trzyosobowe komisje wspierane przez dwóch koordynatorów: do spraw mobilizacyjnych i ochrony informacji niejawnej celem przejęcia całości dokumentacji zgromadzonej i wytworzonej przez oba likwidowane sądy garnizonowe⁷⁸².

Jako pierwsza przejęta została dokumentacja WSG w Bydgoszczy. W dniach 27-30 czerwca 2010 r. komisja wyznaczona przez prezesa w WSG w Poznaniu dokonała sprawdzenia ilościowego przejmowanej dokumentacji i zgodności przekazanych akt i dokumentacji ze spisami zdawczo-odbiorczymi, które dodatkowo sporządzono w tym celu⁷⁸³. Osobnymi protokołami przekazano materiały biurowe i druki sądowe⁷⁸⁴ oraz wydawnictwa fachowo-wojskowe i bibliotekę sądową⁷⁸⁵. Najistotniejszy z protokołów zawierał 34 załączniki łącznie na 231 kartach i zawierał spis następującej dokumentacji, która uległa przekazaniu:

- akta b. Sądu POW w trakcie postępowania wykonawczego (zał. 1),
- akt WSG w Bydgoszczy – postępowanie wykonawcze (zał. 2),

⁷⁷⁸ Ibidem.

⁷⁷⁹ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-410-15/10 i WSG-I-410-17/10.

⁷⁸⁰ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-410-14/10, pisma kierowano m.in. do bezpośrednich zwierzchników WSG w Poznaniu, tj. WSO w Poznaniu i Departamentu Sądów Wojskowych MS w Warszawie, a także informowano o powyższym stanie rzeczy Dyrektora Archiwum Państwowego w Poznaniu znak sprawy: WSG-I-410-18/10.

⁷⁸¹ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-410-18/10.

⁷⁸² WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-0020-1/10.

⁷⁸³ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001, tom II – protokołu zdawczo-odbiorcze znoszonego Wojskowego Sądu Garnizonowego w Bydgoszczy.

⁷⁸⁴ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-1/10.

⁷⁸⁵ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-2/10.

- akta o wykroczenia (zał. 3),
- inne akta sądowe (zał. 4-6),
- akta wydzielone (zał. 7),
- dowody rzeczowe (zał. 8-9),
- zastawniki (zał. 10),
- nierozpoznane wnioski w sprawach karnych (zał. 11),
- księgi i wykazy sądowe (zał. 12),
- repertoria i księgi b. Sądu POW (zał. 13),
- spisy akt przekazanych do archiwów (zał. 14),
- akta spraw sądowych przekazane do archiwum zakładowego za lata 2000-2009 (zał. 15-33),
- dokumentację administracyjno-sądową (zał. 34)⁷⁸⁶.

Kolejny etap przejścia nastąpił w dniu 29 lipca 2010 r., kiedy to WSG w Bydgoszczy przekazała m.in. pozostałą dokumentację administracyjno-sądową, w tym ewidencję archiwum zakładowego, repertoria, księgi i wykazy sądowe, dokumentację manipulacyjną, oraz pocztowe książki nadawcze; natomiast osobnymi protokołami dokumentację mobilizacyjną znajdującą się w kancelarii tajnej i materiały eksploatacyjne do drukarek i niszczarek⁷⁸⁷ Ostatecznie protokołem z dnia 31 sierpnia 2010 r. zakończono proces przejścia całości dokumentacji po likwidowanym sądzie bydgoskim. Jako ostatnie przekazane zostały akta osobowe pracowników cywilnych oraz dokumentacja niearchiwalna o czasowym okresie przechowywania w tym dokumentacja manipulacyjna ujęta na RWD (rejestr wykonanych dokumentów) oraz zbiorczy spis spraw drugich egzemplarzy prowadzonych do celów ewidencyjnych⁷⁸⁸

WSG w Bydgoszczy staranie wywiązał się z obowiązków nałożonych na likwidowany sąd przez Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu. Na przełomie maja i czerwca zakończono w sądzie procedurę wydzielania materiałów archiwalnych i przekazano do Archiwum Państwowego w Bydgoszczy 170 jednostek archiwalnych, w tym 18 jednostek kancelaryjnych, 141 tomów akt spraw karnych i 11 tomów akt o wykroczenia⁷⁸⁹. W tym samym czasie przekazano do Archiwum Wojskowego w

⁷⁸⁶ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-3/10.

⁷⁸⁷ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-6/10 i WSG-I-001-7/10.

⁷⁸⁸ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-14/10, s. 264-270.

⁷⁸⁹ AP w Bydgoszczy, spis zdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych nr 1, poz. 1-170.

Toruniu akta byłego Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego⁷⁹⁰. Znaczna część akt przekazana została do tegoż archiwum w lutym. Przekazano zarówno akta własne, jak i sądów, których następcą prawnym był WSG w Bydgoszczy, mianowicie Sądu Pomorskiego Okręgu Wojskowego i WSG w Łodzi (1982-1983)⁷⁹¹. Wybrakowano także dokumentację niearchiwalną kategorii „Bc” i „B10” po Sądzie POW, WSG w Łodzi i WSG w Bydgoszczy. Prócz powyższych czynności zniszczono wewnętrznymi protokołami dokumentację manipulacyjną oraz inne nośniki danych m.in. listy sędziów, terminarze, kontrolki terminowego sporządzania uzasadnień, dyskiety, płyty CD, karty RWD, itp.⁷⁹²

Niewielką partię akt przekazano także w lutym 2010 r. do Delegatury IPN w Bydgoszczy⁷⁹³ oraz w styczniu i lipcu 2010 r. w formie uzupełnienia pojedyncze sprawy do poprzednich spisów⁷⁹⁴.

Zupełnie inaczej przebiegł proces przejmowania registratury WSG w Zielonej Górze. Przekazanie akt spraw sądowych i większej części dokumentacji, odbyło się z dużym pośpiechem i mozołem w dniach 12-16 lipca 2010 r. Na bazie zebranych wcześniej doświadczeń dokumentację przyjęto na podstawie podobnych spisów zdawczo-odbiorczych, które podzielono według sprawdzonego już w Bydgoszczy klucza. Główny protokół zawierał aż 51 załączników na 266 stronach i obejmował w

⁷⁹⁰ WSG-II-17/6-16/10 spisem akt nr 2189/10 z dnia 10 VI 2010 przekazano do AW w Toruniu akta Wg z lat 1999-2002 (właściwe było AP w Bydgoszczy), spisem akt nr 2188/10 akta kat. „A” z lat 2000-2002 (większość zakończona została po 2003 r.), spisem akt nr 2187/10 - kronikę WSG Bydgoszcz, książki rozkazów dziennych, sprawozdania i plany z lat 1996-2009, w dniu 14 VII 2010 spisem akt nr 2194/10 - repertoria Sądu POW, spisem akt nr 2195/10 repertoria WSG w Bydgoszczy, spisem akt nr 2196/10 akta „Sg” z lat 1998-1999 (właściwe AP w Bydgoszczy), spisem akt nr 2197/10 akta personalne pracowników WSG w Bydgoszczy.

⁷⁹¹ AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, WSG -II-17/6-5/10/-11/10, spisem akt nr 2174/10 przekazano materiały archiwalne w postaci książek rozkazów dziennych i sprawozdania SPOW, spisem akt nr 2175/10 repertoria „So”, spisem akt nr 2176/10 akta wydzielone Sądu POW kat. „B”, spisem akt nr 2177/10 teczki akt personalnych pracowników Sądu POW, spisem akt nr 2178/10 teczki personalne pracowników WSG w Łodzi, spisem akt nr 2179/10 akta dyscyplinarne kat. „A” WSG w Bydgoszczy, a spisem nr 2180/10 akta spraw karnych WSG w Bydgoszczy.

⁷⁹² AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, WSG-II-17/6-12/10.

⁷⁹³ AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, WSG-II-17/6-3/10, przekazano spisami IPN BY 720-723 repertoria i książki rozkazów dziennych, WSG w Łodzi (1982-1983), oraz repertoria z lat 1965-1981, książki rozkazów dziennych, i kronikę Sądu POW z lat 1945-1996, a także wybór akt „So” z lat 1959-1983, repertoria Sądu JW 3565 w Olsztynie, Sądu JW 5764 w Gdańsku, oraz WSO II w Bydgoszczy, a także akta „Cs” od 1947 i „So” za lata 1952-55, 1958-64; wcześniej do Delegatury IPN w Bydgoszczy trafiły akta z okresu stanu wojennego Sądu POW i WSG w Łodzi (spis IPN BY 51 z dnia 14 XI 2001, IPN BY 328-331 z dnia 28 XII 2004), akta Sądu SPOW i WSG w Bydgoszczy o odszkodowanie, unieważnienie wyroków i odtworzenie zniszczonych akt z lat 1991-1995 (IPN BY 52 z dnia 14 XI 2001, IPN BY 308-312 z dnia 15 IX 2004).

⁷⁹⁴ AZ WSG Poznań, WSG Bydgoszcz, WSG-II-17/6-1/10, IPN BY 329, poz. dnia 20 I 2010 i IPN BY 312, z dnia 13 VII 2010.

zasadzie tylko dokumentację administracyjno-sądową oraz akta z lat 1986-2010⁷⁹⁵. W tym samym dniu przejęto także bibliotekę i wydawnictwa specjalistyczne⁷⁹⁶.

Do Poznania w pierwszej fazie na podstawie protokołów z 15 lipca 2010 r. trafiło ok. 7 ton dokumentacji znajdującej się w zasobie archiwum sądowego (ok. 85 % całości) i dokumentacji bieżącej (ok. 15 %). Repertoria sądowe, kancelarię tajną oraz resztę dokumentacji kancelaryjnej przekazano protokolarnie kolejno w dniach 6 sierpnia 2010 r.⁷⁹⁷ i 27 sierpnia 2010 r.⁷⁹⁸, a końcowe rozliczenie nastąpiło protokołem zdawczo-odbiorczym z dnia 31 sierpnia 2010 r. w którym przekazano zbiór pism dotyczących rozformowania jednostki, dziennik korespondencyjny [sic!] oraz księgę ewidencji pieczęci⁷⁹⁹

Akta spraw karnych oraz teczek administracyjnych pakowane były w kartony papierowe i opisywane przez pracowników WSG w Poznaniu na podstawie sporządzony przez pracowników WSG w Zielonej Górze spisów. Spisy te były następnie weryfikowane, poprawiane i w dużej części modyfikowane przez pracownika WSG w Poznaniu. Akta spraw karnych za okres 1986-2010 tj. z okresu 25 lat, przejęto w 100 %, gdyż WSG w Zielonej Górze (II), nie przeprowadził ani procedur brakowania, ani kwalifikacji archiwalnej. W przypadku akt spraw o wykroczenia do Archiwum Wojskowego w Zielonej Górze, siedziba w Starym Kisielinie przekazano akta 8 spraw, część spraw z lat 2002-2006 wybrakowano, natomiast z pozostałej „pięciolatki” 1998-2001 nie wydzielono kategorii archiwalnej⁸⁰⁰. Do Archiwum Wojskowego w Oleśnicy w 2010 r. nie trafiła natomiast żadna jednostka archiwalna.

2.5 Następstwo prawne i sukcesja akt

W przypadku następstwa prawnego możemy mówić zarówno o następstwie przejęcia kompetencji i pewnej właściwości terytorialnej, jaki i przejęcia jedynie akt spraw. Poniższa tabela ukazuje stopień skomplikowania charakteru następstwa przejmowania dokumentacji sądowej sądów wojskowych na przykładzie WSG w

⁷⁹⁵ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-4/10.

⁷⁹⁶ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-5/10.

⁷⁹⁷ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-8/10, protokołem WSG-I-001-9/10 przekazano bibliotekę, WSG-I-001-10/10 – kancelarię tajną.

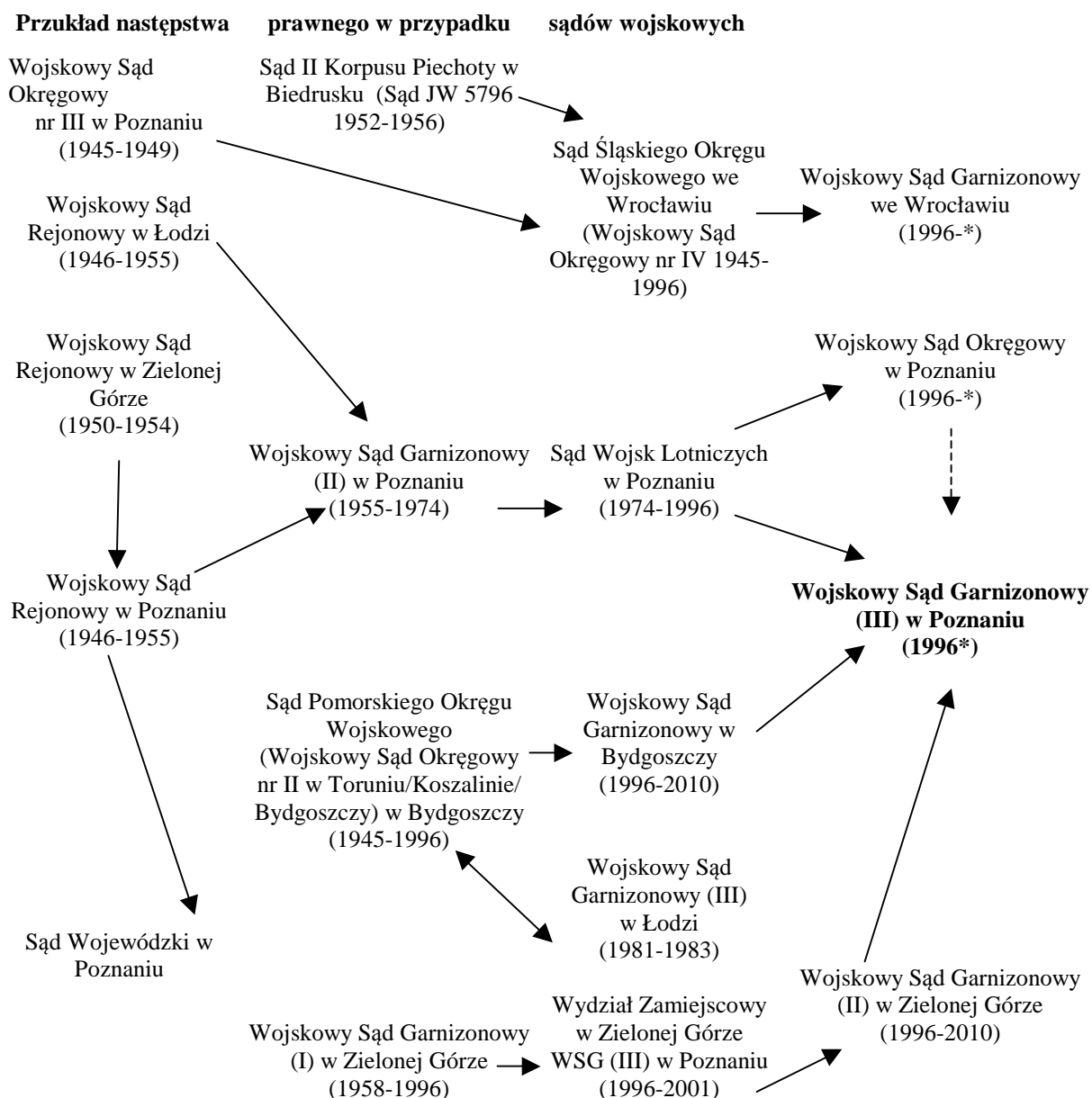
⁷⁹⁸ WSG Poznań, protokołem WSG-I-001-11/10 przekazano kancelarię tajną i teczek przedmiotowe, natomiast protokołem WSG-I-001-12/10 – akta osobowe, akta administracyjne i sprzęt biurowy,

⁷⁹⁹ WSG Poznań, znak sprawy WSG-I-001-13/10

⁸⁰⁰ AP Zielona Góra, spis akt nr 1 poz. 1-9.

Poznaniu. Jak wskazują to przypadki sądów Poznańskiego Okręgu Wojskowego (nr III) i Jednostki Wojskowej 5796 w Poznaniu, następstwo „registraturalne” nie znajduje przełożenia w zasadzaniu przestrzegania przynależności terytorialnej akt, do terytorium na którym owe akta powstały lub którego te akta dotyczyły. Podobnie w oparciu o te same przesłanki trudno dzisiaj jest zrozumieć, dlaczego akta WSR w Zielonej Górze i Łodzi trafiły do Poznania. Akta powstające w tych sądach, przekazano w większości ze względu na likwidację tychże sądów w 1955 r. i przejęcie ich kompetencji do Sądów Wojewódzkich, a jedynie niewielką część przekazano do WSG (II) w Poznaniu.

Podobnie WSG w Bydgoszczy, przejął dokumentację po WSG w Łodzi, choć terytorialnie obszar tego sądu przeszedł pod właściwość WSG w Warszawie. W 2010 r. wraz ze zniesieniem WSG w Bydgoszczy i Zielonej Górze, WSG w Poznaniu przejął prócz dokumentacji tychże sądów także właściwość terytorialną tych sądów, co ułatwiło pełne przejęcie kompetencji zlikwidowanych sądów i następstwo prawne w zakresie sukcesji akt.

Przejęcie registratur obu sądów oznaczało dalsze powikłania w postępowaniu ze zgromadzoną w WSG w Poznaniu wyniki następstwa prawnego dokumentacją. Prócz akt zakończonych, które należało przechowywać (sukcesja bierna), przejęto całą masę spraw znajdujących się na etapie postępowania wykonawczego (sukcesja czynna). Następstwo prawne wymuszało załatwienie bieżących spraw, ale także powrót do tych, które winny zostać załatwione jeszcze przed przejęciem dokumentacji obu sądów. Komplikacje te dotknęły również archiwum zakładowe i dokumentację formalnie jej przekazaną. Sytuacja ta przypominała bardziej nagłą archiwizację, niż planowe rozformowanie jednostki organizacyjnej, zwłaszcza w odniesieniu do akt WSG w Zielonej Górze.

Podstawową bolączką był brak właściwie nadanej kategorii archiwalnej na aktach spraw sądowych przejętych akt. Stan przejęcia dokumentacji administracyjno-sądowej zwłaszcza byłego WSG w Zielonej Górze niemal od początku powodował olbrzymie kłopoty. Teczki były źle posygnowane, pisma nieprawidłowo połączone w sprawy, kategorie archiwalne niewłaściwie przyporządkowane do haseł rzeczowych⁸⁰¹. Jeszcze gorzej wyglądała sytuacja z aktami spraw karnych. Okazało się bowiem, że w sądzie zielonogórskim archiwum zakładowe nie prowadzono zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami. Brakowało, poza sporządzonymi na potrzeby przejęcia registratury sądu - spisami zdawczo-odbiorczymi, jakiejkolwiek inne formy ewidencji posiadanych akt. Akta nie posiadały kategorii archiwalnych, lub były one nadane niewłaściwie. Obok akt kategorii „B10” i „B25”, zdarzały się kategorie „B3” (dla akt spraw karnych!), „B17”, „B18” i wiele innych⁸⁰². Na koniec, trzeba było wydzielić akta kwalifikujące się do wieczystego przechowywania, które należały przekazać do Archiwum Państwowego w Zielonej Górze. O ile sprawa przejęcia akt dziedziczonych na zasadzie sukcesji biernej nie budziła wątpliwości, o tyle sprawa przejęcia zakończonych akt dziedziczonych w trybie sukcesji czynnej przez archiwa państwowe związana było z niechęcią.

Akta należało teraz ponownie przejrzeć, gdyż w znacznej liczbie toczyło się nadal postępowanie wykonawcze lub zalegały inne środki karne, choć formalnie zdano je do archiwum zakładowego. Następnie akta należało przejrzeć pod kątem kwalifikacji prawnej czynu i zaliczyć do materiałów archiwalnych lub dokumentacji niearchiwalnej i przygotować do niezwłocznego zdania ich do Archiwum Państwowego w Zielonej Górze. Proces ten ze względu na brak właściwie przygotowanych opisów jednostek aktowych (brak kwalifikacji prawnych czynu na podstawie, którego nadawano kategorię archiwalną) spowodował przeciągnięcie się całego przedsięwzięcia aż do 2011 r.⁸⁰³

Podobnie postąpić należało w przypadku spuścizny aktowej po WSG w Bydgoszczy. Tutaj przeprowadzono zarówno procedurę brakowania dla akt, której okres przechowywania minął, jak i przekazano akta do: Archiwum Państwowego w Bydgoszczy (akta spraw z lat 2003-2009, dokumentacja administracyjna kat. „A” za

⁸⁰¹ Vide Notatka informacyjna dotycząca Wojskowego Sądu Garnizonowego w Zielonej Górze, AP w Zielonej Górze.

⁸⁰² Por.: AWO 5793/12/1, teczka likwidacyjna, tom I, protokół zdawczo-odbiorczy z 15 VII 2010, zał. 43, poz. 10-12, 25, 28, 52, 55, itd., zał. 44, poz. 15, 94, itd.

⁸⁰³ AWO 5793/12/1, teczka likwidacyjna, tom I, protokół zdawczo-odbiorczy z 15 VII 2010, zał. – opis akt składał się jedynie z wymienienia imion, nazwisk i filiacji oskarżonych w sprawie.

lata 2007-2010)⁸⁰⁴ i Archiwum Wojskowego w Toruniu (akta spraw z lat 1996-2002, dokumentacja administracyjna kat. „A” z lat 2002-2010)⁸⁰⁵.

Po przeprowadzeniu uważnej analizy, okazało się, że nie wszystkie akta z poszczególnych rozdziałów części szczególnej kodeksu karnego na podstawie którego przeprowadza się kwalifikację akt otrzymały kategorię „A”. Podejrzenie to wynikało także z potrzeby wyłonienia części spraw, które bezwzględnie kwalifikowały się do materiałów archiwalnych, a które znajdowały się jeszcze w obiegu wewnętrznym sądu ze względu na trwające w nich postępowanie sądowe⁸⁰⁶.

Również w tym przypadku przeprowadzono uzupełniającą kwalifikację archiwalną akt, wydzielając 105 jednostek do przekazania do Archiwum Państwowego. Zwrócono również uwagę, że część spraw zakończonych po 2003 r. została przekazana przez WSG w Bydgoszczy do AW w Toruniu, choć należało je przekazać do AP w Bydgoszczy. Stało się tak, gdyż doszło do błędnej interpretacji przepisów. W miejsce akt zakończonych do 2003 r. sąd bydgoski, przekazał akta wytworzone do 2003 r., a więc nie data zakończenia sprawy, a data rozpoczęcia sprawy była wyznacznikiem do którego z archiwów - archiwum wyodrębnionego (AW Toruń) bądź archiwum państwowego (AP Bydgoszcz) akta miały w przyszłości przynależeć⁸⁰⁷.

Inną bolączką, którą poruszono powyżej, była konieczność wypożyczenia akt spraw w których do WSG w Poznaniu trafił depozyt sądowy. Sytuacja ta, wraz z faktem, iż część akt kwalifikujących się do materiałów archiwalnych ze względu na kwalifikację prawną czynu, pozostawała nadal w trakcie trwania postępowania wykonawczego wskazała na inny istotny problem związany z przynależności zespołową akt.

W dosłownej interpretacji zasady przynależności zespołowej, za akta własne uważa się te, które powstały w toku działania jednostki organizacyjnej i będącej jej organiczną całością⁸⁰⁸. W przypadku WSG w Poznaniu doszło do dziedziczenia zarówno kompetencji jak i registrator WSG w Bydgoszczy i Zielonej Górze, dla znakomitej większości akt była to sukcesja bierna, lecz dla jej części możemy mówić o sukcesji czynnej. I właśnie ta część przejętej registratoru powoduje największe zamieszanie. Przejęcie kompetencji w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości

⁸⁰⁴ AP Bydgoszcz, zespół nr 3072, spis zdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych nr 1, poz. 1-170.

⁸⁰⁵ AWT 2188-2189/10, AWT 2196/10.

⁸⁰⁶ Porównaj tabelę przesłaną do AP w Bydgoszczy za pismem

⁸⁰⁷ AZ WSG Poznań, WSG-III-0021-20/11.

⁸⁰⁸ K. Konarski, op. cit., s. 43-44, *Polski Słownik Archiwalny*, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974, s. 90.

odbiło się na tylko na tej części dokumentacji zlikwidowanych sądów, które nazwać możemy *specjaliami* tj. dokumentacją sądową i aktami spraw. W przypadku jednak tych akt, nie ma możliwości wcielenia ich do akt własnej kancelarii. Raz nadane sygnatury sądowe, pozostają trwałym wyznacznikiem przynależności tych akt do sądu, w który wydano wyrok lub inne orzeczenie. Nie da się tak jak można to zrobić w przypadku dokumentacji administracyjnej, zmienić okładki bądź przerejestrować sprawy i nadać jej nową sygnaturę. Orzeczenie wysłane do obiegu zewnętrznego staje się widowym wyznacznikiem pochodzenia akt.

Właśnie sygnatura, pod którą wydaje się orzeczenie w sprawach karnych (wyrok lub postanowienie) decyduje w przypadku akt sądowych o wszystkim. Nie możemy w przypadku akt sądowych polegać tylko li na analizie pism zawartych w jednostkach aktowych. W gruncie rzeczy, droga ta może prowadzić do niewłaściwego przypisania aktotwórcy. Dokumentacja na którą składają się akta sprawy sądowej składa się bowiem z trzech zasadniczych części:

- dokumentacji dochodzeniowo-śledczej, od której rozpoczynają się zawsze akta, a które stanowią efekt działania organów ścigania (policji, prokuratury, żandarmerii wojskowej, służby granicznej, etc.), a mającej charakter dowodowy i służącej do przeprowadzenia przewodu sądowego,
- dokumentacji powstającej w toku procesowego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, tj. dokumentacji wpływającej do sądu od chwili wpływu sprawy i jej rejestracji, aż po ostateczny moment uprawomocnienia się orzeczenia sądowego, dokumentacja ta oddaje ciąg przeprowadzonego dowodu sądowego i składa się przede wszystkim z wezwań świadków, oskarżonych, protokołów rozpraw i zarządzeń mających wyjaśnić charakter popełnionego czynu,
- dokumentacji narastającej w aktach sprawy od chwili wydania orzeczenia, aż do ostatecznego wykonania tegoż orzeczenia (kary w nim zawartej) lub jego zatarcia/przedawnienia, czyli dokumentacji wytworzonej w toku postępowania wykonawczego.

Ten podział wskazuje, iż za wytworzenie akt sądowych nie odpowiada tylko jeden aktotwórca, lecz kilka instytucji. Podkreślenia wymaga tutaj fakt, że dokumentacja dochodzeniowo-śledcza pomimo iż wytwarzana jest przez prokuraturę i organa ścigania bezsprzecznie przynależy do akt sądowych. Podobnie jest z dokumentacją postępowania wykonawczego, znajdującą się na końcu sprawy, a na podstawie której tak usilnie archiwiści starają się wyznaczyć właściwego aktotwórcę.

Tu również, dokumentacja wytwarzana może być przez inne instytucje wymiaru sprawiedliwości (np. Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej, Zakłady Karne), lecz nie powinny one decydować o przynależności tych akt do tychże zespołów archiwalnych. Najważniejszym elementem akt w sprawie jest osądzenie czy oskarżony jest winien popełnionego czynu, czy też nie oraz materiał dowodowy wskazujący na to, a nie fakt sposobu wykonania przez skazanego kary. Idąc dalej, w myśl art. 3 § 1 kodeksu karnego wykonawczego, sąd, który wydał orzeczenie nie musi być sądem, który będzie nadzorował jej wykonanie⁸⁰⁹. Nie ma więc przesłanek prawnych, aby uznać, iż sąd, które nadzoruje wykonanie kary orzeczonej przez inny sąd będzie aktotwórcą, a zarazem sądem właściwym do przechowywania akt sprawy w przedmiotowej sprawie. Spawa ta nadal będzie posiadała sygnaturę pierwotnie nadaną jej w postępowaniu orzecznictwym, a w postępowaniu wykonawczym, będą nadawane jedynie dodatkowe sygnatury wykazów i rejestrów ewidencyjnych prowadzonych w postępowaniu wykonawczym. Sygnatury te nie zmieniają jednak sygnatury sądowej sądu orzekającego, która nadal będzie identyfikowała sprawę, oraz repertorium, w którym będzie można znaleźć podstawowe informacje o sprawie oraz treść orzeczenia. Tu będzie zawarta informacja o całości sprawy, podczas gdy w urządzeniach ewidencyjnych prowadzonych przez sąd w postępowaniu wykonawczym znajdują się jedynie wycinkowe informacje zakreślone charakterem wykazu, w którym zostały zarejestrowane.

Kodeks karny wykonawczy ceduje w ten sposób własność przynależności poszczególnych pism stanowiących akta sprawy, a wykonanych w tej sprawie, nie na organ ją wykonujący, a na same akta sprawy. W ten sposób akta same w sobie stanowią niepodzielną całość, a ich przynależność określa ich sygnatura sądowa – miejsce przynależności określające sąd, w której akta zostały zarejestrowane i w którym zapadło orzeczenie. Przekazanie akt w postępowaniu wykonawczym innemu sądowi można przyrównać do sytuacji, w której urząd przekazuje do ekspertyzy/wydania opinii własne akta sprawy innej komórce organizacyjnej (w obrębie tego samego urzędu). W naszym przypadku odbywa się to pomiędzy równorzędnymi jednostkami organizacyjnymi sprawującymi tę samą „kompetencję” wymierzania sprawiedliwości. posiadanie odrębnego statusu nie stanowi w przypadku akt spraw sądowych żadnego kryterium oznaczającej jej przynależność. Akta przekazane w postępowaniu

⁸⁰⁹ Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557, z późn. zm. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.

wykonawczym innemu sądowi nie otrzymują nowej sygnatury, ale po zakończeniu tegoż postępowania, zostają zwrócone do sądu, który wydał orzeczenie, i w którym znajduje się repertorium sądowe, w którym ową sprawę zarejestrowano. Tak, więc, jak sygnatura prokuratorska umieszczona na okładkach akt zarejestrowanych w sądzie nie stanowi ostatecznej sygnatury tych akt, tak sygnatury nadane w postępowaniu wykonawczym również nie. Wyłania się tu inny problem, mianowicie, w przypadku akt sprawy, trudno uznać iż posiadają one tylko jednego aktotwórcę. Praktyka wskazuje, iż orzeczenie wydane w sprawie ma zazwyczaj decydujący wpływ na kwalifikację archiwalną akt.

Zakończenia

Niniejsza rozprawa stanowi studium przeobrażeń zachodzących w kancelariach sądów wojskowych w latach 1945-2010. Obserwowane zmiany dotyczą zarówno procesów akto- i archiwotwórczych i związane są z dostosowywaniem sądownictwa wojskowego do przepisów prawnych obowiązujących w sądownictwie powszechnym.

Ocena całego ciągu zmian i ewolucji kancelarii sądów wojskowych nie jest możliwa bez wcześniejszego rozpoznania specyfiki samego sądownictwa wojskowego. W rozdziale pierwszym wskazano na istotny wpływ częstych zmian struktury organizacyjnej sieci sądów wojskowych i przejmowania przez nich kompetencji i dokumentacji po likwidowanych jednostkach. Te częste reorganizacje odbiły się na procesie archiwotwórczym prowadzące do dużego rozproszenia spuścizn registraturalnych pomiędzy inne sądy wojskowe, sądy powszechne, a także zerwanie łączności dokumentacji z terytorium na którym powstały.

W rozdziale drugim wskazano na podstawy prawne mające wpływ na wykształcenie się na początku lat 40 XX wieku kancelarii typu wojskowego i wpływu tych przepisów na procesy aktotwórcze. Na przestrzeni lat 1945-1995 obserwujemy jednostajny i pozbawiony przełomów rozwój tej kancelarii analogiczny do zmian zachodzących w kancelariach innych jednostek wojskowych. Jednocześnie badana kancelaria, wskazała na skomplikowaną strukturę wewnętrzną wynikającą z niejednolitego charakteru tworzonej przez nią dokumentacji, pomimo iż zespoły archiwalne z niej powstające mają charakter zespołów prostych. Ta komplikacja wewnętrzna istniejąca od początku działalności sądów wojskowych, wynika z podziału dokumentację na prezydialną (administracyjno-gospodarczą), tworzoną i archiwizowaną na wzór innych jednostek wojskowych oraz dokumentację sądową. Tworzenie dokumentacji sądowej nie wykazuje zasadniczych różnic w porównaniu z analogicznymi procesami zachodzącymi w sądownictwie powszechnym, czy nawet przedwojennym.

Zupełnie inaczej kształtowały się procesy archiwotwórcze, zwłaszcza po 1956 r., tj. z chwilą powołania Archiwum Służby Sprawiedliwości MON przy Zarządzie Sądownictwa Wojskowego. W latach 1945-1955 procesy archiwotwórcze nie miały charakteru scentralizowanego i przebiegały doraźnie. W 1956 r. całość dokumentacji sądowej zaczęto przekazywać do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON. Istniejące w latach 1948-1966 przepisy prawne regulujące tryb archiwizowania akt sądowych w

konfrontacji z działalnością ASS MON wskazują na ich niewielkie znaczenie w kształtowaniu zasobu archiwalnego. W rozdziale tym wskazano, także na przykładzie brakowanych akt na negatywną rolę Archiwum Służby Sprawiedliwości MON w dalszych procesach archiwotwórczych. Archiwum to do tej pory nie było przedmiotem żadnych badań. Jego likwidacja i podział zachowanej dokumentacji pomiędzy wojskowe archiwa – filie Centralnego Archiwum Wojskowego wskazują na dalszy etap wędrówki akt sądowych.

W rozdziale trzecim przedstawiono podłoże zmian, które stanowiły punkt wyjścia przekształcenia wojskowej kancelarii sądów w nowy typ kancelarii sądów wojskowych zbliżony do kancelarii sądów powszechnych. Omówiono zatem zmiany struktury organizacyjnej istniejącej w ówczesnych ramach do dnia dzisiejszego (ukształtowanie dwóch okręgów z podległymi sądom II instancji sądom garnizonowym). Przedstawiono zarazem kształt funkcjonowania kancelarii na etapie tworzenia dokumentacji administracyjno-gospodarczej i sądowej pod kątem obiegu informacji i dokumentacji, a także przepisów normujących te procesy. W dalszej części omówiono nowe przepisy normujące tryb klasyfikacji i kwalifikacji dokumentacji sądów wojskowych i ich wpływ na zmianę procesu archiwotwórczego zachodzącego już w sądach wojskowych, poczynszyszy od 2003 r. Wprowadzenie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 6 grudnia 2002 r. stanowi punkt zwrotny w przemianie registratury sądów wojskowych. Wprowadzony wówczas podział akt sądowych i dokumentacji sądowej na część podległą archiwizacji w archiwach wyodrębnionych (wojskowych) i archiwach państwowych stał się zarzewiem dalszych podziałów registratury w zakresie dokumentacji prezydialnej. Drugim normatywem mającym wpływ na proces archiwotwórczy miało zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 3/MON, wymuszające na jednostkach wojskowych przechowywanie przekazywanej dotychczas dokumentacji niearchiwalnej, w kancelariach tychże jednostek. Znaczenie obu tych normatywów pokazano na czynnościach związanych z brakowaniem akt i przekazywaniem ich przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu w latach 1996-2006.

W ostatniej części pracy wskazano na prawne podłoże przemian mające doprowadzić do całkowitej zmiany stosowanego przez sądy wojskowe systemu kancelaryjnego (z dziennikowego na bezdziennikowy) ale także funkcjonowania kancelarii tych sądów. Wprowadzono m.in. instrukcję kancelaryjną i dwa wykazy akt dzielące dokumentację wytwarzaną w sądach wojskowych na dwa zbiory

podlegającym innym przepisom i zarazem prowadzącym do innych dróg i miejsc archiwizacji tej dokumentacji. Od 2007 r. wprowadzono podział na dokumentację „wojskową” będącą efektem sprawowania przez Ministra Obrony Narodowej nadzoru nad żołnierzami pełniącymi służbę w sądach wojskowych oraz dokumentację „cywilną” będącej efektem sprawowania nad sądami nadzoru przez Ministra Sprawiedliwości. Wskazanie owych zmian nie miałoby sensu bez przedstawienia działalności kancelarii sądów wojskowych i procesów aktotwórczych w nowych warunkach prawnych. Przedstawiono zatem działanie Wojskowego Sądu Garnizonowego w bezdziennikowym rejestrowym systemie kancelaryjnym oraz kłopotów związanych z jego praktycznym zastosowaniem w latach 2007-2010. Obraz zmian zachodzących w kancelarii sądowej obrazują ponadto wprowadzony w 2006 r. regulamin wewnętrzny sądów wojskowych oraz zarządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych z 2008 r. Oba normatywy, a zwłaszcza zarządzenie zmieniły zasadniczo proces tworzenia dokumentacji sądowej i akt spraw upodabniając sądy wojskowe do sądownictwa powszechnego. Zmian tych nie można jednak ocenić pozytywnie, zwłaszcza, iż miały one odgórny i nieprzemyślany charakter.

Całość wprowadzanych na drodze legislacyjnej zmian miał tu oczywiście niebagatelny wpływ na rodzące się w archiwum zakładowym i kancelarii sądowej procesy akto- i archiwotwórcze, w tym zwłaszcza w procesie kwalifikacji archiwalnej. Cała wytworzona ledwie przez 15 lat działalności Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu registratura podlega zgoła różnym przepisom prowadzącym do faktycznego jej podziału już na etapie aktotwórczym na zasób podległy nadzorowi archiwów wyodrębnionych (archiwa wojskowe) i archiwów państwowych. Obserwujemy więc ustawowo usankcjonowane rozbitcie registratury sądowej (w rozumieniu całości wytwarzanej przez sąd dokumentacji) na część „wojskową”, oraz część „cywilną”. Na dodatek podział dokumentacji nie jest klarowny, czy równomierny, nie zaczyna się od pewnego momentu, a swoimi konsekwencjami sięga nawet do dokumentacji już zarchiwizowanej (nadanie aktom spraw sądowych z lat 50-90 XX wieku kategorii archiwalnej). Zjawisko podziału registratury należy ocenić jako negatywne. Omawiane problemy pogłębiły także sukcesje akt po Wojskowych Sądach Garnizonowych w Bydgoszczy i Zielonej Górze mające miejsce w 2010 r. i pytania o przynależność zespołową przejętych akt.

Problem ten nie został jeszcze podjęty ani przez archiwa wojskowe, ani też przez archiwa państwowe, a na pytanie jak ma wyglądać przyszłość zespołów archiwalnych współcześnie działających sądów wojskowych trudno znaleźć jednoznaczną odpowiedź.

Rozbicie to pociąga za sobą przekazanie dokumentacji do różnych archiwów na podstawie różnych przepisów wykonawczych. Akta przygotowane są w różny sposób, sporządza się do nich innego typu urządzenia ewidencyjne. Bezpośrednim tego efektem jest zerwanie z zasadą niepodzielności (poszanowania) zespołu archiwalnego – jednostki aktowe tego samego aktotwórcy przechowywane będą w różnych archiwach tworząc zespoły rozbite, ale także zerwanie z zasadą przynależności terytorialnej, czego widowym znakiem jest przekazanie akt do archiwów wojskowych oddalonych od miejsca wytworzenia akt o wiele dziesiątek kilometrów. Efekt rozbicia zespołów archiwalnych potęguje również, bezmyślna polityka Centralnego Archiwum Wojskowego⁸¹⁰. Przykładem niech będzie Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu, który przekaże swoją dokumentację w najbliższym czasie do Archiwum Państwowego w Poznaniu, któremu podlega terytorialnie, choć dokumentacja z lat 1996-2002 przekazana została do Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, natomiast dokumentacja z lat późniejszych zaliczona do części „wojskowej” registratury zostanie przekazana do Archiwum Wojskowego w Toruniu. Oznacza to że za 30-50 lat w Polsce będą istniały co najmniej 3 zespoły archiwalne Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, zgromadzone w różnych archiwach⁸¹¹.

Próby scalania rozbitych już w fazie powstawania dokumentacji w registraturze, zespoły archiwalne sądów wojskowych nie mogą zakończyć się powodzeniem bez wcześniejszych zmian przepisów prawnych. Dokumentacja dzielona już w kancelarii będzie zjawiskiem nietypowym, a późniejsza rekonstrukcja układu kancelaryjnego znacznie utrudniona. Zmiany te muszą pójść w kierunku scentralizowania miejsca przechowywania całej dokumentacji, zarówno dotyczącej wojskowej służby

⁸¹⁰ CAW w odpowiedzi na pismo WSG Poznań znak sprawy WSG-I-001-16/10, pismem nr 4856/wch wskazało, iż miejscem docelowym przekazania akt WSG (III) w Bydgoszczy ma być od 2010 r. AW w Toruniu, podczas, gdy w tym samym roku w 16 lutego 2010 r. skierowało wniosek WSG w Poznaniu o wyrażenie zgody na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej w sprawie WSG- III-17/6-1/10 do AW w Oleśnicy (pismo nr 426/wch), AZ WSG Poznań, spis z.o. 242/1, (WSG-I-001-16/10), WSG Poznań, WSG-III-17/6-2/10, warto zauważyć, iż AW w Oleśnicy posiada od 2007 r. otwarty zespół zawierający akta WSG (III) w Poznaniu.

⁸¹¹ Nie wspominając, iż osobny zespół nazwany Wojskowym Sądem Garnizonowym w Poznaniu oznaczony teczką zespołu Z 503 znajduje się w Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim.

pracowników sądów jak i dokumentacji będącej wyrazem sprawowanych przez urząd funkcji. Wyjściem z tej sytuacji może być oczywiście odgórne scedowanie miejsca przechowywania akt dla zespołów archiwalnych od chwili przemian struktury organizacyjnej, gdzie powstanie nowej sieci sądów wojskowych klarownie wskazuje na zmianę charakteru sądownictwa wojskowego.

Drugim wyjściem jest przekazanie zalegających w archiwach wojskowych akt spraw sądów działających w latach 1945-2002 sieci archiwów państwowych. Ostatnim najmniej prawdopodobnym, jeśli chodzi o możliwość realizacji byłoby utworzenie centralnego archiwum sądownictwa wojskowego na wzór Archiwum Służby Sprawiedliwości MON z lat 1956-1990, zorganizowanym i działającym jako archiwum wyodrębnione przy Ministerstwie Sprawiedliwości lub Ministerstwie Obrony Narodowej, do którego przekazałoby akta wszystkich sądów wojskowych działających współcześnie i przed laty.

Zdobyta wiedza, a także szczerze zainteresowanie podłożem obserwowanych procesów, umożliwiło zadanie całego szeregu pytań badawczych związanych z archiwistyką oraz sposobu funkcjonowania biurowości w sądach wojskowych, sposobu wykonywania kompetencji i odzwierciedlenia tych czynności w dokumentacji. Centralnym punktem tych rozważań pozostaje człowiek, zarówno w sferze podmiotowej (efekt sprawowanych funkcji wymiaru sprawiedliwości) i przedmiotowej (ludzki czynnik tworzenia dokumentacji).

Zaistniała w tym przypadku sytuacja niezwykła, w której archiwista, zazwyczaj rekonstruktor zespołu archiwalnego i bierny świadek materialnych śladów pozostałości po „śmierci” aktotwórcy, mógł aktywnie uczestniczyć w „narodzinach” tych śladów, z których w późniejszych latach badacze i historycy odszukują refleksji przeszłości. Czynny udział w samym procesie aktotwórczym, pozwolił także na lepsze zrozumienie funkcji i kompetencji urzędu; na poznanie zespołu archiwalnego zanim się on nim stanie w procesie selekcji i archiwizacji dokumentacji. Ten przywilej dla badacza - archiwisty umożliwił zweryfikowanie metodyki archiwalnej względem praktyki, a dodatkowo dała możliwość kierunkowania zachodzących w urzędzie procesów. Archiwista stał się nie rekonstruktorem, i tym, któremu pozostaje jedynie rekonstrukcja wytworzonej przez aktotwórcę registratury, ale tym, który ma możliwość, oczywiście w obrębie norm prawnych, decydować, które elementy owej registratury zasługują na zachowanie. Stał się tym, który już u zarania procesu aktotwórczego kształtuje przedpole archiwalne, ale także stoi na straży podstawowych zasad archiwalnych, w

tym przede wszystkim zasady poszanowania zespołu archiwalnego. Problem niejednolitej pod względem procesu aktotwórczego registratury pojawia się wraz zmianą przepisów prawnych w minionych dwóch dekad, a w szczególności w latach 2003-2009. Okres ten stanowi najbardziej burzliwy i skomplikowany z procesów, jaki możemy obecnie obserwować we współczesnej archiwistyce, na „żywych”, działających instytucjach, w których dopiero zapoczątkowane są procesy archiwotwórcze. Właśnie charakter tych procesów, wynikający z ustawodawstwa, czyli dziedziny nauki niemal od zawsze połączonej z archiwistyką, stanowi centralny punkt rozważań niniejszej pracy.

Wskazano zatem na „wojskowy” rodowód kancelarii sądów wojskowych, przemiany jakie miały miejsce w latach 2007-2009 w obrębie procesów aktotwórczych oraz podziału registratury i jego konsekwencje dla procesów archiwotwórczych od roku 2003, aż po dzień dzisiejszy.

Wykaz skrótów

AP – Archiwum Państwowe
ASP – Archiwum Sił Powietrznych
ASS – Archiwum Służby Sprawiedliwości
AW – Archiwum Wojskowe
AWL – Archiwum Wojsk Lądowych
CAW – Centralne Archiwum Wojskowe
DOKP – Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DOW – Dowództwo Okręgu Wojskowego
DP – dywizja piechoty
DSS – Departament Służby Sprawiedliwości
DSW – Departament Sądów Wojskowych
IPN - Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu
IW SN – Izba Wojskowa Sądu Najwyższego
JRWA – jednolity rzeczowy wykaz akt
JW – jednostka wojskowa
KBW – Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
kk – kodeks karny
kkWP – kodeks karny Wojska Polskiego
MON – Minister Obrony Narodowej
MS – Minister Sprawiedliwości
NDAP – Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych
NPW – Naczelną Prokuraturą Wojskową
NSW – Najwyższy Sąd Wojskowy
OBUiAD – Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
OSH – Oficerski Sąd Honorowy
POW – Pomorski Okręg Wojskowy
PKP – Polskie Koleje Państwowe
RTD – rejestr teczek i dokument
RWA – rzeczowy wykaz akt
RWD – rejestr wykonanych dokumentów
SWL – Sąd Wojsk Lotniczych
ŚOW – Śląski Okręg Wojskowy
UPA – Ukraińska Powstańcza Armia
WOP – Wojska Ochrony Pogranicza
WOW – Warszawski Okręg Wojskowy
WIH – Wojskowy Instytut Historyczny
WP – Wojsk Polskie
WSG – Wojskowy Sąd Garnizonowy
WSR – Wojskowy Sąd Rejonowy
WSO – Wojskowy Sąd Okręgowy
WZ – Wydział Zamiejscowy
ZSW – Zarząd Sądownictwa Wojskowego

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Białymstoku

Zespoły archiwalne:

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku

IPN Bi 1/1807.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Białymstoku

IPN Bi 172/10, 26.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Olsztynie

IPN Bi 185/1-4.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Olsztynie

IPN Bi 165/1, 3, 1396-1400, 2297-2300, 5412-5415, IPN Bi 189/1, 7, 18, 25, 37-40, 42.

Sąd JW 3565 w Olsztynie

IPN Bi 165/2, 1395-1400, IPN Bi 185/1, 3-4.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku

IPN Bu 97/1781-1785, IPN Bi 172/1-2, 4-6, 8-11, 15-16, 19, 22-24, 26-31, 33-34, 36, 39-41, 45-46, 50, 52-54, 56-60, 63-64, 68, 219.

Wojskowy Sąd 15 Dywizji Piechoty

IPN Bi 186/1-5.

Wojskowy Sąd 18 Dywizji Piechoty

IPN Bi 187/5.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Poznaniu

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze

IPN Po 875/1-170.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu:

IPN Po 402/1-3, IPN Po 76/322-323, 326-330, akta wykonawcze: IPN Po 76/324-325.

Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu

IPN Po 224/1-2.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu

IPN Po 2/1074, 2287, 2324, 2482-2483, IPN Po 3/116, 159, 160, 162-165, 167, 168-169, 178-187, 472, IPN Po 75/1082, IPN Po 77/661-662, 673, 700-707, 749, 961, IPN Po 376/2, IPN Po 398/1, 2, 3, 4-11, 12, 14, 15-17, 19-27, 29-31, 33-35, 37, 40-45, 49
IPN Po 401/1-18.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Zielonej Górze

IPN Po 2/2105, 2222, 2241, 2254-2255, 2257, IPN Po 401/1-9, 11, 13-18, IPN Po 788/4, 8-9.

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP

IPN Po 846/80, 90-93, 111-121.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (III) w Poznaniu

IPN Po 3/179-186, IPN Po 4/1-13.

Wojskowy Sąd 4 Dywizji Piechoty

IPN Po 76/330.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Warszawie

Zespoły archiwalne:

Departament Służby Sprawiedliwości MON

IPN BU 807/106, 131, 135, 138-139, 186, 188, 257, 262.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Poznaniu

IPN Bu 807/20-23, 40.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Warszawie (1945-1946)

IPN BU 943/173-175, IPN BU 945/80.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (III) w Warszawie (1955-1957)

IPN BU 943/7-8, 16, 142, 212, 289, IPN 945/274, 277, 286, 289.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu

IPN BU 807/12-18, IPN BU 827/2987-3027.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr I w Warszawie/Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego

IPN BU 931/2, IPN BU 932/1399.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie

IPN BU 945/80.

Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych w Warszawie

IPN BU 807/731, 734, 737.

Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu Wojskowego Sądu PKP

IPN BU 807/741.

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP

IPN BU 807/739-740.

Najwyższy Sąd Wojskowy

IPN BU 807/95, IPN BU 807/100-104, 109-111, 113-115, 117-118, 120-123, 125-126, 134, 186, IPN BU 878/2, 4, 6-7, 13, 16, 18-19, 23, 38, 45, 51-53, 55, 59, 66, 69, 73-77, 82.

Sąd JW 5796 w Poznaniu

IPN BU 807/801-804.

Sąd JW 5824 we Wrocławiu

IPN BU 807/805-808.

Naczelna Prokuratura Wojskowa

IPN Bu 807/308, 311, 314-316, 326-327, 329-331, 351, 374-377, 515, 566.

Zarząd Sądownictwa Wojskowego

IPN BU 807/769-770.

Prokuratura Wojskowa Polskich Kolei Państwowych

IPN BU 807/663, 677.

Ekspozytura Wojskowej Prokuratury PKP przy Dyrekcji Okręgowej w Poznaniu

IPN BU 807/701-704.

Wojskowy Sąd 5 Dywizji Piechoty

IPN BU 827/3028.

Akta osobowe:

IPN BU 1969/11.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Szczecinie

Zespoły archiwalne:

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej w Szczecinie

IPN Sz 1/68.

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP

IPN Sz 272/7-8, 18-19.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Koszalinie

IPN Sz 397/246-247, 271, 273, 284-285.

Wojskowa Prokuratura 12 Dywizji Piechoty

IPN Sz 367/500.

Sąd JW 5742 w Wałczu

IPN Sz 362/15, 25.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Krakowie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Okręgowy nr V w Krakowie

IPN Kr 87/14-15.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie

IPN Kr 85/211.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Katowicach

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Katowicach

IPN Ka 248/1, 10.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Katowicach

IPN Ka 296/54-56.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach (Stalinogrodzie)

IPN Ka 248/9, IPN Ka 296/57.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Opolu

IPN Ka 296/57a.

Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu Wojskowego Sądu PKP

IPN Ka 214/15-16.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Kielcach

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Rejonowy w Kielcach

IPN Ki 36/128.

Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Kielcach

IPN Ki 30/735-736.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Rzeszowie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Rejonowy w Rzeszowie
IPN Rz 122/3-5, 12, 16, 148, 152, 157.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Gdańsku

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Elblągu
IPN Gd 489/3-4, 16.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Delegatura w Bydgoszczy

Zespoły archiwalne:

Wojskowa Prokuratura 3 Oddziału Ochrony Pogranicza,
IPN BY 518/2595-2596, 29598-2600, 2642-2644, 2646-2648.

Sąd Okręgowy w Bydgoszczy
IPN BY 142/1.

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP
IPN By 143/2-165.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Wałczu
IPN BY 518/425, 427.

Sąd JW 5742 w Wałczu
IPN BY 518/425, 427.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr II/Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy
IPB BY 190/2861, IPN BY 192/4117, IPN BY 311/558, 578, 601, IPN BY 312/42, IPN
BY 330/182, IPN BY 518/250, 426, 429-430, IPN BY 668/9-14, 17-21, IPN BY
721/10, IPN BY 723/1, 8.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Olsztynie
IPN BY 518/514.

Sąd Jednostki Wojskowej 3565 w Olsztynie
IPN BY 518/514.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu
IPN Wr 33/782, IPN Wr 96/1-2, IPN Wr 102/2, 10, 19, 21-22, 43, 51-52, 62-63, 183.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Opolu

IPN Wr 94/1-2, IPN Wr 103/5, 7, 10, 13, 22, 23.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr IV we Wrocławiu,

IPN Wr 36/1.

Sąd 4 Dywizji Piechoty

IPN Wr 101/1-2.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr IV/Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego

IPN Wr 36/1, IPN Wr 101/10143, 10207.

Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu Wojskowego Sądu PKP

IPN Wr 13/1-2.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Katowicach

IPN Wr 101/11236.

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Poznaniu

Teczka nadzoru archiwalnego na WSG w Poznaniu II-401-20/07

Sąd Okręgowy w Poznaniu

zespół nr 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków 48), nr 725 (2002), poz. 1-2.

Zbiór odpisów wyroków więźniów politycznych z lat 1945-1956

nr zbioru 2072/1-14.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Bydgoszczy

Zespół 3012, spis zdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych nr 1/1-170 (WSG Bydgoszcz), 171-273 (WSG Poznań).

Archiwum Państwowe w Krakowie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Krakowie

Normatywy kancelaryjno-archiwalne

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze

Notatka informacyjna, spis zdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych nr 1/1-8 (WSG ZG), nr 1/1-64, 66-542, 544-570 (WSG Poznań), nr 2/571-578 (WSG Poznań).

Archiwum Wojskowe w Oleśnicy

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu

teczka zespołu Z 847, AWO 6834/91/1710, spisy akt zniszczonych nr 1606/78 i 1708/81.

Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego

Teczka zespołu Z 895, AWO 6856/91/3237-3239, 3242, 3255-3256, 3267-3271, 3280, 3298-3301, 3314, 3322, 3325, 3346, 3350-3351, 3364, 3367, 3370, 3379-3382.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Poznaniu

Teczka zespołu Z 898 (wspólna z pozostałymi WSG), AWO 6858/91/1-5.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu

Teczka zespołu Z 898 (wspólna z pozostałymi WSG), AWO 8837/91/1-29, 6834/91/1-4754.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Katowicach

Teczka zespołu Z 894, spis akt 6820/91.

Sąd JW 5796 w Poznaniu

Teczka zespołu Z 901, AWO 6866/91/1-10.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Zielonej Górze

Teczka zespołu Z 897, AWO 6827/91/420, 3594, 4421, 4540-4541, 5218-5220, 5295, 10141/96/1-26, 10142/96/1-2, 3, 8, 10, AWO 10145/96/264, 572, 588, AWO 5987/10/1, AWO 5789/12/1-3, 5790/12/1, 5791/12/1-11, 5792/12/1-13, 5793/12/1-3.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Zielonej Górze

Teczka zespołu Z 850, AWO 6838/91 AWO 6834/91/2590-91.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu

Teczka zespołu Z 900, AWO 6858/91/5.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (III) w Poznaniu

Teczka zespołu Z 898 (wspólna z pozostałymi WSG), AWO 01978/07/28-29, 32-33.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi
Teczka zespołu Z 846, AWO 6836/91/1-22.

Archiwum Wojskowe w Toruniu

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Bydgoszczy
AWT 1975/07/288-293, 325-326, 341-342, 407-408, 568-572a, AWT 2195/10/11,
2398/1-6, AWT 2187/10/1-2, 5, AWT 2188/10/46-50, 55-63.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Szczecinie

Teczka zespołu Z 646, AWT 532/93/2229.

Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego

Teczka zespołu Z 647, AWT 151/91/4117, AWT 1974/07/580, 1103-1119, 1150, 1641,
2001, 2113, 2324, 2821-2823, 2844, 2847-2848, 2865-2866, AWT 2174/10/17, AWT
2399/1.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Olsztynie

Teczka zespołu Z 645.

Wojskowa Prokuratura 3 Oddziału Ochrony Pogranicza

Teczka zespołu Z 596, AWT 1048/56/37.

Izba Wojskowa Sądu Najwyższego/Archiwum Służby Sprawiedliwości

Teczka zespołu Z 649.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdyni

Teczka zespołu Z 638.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Koszalinie

Teczka zespołu Z 639.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Koszalinie

Teczka zespołu Z 643.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie

Teczka zespołu Z 640.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Szczecinie

Teczka zespołu Z 641.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Łodzi

Teczka zespołu Z 644.

Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu

Teczka zespołu Z 648.

Archiwum MON w Nowym Dworze Mazowieckim

Zespoły archiwalne:

Departament Służby Sprawiedliwości MON

AMON 161/91/3625, 3631, 3633, 3637-3638, 3644, 3648-3651, 3664.

Zarząd Sądownictwa Wojskowego

AMON 969/92/86, AMON 160/91/1119-1120, 1122, 1131-1138, 1244, 161/91/307.

Archiwum Służby Sprawiedliwości MON

AMON 160/91/448-450, AMON 696/92/2-4, 10, 86, AMON 1026/95/38-42, 56-62, 90-92, 105-108, 121, 123-124, 141-142, 144, 131.

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych

AMON 161/91/3404-3406.

Najwyższy Sąd Wojskowy/Izba Wojskowa Sądu Najwyższego

AMON 160/91/296, AMON 292/91/160, AMON 696/92/36, 87, AMON 1486/98/1

AMON 1491/98/1, AMON 1671/00/1-2.

Naczelna Prokuratura Wojskowa

AMON 733/91/161, AMON 161/91/2562, 2675.

Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu

ASP 9708/99/1.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu

teczka zespołu Z 503, ASP 9708/99/2-19, 9709/99/19-20, ASP 9113/93/1-18.

Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu

teczka zespołu 504, 9709/99/1-18, 21-26, 9710/99/1-17, ASP 9113/93/661, 1017-1018, 1155, ASP 9114/93/1-5, 9620/98/1-11, 9621/98/1-9, 9622/98/1-37, 9623/98/1-10, 9624/98/1-93, ASP 9625/98/798, 941, 995, 1062, 1064, 1114, 1203, 1421-1422, 1439-1440, 1560, 1678, ASP 10193/07/65-66, 222-223, 344-346, ASP 10388/12/1-4.

Sąd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Obszaru Kraju w Warszawie

teczka zespołu Z 503 i Z 504, ASP 10042/02, 10326/11.

Centralne Archiwum Wojskowe

Zespoły archiwalne:

Sztab Generalny Wojska Polskiego

CAW IV.501.1/A.171, CAW IV –501.1/A.140, spis akt 1509/69/3.

Wydział Sądownictwa Wojennego Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego

CAW III – 432.21-38.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu

Ewidencja:

a) WSG w Poznaniu/Sąd Wojsk Lotniczych:

teczka nr 9 za 1985 r., wg opisu 010/85 (protokoły zdawczo-odbiorcze oraz przekazania akt do archiwum za lata 1955-1977), teczka nr 1, wg opisu 6/87 (protokołu przekazania akt do archiwum oraz zniszczenia akt spraw karnych za lata 1961-1987), teczka wg opisu 7/91 (spisy akt nr 8837/91 i 8836/91 [i innych] przechowywanych w archiwum WLOP Filii nr 6 CAW), teczka wg opisu 6/91 (spis akt nr 6834/91 przechowywanych w Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego za lata 1956-1974), teczki WSG-I-17/6 za 2007, WSG-III-0021 za 2007-2013, WSG-III-17/6 za 2011-2013.

WSG-III-0022 za 2011-2012, WSG-III-512 za 2009-2013.

b) WSG Zielone Góra:

korrespondencja w sprawach archiwalnych, teczki nr 17/68, 17/77, 17/78, 17/88, 17/91, 17/96 – spisów akt przekazanych do archiwów, ewidencja archiwum zakładowego WSG w Zielonej Górze - teczka WSG-I-17/6 za 2010 r. (założona w 2011), teczka WSG-I-0021 za 2010 (założona w 2011),

c) WSG w Bydgoszczy

teczka nr 20/96, (wg rej. dok. 56/96), teczka nr 21/96, wg rej. dok. 57/96, teczka nr 22/96, wg rej. dok. 58/96, teczka nr 23/96, wg rej. dok. 59/96, teczka nr 24/96, wg rej. dok. 60/96, teczka nr 25/96 wg rej. dok. 61/96, teczka nr 14/99 wg rej. dok. 36/99, teczka nr 10/04, RTD 30/04, teczka nr 12/2007, RDT 18/07, teczka WSG-I-17/6 za 2009-2010, WSG-III-0021 za 2010 r.

Zespoły archiwalne

Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu

spis z.o. 18/3-4.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Zielonej Górze

spis z.o. 18/3-4.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi

spis z.o. 18/1-2.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Poznaniu

spis z.o. 201.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Poznaniu

spisy z.o. 19-20.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (III) w Poznaniu

spisy z.o. 1-17, 21-35, 41-53, 55-62, 64-67, 78-114, 117-133, 134/23-24, 135-142, 144, 148, 157-165, 187, 207-209, 214-221, 227.

Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu

spisy z.o. 36-38, 39, 40, 54, 63, 68-77, 115-116, 134/1-22, 143, 205-206.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (I) w Zielonej Górze

spisy z.o. 145, 147, 150-156, 166-169, 172, 180, 203-204 oraz dokumentacja niezewidencjonowana.

Wydział Zamiejscowy w Zielonej Górze Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu

spisy z.o. 146, 149, 170-171, 173, 175-179, 181, 186/1-2.

Wojskowy Sąd Garnizonowy (II) w Zielonej Górze

spisy z.o. 174, 182, 186/3-153, 189, 197, 213, 223-226, 228-229 oraz dokumentacja niezewidencjonowana.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Bydgoszczy

spisy z.o. 183-185, 188, 190-196, 198-199, 210-212, 222, 230 oraz dokumentacja niezewidencjonowana.

Sąd JW 5796 w Poznaniu

spis z.o. 202.

Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu

spis z.o. 200.

Kronika WSG w Poznaniu, ponadto dokumentacja bieżąca oraz dokumentacja organizacyjno-użytkowa WSO Poznań - teczką zbiorczą.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Lublinie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie

Ewidencja akt przekazanych: t. nr 9 (wg opisu 20/80), książka rozkazów dziennych za 1970 r.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Krakowie

Kronika WSG w Krakowie, ewidencja akt przekazanych do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON –teczka nr 5 (wg opisu 5/90), spis akt nr 6820/91 przekazanych do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu, spisy akt nr 6822/91, 9821/95 WSG w Katowicach przekazanych przez ten sąd do Archiwum Krakowskiego Okręgu Wojskowego w 1996 r. (cztery teczki bez sygnatur), teczka wg opisu 11/98 – akt WSG w Krakowie zniszczonych i przekazanych do archiwum, teczka nr 10 (wg opisu 12/70), spis akt nr 6826/91 Wojskowego Sądu Rejonowego w Katowicach przekazanych przez Izbę Wojskową Sądu Najwyższego do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego, spis akt nr 6825/91 Wojskowego Sądu Rejonowego w Opolu przekazanych przez Izbę Wojskową Sądu Najwyższego do Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Olsztynie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Olsztynie

Kronika WSG w Olsztynie

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Szczecinie

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Szczecinie

Ewidencja archiwum zakładowego

Kronika WSG w Szczecinie, oraz dokumentacja bieżąca:

Teczka nr 4 (wg opisu 16/96) - meldunki i sprawozdania.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego we Wrocławiu

Ewidencja:

Spisy akt przekazanych do ASS MON i Archiwum ŚOW, spis z.o. 4/1-8,

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Okręgowy nr IV/Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego

Książki rozkazów dziennych za lata 1945-1990, księgi opisów spraw i opisy spraw za 1944-1960, rejestry teczek i dokumentów za lata 1961-1996,

Sąd Wojskowy 1 Armii Wojska Polskiego

Opisy spraw za 1944-1945.

Sąd Polowy I Korpusu Pancernego

Opisy spraw za 1944-1945.

Wojskowy Sąd 10 Dywizji Piechoty

Opisy spraw za 1944-1947.

Wojskowy Sąd 11 Dywizji Piechoty

Opisy spraw za 1945-1947.

Wojskowy Sąd 13 Dywizji Piechoty

Opisy spraw za 1945-1946.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie

Ewidencja przekazania akt sądów:

WSO V w Krakowie, WSR w Krakowie, WSG w Krakowie, Sądu JW 3426 w Krakowie, WSR w Rzeszowie, Wojskowych Sądów 1, 6, 14, 15, i 18 Dywizji Piechoty, Wojskowego Sądu Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, WSR w Warszawie, WSG(I i III) w Warszawie, WSO I/ Sądu WOW w Warszawie, WSO VII w Lublinie, Sądu JW 5046 w Lublinie, WSR w Lublinie, WSG w Lublinie, WSG w Olsztynie, Sądu JW 3565 w Olsztynie, WSR w Białymstoku, WSR w Kielcach, Sądu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Obszaru Kraju w Warszawie, przekazanych do Archiwum Warszawskiego Okręgu Wojskowego, teczka spalonych protokolarnie dokumentów oraz przekazania akt spraw karnych do Centralnego Archiwum Wojskowego i akt rozformowanych sądów do archiwum Dowództwa Okręgu Warszawskiego, prócz wyżej wymienionych także Sądu 1 dywizji Kawalerii, Sądu 3 Dywizji Piechoty, WSG w Modlinie.

Ewidencja akt przekazanych do Archiwum Służby Sprawiedliwości:

prócz wyżej wymienionych także: Sądu Grupy Operacyjnej „Wisła”, WSG w Przemyślu i Rzeszowie, Wojskowych Sądów 2, 6, 7, 9, 17 Dywizji Piechoty

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Garnizonowego w Gdyni

Zespoły archiwalne:

Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni

Teczka nr 13 (wg rej 13/60) - spisy akt przekazanych do Archiwum Służby Sprawiedliwości, teczka nr 14 (wg rej 25/91) – protokołów akt przekazanych do archiwum [Marynarki Wojennej], teczka nr 17 (wg rej. 10/02) z protokołem przekazania akt do archiwum.

Archiwum zakładowe Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu

Zespoły archiwalne:

Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu

Teczka nr 13 (wg rej. 38/96), ewidencja archiwum zakładowego, spisy z.o.

Sąd Wojsk Lotniczych w Poznaniu

Kronika Sądu Wojsk Lotniczych

Archiwum zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie

NDAP, sygn. 487/42, 487/43.

Dokumentacja bieżąca: teczka WOU-410 za 2006 r.

Archiwum zakładowe Sądu Okręgowego w Poznaniu

Ewidencja akt przekazanych do IPN w Poznaniu.

Teczka normatywów kancelaryjno-archiwalnych.

Archiwum Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Poznaniu

Ewidencja akt przekazanych do archiwów: teczka nr 12, wg opisu 19/58, teczka nr 13, tom I, wg rej. 14/76, protokoły przekazania akt do archiwum i zniszczenia dokumentów, teczka nr 13, tom II, wg rej. 15/76, protokoły przekazania akt do archiwum i zniszczenia dokumentów, teczka nr 10, wg opisu 012/61, protokoły zniszczenia dokumentów i przekazania akt do archiwum.

Zespoły archiwalne:

Wojskowa Prokuratura Garnizonowa/Prokuratura Garnizonowa Wojsk Lotniczych

Kronika prokuratury za lata 1955-1996,

Źródła drukowane

Bombicki M. R., *Zbrodnie prawa: wyroki sądów wojskowych w latach 1945-1954*, t. 1, Poznań 1993, t. 2, Poznań 1994.

Bombicki M. R., *AK i WiN przed sądami specjalnymi*, Poznań 1993.

Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945.

Wybór źródeł, t. 1, oprac. L. Ponahajba i in., Warszawa 1958.

Poksiński J., „*My sędziowie nie od Boga...*” *Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944-1956. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1996.

Polska 1944/5-1989. Studia i Materiały, t. 1, Warszawa 1995.

Relacje ustne

Relacja p. Bożeny Menzel, starszego sekretarza Sądu Wojsk Lotniczych i Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu

Relacja p. Marka Wawera, kierownika sekretariatu Sądu Wojsk Lotniczych, Wojskowego Sądu Okręgowego i Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu

Relacja sędziego Mastalerza sędziego Wojskowego Sądu Garnizonowego w Katowicach, prezesa Wojskowego Sądu Garnizonowego w Poznaniu, prezesa Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu.

Akty prawne

Ustawy, rozporządzenia, zarządzenia i rozkazy

Dz.U. 1944, nr 6, poz. 29 -dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. - „Prawo o ustroju sądów wojskowych i prokuratury wojskowej”

Dz.U. 1944, nr 11, poz. 55 - dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 4 listopada 1944 r. o militaryzacji Polskich Kolei Państwowych

Dz.U. 1949, nr 55, poz. 305 – dekret z dnia 1 lipca 1949 r. o zniesieniu militaryzacji Polskich Kolei Państwowych.

Dz.U. 1949, nr 55, poz. 437 – dekret z dnia 26 października 1949 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej.

Dz. U. 1955, nr 15, poz. 83 - ustawa z dnia 5 kwietnia 1955 r. o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych

osób cywilnych, funkcjonariuszów organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej.

Dz.U. 1972, nr 23, poz. 166 - ustawa z dnia 8 czerwca 1972 r. o ustroju sądów wojskowych.

Dz.U. 1982, nr 40, poz. 271 – ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej (zmiany ogłoszony w Dz.U.1989, nr 34, poz. 178, Dz.U.1990, nr 34, poz. 198, Dz.U.1996, nr 106, poz. 496, Dz.U. 1997, nr 110, poz. 714.

Dz.U.1983, nr X, poz., ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity ogłoszony w Dz.U. 2011, nr 123, poz. 698)

Dz.U. 1989, nr 28, poz. 150 - rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 1989 r. w sprawie okresów przechowywania i warunków niszczenia akt spraw sądowych lub przekazania ich archiwom państwowym.

Dz.U. 1991, nr 34, poz. 149 - ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego (zmiany ogłoszono Dz.U. 2007, nr 191, poz.1372).

Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 - ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

Dz.U. 1995, nr 89, poz. 443 - ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Dz.U. 1996, nr 23, poz. 106 – rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 1996 r. w sprawie utworzenia i zniesienia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości.

Dz.U. 1997, nr 88, poz. 554 – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny.

Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557, z późn. zm. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.

Dz.U. 1997, nr 117, poz. 753 – ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – „Prawo o ustroju sądów wojskowych” (Dz.U. 1999, nr 75, poz. 853, Dz.U. 2001, nr 98, poz. 1070, Dz.U. 2002, nr 153, poz. 1271 i nr 240, poz. 2052, Dz.U. 2003, nr 228, poz. 2256, Dz.U. 2004, nr 185, poz. 1907, Dz.U. 2005, nr 249, poz. 2104).

Dz.U. 1998 nr 120 poz. 774 - rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 września 1998 r. w sprawie utworzenia okręgów wojskowych oraz określenia ich siedzib i terytorialnego zasięgu działania.

Dz.U. 1998, nr 155, poz. 1016 - ustawa z dnia 1 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Dz.U. 1999, nr 11, poz. 95 – ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 2005, nr 196, poz. 1631, Dz.U. 2006, nr 104, poz. 708 i 711, nr 149, poz. 1078, nr 218, poz. 1592, nr 220, poz. 1600, Dz.U. 2007, nr 25, poz. 162, Dz.U. 2008, nr 171, poz. 1056, Dz.U. 2009, nr 178, poz. 1375.)

Dz.U. 1999, nr 18, poz. 156 - rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lutego 1999 r. w sprawie organizacji kancelarii tajnych (zmiany ogłoszone w Dz.U. 2003, nr 1, poz. 156) .

Dz.U. 1999, nr 29, poz. 1614 – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lutego 1999 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Obrony Narodowej.

Dz.U. 2002, nr 15, poz. 143 - rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie sposobu wykonywania nadzoru w zakresie czynnej służby wojskowej żołnierzy pełniących służbę w sądach wojskowych.

Dz.U. 2002, nr 167, poz. 1375 - rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych.

Dz.U. 2002, nr 171, poz. 1396 - obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 sierpnia 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Dz.U. 2002, nr 213, poz. 1801 - ustawa z dnia 13 listopada 2002 r. o zmianie ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego.

Dz. U. 2002, nr 220, poz. 1857 - zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych.

Dz.U. 2003, nr 17, poz. 156 - rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kancelarii tajnych.

Dz.U. 2004, nr 40, poz. 355 – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie utworzenia okręgów wojskowych oraz określenia ich siedzib i terytorialnego zasięgu działania.

Dz.U. 2004, nr 56, poz. 393 - rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 marca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych.

Dz.U. 2004, nr 185, poz. 1907 – ustawa z dnia 23 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych

Dz.U. 2005, nr 205, poz. 1696 - rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 października 2005 r. w sprawie sposobu oznaczania materiałów, umieszczania na nich klauzul tajności, a także zmiany nadanej klauzuli tajności.

Dz.U. 2005, nr 208, poz. 1741 - rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2005 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kancelarii tajnych.

Dz.U. 2006, nr 42, poz. 287 - zarządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów.

Dz.U. 2006, nr 56, poz. 393 - rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 marca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie archiwizacji akt spraw sądów wojskowych.

Dz.U. 2007, nr 226 poz. 1676 - obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 listopada 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Prawo o ustroju sądów wojskowych.

Dz.U. 2008, nr 2, poz. 7 - zarządzenie Ministra sprawiedliwości z dnia 21 stycznia 2008 w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej sądów wojskowych

Dz.U. 2010, nr 32, poz. 175 – rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie zniesienia niektórych wojskowych sądów garnizonowych oraz zmiany rozporządzenia w sprawie utworzenia sądów wojskowych oraz określenia ich siedzib i obszarów właściwości.

Dz.U. 2011, nr 123, poz. 698 - obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Dz.U. 2011, nr 196, poz. 1161 – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych.

M.P. A-9, poz. 87 – zarządzenie nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej.

M.P. 2004, nr 48, poz. 830 – obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 listopada 2004 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych.

Dz. Rozk. Tajnych MON 1970, nr 5, poz. 18 - zarządzenia nr pf 9/MON Ministra Obrony Narodowej w sprawie przyspieszenia obiegu informacji i zmniejszenia ilości dokumentów wytwarzanych w siłach zbrojnych.

Dz. Rozk Tajnych MON 1973, nr 4, poz 10 – zarządnie nr 05/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 kwietnia 1973 r. w sprawie określenia nazw i obszaru właściwości sądów wojskowych.

Dz. Rozk. MON, nr 9, poz. 58 - zarządzenie Nr 42/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 13 sierpnia 1974 r. w sprawie zmiany – zarządnie nr 05/MON.

Dz. Rozk. MON, 1984, nr 25, poz. 49 - zarządzenie nr 21/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 4 kwietnia 1984 r. w sprawie organizacji i zakresie działania archiwów wojskowych, zasad postępowania z wojskowymi materiałami archiwalnymi oraz udostępniania tych materiałów.

Dz. Rozk. MON 1985, nr 1, poz. 13 – zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 7/MON z dnia 23 lutego 1985 r. w sprawie utworzenia Wojskowego Sądu Garnizonowego w Łodzi.

Dz. Rozk. MON 1996, nr 267 - decyzji Nr 183/MON z dn. 20.11.1996 w sprawie bezpośredniej podległości jednostek organizacyjnych podporządkowanych Ministrowi Obrony Narodowej, przez niego nadzorowanych, a także przedsiębiorstw państwowych, dla których organem założycielskim.

Dz.Urz. MON nr 11, poz. 112 - decyzji nr 156/MON z dn. 18.06.2002 r. w sprawie bezpośredniego podporządkowania jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych

Dz.Urz. MON 2002, nr 21 - Szt. Gen. 1537/2002 – Instrukcja o zasadach pracy biurowej w resorcie Obrony Narodowej.

Dz. Urz. MON 2003, nr 18, poz. 196 - decyzji nr 319/MON z dn. 27.11.2003 w sprawie bezpośredniego podporządkowania jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych.

Dz.Urz. MON 2005, nr 2, poz. 4 - zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 lutego 2005 r. w sprawie zasad i trybu postępowania z materiałami archiwalnymi i inną dokumentacją w resorcie Obrony Narodowej.

Dz.Urz. MON 2005, nr 4, poz. 20 - zarządzenie nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 2005 w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania.

Dz. Urz. MON 2005, nr 19, poz. 178 - decyzja Nr 336/MON Ministra Obrony Narodowej z dn. 10.10.2005 w sprawie wprowadzenia do użytku "Instrukcji o pieczęciach używanych w resorcie obrony narodowej".

Dz.Urz. MON 2010, nr 10, poz. 105 – zarządzenie nr 20/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 maja 2010 r. zmieniające zarządzenie w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej oraz zakresu ich działania.

Zarządzenia niepublikowane

Zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego nr 23/Sztab z dnia 29 maja 1990 r. w sprawie dalszego doskonalenia działalności wojskowej służby archiwalnej.

Wydawnictwa fachowe, instrukcje i regulaminy

Szt. Gen. 9/48 - Instrukcja o przechowywaniu, wydzielaniu i niszczeniu akt w archiwum, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, 1948.

Szt. Gen. 16/50 - Instrukcja o prowadzeniu biurowości jawnej w wojsku, wyd. MON 1950.

Szt. Gen.31/51 - Instrukcja o prowadzeniu biurowości tajnej w wojsku, wyd. MON 1951.

Szt. Gen. 143/54 - Wybrane zagadnienia z archiwistyki wojskowej, Warszawa 1954.

Szt. Gen. 171/56 - Instrukcja o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi, Wydawnictwo MON 1956.

Szt. Gen. 227/59 - Instrukcja o prowadzeniu biurowości w wojsku, Wyd. MON, 1959.

Szt. Gen. 388/66 - Instrukcja o postępowaniu z wojskowymi materiałami archiwalnymi, Wyd. MON 1966.

Szt. Gen. 673/73 - Przepisy o ochronie tajemnicy w siłach zbrojnych PRL. Cz. III: Przepisy kancelaryjne, Wyd. MON 1973.

Szt. Gen. 675/73 - Przepisy o ochronie tajemnicy w siłach zbrojnych PRL. Cz. I: Zasady ogólne, Wyd. MON 1973.

Szt. Gen. 676/73 – Przepisy o ochronie tajemnicy w siłach zbrojnych PRL. Cz. II: Wykaz wiadomości stanowiących tajemnicę państwową lub służbową, Wyd. MON 1973.

Szt. Gen. 770/76 -Przepisy o ochronie tajemnicy w Siłach Zbrojnych PRL. Cz. III: Przepisy kancelaryjne.

Spr 41/77 - Regulaminie urzędowania sądów wojskowych, Warszawa 1978.

Szt. Gen. 1344/88 - Instrukcja o zasadach archiwalizacji dokumentacji wojskowej, Wyd. MON 1989.

Opracowania

Opracowania i artykuły publikowane

Antkiewicz M., *Kształtowanie zasobu archiwalnego w jednostkach wojskowych i instytucjach resortu Obrony Narodowej*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28, s. 7-39.

Baranowski Z., *Zadania wojskowej służby archiwalnej w zarządzaniu archiwami oraz w kształtowaniu narastającego zasobu aktowego jednostek, instytucji i zakładów wojskowych*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1981, nr. 11, s. 5-11.

Biegalski B., *Działalność WSR w Zielonej Górze w latach 1946-1956*, „Studia Zielonogórskie”, 1998, nr 4, s. 57-68.

Biegański Z., *Sądownictwo i skazani na śmierć z przyczyn politycznych w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1945-1956*, Bydgoszcz 2003.

Borowiec J., *Wojskowy Sąd Grupy Operacyjnej „Wisła” [w:] Bieszczady w Polsce Ludowej 1944-1989*, pod red. J. Izdebskiego, K. Kaczmarek, M. Krzysztofińskiego, Rzeszów 2009.

Burczyk D., *Metody opracowania i rekonstrukcji zespołu archiwalnego: Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946-1955)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, t. 3, s. 51-78.

Burczyk D., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946-1955)*, Gdańsk 2012.

Cięmęga K., *Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej – struktura organizacyjna i zasób archiwalny*, „Rocznik archiwalno-historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego”, 2008, nr 1/30, s. 469-477.

- Domino Z., Drogomirecki J., Jaźwiński Z., Kruszka A.,** *XXV-lecie wojskowego wymiaru sprawiedliwości i jego aktualne zadania*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1968, s. 4, s. 399-413.
- Drohomirecki J.,** *Sądownictwo Wojskowe w Polsce Ludowej*, „Państwo i Prawo”, 1971, nr 2, s. 289-297.
- Drohomirecki J., Kostrzewa J.,** *XXX-lecie sądownictwa wojskowego PRL*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1973, nr 2, s. 311-329.
- Dzięcioł B.,** *Sąd Pomorskiego okręgu Wojskowego w pierwszym okresie działalności. Część I.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1983, nr 4, s. 409-422.
- Dzięcioł B.,** *Sąd Pomorskiego okręgu Wojskowego w pierwszym okresie działalności. Część II.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1984, nr 3, s. 363-374.
- Dzięcioł B.,** *Najwyższy Sąd Wojskowy w okresie działalności PKWN (2.09.-31.12.1944)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1984, nr 4, s. 473-488.
- Dzięcioł B.,** *Działalność Najwyższego Sądu Wojskowego w 1945 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1986, nr 1, s. 26-51.
- Dzięcioł B.,** *Sądy polowe w armii Berlinga*, Warszawa 2000.
- Dzięcioł B.,** *Sądownictwo wojenne w czasie walk frontowych (12 stycznia – 8 maja 1945 r.)*, Warszawa 2001.
- Dzięcioł B.,** *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001.
- Dzięcioł B.,** *Wykaz nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez sądy wojskowe w latach 1946-1955*, Warszawa 2004.
- Gołębiowski Z.,** *Archiwum Pomorskiego Okręgu Wojskowego w latach 1947-1955*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1971, nr 3, s. 158-166.
- Grobelny S.,** *Wpływ wojskowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych na kształtowanie zasobu archiwalnego w latach 1945-1955*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1983, nr 12, s. 17-26.
- Hochberg L.,** *Zmiana właściwości sądów wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1955, nr 2, s. 42-50.
- Jarosiński J.,** *Współpraca sądu i prokuratury wojskowej ze Związkiem Zawodowym Pracowników Kolejowych w latach 1944-1949*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1982, nr 1, s. 67-76.
- Kaczorkiewicz D.,** *Właściwość sądów wojskowych w świetle przepisów art. 647 kpk i innych znowelizowanych ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – kodeks*

postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (DzU z dnia 31 grudnia 2008), „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2011, nr 4, s. 37-47.

Konarski K., *Podstawowe zasady archiwalne*, „Archeion”, t. XIX-XX, 1951, s.19-104.

Kozak Z., Młynarska-Kondrat E., *Archiwa okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych w wojskowej sieci archiwalnej*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1996, nr 19, s. 5-18.

Krukowski K., Łustacz L., *Rola oficerskich sądów honorowych w Wojsku Polskim*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1951, nr. 1-2, s. 141-154.

Kuligowski J., *Gromadzenie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000-2005* [w:] W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006.

Leszczyńska Z., *Ginę za to co najgłębiej człowiek ukochać może. Członkowie organizacji niepodległościowych na Lubelszczyźnie skazani na karę śmierci przez sądy wojskowe (1944-1956)*, Lublin 2003.

Leszczyńska Z., *Prokuratorzy i sędziowie lubelskich sądów wojskowych 1944-1955*, Lublin 2006.

Leśkiewicz R., *Badanie procesów archiwotwórczych na przykładzie akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946-1955)*, „Przegląd archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2008, t. 1, s. 85-116.

Leśkiewicz R., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa-Poznań 2009.

Łukaszewicz B., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946-1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.

Łukowicz M., *Ustrój sądów wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1973, nr 2, s. 163-172.

Maciejewski T., *Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni w latach 1945-1956* [w:] *System represji stalinowskich w Polsce 1944-1956. Represje w Marynarce Wojennej*, pod red. I. Hałagidy, Gdańsk 2003, s. 90-98.

Miętek A., *Materiały źródłowe obrazujące działalność sądów wojskowych Ludowego Wojska Polskiego w okresie wojny 1943-1945*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, Warszawa 1971, nr 3, s. 133-143.

Musiał F., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, wyroki śmierci*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 49-67.

- Musiał F.**, *Sądownictwo wojenne i wojskowe 1943-1955. Budowa struktur aparatu represji*, „Zeszyty Historyczne WiN-u, 2003, nr 19-20, s. 67- 90.
- Musiał F.**, *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955)*, Kraków 2005.
- Muszyński J.**, *Zasady ustrojowe sądownictwa wojskowego i prokuratury w Polsce Ludowej*, Warszawa 1964.
- Nawrocki S.**, *Rozwój form kancelaryjnych na ziemiach polskich od średniowiecza do końca XX wieku*, Poznań 1998.
- Ostafiński-Bodler R.**, *Sądy Wojskowe w Polskich Siłach Zbrojnych i ich kompetencje w sprawach karnych w latach 1914-2002*, Toruń 2002.
- Oszytko J.**, *Repertoria Wojskowego Sądu Rejonowego w Opolu jako źródło do badań nad represjami komunistycznymi w województwie opolskim w latach 1950-1954*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 1, s. 117-132.
- Piotrowski P.**, *Archiwistyka wojskowa*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 4 (150), 2002, s. 27-30.
- Piotrowski P.**, *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945-1956*, Warszawa 2003.
- Pogorzelska T.**, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku 1946-1955. Organizacja, funkcjonowanie kancelarii i archiwizacja dokumentacji*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, Warszawa 2012, t. 5, s. 27-48.
- Poksiński J.**, *Victis honos: "spisek w wojsku"*, Warszawa 1994.
- Polan-Haraschin J.**, *XV-lecie służby sprawiedliwości ludowego Wojska Polskiego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1959, nr 1, s. 11-31.
- Polan-Haraschin J.**, *Organizacja sądownictwa i prokuratury w Wojsku Polskim*, Kraków 1961.
- Polski Słownik Archiwalny**, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974
- Połeć R.**, *Właściwość sądów wojskowych. Wczoraj-dziś-jutro [w:] Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejewskiego, Olsztyn 2009, s. 391-399.
- Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce w latach 1944-1956**, pod red. W. Kuleszy i A. Rzeplińskiego, Warszawa 2001.
- Ptaszyński R.**, *Sędziowie Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie i ich wyroki. Studia i materiały*, Szczecin 2008.

Ptaszyński R., *Wojskowy Sąd Rejonowy i Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Szczecinie w latach 1946–1955*, Szczecin 2010.

Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

Steinborn S., *W sprawie optymalnego zakresu jurysdykcji sądów wojskowych*, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 7-8, s. 58-80.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Bydgoszczy, Gdańsku i Koszalinie (1946–1955), pod red. D. Burczyka, I. Hałagidy i A. Paczoskiej-Hauke, Gdańsk 2009.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 1946–1955, wstęp i oprac. T. Kurpierz, Katowice 2004.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946–1955), oprac. F. Musiał, Kraków 2005.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955), pod red. W. Handtke, R. Leśkiewicz, Poznań 2006.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Rzeszowie 1946-1954, pod red. T. Berezy, P. Chmielowiec, Rzeszów 2004.

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 1946–1955, pod red. K. Szwagrzyka, Wrocław 2002.

Skoczek Z., *Organizacja pracy w sądach i prokuraturach wojskowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1948, nr 1-2, s. 56-64.

Szadkowski M., *Właściwość sądów wojskowych w stosunku do osób nie będących żołnierzami w minionym 40-leciu*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1983, nr 4, s. 347-367.

Szwagrzyk Z., *Zbrodnie w majestacie prawa 1944-1955*, Warszawa 2000.

Szwagrzyk K., *Wojskowy Sąd Okręgowy IV w latach 1945-1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002 nr 17, s. 103-119.

Szwagrzyk K., *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce w latach 1944-1956*, Kraków-Wrocław 2005,

Wesołowski A., *W cieniu wojny i polityki. Sądownictwo Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943-1945*, Toruń 2003.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi, pod red. J. Wróbla i J. Żelazko, Warszawa 2004.

Wojskowy wymiar sprawiedliwości. Materiały z konferencji naukowej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 2 marca 2006 r., pod red. J. Warylewskiego, Gdynia 2010.

Zabłocki E., *Dwadzieścia lat Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego*, „Wojskowy Biuletyn Archiwalny”, 1970, nr 2, s. 132-149.

Zaborski M., *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944-1956* [w:] *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...*, pod red. R. Bäcker i innych., Warszawa 1997, s. 131-145.

Zaborski M., „Specjalne” sądy wojskowe w Polsce w latach 1944-1955, „Palestra”, 2004, nr 3/4 (555-556), s. 161-171.

Zaborski M., *Ustrój sądów wojskowych w Polsce w latach 1944-1955*, Lublin 2005.

Zarys organizacji i działalności sądownictwa wojskowego w Polsce Ludowej, oprac. zbiorowe, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, nr specjalny, s. 30-43.

Zbieć J., *Z działalności Archiwum Warszawskiego Okręgu Wojskowego*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1974, nr 6, s.135-144.

Zięba H., *Monografia Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu, okres 1945-1992*, Poznań 1993.

Żelazko J., „Ludowa” sprawiedliwość. Skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi (1946-1955), Łódź 2007.

Żukowski M., *Sądownictwo wojskowe na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1954* [w:] *Dzieje wymiaru sprawiedliwości*, pod red. T. Maciejewskiego, Koszalin 1999, s. 357-380.

Czasopisma codzienne

Chwiłoc A., *Czy zlikwidować sądy wojskowe*, „Rzeczypospolita”, nr 240 (4139) z dnia 16 października 1995 r.

Marszałek A., *Wojskowe prokuratury i sądy do likwidacji*, „Rzeczypospolita”, nr 3690, z dnia 19 listopada 2005 r.

Przeciszewski R., *Reforma do poprawki? Rozmowa z płk. dr. Zygmuntem Wiśniewskim szefem Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego*, „Polska Zbrojna”, nr 170 (1235) z dnia 5 września 1995 r.

Ratajczak A., *Trzecia władza w konstytucji*, „Rzeczypospolita”, nr 224, z dnia 27 września 1995.

Sądownictwo wojskowe - racjonalizacja struktury i kompetencji z gen. bryg. Januszem Godyniem, prezesem Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, rozmawia Robert Kowal, „Polska Zbrojna”, nr 10 (1325) z dnia 15 stycznia 1996 r.

Informatory i pomoce archiwalne

Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej. Informator o zasobie archiwalnym, pod red. D. Zemły, Nowy Dwór Mazowiecki 2012.

Centralne Archiwum Wojskowe. Informator o zasobie, oprac. A. Bartnik i inni, Warszawa 1996.

Czarnecki H., *Informator o dokumentach sądowo-więziennych z lat 1944-1956*, Poznań 1993.

Informator o Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej i archiwach rodzajów sił zbrojnych, oprac. K. Banaszek, Warszawa 2000.

Informator o zasobie archiwalnym Centralnego Archiwum Wojskowego, pod red. N. Bujniewicz, Warszawa 2008.

Informator o zasobie Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku), pod red. J. Bednarek. R. Leśkiewicz, Warszawa 2009.

Inwentarz zespołu archiwalnego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie [1945] 1946–1955 [2008], wstęp P. Pacyna i T. Dźwigał, oprac. T. Dźwigał i inni, Szczecin 2012.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku 1946-1955. Inwentarz idealny, oprac. D. Burczyk, Gdańsk 2012.

Opracowania niepublikowane i maszynopisy:

Derenowski K., *Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu*, Wrocław 1998, maszynopis pracy magisterskiej przechowywanej w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy.

Dzięcioł B., *Rola sądownictwa wojskowego w utrwaleniu Władzy Ludowej w Polsce (1944-1948)*, rozprawa doktorska napisana w Zakładzie Historii Polski Ludowej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR pod kierunkiem doc. dr. hab. Ryszarda Halaby, Warszawa 1977, praca przechowywana była w Wojskowym Instytucie Historycznym w dziale Materiały i Dokumenty, (cyt. dalej WIH, MiD) pod sygn. IV/96/186.

Dzięcioł B., *Zabezpieczenie dyscypliny i gotowości bojowej związków taktycznych i operacyjnych Ludowego Wojska Polskiego przez sądownictwo wojenne w latach 1943–1945*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1986, Biblioteka Akademii Obrony Narodowej.

Homa A., *Działalność Sądu i Prokuratury Wojskowej Grupy Operacyjnej „Wista” w świetle dokumentów archiwum krakowskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej*, Kraków 2009, praca magisterska napisana pod kierunkiem dra hab. J. Mokłaka na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Tomasik W., *Uwarunkowania sprzyjające występowaniu dyskryminacji i mobbingu według badań w Wojskowym Sądzie Garnizonowym we Wrocławiu*, Wrocław 2012, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr inż. Z. Sekuły na Wyższej Szkole Zarządzania we Wrocławiu.

Zięba Z., *Ewolucja polskiego sądownictwa wojskowego ze szczególnym uwzględnieniem okresu Stanu Wojennego 1981-1983*, Wrocław 2004, praca magisterska napisana pod kierunkiem dra Stanisława Rogowskiego na Uniwersytecie Wrocławskim.

Publikacje internetowe

Borowiec J., *Akta wojskowego wymiaru sprawiedliwości jako źródło do badań nad komunistycznym systemem represji (1944-1956) na podstawie zbiorów archiwalnych Oddziału IPN w Rzeszowie*

<http://ipn.gov.pl/buiad/dzialalnosc-naukowa-i-popularyzatorska/publikacje-internetowe/janusz-borowiec-akta-wojskowego-wymiaru-sprawiedliwosci-jako-zrodlo-do-badan-na> [dostęp 31.05.2013]

Jasiak K., *W majestacie „ludowego prawa”. Skazani przez „wymiar sprawiedliwości” w Łodzi w latach 1945-1956* <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/wp-content/uploads/2008/01/Kultura-i-Historia-nr-7.pdf> [dostęp 10.06.2013]

Leśkiewicz R., *Dokumentacja wojskowego wymiaru sprawiedliwości jako źródło do badań nad historią aparatu represji*, <http://ipn.gov.pl/buiad/dzialalnosc-naukowa-i-popularyzatorska/publikacje-internetowe/rafal-leskiewicz-dokumentacja-wojskowego-wymiaru-sprawiedliwosci-jako-zrodlo-do> [dostęp 31.05.2013]

Lisiecka K., *Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie - problem rozproszenia zespołu oraz brak usankcjonowanych prawem możliwości jego scalenia* http://ipn.gov.pl/portal/pl/697/465/Katarzyna_Lisiecka_8222Akta_Wojskowego_Sadu_Rejonowego_w_Koszalinie_problem_roz.html [dostęp 3.08.2012]

Podstawy prawne działania Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych <http://www.cswl.mil.pl/index.php/historia/akty-prawne/> [dostęp dnia 04.05.2011]

Siemion C., *Ostatnie wcielenie poborowych w Wojsku Polskim*

<http://www.mon.gov.pl/pl/artykul/6207> [dostęp 19.05.2013]

Zarys historyczny Archiwum Wojskowego w Oleśnicy [dostęp 14.04.2013]

<http://www.awo.wp.mil.pl/pl/6.html>